

سند راهبردی انتقال اقتصاد

برنامه دولت اقدام و تحول

استان چهارمحال و بختیاری

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

استان چهارمحال و بختیاری

سند راهبردی انقلاب اقتصادی زیر نظر دکتر
علی رضایی میرقائد تهیه و تدوین شده است.

ویراستار فنی: دکتر سید اسعد حسینی
همکاران پژوهشی: ناصر مولایی، اسماعیل لجمیری، حسن محمدیان مصمم،
عباس علی پور، مصطفی رشیدی، بهزاد همتی، سعید ضرغامی، میثم داوری، نواب
میرزایی، ایمان ارفعی مقدم، پرستو میمنی، سعید یوسفی، رزینا لطفی جبلی،
سعیده جلالی، مصیب قره بیگی، سمیه ملکی پور، حمید نصیر، سید رمضان
عقیلی، بهاره ایمانی، جمیله اسمعیلی، پویان کیانی و فاطمه شیخ زاده
طراح جلد و صفحه آرایی: محمود خستو، مهدی نجفی

بهار ۱۴۰۰

بهره برداری از مطالب پژوهش سند راهبردی انقلاب اقتصادی با ذکر منبع و نام پژوهشگران بلا مانع است.
حق چاپ محفوظ است.

بسمه تعالی

با توجه به برگزاری سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، کاندیداها رویکردها و برنامه های مختلف خود را برای دولت آینده مطرح می کنند. یکی از طرح های اینجانب که از سالها قبل مدنظر قرار گرفته، ایجاد ایالت های اقتصادی است که حاصل آن تمرکززدایی از مرکز و توجه به مناطق و استان ها می باشد.

یکی از اقسام عدالت، عدالت سرزمینی است که در قالب طرح های آمایش سرزمین تجلی می یابد. آمایش سرزمین مدیریت خردمندانه و عالمانه فضا و نگرشی جامع به برنامه ریزی و مدیریت بهینه بهره برداری پایدار از سرزمین است. کاربرد آمایش سرزمین برای شناخت و رعایت قابلیت و استعداد زمین و منابع موجود در آن برای کشورهایی که در صدد حرکت در مسیر توسعه پایدار هستند، اجتناب ناپذیر است.

کشور ایران دارای قابلیت ها و ظرفیت های فراوانی برای پیشرفت است. با اجرایی کردن طرح های آمایش سرزمین و فعال نمودن مزیت ها و استعدادهای هر استان، دستیابی به ایران بزرگ اقتصادی و تعامل سازنده با دنیا به ویژه کشورهای آسیای جنوب غربی و در راس آنها، پانزده کشور همسایه ایران، می تواند ما را به یکی از بازیگران اصلی در عرصه اقتصادی و سیاسی جهان تبدیل نموده و استان ها و مناطق کشور را نیز به بالاترین حد پیشرفت برساند. در این راستا، چنانچه دولت اقدام و تحول موفق به کسب اعتماد مردم شود، در ابتدای فعالیت خود، سند اقدام و تحول را بر مبنای این کتاب، با استان ها امضا خواهد نمود تا تکلیف برنامه ریزی استانی و منطقه ای برای چهار سال آینده شفاف و قابل پیش بینی باشد.

در این مجموعه؛ اطلس استعدادهای، ظرفیت ها، تنگناها و آسیب ها شناسایی و ترسیم شده و درکی واقع بینانه از مناطق و استانهای کشور ارائه گردیده است. همچنین، راهبردها و سیاست های توسعه اقتصادی استان به تفکیک بخش های مختلف در دو فصل مجزا ارائه شده است. دولت اقدام و تحول، آماده پذیرش پیشنهادات برای افزایش کیفیت و کارایی این سند می باشد. امیداست؛ گردآوری این مجموعه که حاصل تلاش کارشناسان، صاحب نظران و مراکز و نهادهای متعدد کشور بوده، گامی بزرگ برای تحقق آرمان پیشرفت در کشور عزیزمان باشد.

محسن رضایی

کاندیدای سیزدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری

بهار ۱۴۰۰

صفحه	عنوان
۰	فصل اول: کلیات
۱	۱-۱- مقدمه
۲	۲-۱- بیان مسئله
۳	۳-۱- اهداف بنیادین سند
۴	۴-۱- مواد و روش‌ها
۴	۱-۴-۱- روش تحقیق
۵	۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی
۶	۱-۴-۳- جمع‌آوری داده‌ها و منبع آن‌ها
۶	۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها
۶	الف) کیفی
۸	ب) کمی
۹	فصل دوم: تحلیل محیط بیرونی
۱۰	۱-۲- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف
	۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و ارتباطی
۴۶	
۴۶	۱-۲-۲- بررسی وضعیت
۴۷	۲-۲-۲- توان اکولوژیک
۴۸	۲-۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک چهارمحال و بختیاری

۵۰	فصل سوم: تحلیل محیط درونی
۵۱	۱-۳- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها
۵۵	۲-۳- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی
۵۵	۱-۲-۳- ویژگی‌های توپوگرافی (ناهمواری‌ها)
۵۸	۲-۲-۳- آب و هوا و اقلیم
۵۹	۱-۲-۲-۳- بارش
۶۲	۲-۲-۲-۳- رطوبت هوا
۶۲	۳-۲-۲-۳- جریان وزش باده‌ها
۶۳	۴-۲-۲-۳- پوشش ابری و ابرناکی
۶۴	۵-۲-۲-۳- ساعات آفتابی
۶۴	۶-۲-۲-۳- توفان و رعدوبرق
۶۴	۷-۲-۲-۳- روزهای همراه با برف و یا مخلوط برف و باران
۶۵	۸-۲-۲-۳- روزهای همراه با گردوخاک
۶۵	۳-۲-۳- منابع آب و بررسی پایداری آن
۶۸	۱-۳-۲-۳- شاخص فالکن مارک برای بررسی پایداری منابع آب
۶۸	۲-۳-۲-۳- شاخص سازمان ملل برای بررسی پایداری منابع آب
۶۹	۳-۳-۲-۳- شاخص نسبت بحرانی برای بررسی پایداری منابع آب
۷۰	۴-۲-۳- طرح‌های انتقال آب
۷۵	۱-۴-۲-۳- چالش‌های ناشی از انتقال آب
۷۹	۵-۲-۳- پوشش گیاهی و جانوری
۸۲	۶-۲-۳- وضعیت کانسارهای معدنی
۸۳	۷-۲-۳- مخاطرات محیطی
۸۳	۱-۷-۲-۳- زلزله
۸۸	۲-۷-۲-۳- زمین لغزش
۸۹	۳-۷-۲-۳- سرمایه‌دگی
۹۱	۸-۲-۳- کاربری اراضی

- ۹۲..... ۹-۲-۳ واحدهای اراضی
- ۹۵..... ۱۰-۲-۳ مناطق حفاظت شده
- ۱۰۲..... ۳-۳ بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی
- ۱۰۲..... ۱-۳-۳ بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان چهارمحال و بختیاری
- ۱۰۲..... ۱-۳-۳-۱ تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیش برنده توسعه
- ۱۰۲..... ۳-۳-۱-۲ عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیش برنده توسعه
- ۱۰۴..... ۳-۳-۱-۳ عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه
- ۱۰۴..... ۳-۳-۱-۴ وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان چهارمحال و بختیاری
- ۱۱۶..... ۳-۳-۱-۵ سنجش سرمایه اجتماعی استان
- ۱۲۸..... ۳-۳-۲ فقر و محرومیت
- ۱۲۹..... ۳-۳-۱-۱ طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم
- ۱۳۷..... ۳-۳-۲-۲ شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان چهارمحال و بختیاری
- ۱۳۹..... ۳-۳-۲-۳ جمع‌بندی
- ۱۴۱..... ۳-۳-۳ سکونتگاه‌های غیر رسمی
- ۱۴۲..... ۳-۳-۱-۱ نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی
- ۱۴۳..... ۳-۳-۲-۲ سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان
- ۱۴۷..... ۳-۳-۳-۳ جمع‌بندی
- ۱۴۹..... ۳-۳-۴ بررسی ویژگی‌های جمعیتی
- ۱۵۰..... ۳-۳-۱-۴ تغییرات جمعیت
- ۱۵۲..... ۳-۳-۲-۴ تراکم جمعیت
- ۱۵۴..... ۳-۳-۴-۳ سهم جمعیت استان از کشور
- ۱۵۶..... ۳-۳-۴-۴ میزان شهرنشینی و روستائینشی
- ۱۵۸..... ۳-۳-۴-۵ متوسط رشد سالانه جمعیت
- ۱۶۰..... ۳-۳-۴-۶ هرم سنی جنسی جمعیت
- ۱۶۴..... ۳-۳-۴-۷ گروه عمده سنی جمعیت
- ۱۶۷..... ۳-۳-۴-۸ نسبت جنسی جمعیت

- ۱۷۰..... ۳-۳-۹-متوسط بعد خانوار
- ۱۷۲..... ۳-۳-۱۰-موازنه مهاجرتی
- ۱۷۷..... ۳-۳-۱۱-مبدأ اقامت قبلی مهاجران
- ۱۷۹..... ۳-۳-۱۲-الگوی مهاجرت
- ۱۷۹..... ۳-۳-۱۳-ولادت‌های ثبت شده
- ۱۸۰..... ۳-۳-۱۴-میزان باروری کل
- ۱۸۱..... ۳-۳-۱۵-مرگ و میرهای ثبت شده
- ۱۸۳..... ۳-۳-۱۶-امید به زندگی
- ۱۸۴..... ۳-۳-۱۷-پیش‌بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵
- ۱۸۶..... ۳-۳-۱۸-جمع‌بندی
- ۱۸۷..... ۳-۳-۵-وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی-عمومی
- ۱۸۷..... ۳-۳-۱-۵-تعلیم و تربیت رسمی-عمومی
- ۱۸۷..... ۳-۳-۱-۵-گزیده آمار و اطلاعات
- ۱۸۹..... ۳-۳-۱-۵-۲-مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان چهارمحال و بختیاری
- ۱۹۰..... ۳-۳-۲-۵-وضعیت سواد در استان چهارمحال و بختیاری
- ۱۹۱..... ۳-۳-۱-۲-۵-داده‌ها
- ۱۹۲..... ۳-۳-۲-۲-۵-وضعیت آموزش عالی در استان چهارمحال و بختیاری
- ۱۹۲..... ۳-۳-۱-۲-۲-۵-داده‌ها و اطلاعات
- ۱۹۳..... ۳-۳-۲-۲-۲-۵-مهم‌ترین مسائل آموزش عالی
- ۱۹۴..... ۳-۳-۲-۲-۳-محورهای اساسی در آموزش عالی مبتنی بر نیازهای زیست‌بوم
- ۱۹۵..... ۳-۳-۴-بررسی نظام اقتصادی و تولید
- ۱۹۵..... ۳-۳-۱-۴-نمای کلی اقتصاد استان چهارمحال و بختیاری
- ۲۱۰..... ۳-۳-۵-نظام سکونتگاهی
- ۲۱۰..... ۳-۳-۱-۵-نظام شهرنشینی
- ۲۱۳..... ۳-۳-۱-۱-۵-بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان چهارمحال و بختیاری
- ۲۱۶..... ۳-۳-۲-۱-۵-وضعیت نخست شهری در استان چهارمحال و بختیاری

- ۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله مراتبی کانون‌های شهری استان ۲۱۷
- ۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان ۲۲۳
- ۳-۵-۲- نظام روستانشینی ۲۲۳
- ۳-۶-۳- نظام زیربنایی ۲۲۵
- ۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات ۲۲۵
- ۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای ۲۲۵
- ۳-۶-۱-۲- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها ۲۲۷
- ۳-۶-۱-۳- پهنه‌بندی دسترسی‌پذیری ۲۲۸
- ۳-۶-۱-۴- فناوری اطلاعات و ارتباطات ۲۳۱
- ۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب ۲۳۱
- ۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق ۲۳۲
- ۳-۶-۲-۲- شبکه گاز و تأسیسات نفتی ۲۳۳
- ۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب ۲۳۴
- ۳-۷-۷- بررسی نظام مدیریتی ۲۳۵
- ۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی ۲۳۵
- ۳-۷-۱- تحلیل وضع موجود ۲۳۹
- ۳-۸-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها ۲۴۵
- ۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی ۲۴۵
- ۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی ۲۴۹
- ۳-۸-۲-۱- ظرفیت بالای منابع آب ۲۴۹
- ۳-۸-۲-۲- ظرفیت بالای مراکز و دامداری استان ۲۵۰
- ۳-۸-۲-۳- عبور خط لوله استراتژیک مارون-اصفهان ۲۵۱
- ۳-۸-۲-۴- ظرفیت بالای نیروی کار استان و هم‌جواری با ۲۵۱
- ۳-۸-۲-۵- قابلیت ترانزیتی منطقه‌ای ۲۵۲
- ۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی ۲۵۲
- ۳-۸-۴- قابلیت‌های گردشگری استان چهارمحال و بختیاری ۳۱۰

۲۶۰.....	فصل چهارم: رویکرد راهبردی
۲۶۱.....	۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی
۲۸۱.....	۴-۲- تدوین اهداف بنیادین
۲۸۳.....	۴-۳- تدوین چشم‌انداز
۲۸۳.....	۴-۴- مأموریت‌های اصلی
۲۸۴.....	۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید
۲۹۴.....	فصل پنجم: تدوین راهبردها و سیاست‌ها
۲۹۵.....	۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها
۳۰۳.....	منابع و مأخذ

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۶۳	شکل ۱- گلابد سالانه ایستگاه سینوپتیک شهر کرد
۷۸	شکل ۲- اعتراض مردم چهارمحال و بختیاری به طرح انتقال آب بهشت آباد
۷۹	شکل ۳- اعتراض مردم چهارمحال و بختیاری به طرح انتقال آب گلاب و بهشت آباد
۹۶	شکل ۴- منطقه حفاظت شده تنگ صیاد
۹۷	شکل ۵- منطقه حفاظت شده هلن
۲۱۰	شکل ۶- نمای از وضعیت مکمل گری فعالیت های اقتصادی در استان

عنوان	صفحه
جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرداست در محور جمعیت و مهاجرت	۱۱
جدول ۲- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اقتصاد	۱۴
جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور زیربنایی	۲۹
جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور نظام سکونتگاهی	۳۲
جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی	۳۶
جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست	۴۰
جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۹۷	۵۳
جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان چهارمحال و بختیاری	۵۸
جدول ۹- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان	۶۶
جدول ۱۰- میزان کل برداشت و مصارف آب	۶۷
جدول ۱۱- شاخص فالکن مارک وضعیت منابع آبی استان چهارمحال و بختیاری و ایران	۶۸
جدول ۱۲- شاخص سازمان ملل برای بحران آب	۶۹
جدول ۱۳- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن	۷۰
جدول ۱۴- میزان انتقال آب تونلهای اول و دوم کوه‌رنگ در دوره بهره‌برداری	۷۲
جدول ۱۵- گونه‌های گیاهی استان	۸۰
جدول ۱۶- گونه‌های جانوری استان	۸۰
جدول ۱۷- گزارش معادن دارای بهره‌برداری فعال استان به تفکیک ماده معدنی در سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۹	۸۳
جدول ۱۸- مساحت و سهم کاربری اراضی استان	۹۱
جدول ۱۹- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف‌شده	۱۰۶

- جدول ۲۰- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم ۱۰۷
- جدول ۲۱- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت ۱۰۷
- جدول ۲۲- نسبت تعداد دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت ۱۰۸
- جدول ۲۳- سرقت های عادی بر حسب نوع ۱۰۹
- جدول ۲۴- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت های عادی به کل جمعیت ۱۰۹
- جدول ۲۵- تعداد طلاق و ازدواج به تفکیک نقاط شهری و روستایی ۱۱۰
- جدول ۲۶- نسبت طلاق به ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری ۱۱۱
- جدول ۲۷- تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهزیستی و افراد خدمت گیرنده ۱۱۱
- جدول ۲۸- میزان شاخص های مرتبط با سازمان بهزیستی ۱۱۲
- جدول ۲۹- میزان شاخص های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی ۱۱۳
- جدول ۳۰- درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی ۱۱۳
- جدول ۳۱- درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران ۱۱۴
- جدول ۳۲- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر ۱۱۴
- جدول ۳۳- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی ۱۱۵
- جدول ۳۴- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت ۱۱۶
- جدول ۳۵- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور ۱۱۷
- جدول ۳۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور ۱۱۸
- جدول ۳۷- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور ۱۱۹
- جدول ۳۸- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور ۱۲۰
- جدول ۳۹- میانگین مؤلفه های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور ۱۲۱
- جدول ۴۰- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور ۱۲۱
- جدول ۴۱- میانگین سرمایه اجتماعی در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور ۱۲۲

- جدول ۴۲- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص ۱۲۳
- جدول ۴۳- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی- درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر) ۱۲۳
- جدول ۴۴- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی ۱۲۴
- جدول ۴۵- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر) ۱۲۵
- جدول ۴۶- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی ۱۲۶
- جدول ۴۷- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر) ۱۲۶
- جدول ۴۸- مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی ۱۲۷
- جدول ۴۹- سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی (در هر صد هزار نفر) ۱۲۷
- جدول ۵۰- مناطق کمتر توسعه‌یافته استان چهارمحال و بختیاری ۱۳۱
- جدول ۵۱- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی) ۱۳۲
- جدول ۵۲- مناطق کم‌تر توسعه‌یافته استان چهارمحال و بختیاری ۱۳۴
- جدول ۵۳- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان چهارمحال و بختیاری ۱۳۸
- جدول ۵۴- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی ۱۴۳
- جدول ۵۵- مقایسه شهرنشینی در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور ۱۴۶
- جدول ۵۶- تغییرات جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۵۱
- جدول ۵۷- تغییرات جمعیت استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ ..... ۱۵۱
- جدول ۵۸- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری، در سال ۱۳۹۵ ..... ۱۵۴
- جدول ۵۹- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان چهارمحال و بختیاری از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵ ..... ۱۵۵
- جدول ۶۰- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان چهارمحال و بختیاری با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵ ..... ۱۵۷

جدول ۶۱- درصد رشد سالانه جمعیت استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵.....	۱۵۹
جدول ۶۲- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان چهارمحال و بختیاری و کشور برحسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵.....	۱۶۵
جدول ۶۳- نسبت جنسی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵.....	۱۶۹
جدول ۶۴- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵.....	۱۷۱
جدول ۶۵- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان چهارمحال و بختیاری، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵.....	۱۷۳
جدول ۶۶- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت شهرستان کوهرنگ، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۷۵.....	۱۷۴
جدول ۶۷- تعداد مهاجران خارج شده از شهرستان کوهرنگ به تفکیک گروه سنی وضع سکونت، طی سرشماری ۹۵-۱۳۹۰.....	۱۷۵
جدول ۶۸- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵.....	۱۷۶
جدول ۶۹- تعداد و توزیع درصد مهاجران وارد شده به استان چهارمحال و بختیاری برحسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰.....	۱۷۹
جدول ۷۰- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵.....	۱۸۰
جدول ۷۱- میزان باروری کل استان چهارمحال و بختیاری و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶. ۱۸۱.	
جدول ۷۲- تعداد و میزان مرگ‌ومیر ثبت شده استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵.....	۱۸۲
جدول ۷۳- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک جنس، در سال‌های ۹۵-۱۳۸۵ (سال).....	۱۸۴

جدول ۷۴- پیش‌بینی تعداد جمعیت کشور و استان چهارمحال و بختیاری ، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵.....	۱۸۵
جدول ۷۵. آمار تعداد دانش‌آموزان، معلمان و فضای آموزشی در سال تحصیلی ۹۸-۹۹ بر اساس سالنامه آماری استان	۱۸۸
جدول ۷۶- وضعیت نرخ باسوادی در استان چهارمحال و بختیاری	۱۹۱
جدول ۷۷- نمای کلی وضعیت استان چهارمحال و بختیاری در مقایسه با کشور در سال ۹۸... ۱۹۶	۱۹۶
جدول ۷۸- سهم استان چهارمحال و بختیاری از تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال).....	۱۹۷
جدول ۷۹- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی استان چهارمحال و بختیاری از کشور.....	۱۹۸
جدول ۸۰- وضعیت شاخصهای بخش کشاورزی در مقایسه با کشور.....	۱۹۹
جدول ۸۱- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و معدن استان چهارمحال و بختیاری از کشور	۲۰۰
جدول ۸۲- وضعیت شاخصهای بخش صنعت و معدن در مقایسه با کشور	۲۰۱
جدول ۸۳- سهم استان چهارمحال و بختیاری از ارزش افزوده بخش خدمات کشور	۲۰۲
جدول ۸۴- سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی استان	۲۰۴
جدول ۸۵- سهم بخش صنعت و معدن از تولید ناخالص داخل استان.....	۲۰۵
جدول ۸۶- سهم درصدی بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی استان	۲۰۶
جدول ۸۷- سهم درصدی بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی استان	۲۰۷
جدول ۸۸- حجم تجارت خارجی استان چهارمحال و بختیاری نسبت به کشور(دلار).....	۲۰۸
جدول ۸۹- ضریب تمرکزگرایی در شهرستانهای مختلف استان.....	۲۰۹
جدول ۹۰- مزیت همکارانه.....	۲۰۹
جدول ۹۱- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سالهای ۹۵-۱۳۶۵.....	۲۱۱
جدول ۹۲-تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سالهای ۹۵-۱۳۶۵.....	۲۱۲
جدول ۹۳-جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سالهای ۹۵-۱۳۷۵.....	۲۱۳
جدول ۹۴- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان چهارمحال و بختیاری.....	۲۱۷
جدول ۹۵-روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سالهای ۹۵-۱۳۷۵.....	۲۱۸
جدول ۹۶- الگوی استقرار شهرها و روستاهای استان از نظر موقعیت طبیعی	۲۲۲
جدول ۹۷-تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵.....	۲۲۴

- جدول ۹۸- مقایسه شاخص های حمل و نقل جاده ای استان و کشور..... ۲۲۶
- جدول ۹۹- ظرفیت های طبیعی برای توسعه گردشگری ۲۴۶
- جدول ۱۰۰- مشخصات سدهای اصلی استان چهارمحال و بختیاری ۲۴۸
- جدول ۱۰۱- مزیت های و شاخص های استان جهت سرمایه گذاری در بخش معدن ۲۴۸
- جدول ۱۰۲- اولویتهای سرمایه گذاری بر اساس راهبرد توسعه صنعتی ۲۴۹
- جدول ۱۰۳- سهم مکانی شهرستانهای استان از بخشهای سه گانه اقتصادی ۲۵۳
- جدول ۱۰۴- سهم مکانی فعالیتهای اقتصادی به تفکیک شهرستان ۲۵۴
- جدول ۱۰۵- ضریب تخصصی شدن فعالیتهای تولید در استان ۲۵۵
- جدول ۱۰۶- جاذبه های گردشگری استان چهارمحال و بختیاری ۲۵۸
- جدول ۱۰۷- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی ۲۶۲
- جدول ۱۰۸- شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی ۲۷۰
- جدول ۱۰۹- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش ۲۷۱
- جدول ۱۱۰- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش ۲۷۲
- جدول ۱۱۱- مسائل راهبردی در عرضه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۷۳
- جدول ۱۱۲- شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی ۲۷۴
- جدول ۱۱۳- تعیین مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست ۲۷۵
- جدول ۱۱۴- شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست ۲۷۶
- جدول ۱۱۵- تعیین مسائل راهبردی در عرصه اقتصادی ۲۷۷
- جدول ۱۱۶- شرح مسائل راهبردی استان چهارمحال و بختیاری در عرصه اقتصادی ۲۷۹
- جدول ۱۱۷- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه چهارمحال و بختیاری ۲۸۱
- جدول ۱۱۸- عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان ۲۸۵
- جدول ۱۱۹- عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی ۲۸۷
- جدول ۱۲۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط زیستی توسعه فضایی استان ۲۸۹
- جدول ۱۲۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی ۲۹۱
- جدول ۱۲۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان ۲۹۳
- جدول ۱۲۳- راهبردها و سیاست های سند توسعه استان چهارمحال و بختیاری ۲۹۸

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار ۱- سهم واحدهای توپوگرافیک از مساحت استان	۵۶
نمودار ۲- میانگین بارش استان طی دوره‌های مختلف	۶۰
نمودار ۳- توزیع ماهیانه میانگین بلندمدت آبدهی رودخانه‌های استان	۶۷
نمودار ۴- تعداد معادن در حال بهره‌برداری استان به تفکیک شهرستان	۸۲
نمودار ۵- سهم مساحتی پهنه‌های خطر زلزله در استان (درصد)	۸۶
نمودار ۶- تغییرات جمعیت استان چهارمحال و بختیاری	۱۵۲
نمودار ۷- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان چهارمحال و بختیاری	۱۵۳
نمودار ۸- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان چهارمحال و بختیاری از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵	۱۵۶
نمودار ۹- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان چهارمحال و بختیاری با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵	۱۵۸
نمودار ۱۰- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان چهارمحال و بختیاری و کشور	۱۵۹
نمودار ۱۱- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان چهارمحال و بختیاری و کشور	۱۶۰
نمودار ۱۲- هرم سنی جنسی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری، در سال ۱۳۶۵	۱۶۱
نمودار ۱۳- هرم سنی جنسی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری، در سال ۱۳۸۵	۱۶۲
نمودار ۱۴- هرم سنی جنسی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری، در سال ۱۳۹۵	۱۶۳
نمودار ۱۵- روند تغییرات درصد جمعیت ۱۴-۰ ساله استان چهارمحال و بختیاری و کشور	۱۶۶
نمودار ۱۶- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان چهارمحال و بختیاری و کشور	۱۶۷
نمودار ۱۷- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری و	۱۶۷
نمودار ۱۸- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط شهری و روستایی استان	۱۷۰

عنوان

صفحه

- نمودار ۱۹- خالص مهاجرت استان چهارمحال و بختیاری، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵..... ۱۷۳
- نمودار ۲۰- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان چهارمحال و بختیاری..... ۱۷۷
- نمودار ۲۱- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان چهارمحال و بختیاری..... ۱۷۸
- نمودار ۲۲- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان چهارمحال و بختیاری..... ۱۷۸
- نمودار ۲۴- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان..... ۲۱۲
- نمودار ۲۵- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵..... ۲۱۵
- نمودار ۲۶- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور..... ۲۲۵
- نمودار ۲۷: چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان..... ۲۳۹

عنوان	صفحه
نقشه ۱- موقعیت سیاسی استان نسبت به استان‌های همجوار	۵۲
نقشه ۲- تقسیمات سیاسی استان چهارمحال و بختیاری	۵۴
نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان	۵۷
نقشه ۴- خطوط هم بارش استان	۶۱
نقشه ۵- نقشه کلی طرح‌های انتقال آب بین حوضه‌ای تعریف شده در کشور	۷۱
نقشه ۶- گسل‌های فعال استان	۸۷
نقشه ۷- نقاط خطر احتمال زمین لغزش استان	۸۹
نقشه ۸- کاربری اراضی استان چهارمحال و بختیاری	۹۲
نقشه ۹- واحدهای اراضی استان	۹۴
نقشه ۱۰- مناطق حفاظت شده و پارک ملی استان	۱۰۱
نقشه ۱۱- سطح‌بندی جمعیتی استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۹۵	۲۲۲
نقشه ۱۲- شبکه حمل‌ونقل استان چهارمحال و بختیاری	۲۲۹
نقشه ۱۳- پهنه‌بندی دسترسی پذیری در استان	۲۳۰

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

در سراسر تاریخ، نیل به کشوری آباد و پیشرفته که در آن اجتماعی کامل و سعادت‌مند، فرصت‌های عادلانه، شکوفایی استعدادها و تأمین نیازهای مادی و معنوی را میسر می‌سازد اصلی‌ترین دغدغه و نیرومندترین انگیزه تکاپوی اغلب ایرانیان بوده است. قریب به هفتاد سال است که این اندیشه، چهره تقریباً نظام‌مند به خود گرفته و در پرتو رهیافت‌های نوین مدیریت و برنامه‌ریزی، در قالب برنامه‌ها و طرح‌های مختلف دنبال می‌گردد.

با این حال، هنوز کشوری که آرزومند آن هستیم شکل نگرفته و بسیاری از مسائل و مشکلات به قوت خود باقی است. مسائل اجتماعی-جمعیتی، مسائل فرهنگی، تمرکزگرایی، کم توجهی به اقتصاد فضا و نظام اقتصادی ضعیف، نابودی کارکردهای سامانه‌های طبیعی پشتیبان حیات، نظام سکونتگاهی نامتوازن و فقر و محرومیت و حاشیه‌نشینی تنها برخی از این مسائل و مشکلات است. شکی نیست که گذار از این وضعیت مستلزم انداختن طرحی نو تمرکز بر آبادانی و توسعه از نوعی دیگر است. آبادانی و پیشرفت در جهان به شدت پیچیده، رقابتی و فشرده، مستلزم، نگرش سیستمی و دگرسان ساز، هماهنگی اثرات فضایی سیاست‌های بخشی، فرایندهای باز ساخت فضایی-اقتصادی، ظرفیت‌سازی نهادی در میان ذینفعان، تدوین چشم‌اندازی جسورانه، مقیاس بندی مجدد و تمرکززدایی (که نیازمند فرم‌های نوین حکمروایی چند سطحی و شیوه‌های جدید یکپارچگی سیاست قلمروی است) است که از طریق تمرکز بر تنوع ویژگی‌های خاص مکان‌ها و روابط اجتماعی ویژه فضا، اهداف یکپارچگی و انسجام، مشارکت، کارآفرینی، نوآوری، رقابت‌پذیری، خلاقیت، حکمروایی شایسته و پایداری را برآورده سازد.

در این راستا، این گزارش بر آن است که با بهره‌گیری از رویکردی راهبردی-فضایی سپارده و شناخت پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی استان‌های کشور و برنامه‌ریزی بر مبنای آن بتواند گامی مهم در گذار از چالش‌ها و مسائل بردارد. این گزارش مشتمل بر پنج فصل است.

بدین ترتیب که در فصل نخست به کلیات پرداخته شده و در فصل دوم و سوم محیط درونی و بیرونی استان بررسی و تحلیل می‌گردد. در فصل چهارم به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری پرداخته شده و در نهایت در فصل پنجم راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌ها تدوین و اولویت‌بندی می‌گردند.

۱-۲- بیان مسئله

استان چهارمحال و بختیاری به عنوان "قلب آبی" منطقه مرکزی کشور (برخورداری از ۱۰ درصد منابع آبی شیرین کشور) با شریان‌های نوظهور خود وظیفه تحمیلی (اجباری) تأمین آب مناطق پیرامون خود همچون اصفهان، یزد، رفسنجان و کاشان را بر عهده گرفته است. قلبی که همچون شمع در حال سوختن و پایان است (پایین رفتن سطح ایستابی آب‌های زیرزمینی و کاهش آب‌های سطحی) و خود به طور شگرفی از قطار توسعه کشور جای مانده است. با وجود قابلیت‌ها و پتانسیل‌های بسیار همچون برخورداری میراث غنی فرهنگی، مجاورت با قطب‌های صنعتی و کشاورزی، ویژگی‌های منحصر به فرد اقلیمی و توپوگرافیکی، جاذبه‌های فراوان طبیعی، مراتع وسیع و منابع انسانی زیاد، سهم کمتر از ۱ درصدی از اقتصاد کشور داشته و از نظر بیکاری رتبه برتر کشور را به خود اختصاص داده است. نظام مدیریت منطقه‌ای استان فاقد چارچوب نهادی یکپارچه، منسجم و در برگیرنده است و ظرفیت نهادی بسیار پایین است. در این استان بهره‌وری نیروی کار، سرمایه و منابع پایین است و عدم توجه به اقتصاد فضا موجب گشته که صرفه‌های ناشی تجمع، مقیاس و خارجی و مکمل‌گری و هم‌افزایی ناچیز باشد. ضعف تکنولوژیکی، سرمایه اندک، شیوه‌های سنتی و دانش محدود موجب گشته که بخش کشاورزی (به‌ویژه دامداری، شیلات، زراعت و باغداری) و صنعت استان همچنان کم رونق باشد و ضعف زیربنایی آهنگ حرکت جریان‌ها و شدت آن‌ها را محدود ساخته است. در عرصه معدنی وضعیت به گونه‌ای است که نه تنها فناوری و صنایع تکمیلی توسعه‌نیافته بلکه دانش اکتشاف نیز با مشکل مواجه است و به‌سان گیاهان دارویی استان خام فروشی تولیدات حاکم است. با وجود منابع عظیم آب و چشمه‌های فراوان، تولید آب‌معدنی ممنوع بوده و گردشگری طبیعت-مبنا، ورزشی و عشایری، با

چالش‌ها و موانع بسیاری مواجه است. بخش خدمات و بازرگانی استان نیز نه تنها از ضعف‌های مربوط به زیرساخت‌ها رنج می‌برد بلکه در اشاعه و گسترش فناوری و خدمات بازرگانی نوین ضعف دارد. چرای بیش از حد دام، بهره‌برداری فراتر از ظرفیت آب زمينه فرسایش و زمین لغزش و نابودی تنوع زیستی را به دنبال داشته است و جنگل‌ها رو به نابودی‌اند. مقاومت پایین بناها و زیرساخت‌ها نیز آسیب‌پذیری در برابر سیل و زلزله را افزایش داده است. محدودیت‌ها توپوگرافی در کنار ضعف زیربنای جاده‌ای و هوایی و فقدان حمل‌ونقل ریلی موجب بی‌عدالتی فضایی به‌ویژه در نیمه جنوبی و غربی شده است. این عوامل در کنار ضعف زیرساخت‌های آموزشی (به‌ویژه مشکلات آموزش عشایر)، مهاجرت نخبگان، ترک تحصیل، کم‌مهارتی و در نهایت مهاجرت گسترده جوانان را رقم زده است و در برخی موارد موجبات گسترش آسیب‌های اجتماعی و نابودی سرمایه‌های اجتماعی شده است.

واضح است که گذار از این چالش‌ها و مشکلات مستلزم شناخت موشکافانه‌تر مسائل، تعیین قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها و در نهایت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی نظام‌مند و ژرف‌اندیشانه است. بر این اساس گزارش حاضر بر آن است که با مطالعه و شناخت استان چهارمحال و بختیاری در ابعاد مختلف، مسائل راهبردی را شناسایی کرده و در نهایت راهبردها و سیاست‌هایی را در جهت توسعه و آبادانی ارائه دهد.

۱-۳- اهداف بنیادین سند

اهداف بنیادین یا به بیانی علمی‌تر، اهداف راهبردی به دنبال نیل به اهداف طرح راهبردی در مدت زمانی معین هستند و به عنوان پلی یا پله‌هایی برای تحقق چشم‌انداز و مأموریت‌های یک سازمان یا منطقه عمل می‌کنند. این سند می‌تواند افق زمانی ۲۰ ساله داشته باشد و هدف بنیادین آن پیشرفت و آبادانی جاوید و در برگیرنده استان‌های کشور است. در چارچوب این هدف اصلی، اهداف بنیادین زیر را نیز دنبال می‌کند:

- ایجاد چارچوب کلی عمل برای اقدام در جهت پیشرفت و آبادانی؛

- رونق و شکوفایی اقتصادی و ارتقای رقابت‌پذیری و کیفیت تولیدات داخلی؛
- ریشه‌کنی فقر و محرومیت و تأمین معیشت پایدار برای تمامی مردم؛
- شناخت قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها استان‌های کشور و ایجاد توازن و سازگاری بین قابلیت‌ها و عملکردها؛
- جلوگیری از هدر رفت منابع و ایجاد توازن و کارآمدی در تخصیص منابع؛
- شناسایی مسائل راهبردی استان‌ها در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، اکولوژیکی، کالبدی و مدیریتی؛
- مشخص ساختن کارآمدترین راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های پیشرو محرک؛
- اولویت‌بندی برنامه‌های پیشرو محرک استان‌های کشور

۱-۴- مواد و روش‌ها

۱-۴-۱- روش تحقیق

پژوهش علمی، تحلیلی نظام‌مند، کنترل‌شده، تجربی و یا واکاوی انتقادی مفروضات، فرضیه‌ها و تکاپوی برای پاسخ‌دهی به سؤالاتی است که با بهره‌گیری از روش علمی منجر به توسعه تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌ها می‌گردد. با توجه به ماهیت و چارچوب میان رشته‌ای سند حاضر، به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و همچنین نیل به اهداف، روش تحقیق کمی و کیفی برگزیده شده است که در ادبیات جهانی به روش ترکیبی یا آمیخته مشهور است. اگرچه تعریف جامعی از این روش وجود ندارد؛ ولیکن می‌توان گفت که روش تحقیق ترکیبی، روشی است که در آن محقق عناصر رویکردهای تحقیق کمی و کیفی (برای نمونه استفاده از دیدگاه‌های کمی و کیفی، جمع‌آوری داده، تحلیل) را برای درک ژرف‌تر و گسترده پدیده مورد نظر خود، ترکیب می‌کند (Johnson et al, 2007; Teddlie & Tashakkori, 2010)

ترکیب روش‌ها شامل، جمع‌آوری، تحلیل، و یکپارچگی داده‌های کمی و کیفی در مطالعه‌ای تک یا چندمرحله‌ای است (Hanson et al, 2005). جانسون و آنوکبوزی (۲۰۰۴) و براینم (۲۰۰۷)

(بعدها، اصل یکپارچگی روش تحقیق ترکیبی مطرح ساختند که به موجب آن بایستی برآیندهای تحقیق بایستی در نقطه‌ای یکپارچه گردند و فراتر از مجموع نتایج بخش‌های کمی و کیفی باشد) (Bryman, 2007; Johnson & Onwuegbuzie, 2004). در این سند در بند رویکرد راهبردی این عمل انجام می‌پذیرد.

دلیل استفاده از این نوع تحقیق، ویژگی کلیدی آن یعنی روش‌شناسی کثرت‌گرا و التقاط‌گرایی^۱ آن است که اغلب نتایج آن را برتر از رویکردهای تک‌روشی^۲ می‌سازد (Johnson & Onwuegbuzie, 2004). روش ترکیبی نقشی برجسته در رسیدگی به مسائل پیچیده‌ای ایفا می‌کند که ماهیت و راه حل قطعی نداشته و تبیین سیاست مستلزم شناخت و آگاهی سیستم‌های چندگانه در کنش متقابل باهم است. این روش با رفع کاستی‌های رویکرد تک-روشی و با تکمیل دو روش کمی و کیفی، امکان پاسخگویی نیرومندتر سؤالات سند را فراهم می‌کند.

۱-۴-۲- استراتژی مطالعه موردی

یکی از روش‌های مورد استفاده در این سند، مطالعه موردی است. روش مطالعه موردی نظامی کران‌دار یا موردی را طی زمان و با جزئیات مورد بررسی قرار داده و از منابع داده‌ای مختلفی که در خصوص بستر وجود دارد استفاده می‌کند. این رویکرد از طریق به هم ربط دادن حقایق مختلف به یک مورد واحد، ویژگی یگانه‌ای به داده‌های مورد مطالعه می‌بخشد (Reinharz, 1992). علاوه بر این، فرصت تحلیل فشرده بسیاری از جزئیات ویژه‌ای که ممکن است با دیگر روش‌ها مورد غفلت واقع شود را فراهم می‌کند. از جمله اهداف اصلی رویکردهای مطالعه موردی به مشکلات می‌تواند تولید و آزمون یک فرضیه یا نظریه، تحلیل تغییرات در یک پدیده در طی زمان، یا برای تحلیل روابط بین بخش‌های یک پدیده باشد (Reinharz, 1992). مطالعه موردی این سند را استان‌های کشور تشکیل می‌دهند.

1- Methodological pluralism or eclecticism

2- Mono-method approach

۱-۴-۳- جمع آوری داده‌ها و منبع آن‌ها

در هر پژوهشی به منظور پاسخ‌دهی به سؤالات و آزمون فرضیات، جمع‌آوری داده صورت می‌گیرد. در روش تحقیق ترکیبی محققان به منظور پاسخ به سؤالات و آزمون فرضیه‌ها داده جمع‌آوری می‌کنند. رویه جمع‌آوری داده بایستی با نوع طرح تحقیق ترکیبی تطابق داشته باشد. توجه به اینکه در روش تحقیق ترکیبی هر دو داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری و تحلیل می‌گردند. در این سند، جمع‌آوری داده به شکل ترتیبی^۳ بوده و در آن نوعی از داده‌ها پیش از داده‌های دیگر جمع‌آوری و تحلیل شده و سپس به عنوان ورودی مرحله بعد مورد استفاده قرار گرفته است. به بیانی، با داده‌های کمی و کیفی جمع‌آوری شده مستقل نبوده و با یکدیگر در ارتباط هستند. با توجه به ماهیت عنوان سند و همچنین روش تحقیق آن، بنابراین منبع داده‌ها چندگانه بوده و شامل اسنادی همچون طرح‌ها و برنامه‌های فرادست و موازی، مقالات، کتاب‌ها، گزارش‌های علمی، قوانین و مقررات است.

۱-۴-۴- روش‌های تحلیل داده‌ها

الف) کیفی

پژوهش کیفی شامل بهره‌گیری از داده‌های کیفی از قبیل مصاحبه، اسناد و مشاهده به منظور درک و شرح پدیده‌های اجتماعی-فضایی است. دغدغه اصلی محققین در انتخاب روش کیفی بهره‌گیری از اندیشه‌های پژوهشگران از مکاتب مختلف، توصیف فربه، پذیرش رهیافت انعطاف‌پذیر و التقاطی و پروراندن مفاهیم و نظریه‌ها بوده است. در این راستا، از روش‌های کیفی تحلیل محتوا و توصیفی استفاده شده است که در زیر به شرح آن‌ها پرداخته شده است.

تحلیل محتوای کیفی

تحلیل محتوای کیفی یکی از روش‌های تحقیق است که به منظور تحلیل داده‌های متنی بکار گرفته می‌شود. تحلیل محتوای کیفی از شمارش لغات فراتر رفته و با آزمون ژرف زبان به دنبال تولید دانش و درک پدیده مورد مطالعه (Weber, 1990) است. در این سند، از روش تحلیل محتوا کیفی به منظور تعیین وجود واژگان یا مفاهیم خاص در ادبیات جهانی و بنیان‌های فلسفی و نظری در ارتباط با سند استفاده شده است. منظور از متن یا متون، فصول کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها و طرح‌ها است. به منظور انجام تحلیل محتوا، متون کد بندی شده، خردتر شده و دسته‌های قابل مدیریت در سطوح مختلف واژه، کلمه، جمله و موضوع تبدیل شده و با بهره‌گیری از تحلیل مفهومی^۴ تحلیل محتوا انجام شده است. تحلیل مفهومی بدین معناست که داده‌ها با بهره‌گیری از سیستم کدبندی کاهش یافته و بدین‌سان مشخص‌سازی واژگان یا الگوهایی که با سؤال تحقیق در ارتباط بوده‌اند، تسهیل گشته است.

تحلیل اسناد^۵

تحلیل اسناد فرآیند نظام‌مند بررسی و ارزیابی اسناد (هم پرنیت شده و هم الکترونیکی) است. همانند دیگر روش‌های تحلیل در پژوهش کیفی، تحلیل اسناد مستلزم نیازمند این است که داده‌های به منظور آشکار ساختن معانی، درک و توسعه دانش تجربی آزمون شده و تفسیر شوند (Corbin & Strauss, 2008). در این سند، سطح توصیفی شامل توصیفات داده‌های کیفی و کمی بود. در خصوص داده‌های کیفی، توصیفات برگرفته از بازگویی و نقل قول متون و نوشته‌های نهایی بود. علاوه بر این، سطح توصیفی تحلیل همچنین شامل شرح ویژگی‌های اصلی داده‌ها، خلاصه‌سازی روش‌شناسی، منطق‌های تحلیل و نتایج مقالات، کتاب‌ها، طرح‌ها و غیره بود. به طور کلی تحلیل توصیفی موارد زیر را فراهم آورد:

4- Conceptual analysis

5- Document analysis

- برآوردهای اولیه و خلاصه‌سازی، آرایش جداول و اشکال به منظور برآورد اهداف؛
- اطلاعاتی در خصوص پویایی‌ها و تغییرپذیری داده‌ها؛
- نشانه‌ها و الگوهای غیرمنتظره که بایستی در تحلیل‌های اصلی مورد استفاده قرار می‌گرفت.

ب) کمی

تحقیق کمی، پژوهشی است که به تفسیر پدیده از طریق جمع‌آوری داده‌های عددی می‌پردازد؛ داده‌هایی که با استفاده از روش‌های ریاضی تحلیل می‌گردند (Creswell, 1994). روش‌های کمی مورد استفاده در این سند، آمارهای توصیفی و استنباطی، روش‌های کمی تحلیل جمعیتی و اقتصادی، روش‌های کمی تحلیل نظام سکونتگاهی و تحلیل‌های فضایی با بهره‌گیری از بسته نرم‌افزاری GIS بوده است. علاوه بر این از تحلیل SWOT، نیز استفاده شده است.

فصل دوم

تحليل محیط بیرونی

۲-۱- احصاء و تحلیل سیاست‌های کلان ملی در ابعاد مختلف

شکی نیست که یکی از مهم‌ترین پیش‌شرط‌های موفقیت و تحقق‌پذیری یک سند، طرح یا برنامه، همسویی سیاست‌ها، برنامه‌ها و پروژه‌های احتمالی آن با اسناد و طرح‌های فرادست است. علاوه بر این، به هنگام تدوین طرح یا برنامه، آگاهی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران از اثرات فضایی طرح‌ها و برنامه‌های فرادست بسیار حائز اهمیت است؛ زیرا که می‌تواند عدم قطعیت‌های برنامه‌ریزی را کاهش داده و توان برنامه‌ریزی یا سیاست‌گذار را بر کنترل بر نظام فضایی و به تبع آن نیل به نظم در سیستم فضایی را افزایش دهد. سند توسعه اقتصادی نیز از این قاعده مستثنا نبوده و بر همین اساس به مطالعه اسناد فرادست و سیاست‌های اصلی آن پرداخته شده است.

در سطح ملی مهم‌ترین اسناد توسعه‌ای که جهت‌گیری‌ها و سیاست‌های کلان ملی را مشخص می‌سازد شامل سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری ۱۳۹۰، سند چشم‌انداز توسعه ۱۴۰۴، طرح کالبدی ملی ۱۳۷۰، قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، طرح پایه آمایش سرزمین ۱۳۷۷، ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیئت‌وزیران ۱۳۸۳ و ضوابط ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۴، سند ملی آمایش سرزمین ۱۳۹۹، طرح توسعه سرمایه‌گذاری و اشتغال استان چهارمحال و بختیاری در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (۱۳۹۶-۱۴۰۰)، سند توسعه ملی چهارمحال و بختیاری ۱۳۸۴، مسئله‌شناسی راهبردی در استان چهارمحال و بختیاری- مرکز بررسی‌های استراتژیک ۱۳۹۵، برنامه آمایش چهارمحال و بختیاری- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ۱۳۹۸ و سند توسعه استان چهارمحال و بختیاری در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۹۵ است.

جدول ۱- راهبردها و سیاست‌های طرح‌های فرادست در محور جمعیت و مهاجرت

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد توازن در استقرار جمعیت ارتقا و بهبود شاخص توسعه انسانی جلوگیری از مهاجرت بی رویه به شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> جلوگیری از افزایش عدم تعادل در نظام سکونت (به‌ویژه نخست شهری) با توجه به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های مناطق ارتقای نقش اقتصادی-اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل بخش نظام سکونتگاهی جلوگیری از افزایش بی‌سوادی و سطح مرگ‌ومیر با سازوکارها و برنامه‌های مختلف جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی و نابرابری در شرایط زیست و فعالیت در پهنه سرزمینی در چارچوب محدودیت‌های اکولوژیکی تسهیل مهاجرت‌های اجباری و تدوین برنامه‌ها و سازوکارهایی در خصوص ارتقای مهارت‌های آن‌ها و تأمین نیاز مسکن
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران آفق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> توزیع متوازن جمعیت و فعالیت‌ها در پهنه سرزمین جستجوی منابعی جانشین و کاهش اتکا به منبع نفتی حمایت و تشویق توسعه در مناطق دورافتاده و محروم انجام اقدامات اساسی برای تجهیز و سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی جلوگیری از موج مهاجرت‌های جوامع روستایی به مناطق شهری و به تبع آن بروز مشکلات اجتماعی و زیست‌محیطی در شهرهای بزرگ 	<ul style="list-style-type: none"> ترغیب توسعه مناطق روستایی و کمتر توسعه‌یافته و جلوگیری از افزایش نابرابری‌ها متنوع‌سازی اقتصاد روستایی و حمایت کارآفرینی‌ها در شهرهای کوچک و نقاط روستایی ایجاد توازن در پراکنش فضایی جمعیت در استان با توجه به ظرفیت‌های زیستی حمایت از شهرهای کوچک و میانی به منظور جذب مهاجرت‌های اجباری و جلوگیری از مهاجرت‌های مستقیم از روستاها به شهرهای بزرگ حمایت و توسعه بخش خصوصی با سازوکارهای مختلف حمایت و تشویق اقتصاد دانش‌بنیان و تولیدات صنعتی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصنوع هبات وزیران - مركز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پرتراکم کشور ایجاد تعادل در افزایش جمعیت و پراکنش آن در پهنه سرزمین حمایت از اقتصاد مناطق مهاجر فرست ساماندهی مراکز جدید اشتغال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای 	<ul style="list-style-type: none"> جلوگیری از افزایش مهاجرت‌ها و تمرکز آن در کلان‌شهرها از طریق دگرگونی ساختار فعالیت‌های صنعتی و خدماتی و جذب سرمایه‌ها و توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در نواحی دیگر افزایش نرخ رشد جمعیت استان با برنامه‌ها و سازوکارهای مختلف (نرخ رشد ۱ درصد) توسعه فرصت‌های شغلی و جذب نیروهای کارآفرین در مناطق مهاجر فرست

سند/ طرح	سال	راهبردها/ سیاست	حکم/ الزامات در محور جمعیت و مهاجرت
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	توان - تعادل بخشی به توزیع جمعیت متناسب با توزیع منابع و فعالیت - ایجاد تعادل در ساختار ویژگی‌های جمعیت - هدایت هدفمند مهاجرت در تناسب با برنامه‌های توسعه پایدار - تشویق و بازدارندگی به منظور کنترل و هدایت نرخ رشد جمعیت - تمرکززدایی از نقاط دارای تمرکز بیشتر جمعیت به ویژه کلان‌شهرها	- ایجاد تعادل در نظام فضایی سکونت با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها - جلوگیری از افزایش میانگین سن ازدواج با برنامه‌های مختلف - مدیریت نرخ باروری و افزایش ولادت برای نسل به نسبت جانشینی و سلامت - کاهش نرخ مرگ‌ومیر و طلاق در استان - ایجاد تعادل در نسبت جنسی استان - جلوگیری از افزایش بیشتر نرخ سالمندی - حمایت و تشویق کار آفرینی و سرمایه‌گذاری در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - کاهش نرخ بیکاری و حمایت از اشتغال جوانان - توسعه گزینه‌های مسکن جوانان به ویژه در شهرهای کوچک و میانی
ضوابط ملی آمایش سرزمین- حصوب هیات و زیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	- توزیع مناسب جمعیت و فعالیت‌های اقتصادی - ایجاد زمینه‌های لازم برای استقرار جمعیت در نواحی مستعد - مهار و کنترل رشد جمعیت در مناطق کلان‌شهری - ساماندهی و هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرت	- برقراری توازن در توزیع جمعیت با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی و توان مناطق - حمایت و افزایش سرمایه‌گذاری در صنعت و خدمات عمومی در نواحی کمتر توسعه یافته - جلوگیری یا کاهش شتاب تمرکز جمعیت در شهر کرد با سازوکارهای مختلف با نگرشی منطقی و سیستمی - حمایت از شهرهای کوچک و میانی استان به ویژه در عرصه‌های اقتصادی - حمایت، تشویق و رونق بخشی به اقتصاد مناطق روستایی
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور سنبران	۱۳۵۵	- تسهیل مهاجرت از طریق کاهش فواصل مهاجرت و جذب مهاجران روستایی در مناطق جذب نزدیک - کاهش رشد متمرکز بزرگ‌ترین شهرها و هدایت بخشی از جمعیت آن‌ها به سمت شهرهای ماهواره‌ای - تقویت شهرهای کوچک و میانی به عنوان قطب خدمات رسان به نواحی روستایی - تثبیت جمعیت و کاهش مهاجرت از مناطق روستایی	- رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی (غیره) - بازاریابی و غیره - ترغیب خوداندکایی اقتصادی-اجتماعی شهرهای اطاری - حمایت از طرح‌های مسکن اجتماعی در شهرهای کوچک و میانی به ویژه برای نسل‌های جوان - ایجاد مراکز تسهیل گر جذب مهاجران در شهرهای میانی و کوچک

سند/طرح	سال	راهبردها/اسیاست
طرح کالبد ملی - وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> - علم احداث شهرهای جدید - جلوگیری از تمرکز جمعیت و فعالیت در چند شهر بزرگ - گسترش شهرها در زمین‌های با قابلیت سکونت - جلوگیری از تخریب زمین از طریق طرح‌ریزی یکپارچه و با دقت - گسترش شهری و صنعتی - تهیه طرح‌های تفصیلی منطقه‌ای و محلی برای منطقه ساحلی
سند ملی توسعه فرا بخشی: ساماندهی سواحل کشور - سازمان مدیریت و پولنامه‌ریزی	۱۳۸۵	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعادل در توزیع جمعیت و فعالیت، متناسب با منابع، توان محیطی - قانونمند کردن شیوه بهره‌برداری، استقرار فعالیت و جمعیت در مناطق ساحلی - جلوگیری از گسترش بی‌رویه شهرها نواحی ساحلی
پولنامه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	<ul style="list-style-type: none"> - بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس - توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب‌های اجتماعی - برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع متناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور - زمینه‌سازی مناسب جهت کنترل و کاهش میانگین سن ازدواج - زمینه‌سازی جهت افزایش نرخ باروری (TFR) به حداقل ۲/۵ - فرزند به ازای هر زن - پشتیبانی و حمایت از ترویج ازدواج موفق، پایدار و آسان - ارائه تسهیلات جهت افزایش سلامت ازدواج و درمان ناباروری
حکم الزامات در محور جمعیت و مهاجرت		<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از پراکنده رویی شهرها و مناطق روستایی و توسعه درون‌افزا و فشرده این مناطق - تقویت شهرهای میانی و کوچک به عنوان تعدیل‌بخش‌های نظام سکونتگاهی و به منظور جذب مازاد جمعیت در مناطق روستایی - توسعه فشرده و درون‌افزا در مناطق صنعتی موجود و اجتناب از ایجاد مناطق جدید در نواحی حاصلخیز - اجتناب از ایجاد و ساخت شهرهای جدید؛ - افزایش تراکم شهری (بیش از ۱۰۰ نفر در هکتار) - حمایت و رونق بخشی به شهرهای کوچک و میانی به‌ویژه در عرصه خدمات عمومی و اقتصادی (صنایع تبدیلی، بازاریابی و غیره) با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی - توسعه سکونت و فعالیت قانونمند و با ضابطه در نواحی ساحلی - جلوگیری از تخریب سواحل ارزشمند به‌واسطه ساخت‌وسازها - ایجاد محدودیت‌های محیط‌زیستی به منظور حفظ منابع حساس اکولوژیکی در سواحل - استفاده از ظرفیت‌های ساحلی - ارتقای نقش اقتصادی - اجتماعی و حمایت از شهرهای میانی و کوچک به عنوان مراکز تعدیل‌بخش نظام سکونتگاهی - سرمایه‌گذاری و ایجاد اشتغال مولد به‌ویژه در نواحی روستایی و شهرهای کوچک و کمتر توسعه‌یافته - حمایت از طرح‌های کارآفرین در مناطق روستایی - ارائه مشوق‌ها (معافیت‌های مالیاتی، زمین ارزان قیمت، اعتبارات کم‌بهره و ...) به جوانان تحصیل کرده به منظور کارآفرینی در مناطق روستایی و شهرهای کوچک - توسعه خدمات عمومی در مناطق کمتر توسعه‌یافته با توجه به سلسله مراتب عملکردی - کاهش جذابیت مهاجرت به شهرهای بزرگ از طریق ایجاد شرایط زیست و فعالیت عادلانه - سرمایه‌گذاری و ایجاد فرصت‌های شغلی مولد برای نسل جوان به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته و شهرهای کوچک و میانی - توسعه و تجهیز مراکز درمانی و ایجاد کلینیک‌های سلامت به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته - جلوگیری از سوداگری و بورس بازی زمین و هدایت سرمایه‌ها به بخش مولد

جدول ۲- راهبردها/سیاست ها و حکم‌ها/اوامات در محور اقتصاد

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم‌ها/اوامات در محور اقتصاد
سیاست‌های کلی آرایش سوزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۸۰	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء بهره‌وری نیروی کار - ارتقای کارایی و بازدهی اقتصادی - تسهیل روابط درونی و بیرونی اقتصاد کشور - حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها و منابع طبیعی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلب‌گیری از تورم نیروی انسانی در بخش‌ها - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان اکولوژیک - اصلاح و تکمیل زنجیره‌های تولید صنعتی - ایجاد کارکردها و جریان‌های مکمل گر در استان به‌ویژه در شهرک‌های صنعتی - جلب‌گیری از بی‌علاقگی در محیط کاری و ایجاد تمهید کاری - ایجاد همبستگی بین استعدادهای تحصیلات فردی و شغلی - رفع هرگونه تبعیض بین کارکنان و اجرای برنامه‌های آموزش ضمن خدمت
		<ul style="list-style-type: none"> - کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و تأمین آن از محل درآمدهای مالیاتی - تنظیم سیاست‌های پولی، مالی و ارزی - ارتقاء ظرفیت و توانمندی‌های بخش تعاونی - توانمندسازی بخش‌های خصوصی و تعاونی - ارتقاء بازار سرمایه ایران و اصلاح ساختار بانکی و بیمه‌ای کشور - هم‌افزایی و گسترش فعالیت‌های اقتصادی در زمینه‌هایی دارای مزیت نسبی - ایجاد اشتغال مولد و کاهش نرخ بیکاری - افزایش بهره‌وری عوامل و منابع تولید در بخش کشاورزی - ایجاد رقابت‌پذیری در کالاها و خدمات کشور - متنوع سازی اقتصاد - رشد بهره‌وری عوامل تولید - پشتیبانی از کارآفرینی، نوآوری و استعدادهای نخبه و پژوهشی - تأمین امنیت غذایی کشور با تکیه بر تولید از منابع داخلی - مهار تورم و افزایش قدرت خرید گروه‌های کم درآمد و محروم 	<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌برداری بهینه از منابع - ارتقای ظرفیت‌ها و توانمندسازی تعاونی‌ها - تکمیل زنجیره ارزش صنعت و کشاورزی و بخش معدنی - جلب‌گیری از افزایش فاصله بین دهک‌های بالا و پایین درآمدی - تنوع بخشی به اقتصاد استان - حمایت از کارآفرینی و سرمایه‌گذاری در بخش صنایع کاربر به‌ویژه در شهرهای کوچک و مناطق روستایی - جلب‌گیری یا کاهش خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - جلب‌گیری از افزایش اندازه بخش اجرایی و حذف دستگاه‌های موازی به منظور کاهش هزینه‌های عمومی استان - بهره‌گیری از فناوری‌های نوین به منظور ارتقای بازار سرمایه استان - حمایت و توانمندسازی بخش‌های تعاونی در استان - حمایت و ترغیب سرمایه‌گذاری در بخش‌های دارای مزیت رقابتی استان
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲		

سند/نوع طرح	سال	راهبردها/سیاست
		<p>حرکت در جهت تبدیل درآمد نفت و گاز به دارایی‌های مولد</p>
سیاست‌های کلی اقتصاد - مشاوره حضرت آیت‌الله خامنه‌ای	۱۳۹۲	<p>توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی</p> <p>پیششاری اقتصاد دانش‌بنیان و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان</p> <p>ارتقای بهره‌وری در اقتصاد</p> <p>سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف</p> <p>افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی</p> <p>تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی</p> <p>اصلاح و تقویت همه‌جانبه‌ی نظام مالی کشور</p>
حکم الزامات در محور اقتصاد		<p>کاهش هزینه‌های غیرضروری سازمان‌های اجرایی</p> <p>جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و حمایت از نظام غذایی پایدار</p> <p>هدایت سرمایه‌ها و اعتبارات به سوی بخش‌های داری مزیت نسبی و رقابتی</p> <p>ترغیب و حمایت از صادرات محصولات استان</p> <p>واگذاری تأمین زیرساخت‌های اقتصادی به بخش خصوصی همگرا، هم‌افزا، مسئول، متعهد و آینده‌نگر</p> <p>کاهش وابستگی به بودجه‌های عمومی و افزایش نقش بخش خصوصی</p> <p>جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد اقتصاد استان</p> <p>پرهیز از واردات کالاهای غیرضروری به استان</p> <p>تغییر فرآیندهای تولید سنتی به تولید مدرن و دانش‌بنیان</p> <p>سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات مدرن‌تر و کارآمدتر و منابع انسانی</p> <p>ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد</p> <p>خصوصی‌سازی عادلانه و شفاف و تلاش برای ایجاد نظام مالیاتی کارآمد</p> <p>توسعه فعالیت گردشگری در استان</p> <p>استفاده درست از نیروی انسانی</p> <p>ترغیب سرمایه‌گذاری و تخصیص بیشتر اعتبارات به بخش‌های داری مزیت نسبی و رقابتی در استان</p> <p>جلوگیری از ورود سرمایه‌ها به بخش غیر مولد در استان</p> <p>هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان، هوافضا</p> <p>ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان</p> <p>ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان</p> <p>ارتقای معیار دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی</p> <p>افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه</p> <p>ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد</p>

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست
<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین - محصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین</p>	۱۳۸۳	<p>حفاظت همه جانبه هدفمند از صادرات کالاها - افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد - توسعه حوزه عمل مناطق آزاد ویژه اقتصادی کشور - افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز - افزایش سهم درآمدهای مالیاتی - تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی - افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن - شفاف و روان سازی نظام توزیع و قیمت گذاری - صرفه جویی در هزینه‌های عمومی کشور</p>
<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین - محصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین</p>	۱۳۸۳	<p>توسعه و تقویت خدمات و زیرساخت‌های بنادر و محدوده پس کرانه‌ای بنادر - جلوگیری و کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان آکولوژیک - ایجاد انطباق بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد ویژه اقتصادی - تولید کالاها و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی - توسعه گردشگری پایدار و اجتماع محور - نیازسنجی کالاها و خدمات مورد نیاز محلی و منطقه‌ای به ویژه در عرصه دریایی - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع و خدمات دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا</p>
<p>حکم الزامات در محور اقتصاد</p>		<p>توسعه و تقویت خدمات و زیرساخت‌های بنادر و محدوده پس کرانه‌ای بنادر - جلوگیری و کاهش خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فرآوری در استان - تقسیم کار منطقه‌ای در استان با توجه به مزیت‌های نسبی و رقابتی و توان آکولوژیک - ایجاد انطباق بین ویژگی‌های استان (از نظر اقتصادی، اجتماعی، طبیعی و موقعیتی) و نقش مناطق آزاد ویژه اقتصادی - تولید کالاها و محصولات و ارائه خدمات بر اساس تقاضای محلی و منطقه‌ای و مزیت رقابتی و نسبی - توسعه گردشگری پایدار و اجتماع محور - نیازسنجی کالاها و خدمات مورد نیاز محلی و منطقه‌ای به ویژه در عرصه دریایی - هدایت سرمایه‌ها به سوی صنایع و خدمات دانش‌بنیان همچون صنعت فناوری اطلاعات، بیمه، بیوتکنولوژی، بهداشت و درمان و هوافضا</p>

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست
<p>مطالبات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر پایش و توسعه پایدار</p>	<p>۱۳۸۳</p>	<p>استفاده پایدار از قابلیت‌های طبیعی و امکانات آب و خاک - توسعه بهره‌برداری از قابلیت‌های معدنی کشور - افزایش ظرفیت‌های اکتشاف و بهره‌برداری از ذخایر عظیم نفت و گاز - توسعه صنایع پشتیبان حمل‌ونقل، شامل صنایع خودروسازی، واگن سازی، تجهیزات راه آهن و صنایع حمل‌ونقل هوایی در مراکز و نواحی مستعد - تأکید بر توسعه فعالیت‌های صنعتی مبتنی بر نفت و گاز در مناطق مواجه با محدودیت‌هایی برای توسعه سایر فعالیت‌های اقتصادی و بر خوردار از اهمیت استراتژیک، از جمله مناطق کمتر توسعه‌یافته جنوب شرقی کشور، سواحل خلیج فارس و دریای عمان و مناطق کمتر توسعه‌یافته غرب کشور</p>
<p>مطالبات آمایش سرزمین - دفتر پایش و توسعه پایدار</p>	<p>۱۳۸۳</p>	<p>گسترش فناوری‌های پیشرفته در تولید محصولات صنعتی - ارتقاء مهارت و تخصص نیروی شاغل در بخش صنعت و معدن - توسعه بخش صنعت - اولویت استقرار صنایع صادراتی در نزدیکی کریدورها و مبادی ورودی و خروجی اصلی کشور - رعایت ملاحظات محیط‌زیستی در استقرار صنایع - ارتقاء عملکرد، اصلاح شبکه‌ها و تجهیزات مورد نیاز در مراکز تخلیه، نگهداری و توزیع کالا - ایجاد زمینه‌های لازم جهت ارتقاء سهم و نقش ترانزیتی کشور - حفظ محیط‌زیست در راستای توسعه اکوتوریسم - جلب سرمایه‌های خارجی و داخلی برای ایجاد تسهیلات و تجهیزات گردشگری - تشویق و حمایت از ایجاد تأسیسات اقامتی و تفریح‌گامی - تحول ساختار بخش کشاورزی در جهت دستیابی به کشاورزی مدرن و رقابتی - افزایش کیفیت محصولات کشاورزی و توجه به صنایع تبدیلی و بسته‌بندی</p>
<p>مطالبات آمایش سرزمین - دفتر پایش و توسعه پایدار</p>	<p>۱۳۸۳</p>	<p>حکم/الزامات در محور اقتصاد</p> <p>ارتقای فرهنگ تولید خدمات و محصولات دانش‌بنیان - ایجاد معاونت دانش در سازمان برنامه و بودجه استان - ارتقای مهارت دانش کار (Knowledge Worker) در سازمان‌های عمومی و خصوصی - افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه - ارتقای بهره‌وری در بخش‌های مولد - افزایش بهره‌وری در عوامل تولید در بخش‌های مختلف اقتصادی - مطالعه و امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از منابع نفت و گاز منطقه - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - امکان‌سنجی در خصوص توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه مزیت‌های رقابتی و نسبی</p> <p>اجتناب از استقرار صنایع صادراتی در مناطق دور از کریدورهای اصلی - اولویت دهی به توسعه راه‌های متصل شونده به کریدورهای اصلی - توسعه صنایع صادراتی در مناطق آزاد تجاری-صنعتی-آستارا و بندر انزلی - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرگونی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال فناوری در زمینه‌های فناوری در تر در استان - اجتناب از خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری بهره‌بردار در بخش معدن و کشاورزی - جلب‌گیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها</p>

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
<p>اهداف اصلی - افزایش سرزمین - حصول هیات - وزیران - مرکز - ملی آرایش - سرزمین</p>	۱۳۹۴	<p>- طراحی و استقرار نظام سلسله مراتبی خدمات پشتیبان تولید - ایجاد مجتمع‌های دامپروری صنعتی و نیمه‌صنعتی - بالا بردن سهم صادرات محصولات صنعتی از کل صادرات کشور - ایجاد زمینه‌های مناسب جهت جذب سرمایه‌های خارجی - محدود نمودن صادرات مواد خام و اولیه و توسعه محصولات فرآوری شده و صنعتی - توسعه و ایجاد صنایع معدنی در جهت تکمیل زنجیره‌های تولید</p>	<p>- ترغیب و توسعه شیوه‌های نوین بازاریابی به منظور جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی - ایجاد امکانات و خدمات متنوع‌تر گردشگری در نواحی حساس اکولوژیکی - افزایش ظرفیت‌های باندر استان - اجتناب از استخدام نیروی کار غیر متخصص در بخش صنعت و معدن - اجتناب از توسعه صنایع در زمین‌های حاصلخیز و مناطق حساس اکولوژیکی - مدرنیزاسیون و بهره‌گیری از شیوه‌های نوین در بخش کشاورزی - اصلاح نظام‌های بهره‌برداری با توسعه تعاونی‌های تولیدی - ایجاد و توسعه خدمات پشتیبان تولید در مجاورت شهرک‌ها و نواحی صنعتی استان یا در شهرهای نزدیک به آنها - جلوگیری از حرکت سرمایه‌ها به سوی اقتصاد غیر مولد یا سازوکارهای مختلف - تقویت پیوندهای بین بخشی در صنایع استان و افزایش مکمل‌گری و سپری - جلوگیری از افزایش جمعیت و فعالیت‌ها در مکان‌های فاقد توان اکولوژیکی - جلوگیری از استفاده ناآرامد از منابع اقتصادی - جلوگیری از نابودی منابع طبیعی و آسانی گردشگری - جلوگیری و کاهش فعالیت‌های اقتصادی فاقد مزیت نسبی و رقابتی - امکان‌سنجی در خصوص بهره‌برداری از صنایع نفت و گاز و توسعه صنایع فرآوری نفت و گاز با ملاحظات شدید محیط‌زیستی و با توجه به مزیت‌های رقابتی نسبی - رفع کامل خام فروشی محصولات استان و ایجاد زنجیره ارزش افزوده محصولات - انعقاد قراردادهای و تقاضانامه‌های همکاری با سایر مناطق و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد داخلی و خارجی در مناطق ویژه و آزاد - بازاریابی و تبلیغات گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران در مناطق آزاد و ویژه استان - جلوگیری از کشت و پرورش محصولات فاقد مزیت در استان - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ارائه مشورتهای و حمایت از ساخت، تولید، تعمیر و نگهداری انواع مختلف تجهیزات - شناساوری‌های سطحی، زیرسطحی، ابرسطحی و صنایع فراساحلی به‌ویژه در نزدیکی باندر و مناطق آزاد</p>

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست
مطالعه استراتژی دراژمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور ستیران	۱۳۵۵	<p>زنجیره ارزش</p> <ul style="list-style-type: none"> - توسعه صنایع دریایی و تعمیر و خدمات وسایط حمل و نقل دریایی در جوار بندار اصلی - ساماندهی مجتمع های صنعتی اعم از شهرک ها و نواحی صنعتی - توسعه و ساماندهی مجدد فعالیت های صنعتی پایه و آب بر - توسعه صنایع تولید کننده کالا های مورد نیاز کشورهای منطقه - استقرار صنایع فرآوری اولیه منابع معدنی در جوار ذخایر معدنی - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری های نوین و برتر - ایجاد مناطق آزاد ویژه اقتصادی جدید در پهنه سرزمین - سیاست و استفاده از ظرفیت ها و چاذبه ها به منظور رونق گردشگری - عدم استقرار صنایع پرخطر در محدوده سکونتگاه ها و رعایت حریم های ایمنی و امنیتی - توسعه فعالیت های پارک ها، مراکز رشد، کوبدوهای علم و فن آوری و مراکز تخصصی ICT
		<p>حکم الزامات در محور اقتصاد</p> <ul style="list-style-type: none"> - حمایت از کارگاه ها و تولیدکنندگان مرتبط با صنایع دریایی کشور - حمایت از مشاغل ایجاد شده حاصل از طرح های فن آورانه و دانش بنیان در صنعت دریایی - هدایت اعتبارات به سوی طرح های کارآفرینی و خود اشتغالی دریایی - افزایش تسهیلات سرمایه در گردش تولیدکنندگان، سازندگان و شرکتهای خدماتی فعال در صنایع دریایی - جلوگیری از توسعه صنایع در مراکز حساس و رعایت حریم های ایمنی - شناسایی تقاضای کالاها و محصولات در منطقه و تلاش برای برآورد آن ها بر اساس مزایای نسبی و رقابتی - تکمیل زنجیره تولید و حلقه های ارزش افزوده بخش معدن استان - هدایت سرمایه ها و اعتبارات به سوی صنایع با فناوری برتر
		<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از توسعه صنایع به صورت پراکنده - اصلاح نظام مالکیت اراضی و حمایت و توسعه تعاونی های کشاورزی - استفاده کارآمدتر از منابع آب و خاک - تغییر اقتصاد تک محصولی شهرهای کوچک و روستا شهرها به اقتصادی متنوع و پویا - جلوگیری از خام فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - حمایت از صنایع دارای مزیت رقابتی و نسبی استان - حمایت از توسعه صنایع کوچک و کارآفرین در نواحی روستایی - توسعه بخش گردشگری در روستاها و شهرهای کوچک - تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی مناطق روستایی - جلوگیری از تمرکز خدمات در یک یا چند شهر اصلی و ضرورت ساماندهی توزیع و استقرار آن

سند/نوع طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/اقدامات در محور اقتصاد
طرح کابرد ملی - وزارت مسکن و شهرسازی	۱۳۷۵	<ul style="list-style-type: none"> - به حداقل رساندن هزینه‌های توسعه شهری از طریق سازگاری با اقلیم، توسعه درون افزا، مکان‌یابی مناسب - خلق سلسله مراتب مناسب به منظور جلوگیری از تمرکز فعالیت و جمعیت در چند نقطه - توان کم و نسبتاً کم توسعه صنعتی در نوار ساحلی خزر 	<ul style="list-style-type: none"> - علم ایجاد شهرهای جدید و توسعه فشرده و درون افزای نقاط سترگ‌نگامی موجود - تجهیز و خدمات رسانی و نقش دهی مکمل به نقاط شهری کوچک و متوسط به عنوان مراکز رشد - تعادل بخش - کنترل و محدودسازی تمرکز جمعیت در شهر شهرکرد - ایجاد مناطق شهری (Urban region) مکمل گر و منسجم در سطح استان - جلوگیری از توسعه بی‌برنامه فعالیت و سکونت در نوار ساحلی استان
برنامه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	<ul style="list-style-type: none"> - جذب شرکت‌های معتبر جهانی و منطقه‌ای در زنجیره تولید داخلی - حمایت حقوقی، مالی و نهادی لازم برای توسعه دانش و پیشرفت فناوری و نوآوری - تجهیز منابع مالی مورد نیاز سرمایه‌گذاری - همچنین قطع وابستگی بودجه به نفت تا پایان اجرای قانون برنامه ششم - افزایش و با دریافت عوارض آلاینده‌گی و عوارض ارزش افزوده گاز طبیعی و عوارض شماره‌گذاری خودروها - عملیاتی کردن رویکرد تمرکززدایی و اثربخشی مدیریت اجرایی در مراکز استان‌ها و جهت زمینه‌سازی، تعادل‌بخشی، توازن و آمایش سرزمینی - گسترش و تعمیم نظام تأمین مالی و ابزارهای آن (بازار پول، بازار سرمایه و بیمه‌ها) - افزایش سهم تعاون در اقتصاد به بیست و پنج درصد - تأمین امنیت غذایی و تیل به خودکفایی در محصولات اساسی - توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت نشانی، به‌نژادی و به‌زراعی - مصرف بهینه سووم، دفع آفات نباتی و کودهای شیمیایی و استفاده بیشتر از کود آلی (کمپوست) - توسعه کشت محصولات سالم و محصولات زیستی (ارگانیک) 	<ul style="list-style-type: none"> - بازاریابی گسترده به منظور جذب سرمایه‌گذاران و شرکت‌های معتبر جهانی در مناطق آزاد ویژه استان - اجتناب از بهره‌گیری از فناوری‌ها و ابزارهای قدیمی و استفاده از فناوری‌های سبز پیشرو در استان - ایجاد سازمان‌ها و مؤسسات ارائه دهنده خدمات توانمندسازی کسب و کار مبتنی بر فناوری اطلاعات - توسعه صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با بخش خصوصی - تأمین و مدیریت منابع سرمایه‌ای در صنایع پیشرفته - ایجاد دگرسانی در شیوه‌های سنتی تولید صنعتی استان و ارتقای سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع مبتنی بر فناوری‌های پیشرفته و انتقال دانش فنی - تجاری‌سازی دستاوردهای پژوهشی و انتقال فناوری در زمینه‌های فناوری برتر در استان - اجتناب از خام‌فروشی و توسعه صنایع تبدیلی و فناوری به‌ویژه به بخش معدن و کشاورزی - جلوگیری از گسترش ساخت‌وسازهای خصوصی در مناطق و محورهای گردشگری و حفظ جاذبه‌ها - جلوگیری از انبساط و محدودسازی فعالیت صنایع آلاینده و اخذ غرامت و مالیات - جلوگیری از تمرکزگرایی مدیریتی در استان و تمرکززدایی تدریجی در کنار ایجاد ظرفیت‌های نهادی - حمایت و ترغیب تعاونی‌های تولیدی

سند/نوع طرح	سال	راهبردی/اساسی	سند/نوع طرح
طرح جامع گردشگری ملی - سازمان ایران گردی و جهانگردی	۱۳۸۰	<ul style="list-style-type: none"> - ممنوعیت هر گونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات تاریخچه - حمایت از توسعه ظرفیت صادراتی صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی - ایجاد ردیف مستقل پرداخت خسارت به بیمه‌گذاران محصولات کشاورزی و صندوق بیمه کشاورزی - ایجاد زمینه گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، صنایع تبدیلی، تکمیلی و نگهداری محصولات اساسی کشاورزی - ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی - افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها - ایجاد شورای معادن در هر استان - منع هر گونه فروش و آگذاری پروانه قبل از بهره‌برداری با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی - تکمیل زیرساخت‌ها و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه منابع گردشگری در روستاهای سنتی - توسعه بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - توسعه محصولات گردشگری - توسعه نواحی گردشگری دارای اولویت
طرح توسعه سرمایه‌گذاری و اشتغال استان چهارمحال و بختیاری	۱۳۹۷	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از نابودی حاکمیت غذایی و توسعه کشاورزی با رعایت ملاحظات محیط‌زیستی و مزیت‌های رقابتی - جلوگیری از استفاده بیش از حد از سموم و کودهای شیمیایی - ترغیب و حمایت از تولید کودهای ارگانیک - حمایت و ارائه مشوق و اعتبارات به تولیدکنندگان محصولات ارگانیک - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی با ویژه در شهرهای کوچک و متوسط - جلوگیری از کنترل فعالیت‌های معدنی آلاینده - جلوگیری از خام فروشی مواد معدنی و تأمین خدمات و زیرساخت‌های مورد نیاز معادن و تکمیل زنجیره‌های ارزش - افزایش آگاهی‌های محیط‌زیستی و شغلی کشاورزان استان - ترغیب و گسترش بیمه محصولات کشاورزی - افزایش توانمندی، رقابت‌پذیری و صادرات کالاها و خدمات تولیدی 	<ul style="list-style-type: none"> - بهبود محیط کسب و کار و تقویت توان رقابت‌پذیری - تقویت و تکمیل زنجیره ارزش تولید - ارتقای سیستم زیرساختی در شهرک‌ها و نواحی صنعتی - توسعه اقتصاد دانش‌بنیان
حکم الزامات در محور اقتصاد		<ul style="list-style-type: none"> - توسعه بازارهای مرزی به منظور جذب گردشگر - جلوگیری از سفرهای کوتاه‌مدت با افزایش بازار گذران تعطیلات در کنار دریا و نقاط کوهستانی - حمایت از طرح‌های ترکیب کننده گردشگری و تجارت - توسعه بازارهای علاقه‌مند به سفرهای دریایی - افزایش تسهیلات و خدمات گردشگری - جلوگیری از نابودی جاذبه‌های طبیعی - ایجاد اقامتگاه‌های ارزان قیمت متمرکز و پراکنده توسط افراد بومی 	<ul style="list-style-type: none"> - بازبینی قوانین و مقررات مانع توسعه کسب و کار - جلوگیری از استقرار صنایع فاقد سبززی و مکمل‌گری - ایجاد بستر مناسب استقرار واحدهای تولید در شهرک‌ها و نواحی صنعتی - ارتقای سازگاری، پیوند و مناسبات متقابل بین بازار کار و نظام آموزش عالی

سند/طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
بختیاری در برنامه ششم توسعه اقتصادی، فرهنگی (۱۳۹۰-۱۴۰۰) سازمان مدیریت و برنامه ریزی چهارمحال و بختیاری		<ul style="list-style-type: none"> - مناسب سازی نظام آموزشی با نیازهای بازار کار - توسعه زیرساخت های فناوری اطلاعات و ارتباطات - توسعه کاربرد پژوهش ها در فعالیت اقتصادی و تجاری سازی نوآوری و فناوری - دیپلماسی فعال اقتصادی - گسترش روابط و نقش آفرینی ملی و بین المللی تولید کالا و خدمات در چرخه تولید و زنجیره تولید - توسعه سرمایه گذاری مستقیم خارجی با رویکرد صادراتی و جذب دانش فنی - توسعه سرمایه گذاری با تأکید بر بخش های پیشرو - گسترش و تعمیق نظام مالی و تخصیص کارآمد منابع مالی - تقویت سرمایه انسانی و توسعه اشتغال و کارآفرینی - تقویت مؤلفه های توسعه پایدار 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد عدالت قضایی در دسترسی به فناوری های اطلاعات و ارتباطات - حمایت مالی و قانونی از نوآوری و توسعه فناوری - استفاده کارآمد از سازمان های جهانی و گسترش پیوندها و روابط بین المللی و مشارکت نیرومندی در تقسیم کار ملی و جهانی - خلق بستر مناسب سرمایه گذاری و جذب سرمایه - حمایت از بنگاه های داخلی و تقویت شرکت های تجاری و توسعه روابط - کاهش موانع ورود سرمایه و فناوری - جلوگیری از تخصیص منابع به فعالیت های غیر پیشرو و غیر اقتصادی - جلوگیری از هدایت منابع مالی به سمت غیر تولیدی - تنوع بخشی و ایجاد اشتغال در بخش های نوین - استفاده پایدار از منابع طبیعی
سند توسعه ملی چهارمحال و بختیاری	۱۳۸۴	<ul style="list-style-type: none"> - تأمین زیرساخت ها و فراهم کردن زمینه توسعه و احداث تأسیسات گردشگری با مشارکت بخش خصوصی - افزایش سهم استان از برداشت منابع آب های سطحی و به کارگیری روش های مناسب برای بهره برداری از آن ها و بهره برداری مطلوب از آب های سطحی و تقویت منابع آب های زیرزمینی با اولویت آبخیزهای با بیابان منفی - تأمین زیرساخت های لازم و فراهم نمودن امکانات جهت توسعه باغات، سایت پرورش آبریان و زنبورداری - تبدیل دیمزارهای کم بارده به باغات و رویشگاه های مرتعی - تجدید نظر در الگوی استقرار جمعیت پراکنده موجود در نواحی غربی و جنوب غربی و فراهم آوردن زمینه های لازم جهت ساماندهی مراکز زیست و فعالیت - احیاء مناطق مستعد جنگلی و ایجاد مناطق با پوشش درختان سریع الرشد و ترویج درختان مثمر، به ویژه گردو بادام 	<ul style="list-style-type: none"> - استفاده پایدار و بهرزا از قابلیت های گردشگری استان - جلوگیری از استفاده ناپایدار از منابع آب استان - استفاده از قابلیت ها و ظرفیت های توسعه باغداری، زنبورداری و پرورش ماهی - توسعه کشت فشرده و گلخانه ای در مناطق دارای توان - تقویت و تنوع بخشی به اقتصاد روستاها، شهرهای کوچک و مناطق محروم - جلوگیری از نابودی مراتع و منابع پایه عشایر - استفاده اقتصادی و پایدار از قابلیت های استان در عرصه آب معدنی - توسعه زیربنای اصلی در مناطق دور افتاده کوهستانی و جنگلی - توسعه صنایع دارای مزیت در استان - جلوگیری از نابودی و زوال میراث فرهنگی - بازبینی و ایجاد تطابق بین آموزش عالی و نیازهای بازار کار و قابلیت های استان - هوشمند سازی و توسعه فناوری های نوین اطلاعاتی و ارتباطی

سند/ طرح	سال	راهبردها/ سیاست	حکم/ الزامات در محور اقتصاد
		<p>نورین سازی شیوه تولید کشاورزی و تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی روستاها با تاکید بر توسعه دامداری صنعتی، باغداری، طیلات، زینورداری و صنایع کوچک</p> <p>احیاء و تجهیز دشت های منطقه عشایری در بیلاق و قشلاق برای ساماندهی عشایر در زیست بوم ها و تقویت و تجهیز آن ها</p> <p>ایجاد زیرساخت ها و فراهم نمودن زمینه های بهره برداری از واحدهای بسته بندی آب های معدنی</p> <p>گسترش خطوط انتقال برق گاز در کانون های جمعیتی به ویژه در مناطق جنگلی</p> <p>ایجاد زمینه های مناسب توسعه صنعتی با تاکید بر صنایع فولاد، پتروشیمی ماشین سازی، ساخت تجهیزات و ریخته گری، صنایع غذایی و دارویی و بهداشتی، شیمیایی، معدنی، فلزی، نساجی و پوشاک و صنایع پاک</p> <p>حفظ و احیاء آداب، رسوم و سنن فرهنگ محلی و استفاده از آن در توسعه فعالیت های گردشگری استان</p> <p>گسترش مراکز آموزش عالی مناسب با قابلیت های استان</p> <p>توسعه و گسترش جنبش بازگانی نوین</p> <p>انشاع و گسترش خدمات بازگانی نوین</p> <p>زمین سازی جلب و جذب مناسب سرمایه های بخش خصوصی</p> <p>بهبود، اصلاح و بهسازی مدیریت و بهره برداری از منابع طبیعی استان</p> <p>حمایت مالی و تأمین امنیت شغلی فعالان بخش فرهنگ</p> <p>بهره گیری مناسب از موقعیت جغرافیایی استان</p> <p>آماده سازی عرصه های مختلف استان برای انجام فعالیت های جدید در روستای</p> <p>ایجاد فرصت های شغلی</p> <p>احداث، گسترش و توانمندسازی ظرفیت تولید استان</p> <p>تأمین سرمایه انسانی و ایجاد و گسترش فضاهای مناسب آموزشی و تجهیز آن ها</p> <p>به نگرانی آموزشی نوین با تاکید بر آموزش های فن، حرفه ای، کار دانش</p>	<p>ارتقای نقش بخش خصوصی در اقتصاد استان</p> <p>جلو گیری از بی عدالتی فضایی در دسترسی به آموزش و ارتقای کمی و کیفی آن</p> <p>توسعه تعاونی و شراکت در بخش کشاورزی و صنعت</p> <p>جلو گیری و کاهش بی عدالتی جنسیتی در فرصت های شغلی</p>

سند/ طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/اثرات در محور اقتصاد
		<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد سازوکارهای لازم و حمایت از افزایش بهره‌وری در بخش‌های اقتصادی و عوامل تولید - ریشه‌کنی فقر شدید و گرسنگی و بهره‌مندی همگانی از مواهب توسعه اقتصادی و اجتماعی - حمایت مؤثر از تشکیل و توسعه تعاونی‌ها و ایجاد و گسترش شهرک‌ها و مجتمع‌های تعاونی - بسترسازی برای افزایش مشارکت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی زنان در روند توسعه استان 	<ul style="list-style-type: none"> - بازاریابی، حمایت، تبلیغ و ارتقای آگاهی بخش خصوصی به منظور سرمایه‌گذاری در بخش تولیدی - توسعه خدمات هوشمند و با فناوری بالا در استان - تنوع بخشی به محصولات و توسعه بازارهای آن - ایجاد سامانه هوشمند تجارت و بازرگانی در استان - افزایش سرمایه‌های ناشی از تجمع صنایع استان - جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی و انسانی مناطق محروم و روستایی - توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی در روستاهای مرکزی - افزایش سرمایه‌گذاری در صنایع و بخش‌های مزیت‌دار استان - ارتقای مهارت و تخصص نیروی کار استان - افزایش سطح تکنولوژیکی صنایع استان - بازرگانی در قوانین بازردارنده توسعه بخش صنعت - افزایش مهارت و تخصص نیروی انسانی استان در عرصه گردشگری - توسعه زیربنایها، تسهیلات و خدمات گردشگری در مناطق مستعد - توسعه و حمایت از صنایع دستی استان - ارتقای دانش دامپزشکی و دام‌پروری و اصلاح نژاد دام
	۱۳۹۵	<ul style="list-style-type: none"> - تقویت صنایع موجود ارزش افزوده - جذب سرمایه‌گذاری خصوصی - سرمایه‌گذاری در بخش خدمات با توجه به بالاتر بودن بازدهی اقتصادی نیروی استان در این بخش - برندسازی، توسعه بازار و شبکه‌های مربوط به آن از طریق ایجاد تنوع در محصول - ایجاد اتاق بازرگانی فروش، ورود به بازارهای جدید، ایجاد بازارهای تخصصی و ایجاد شبکه توزیع مناسب - تأمین مناسب‌تر مواد اولیه - شناسایی قابلیت‌های شهرستان‌های استان در زمینه ایجاد فرصت‌های شغلی - استفاده از ظرفیت‌های مناطق روستایی و ایجاد فرصت‌های شغلی برای زنان - ترغیب بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در زمینه تولیدات روستایی - استفاده از دانش و فناوری روز دنیا - نیاز به توجه و سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی و صنعت با توجه به بالاتر بودن ضریب مکانی آن‌ها - توسعه سرمایه‌گذاری در زیر بخش‌های ساختمان، آموزش، کشاورزی، 	<ul style="list-style-type: none"> - مسئله شناسی راهبردی در استان - چهارمحال و بختیاری - مرکز بررسی‌های استراتژیک

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
		<p>جنگل‌داری و ماینگبری و فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی</p> <p>بررسی سایر موقعیت‌های اشتغال‌زا</p> <p>افزایش سطح بازدهی اقتصادی در مناطق روستایی و شهری</p> <p>آموزش تفریحی کار به منظور استفاده از فناوری‌های جدید</p> <p>بهبود فرهنگ بهره‌وری نیروی کار و بهبود شاخص‌های فرهنگی و اجتماعی</p> <p>زیرساخت توسعه</p> <p>ارتقای سطح بهره‌وری صنایع استان با انجام اقداماتی نظیر ارتقای فناوری و به کارگیری فناوری پیشرفته و آموزش</p> <p>سرمایه‌گذاری در صنایع تبدیلی و جذب سرمایه‌گذاری خصوصی</p> <p>سرمایه‌گذاری منابع بانکی در زیرساخت توسعه در استان</p> <p>حذف موانع سیاسی موجود در زمینه استفاده از پتانسیل‌های گردشگری</p> <p>توسعه زیرساخت‌ها مناسب با امکانات گردشگری</p> <p>آموزش مردم نسبت به مزایای گردشگری</p> <p>حفظ و حراست از مکان‌های طبیعی گردشگری</p> <p>ایجاد تورهای گردشگری روستایی و عشایری</p> <p>توسعه گردشگری طبیعت-مینا ورزش‌های آبی و زمستانی</p> <p>سرمایه‌گذاری در زمینه صنایع دستی و گسترش مهارت</p> <p>ثبت جهانی صنعت دستی قالی‌بافی و چالستر و برندسازی آن</p> <p>توسعه قالی‌بافی و ساماندهی مشاغل خانگی</p> <p>آموزش و ترویج کشاورزی مدرن و مدیریت اراضی کشاورزی</p> <p>توسعه سیستم‌های کشت گلخانه‌ای و توسعه و ترویج کشاورزی</p> <p>ارتقای سطح فناوری بخش کشاورزی</p> <p>بهره‌داری بهینه از ظرفیت‌های دام، اجرای طرح‌های اصلاح نژاد، توسعه</p>	<p>- توسعه فشرده و گلخانه‌ای در استان</p> <p>- صنعتی سازی و توسعه بخش دام‌پروری و پرورش طیور استان</p> <p>- توسعه بخش آبریز پروری و ارتقای دانش و مهارت نیروی انسانی بخش</p> <p>- بازاریابی و تبلیغات گسترده به منظور ارتقای رقابت‌پذیری گردشگری استان</p>

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/اثرات در محور اقتصاد
		<p>بهباشت دام و ...</p> <p>- تشکیل هلدینگ برای ساخت واحدهای بزرگ دامپروری و ایجاد شبکه توزیع و عرضه محصولات دامپروری</p> <p>- احداث آزمایشگاه دامپزشکی</p> <p>- فرآوری محصولات شیلات و بازاریابی مستقیم آن</p> <p>- تأسیس اتحادیه تولیدکنندگان ماهی</p> <p>- توسعه صنایع وابسته به شیلات</p>	
	۱۳۹۸	<p>- حمایت و تشویق بخش غیردولتی برای سرمایه‌گذاری</p> <p>- بهره‌برداری از حداکثر ظرفیت کربدورهای ارتباط ملی</p> <p>- تقویت شبکه حمل‌ونقلی انسانی</p> <p>- توسعه و تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی</p> <p>- توسعه صادرات در محصولات دارای مزیت</p> <p>- ایجاد بازارهای مالی جدید به منظور کاهش خروج سرمایه</p> <p>- ارتقای کارایی عوامل تولید (نیروی انسانی، سرمایه، فناوری و نهاده‌ها)</p> <p>- حمایت از تولید (بیمه، صندوق سرمایه‌گذاری و ...)</p> <p>- توسعه و معرفی برند استان</p> <p>- توسعه گردشگری طبیعت-مینا</p> <p>- توسعه فعالیت‌های اقتصادی دانش‌بنیان</p> <p>- بهره‌برداری از فرصت‌های اقتصادی پهنه‌های جنگلی، مرتعی و تحت مدیریت متناسب با ظرفیت‌ها</p>	<p>- جلوگیری از افزایش سهم دولت در اقتصاد و توسعه بخش خصوصی</p> <p>- توسعه زیربنایها و تجهیزات به منظور استفاده از قابلیت‌های کربدوری</p> <p>- افزایش رقابت‌پذیری محصولات دارای مزیت استان</p> <p>- افزایش کیفیت و بهره‌وری منابع انسانی، سرمایه و فناوری</p> <p>- تبلیغات و بازاریابی هوشمند و برندسازی</p> <p>- استفاده از قابلیت‌های گردشگری طبیعی-فرهنگی استان</p> <p>- استفاده کارآمد، بهره‌زا و پایدار از منابع طبیعی و خدادادی</p>
سند توسعه استان چهارمحال و بختیاری در	۱۳۹۵	<p>فصلیت‌های اکتشافی</p> <p>- توسعه زیرساخت‌های حوزه اکتشاف و مناطق معدنی</p>	<p>- ارتقای دانش و فناوری کشف، استخراج و فرآوری بخش صنعت استان</p> <p>- جذب سرمایه‌های بخش خصوصی در اکتشاف و بهره‌برداری از معادن</p> <p>- جلوگیری از خام‌پوشی و توسعه صنایع مربوطه و تکمیل زنجیره ارزش تولیدات معدنی</p>

سند طرح برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	سال	راهبرد/سیاست	حکم الزامات در محور اقتصاد
		<ul style="list-style-type: none"> - حمایت از توسعه فعالیت‌های آکادمی در مناطق اولویت‌دار صنعتی - افزایش سهم بخش خصوصی در فعالیت‌های معدنی و صنایع معدنی - رقابت‌پذیر کردن واحدهای فرآوری معدنی و صنایع معدنی در بازار داخل و خارج با تأکید بر توسعه فناوری - افزایش بهره‌وری کل بخش معدن و صنایع معدنی (نیروی انسانی، سرمایه و مواد) - تکمیل زنجیره ارزش تولیدات معدنی و صنایع معدنی - جذب و توسعه سرمایه‌گذاری خارجی با هدف انتقال فناوری و جذب سرمایه و دانش فنی در جهت بهره‌برداری از معادن - بهبود مستمر سهولت انجام کسب و کار - توسعه صنایع مبتنی بر فناوری پیشرفته و دانش‌بنیان - تکمیل و توسعه زنجیره ارزش و توسعه خوشه‌های صنعتی - توسعه خدمات زیرساختی و زیربنایی در شهرک‌ها و نواحی صنعتی - افزایش بهره‌وری آب و خاک کشاورزی و اعمال مدیریت مصرف و تقاضا - ارتقای امنیت غذایی، سلامت و غنی‌سازی محصولات کشاورزی - کاهش ضایعات و فساد محصولات کشاورزی از طریق فرآوری و تبدیل محصولات کشاورزی - اعمال مدیریت صحیح در مصرف آب، ارتقای بهره‌وری آب در مزرعه و افزایش راندمان آبیاری با تأکید بر اجرای روش‌های نوین آبیاری - توسعه صنایع کشاورزی و دانش‌بنیان کردن آن - تنوع بخشی در نظام مالی و تجهیز و تأمین منابع - بهبود و افزایش عملکرد در واحد سطح و افزایش ضریب خودکفایی - مکانیزاسیون و توسعه روش‌های نوین آبیاری - امکان‌سنجی برای توسعه آبیاری پروزی - بهره‌برداری بهینه از منابع آبی استان در جهت تولید پروتئین 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش موانع تولید و کسب و کار تولیدی - افزایش صرفه‌های ناشی از مقیاس و تجمع در واحدهای صنعتی - ارتقای سطح فناوری صنایع فعلی و نوین استان - توسعه سهم اقتصاد دانش‌بنیان و سبز استان - ایجاد بستر مناسب و باکیفیت برای توسعه صنایع مزیت‌دار در نواحی و شهرک‌های صنعتی استان - کاهش دورریز و هدر رفت محصولات کشاورزی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی - مکانیزاسیون و توسعه روش‌های نوین آبیاری در بخش کشاورزی - توسعه زنبورداری و آبیاری پروزی استان و صنایع مربوطه - توسعه و بهبود بخش دام‌پروری و پرورش طیور استان با بهره‌گیری از اصلاح نژاد، توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی و ارتقای دانش و مهارت - توسعه زیرساخت‌های نگهداری و ذخیره مواد غذایی

سند/نوع	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور اقتصاد
		<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و ارتقای بهره‌وری دامپروری، بهبود دانش دامپروری، اصلاح نژاد و توسعه زنجیره ارزش تولید - افزایش سهم دام سنگین و ایجاد زنجیره یکپارچه تولید گوشت قرمز - ارتقای دانش، افزایش بهره‌وری و ایجاد زنجیره‌های تولید گوشت مرغ در استان - توسعه زیربنای ذخیره و نگهداری و کارخانجات تولید خوراک دام و طیور 	
سند ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۹	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد و ارتقای پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان - تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه گذرهای ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی - شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقای جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی - تنوع بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین - تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط‌زیست - ارتقای بهره‌وری و کاهش انرژی بری و تنوع بخشی به منابع تولید انرژی - سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی - ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی - بازآرایی فضایی صنایع تولید محصولات کشاورزی - ارتقای گردشگری و آوازه‌میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران - تولید انرژی برق‌آبی در استان چهارمحال و بختیاری - ساماندهی تأمین جوب صنایع از طریق کشت فرا سرزمینی و تغییر الگوی کشت اراضی کم‌بازده زراعی آبی به زراعت جوب در چهارمحال و بختیاری 	<ul style="list-style-type: none"> - اجتناب از تمرکزگرایی در همین تعاملات اقتصادی فرامرزی - ایجاد شبکه نیرومند بازاریابی - توسعه و ارتقای تجارت و بازرگانی هوشمند - استفاده کارآمد از قابلیت‌های ترانزیتی ملی و منطقه‌ای - اجتناب از تصویب قوانین و مقررات بازدارنده تولید و تجارت - ارتقای هوشمندی زنجیره‌های تولید و تأمین - رفع موانع جذب سرمایه‌گذاری - جلوگیری از توسعه فعالیت‌های نامسازگار با قابلیت‌ها - ارتقای تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر مبنای قابلیت‌ها - اجتناب از رویه‌های ناپایدار کشاورزی - اجتناب از نابودی محیط‌زیست و پایدارسازی فعالیت‌های اقتصادی - ارتقای سبزگری و مکمل‌گرایی صنایع - استفاده بهینه، کارآمد و رقابتی از منابع معدنی - توسعه صنایع و محصولات کشاورزی بر اساس قابلیت‌ها - تکمیل زنجیره تولید و ارزش‌بخش شیلات - استفاده بهینه از قابلیت‌های گردشگری - تکمیل زنجیره ارزش و تولید طیور و دامپروری - استفاده از قابلیت‌های توسعه انرژی برق‌آبی - توسعه صنعت جوب و جنگل‌کاری در استان

جدول ۳- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/اوامات در محور زیربنایی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/اوامات در محور زیربنایی
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - تقویت شبکه ریلی و راه‌های ارتباطی اصلی و شرایی سرزمین و تبدیل کشور به مرکز عبور و مرور هوایی منطقه برای ترانزیت کالا و مسافر - انتخاب تعدادی از باندر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی برای پذیرش نقش فراملی - استفاده بهینه از منابع طبیعی و حفظ محیط زیست 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش سهم انرژی‌های نو در بخش زیربنایی - جلوگیری از نابودی محیط زیست به هنگام توسعه زیرساخت‌ها - توسعه زیرساخت‌های سازگار با محیط زیست و سبز - استفاده بهینه از موقعیت استراتژیک استان در خصوص ترانزیت کالا و مسافر - ارتقای نقش خدماتی باندر استان
سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل بهره‌گیری مؤثرتر و جایگزینی سوخت‌های سنتی - حفاظت از سلامت شهروندان در مقابل آلودگی هوای ناشی از احتراق سوخت‌ها - کاهش اثرات منفی ناشی از مصرف انرژی در گرمایش جهانی 	<ul style="list-style-type: none"> - به حداقل رساندن آلودگی ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی - در پیش گرفتن سیاست‌های تقلیل و سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - افزایش سهم انرژی‌های نو - در پیش گرفتن سیاست‌های افزایش آگاهی‌های پایداری
ضوابط ملی آمایش سرزمین-محموب هیات وزیران - موثر ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و تجهیز گریدهای از محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدورهای حمل و نقل بین‌المللی - تأمین منابع آب و خدمات اجتماعی متناسب با سهم فعالیت و جمعیت پیش‌بینی شده - رفع تنگنایهای شبکه‌های زیربنایی مناطق مستعد - توجه ویژه به صنایع انرژی بر در تلفیق زیرساخت‌های انرژی با صنایع معدنی و مزیّت نسبی برخورداری از منابع انرژی، به خصوص گاز و استقرار آن‌ها در نقاط واقع بر کریدورها و محورهای حمل و نقل بین‌المللی 	<ul style="list-style-type: none"> - احیای کریدورهای انرژی در استان - توسعه شبکه‌های زیربنایی مناطق با پتانسیل توسعه - توسعه صنایع انرژی بر در نزدیکی محورها و کریدورهای بین‌المللی - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و تجهیز محورهای اصلی ارتباطی کشور در کریدور شمال-جنوب و شرقی - غربی - افزایش سهم شبکه بزرگراهی در شبکه جاده‌ای - توسعه هماهنگ شبکه ریلی همگام با افزایش ناوگان با لوبوت شبکه راه آهن - برقی - توسعه ارتباطات فیبر نوری با پهنای باند مناسب بین شهری و درون شهری 	<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌گیری از موقعیت ترانزیتی استان با توسعه و تقویت زیربنایهای ارتباطی - تکمیل شبکه ریلی استان - کاهش سفرهای غیر اضطراری از طریق فناوری‌های نو

سند/طرح	سال	راهبردی/سیاست	حکم/الزامات در محور زیربنایی
صوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از فناوری‌های نوین و ترانزیتی و گسترش شبکه‌های مخابراتی در کشور - به کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات به عنوان ابزاری برای تمرکززدایی از شهرهای بزرگ - توسعه کاربری‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل: دولت الکترونیک، اقتصاد الکترونیک، بهداشت و درمان الکترونیک، آموزش الکترونیک، تجارت الکترونیک - فراهم‌سازی زمینه‌ها، امکانات و زیرساخت‌های موردنیاز به منظور انباشت نقش مؤثر ترانزیتی کشور در منطقه - توسعه، تجهیز، ارتقا و اصلاح ساختار فضایی شبکه ریلی کشور - توسعه، تجهیز، تقویت و سطح‌بندی بنادر کشور در سواحل دریای خزر - تقویت و ساماندهی بنادر و اسکله‌های صیادی در سواحل شمال کشور - توسعه، تجهیز و تقویت شبکه حمل‌ونقل هوایی کشور - فراهم‌سازی بسترهای مورد نیاز برای توسعه شبکه ارتباطات و انتقال داده - تنوع بخشی در منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی - ایجاد و توسعه مناطق ویژه اقتصادی و تخصصی انرژی در مناطق دارای قابلیت - بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سد به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها - ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخیزداری و شبکه آبیاری و زهکشی پایین دست 	<ul style="list-style-type: none"> - توسعه دورکاری و خدمات از راه دور - توسعه شبکه بزرگراهی در مناطق اولویت‌دار - جلوگیری از نابرابری‌ها در دسترسی به زیرساخت‌ها و تسهیلات اطلاعات و ارتباطات - توسعه و تجهیز زیربنایها و تسهیلات موردنیاز برای بهره‌گیری کارآمد و سودآور از موقعیت ترانزیتی استان - توسعه و تکمیل شبکه ریلی استان و افزایش سهم آن در جابجایی کالا و مسافر - توسعه بنادر ماهیگیری استان با توجه به پتانسیل‌ها - جلوگیری از مصرف بی‌رویه سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های پاک - جلوگیری از عدم تخصیص سهم منابع آب تالاب‌ها - جلوگیری از توزیع نامتعادل منابع آب سبیلارود در سطح استان - افزایش بهره‌وری در استفاده از آب - اجرای طرح‌های آبخیزداری و آبخیزداری با هدف ارتقای منابع آبی استان
مطالعه استراتژی درازمدت طرح آمایش سرزمین - مهندسان مشاور سنبران	۱۳۵۵	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه راه‌های مناسب برای سکونتگاه‌های روستایی - توسعه زیربنای حمل‌ونقل در مناطق ممتاز 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد پیوندهای نیرومند منطقه‌ای - کاهش تنگناهای دسترسی راحت مناطق روستایی - توسعه حمل‌ونقل زمینی به‌ویژه در مناطق اولویت‌دار
سند ملی توسعه فرابخشی: سامانه‌های سواحل کشور - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور	۱۳۸۵	<ul style="list-style-type: none"> - ممنوع کردن استفاده‌های اختصاصی از حریم سواحل و تأمین دسترسی همگانی به آن - تجهیز اسکله‌ها و بنادر صیادی، ساماندهی و ارتقای کیفی ناوگان صیادی - توسعه و تجهیز مبادی ورود و خروج دریایی و افزایش ضریب بهره‌برداری از بنادر 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از ساخت سازه‌های بی‌رویه و تملک اراضی ساحلی - توسعه ظرفیت و زیرساخت‌های بندری استان - افزایش ظرفیت صیادی استان با سازوکارهای مختلف

سند/طرح	سال	راهبردی/سیاست	برنامه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی
		<p>حکم الزامات در محور زیربنایی</p> <ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از نابودی و کاهش ظرفیت ذخیره‌گاه‌های محصولات دریایی همچون ماهی و ... - تجهیز و توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل به منظور بهره‌گیری از پتانسیل‌های ترانزیتی - جلوگیری از مصرف بی‌رویه منابع آب و اصلاح الگوی مصرف - جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی‌های اجتماعی - کاهش سطوح آلاینده‌ها و آلودگی‌های انسانی - جلوگیری از خام‌فروشی و تکمیل زنجیره ارزش بخش صنعت استان - افزایش نقش بخش خصوصی در تأمین و عرضه انرژی - افزایش ضریب بهره‌وری نیروگاه‌های استان با اتصال شبکه به کشورهای منطقه - کاهش سهم سوخت‌های فسیلی و افزایش سهم انرژی‌های سبز و نو - ارتقای نقش فراملی پاندر استان و جذب سرمایه‌گذاری‌ها - توسعه حمل‌ونقل ریلی استان با مشارکت بخش خصوصی - توسعه سیستم حمل‌ونقل ریلی برقی در استان - ارتقای استانداردهای مصرف انرژی در بخش مسکن 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای عدالت اجتماعی، افزایش بهره‌وری در مصرف آب و انرژی - استفاده از منابع حاصل از اجرای هدفمندی یارانه‌ها برای افزایش تولید، اشتغال، حمایت از صادرات غیرنفتی، بهره‌وری، کاهش شدت انرژی، کاهش آلودگی هوا و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی - تکمیل زیربنای و زیرساخت‌های مورد نیاز برای معادن و زیرساخت‌های عمومی صنایع معدنی - کاهش تلفات انرژی و جلب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی - افزایش بازدهی و ضریب بهره‌وری نیروگاه‌ها - تشکیل بازار منطقه‌ای و ایجاد قطب(هاب) منطقه‌ای برق و اتصال شبکه برق کشور از شمال، جنوب، شرق و غرب به کشورهای همسایه - افزایش سهم نیروگاه‌های تجدیدپذیر و پاک - جذب سرمایه‌گذاران (داخلی و خارجی) و بهره‌برداری از بنادر اصلی با کارکرد بین‌المللی - واگذاری حق بهره‌برداری و مدیریت پاندر کوچک و محلی به اشخاص حقوقی حرفه‌ای و معتبر غیردولتی - جذب سرمایه‌گذاری بخش غیردولتی در احداث و بهره‌برداری از حمل‌ونقل ریلی - حمایت از اقتصاد دانش‌بنیان و تقویت و توسعه صنعت هوایی - تکمیل و اجرای طرح‌های(پروژه‌های) حمل‌ونقل ریلی، دوخطه کردن مسیرها و احداث خطوط برقی و سریع‌السیر - اصلاح الگوی مصرف به‌ویژه مصرف انرژی در بخش ساختمان و مسکن

جدول ۴- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/ الزامات در محور نظام سکونتگاهی

سند/انواع	سال	سند/انواع	سند/انواع
سیاست‌های کلی آمایش سرزمین ابلاغی مقام معتم رهبری	۱۳۹۰	<p>راهبردها/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه به هم پیوسته مناطق اسکان و فعالیت‌های ملی و تعریف نقش و کارکرد فراملی هر یک از آن‌ها - انتخاب تعدادی از کلان‌شهرها، بنادر و جزایر مستعد کشور و تجهیز آن‌ها به خدمات پیشرفته ارتباطی و اطلاعاتی - برای پذیرش نقش فراملی - برقراری تناسب کمی و کیفی جمعیت و استقرار متعادل آن در پهنه سرزمین و تعمیم و گسترش شبکه‌های ارتباطی و اطلاعاتی - ساماندهی سطح خدمات و استقرار جمعیت در کشور با توجه به مدیریت سوانح طبیعی، حوادث و منابع آب و رعایت شرایط زمین‌شناسی - دستیابی به تعادل‌های منطقه‌ای متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه 	<p>حکم/الزامات</p> <ul style="list-style-type: none"> - کاهش پیوندها و مناسبات نابرابر و تک سویه - توسعه خدمات اطلاعاتی و ارتباطی
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<p>راهبردها/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - کاهش تمرکز و تراکم جمعیت و فعالیت در مناطق پر تراکم کشور - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها - زمینه‌سازی لازم برای استفاده حداکثر از ظرفیت‌ها و توان‌های مراکز جمعیتی کوچک و پراکنده (روستاها، روستا- شهرها، شهرهای کوچک) - تعادل بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست‌بوم‌ها - بهره‌برداری از شبکه نسبتاً توسعه‌یافته مراکز زیست و فعالیت در این مناطق با اعمال تقسیم کار تخصصی بین آن‌ها، با تأکید بر توسعه فعالیت‌های کشاورزی، صنعتی، گردشگری و بازرگانی - ساماندهی مراکز جدید انتقال و اسکان مهاجرین در مناطق دارای توان پذیرش جمعیت متناسب با سرمایه‌گذارهای جدید تولیدی و خدماتی - تحول بنیادی در ساختار بخش خدمات و افزایش سهم خدمات نوین و دانش‌پایه، با تأکید بر توسعه خدمات پشتیبان تولید، خدمات گردشگری، خدمات بازرگانی، بانکی و بیمه‌ای، حمل‌ونقل و ترانزیت و استفاده از فن‌آوری‌های نوین در این بخش، متناسب با نقش و جایگاه بین‌المللی کشور 	<p>حکم/الزامات</p> <ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش بیش از حد جمعیت در نقاط محدود - حمایت از شهرهای کوچک و میانی و تنوع بخشی به اقتصاد آن‌ها - جلوگیری از تمرکز جمعیت فراتر از ظرفیت زیستی - توسعه خدمات نوین و برتر در مراکز سکونتگاهی
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی -	۱۳۸۳	<p>راهبردها/سیاست</p> <ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای بزرگ و متوسط کشور و تجهیز آن‌ها به منظور پذیرش وظایف بالاتر در 	<p>حکم/الزامات</p> <ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از افزایش پدیده نخست شهری

سند/ طرح دفتر آمایش و توسعه پایدار	سال	راهبر د/ سیاست	حکم الزامات
		<p>منطقه تحت نفوذ در راستای عدم تمرکز در تقسیم کار ملی و منطقه‌ای - تبدیل روستاهای مستعد و دارای توان‌های رشد و استقرار فعالیت، به روستاشهر و ایجاد و تقویت زیرساخت‌های شهر در آن‌ها - ایجاد نقاط شهری جدید در مناطق مستعد گسترش فعالیت و فاقد ظرفیت کافی اسکان جمعیت جدید در مراکز شهری موجود - تقویت شهرهای کوچک و متوسط کوچک با قابلیت توسعه دارای مسافت مناسب از یکدیگر به عنوان منطقه‌های شهری در جهت هماهنگی بیشتر در ارائه عملکردهای مشخص در پهنه سرزمین - استقرار شبکه‌های سازمان‌یافته از شهرهای موجود و نقاط شهری جدید در کشور - بازنگری و تغییر استخوان‌بندی الگوی نظام شهری با اولویت شهری و تجهیز شهرهای متوسط - توسعه پایدار و موزون روستایی و هماهنگ با توسعه کشور با تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی سازگار با محیط روستایی، توسعه منابع انسانی و تجهیز فضاهای روستایی - توسعه منابع انسانی محلی با استفاده از دانش و فناوری نوین، افزایش سطح مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، توسعه بخش اطلاع‌رسانی برای تحرک اقتصادی بیشتر جوامع روستایی - بهره‌گیری از قابلیت‌های محیطی محلی مناطق روستایی به منظور سازمان‌دهی نظام خدمات‌رسانی چند سطحی و اصلاح نظام برنامه‌ریزی توسعه روستایی - استفاده حداکثر از ظرفیت محیط‌های روستایی برای حفظ و نگهداشت جمعیت متناسب با اقتصاد منطقه‌ای، توان‌های اکولوژیک و بهره‌گیری مؤثر و موازن از منابع پایه پراکنده کشور در فضاهای روستایی - توانمندسازی و ارتقای ظرفیت‌های اجتماعی با تأکید بر توسعه فرصت‌های برابر از حیث دسترسی به منابع، امکانات و منافع میان شهر و روستا - توجه به شبکه‌های بازار و بازاریابی محلی روستایی و تحکیم پیوند آن‌ها با شبکه‌های بازارهای ملی و جهانی</p>	<p>- ارتقای نقش شهرهای میانی و کوچک - کاهش بی‌عدالتی‌ها در دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها - جلوگیری از نابودی روستاها و تقویت بنیه اقتصادی آن‌ها - ارتقای مهارت‌های شغلی به‌ویژه در مناطق محروم و روستایی - جلوگیری از دلالی واسطه‌گری محصولات روستایی و توسعه بازاریابی مستقیم</p>
ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین	۱۳۹۴	مشکلات	
		<p>سازمان‌دهی شبکه سکونتگاهی کشور با هدف ارتقای بهره‌وری از سرزمین با ملاحظات محیط‌زیستی و کاهش فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارت جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب</p>	<p>- به جهت لحاظ رویکردهایی چون گسترش حوزه نفوذ اقتصاد کشور در منطقه و محیط آسیای جنوب غربی، سازمان فضایی مطلوب توسعه کشور، مؤلفه‌های نوین برنامه‌ریزی و تجارت جدید جهانی و تمرکززدایی از طریق انتخاب</p>

سند طرح	سال	راهنما/اساسات	حکم الزامات
<p>برنامه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی</p>	<p>۱۳۹۵</p>	<p>راهنما/اساسات</p> <p>مراکز متعدد با اختیارات لازم، شبکه سکونتگاه شهری کشور در سه لایه طبقه بندی می شود:</p> <p>۱- لایه پیرامونی، شامل استان های مرکزی کشور به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی تعاملات اقتصادی و اجتماعی با کشورهای واقع در عمق راهبردی اقتصادی و سیاسی آن ها در خارج از مرزهای کشور؛</p> <p>۲- لایه مرکزی، شامل مراکز منتخب مناطق ۹ گانه به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی کشور با جامعه بین المللی در حوزه های علم و فناوری، آموزش، تحقیق و توسعه، تبادل کالا، خدمات و اطلاعات و گسترش کسب و کار با بازارهای جهانی؛</p> <p>۳- لایه میانی، شامل مراکز استان ها و شهرهای برخوردار از توانمندی و یا استقرار در موقعیت های مناسب نسبت به ابر مناطق شهری و روستایی به عنوان مراکز راهبردی، تسهیل و پشتیبانی از تعاملات اقتصادی و اجتماعی بین این مراکز با حوزه نفوذ خود، با سایر مراکز منتخب لایه میانی و نیز با لایه مرکزی فعالیت می نماید.</p> <p>- تقویت و ساماندهی سکونتگاه ها و عرصه های روستایی با هدف حفظ ارتباط پویا و سازنده بین نواحی شهری و روستایی و تقویت زنجیره های ارزش با تأکید بر استقرار صنایع کوچک و اشتغال زا؛</p> <p>- انتظام بخشی به فرایندها و رویه های تبدیل و الحاق سکونتگاه های روستایی به شهر با هدف ماندگاری جمعیت در روستاها و حفظ بهره بری از اراضی قابل کشت؛</p> <p>- ساماندهی سکونتگاه های غیر رسمی پیرامون شهرها به ویژه کلان شهرها</p> <p>- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه های غیررسمی و ترویج مهاجرت معکوس از طریق آمایش سرزمین، توزیع مناسب جمعیت و منابع و جلوگیری از بروز و تشدید آسیب های اجتماعی در این مناطق با ایجاد شغل و سکونتگاهی مناسب در روستاها</p> <p>- سامان بخشی مناطق حاشیه نشین تعیین شده توسط شورای عالی شهرسازی و معماری ایران از طریق تدوین و اجرای سازوکارهای حقوقی، مالی و فرهنگی و توانمندسازی ساکنان بافت های واقع در داخل محدوده های شهری با مشارکت آن ها</p> <p>- تأمین منابع مالی و تسهیلات ارضانقیمت و زمین مورد نیاز برای روستائیان</p> <p>- توسعه حمل و نقل عمومی و مدیریت مصرف سوخت و تأمین ناوگان و تجهیزات قطار شهری شهرها و حومه آن ها</p> <p>- بهسازی و نوسازی در بافت های فرسوده و ساماندهی و احیاء شهرهای آسیب دیده از جنگ تحمیلی و استفاده از</p>	<p>- جلوگیری از پراکنده رویی و توسعه درون افزا</p> <p>- جلوگیری از مهاجرت های روستا-شهری با سازوکارهای منطقی و منصفانه</p> <p>- کاهش آسیب های اجتماعی</p> <p>- ارتقای ظرفیت های شغلی و مهارتی</p> <p>- حمایت از مسکن اجتماعی و توسعه آن</p> <p>- کاهش انکابه خودروهای شخصی</p>

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
مطالعه استراتژی در ازمدت طرح آمایش سوزمین- مهندسان مشاور سنیران	۱۳۵۵	<p>اراضی رهاشده و ساختمان‌های مخروبه</p> <p>- ایجاد پوشش خدماتی مناسب برای روستاها به منظور دسترسی آن‌ها به نیازهای روزانه، هفتگی و غیره ..</p> <p>- تنوع بخشیدن به فعالیت‌ها و ایجاد اشتغال در شهرهای کوچک</p> <p>- کاهش تمرکز در شهرهای بزرگ به نفع شهرهای ماهواره‌ای</p> <p>- حمایت از توسعه شهرهای متوسط در نواحی حاشیهای و دور افتاده</p> <p>- توسعه شبکه‌ای از شهرهای کوچک برای تأمین پوشش خدماتی روستاها</p> <p>- تحکیم و بنا کردن شبکه شهری درجه بندی شده‌ای که بتواند میان مراکز تقویتی و محیط روستایی رابطه برقرار کند</p> <p>- پیوستن شهرهای متوسط به شبکه‌های بزرگ زیربنایی (شبکه بزرگراه، شبکه راه آهن، شبکه انتقال گاز و نفت و برق)</p> <p>- ایجاد تجهیزات خدمات تولیدی در شهرهای متوسط؛</p> <p>- تسهیل جذب مهاجران روستایی و شهرهای کوچک به شهرهای متوسط از طریق آموزش مهارت به آن‌ها و اجرای سیاست‌های مسکن اجتماعی</p> <p>- تدوین طرح‌های جامع برای تمامی شهرهای متوسط</p> <p>- تقویت تجهیزات خدماتی در شهرهای حومه‌ای</p> <p>- توسعه تأسیسات زیربنایی و تجهیزات و خدمات عمومی و دستگاه‌های اداری در شهرهای متوسط دور از مراکز اصلی</p> <p>- توسعه صنایع کوچک و پیشه‌های تولیدی و همچنین کارکردگر در شهرهای متوسط دورافتاده</p> <p>- عرصه کشاورزی پیرامون شهرها حفظ شود</p> <p>- برنامه‌ریزی و هماهنگ کردن توسعه مناطق شهری</p> <p>- خلق چارچوب نهادی برای مناطق شهری یا شهر منطقه‌ها (زیر نظر مستقیم استاندار) به منظور رسیدگی به مسائل برنامه‌ریزی و هماهنگی توسعه فضایی</p>	<p>- جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات</p> <p>- توسعه اقتصادهای محلی</p> <p>- ایجاد ساختار شبکه‌ای نظام شهری</p> <p>- توسعه زیربنای اصلی بر اساس سلسله مراتب جمعیتی</p> <p>- توسعه خدمات پشتیبان تولید در شهرهای کوچک و میانی</p> <p>- مبادل سازی شهرهای حومه‌ای به شهرهای اقصادی خوداتکا</p> <p>- ایجاد چارچوب نهادی منطقه‌ای در کلان‌شهرها</p> <p>- جلوگیری از نابودی زمین‌های کشاورزی پیرامون شهرها</p>

جدول ۵- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/الزامات در محور اجتماعی و فرهنگی

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات
سیاست‌های کلی آمایش سوزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<ul style="list-style-type: none"> - تربیت انسان‌های سالم، با انگیزه، شاداب، متدین، وطن‌دوست، جمع‌گرا، نظم‌پذیر و قانون‌گرا - ارتقاء سطح آموزش، پژوهش و بهره‌وری نیروی کار - تقویت همگرایی، یکپارچگی ملی، وحدت و پیوندهای اجتماعی - ایجاد و تقویت نهادها و تشکلاتی منطبق با - بهبود شاخص‌های توسعه انسانی با تأکید بر تدبیر، شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها، گسترش سلات و ارتقای سطح دانش عموم - تعامل سازنده میان ارزش‌ها و مزیت‌های مناطق گوناگون کشور با استفاده از ظرفیت‌های فرهنگی، آموزشی، اقتصادی و انگیزه‌های ملی و اقدام در جهت تقویت اختیارات مناسب قانونی به سطح منطقه‌ای و محلی - تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس ویژه 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از کاهش همبستگی ملی - قانون‌گرایی از دین‌گرایی، - جلوگیری از نابودی انسجام ملی - ارتقای همکاری‌های منطقه‌ای - توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<ul style="list-style-type: none"> - تمرکز دادن فعالیت‌های مربوط به رشد و توسعه اقتصادی به سمت و سوی عدالت اجتماعی و کاهش فاصله میان درآمدهای طبقات و رفع محرومیت از قشرهای کم‌درآمد - حفظ وحدت، امنیت، یکپارچگی سوزمین - رفع محرومیت‌ها خصوصاً در مناطق روستایی کشور - ایجاد نظام جامع تأمین اجتماعی برای حمایت از حقوق محرومان و مستضعفان و مبارزه با فقر 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از فقر و محرومیت - جلوگیری از کاهش وحدت ملی - ریشه‌کنی فقر در نواحی روستایی - توسعه نظام تأمین اجتماعی
ضوابط ملی آمایش سوزمین-مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سوزمین	۱۳۸۳	<ul style="list-style-type: none"> - گسترش تعامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی درون و بین منطقه‌ای در راستای تقویت همبستگی ملی - توسعه و فراه و تأمین اجتماعی در مناطق مختلف کشور و برقراری تعادل در شاخص‌های اصلی آن - توسعه علوم، آموزش، پژوهش و فن‌آوری و گسترش و تجهیز مراکز آموزشی، پژوهشی، شهرک‌ها و پارک‌های علمی - فن‌آوری کشور - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور، به‌ویژه شهرهای تهران، شیراز، اصفهان، مشهد، تبریز، اهواز و بزد - تأکید بر پویایی هويت ایرانی - اسلامی در تعامل با برون‌گرایی و اتکا بر این هويت برای تحکیم و انسجام وحدت ملی در ایجاد درونی 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از کاهش همبستگی ملی - افزایش رفاه اجتماعی و جلوگیری از افزایش عدم تعادل‌ها - جلوگیری از نابودی هويت ایرانی-اسلامی - استفاده بهینه از منابع فرهنگی - جلوگیری از طردشدگی گروه‌های محروم و آسیب‌پذیر

سند/طرح	سال	ملاحظات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار
<p>راهبردها/سیاست</p> <p>گسترش آموزش و بهداشت، به‌ویژه برای زنان و جوانان در مناطق کمتر توسعه‌یافته و گروه‌های اجتماعی در معرض خطر</p> <p>ارتقای جایگاه صنعت گردشگری در اقتصاد ملی</p> <p>تأمین، حفظ و ارتقای سلامت افراد و جامعه؛</p> <p>ترویج الگوهای رفتاری سالم و افزایش آگاهی‌های بهداشتی مردم و کاهش رفتارهای پرخطر؛</p> <p>تقدم پیشگیری بر درمان، به منظور کنترل و ریشه‌کنی بیماری‌های واگیردار؛</p> <p>ایجاد و توسعه بیمه‌های سلامت‌نگر و تأکید بر روش‌های پرداخت سرانه و نظارت بر عملکرد نظام بیمه درمان کشور؛</p> <p>تقویت هماهنگی بین بخشی به‌خصوص برای گسترش کمی و کیفی نظارت و بهداشت و امنیت مواد غذایی، دارویی، بهداشتی و آرایشی و ارتقای شاخص‌ها و عوامل مؤثر در بهداشت و ایمنی محیط‌های خصوصی و عمومی با تأکید بر دسترسی آب آشامیدنی سالم و کنترل آلودگی‌های صوتی، شیمیایی، و نظیر این‌ها؛</p> <p>ایجاد و توسعه محیط‌های حمایتی سلامت جسمی، روانی و اجتماعی با تأکید بر حفظ کرامت انسانی و حقوق مدنی بیماران و مشارکت با سایر بخش‌ها برای تأمین نیازهای اساسی آن‌ها؛</p> <p>اصلاح ساختار نظام سلامتی جامعه در راستای ایجاد یک نظام پاسخگو برای ارائه خدمات سلامتی به آحاد مردم؛</p> <p>وضع قوانین برای حمایت از اقتضای آسیب‌پذیر از قبیل زنان، افراد کم‌درآمد، معزنان و کودکان و نوجوانان؛</p> <p>تغییر الگوها و اولویت‌های سرمایه‌گذاری در زمینه منابع فیزیکی، نیروی انسانی و فناوری؛</p> <p>طراحی و عملیاتی کردن نظام جامع اطلاعات در بخش سلامت؛</p> <p>تأکید بر واگذاری ارائه خدمات سلامت به بخش غیردولتی با بهره‌گیری از نظام مناسب خرید خدمت، به منظور افزایش کار آیی و بهبود مستمر کیفیت خدمات؛</p> <p>عادلانه ساختن دریافت خدمات سلامت برای آحاد جامعه و تأمین منابع مالی مورد نیاز برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی؛</p> <p>طراحی و استقرار نظام جامع مدیریت خدمات درمانی کشور با تأکید بر تخصیص بهینه منابع و در نظر گرفتن سطح‌بندی، نظام ارجاع و ...</p> <p>توجه سرمایه‌گذاری بیشتر در دو بخش آموزش و پرورش و ارتقای پژوهش‌های علمی، کاربردی</p>	۱۳۸۳	
<p>حکم/الزامات</p> <p>جلوگیری از کاهش سطح سلامت عمومی جامعه</p> <p>ایجاد سامانه بیمه دربرگیرنده</p> <p>جلوگیری از ناهماهنگی و توسعه</p> <p>همیاری‌های بین بخشی</p> <p>حمایت از سلامت گروه‌های آسیب‌پذیر</p> <p>ایجاد پایگاه داده منسجم برای نظام سلامت</p> <p>جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در دسترسی به خدمات و امکانات درمانی</p> <p>ایجاد پیوند نیرومند بین پژوهش و بخش سلامت</p> <p>جلوگیری از فعالیت‌های مخرب سلامت</p> <p>تمرکز بر پیشگیری به جای درمان</p>		
<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین، مصوب هیات وزیران - مرکز ملی</p>	۱۳۹۴	

حکم الزامات	راهبردها سیاست	سال	سند/ طرح
<p>مبنای رویکردهای مشارکتی</p> <ul style="list-style-type: none"> - توانمندسازی و مقدرسازی مردم - تمرکز بر مهارت به جای مدرک - ایجاد هماهنگی بین قابلیت‌های منطقه‌ای و آموزش تخصصی - توسعه ارتباط دانشگاه با صنعت - آمایش فضایی آموزش - جلوگیری از بی‌عدالتی فضایی در حوزه‌های رفاهی و تأمین اجتماعی 	<p>سرزمین توسعه رفاه و تأمین اجتماعی در نواحی مختلف کشور و زمینه‌سازی تحقق عدالت فرآیند در پهنه سرزمین، کاهش فقر، نابرابری و آسیب‌های اجتماعی با تأکید بر توانمندسازی و حداکثر استفاده از مشارکت مردم</p> <ul style="list-style-type: none"> - توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت‌آموزی متناسب با عملکرد تخصصی هر قلمرو و بهره‌نواحی مرزی و حاشیه شهرها؛ - توزیع جغرافیایی و ساماندهی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی در سطح کشور و جذب دانشجویان آن‌ها بر اساس مقتضیات و اولویت‌های توسعه ملی، منطقه‌ای و استانی و کار و پژوهش هر منطقه - تأکید بر استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و علمی استان‌ها و مناطق کشور به‌ویژه کلان‌شهرها با محدود نمودن توسعه کمی سطوح پایین آموزش عالی به نفع سطوح بالاتر - طراحی و ساخت فضاهای تربیتی متناسب با اقتضات برنامه درسی، استانداردهای تربیتی، تحولات جمعیتی - الزام به پیوست نیازمندی‌های نیروی انسانی برای طرح‌های توسعه‌ای، خدماتی و تولیدی عمده برای تعیین نیازهای آموزشی آن در منطقه - توسعه و تقویت قطب‌های علمی-دانشگاهی در شهرهای منتخب 		آمایش سرزمین
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه فرهنگ قرآنی و سیره امامان و پیامبران - جلوگیری از فروپاشی و نابودی نقش‌های خانواده - افزایش نرخ باروری - جلوگیری از نابودی سبک زندگی ایرانی-اسلامی - توسعه مشارکت‌های مدنی - جلوگیری از غرب‌زدگی و توسعه فرهنگ بنابر و شهادت - گسترش نقش فناوری‌های نو در توسعه فرهنگی - صدور و توسعه فرهنگ ایرانی- 	<p>نهادهای سازشی فرهنگی-دانشگاهی در شهرهای منتخب</p> <ul style="list-style-type: none"> - نهادینه‌سازی فرهنگ تسکین به قرآن و عزت (امام عصر (عج)) و تبیین، ترویج، تقویت و ساماندهی شعار الهی، نمادها و آیین‌های اسلامی-ایرانی - بازآفرینی نظام فکری، ساختارهای رسمی و غیررسمی و میراث تمدنی جامعه مبتنی بر جهانی‌بینی و تعالیم اسلام ناب محمدی (ص) - تبیین، تشکیل، تحکیم، تعالی و ایمن‌سازی خانواده - جلوگیری از کاهش نرخ باروری کل و ارتقای آن - مطالعات جمعیت‌شناسی و آمایش و پایش مستمر جمعیتی - طراحی و نهادینه‌سازی آداب و سبک زندگی اسلامی-ایرانی - انسجام بخشی و تقویت مشارکت فراگیر و نظام‌مند نهاد خانواده، نظام تعلیم و تربیت، سازمان‌های اجتماعی و اداری و سایر نهادهای مرتبط در گسترش نظم و انضباط، قانون‌گرایی و احساس امنیت عمومی و ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی برای رفع موانع فرهنگی، ساختاری و رفتاری - تبیین، نهادینه‌سازی و ارتقای اخلاق و رفتار و نظام حقوقی اسلام در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی - طراحی و استقرار الگوی اسلامی اخلاق و فرهنگ کار و رفتار اقتصادی دولت و مردم در عرصه تولید، توزیع و مصرف - تبیین، ترویج و نهادینه‌سازی هنر معهود، تعالی بخش، شوق‌آفرین و استکبارستیز و تعمیق درک زیبایی‌شناسانه عمومی و بهره‌گیری از 	۱۳۹۲	<p>مهندسی فرهنگی دیرخانه عالی انقلاب فرهنگی</p>

سند اطوح	سال	راهبرود/سیاست
برنامه ششم توسعه - شورای اسلامی	۱۳۹۵	<p>ظرفیت هنر در تحکیم فرهنگ اسلامی - ایرانی و گنجانان انقلاب اسلامی مبتنی بر بیانات امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله‌العالی)</p> <p>- طراحی و استقرار نظام جامع و کارآمد اطلاعات، ارتباطات و رسانه‌های مبتنی بر آموزه‌های دینی، انقلابی و ارزش‌های اخلاقی، مقتضیات راهبردی کشور و سیاست‌های کلی نظام</p> <p>- گسترش تأثیر گذاری و ارزش آفرینی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران</p> <p>- بازنگری و اصلاح اهداف و کارکردهای فرهنگی نظام‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی</p> <p>- ساماندهی جهه فرهنگی انقلاب اسلامی، راهبری فعال جنگ نرم و ارتقای مؤلفه‌های قدرت نرم نظام اسلامی</p> <p>- افزایش ضریب ایمنی و تاب‌آوری جامعه، پیشگیری و کاهش خطرات ناشی از حوادث و سوانح</p> <p>- کمک به حفظ و ارتقای سرمایه اجتماعی با استفاده از توان و ظرفیت‌های مردمی و افزایش مشارکت‌های اجتماعی مردم</p> <p>- تحقق عدالت اجتماعی و حمایت از اقشار آسیب‌پذیر و بسط پوشش‌های امدادی، حمایتی و بیمه‌ای و پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- خدمات‌رسانی به‌موقع به افراد در معرض آسیب‌های اجتماعی</p> <p>- بسط و توسعه نقش مردم و سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌های مشارکت‌های گروهی و تأمین مالی</p> <p>- بهبود کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و ترویج مهاجرت</p> <p>- برنامه‌ریزی برای مدیریت و توزیع مناسب فعالیت، جمعیت و مهاجرت در کشور</p> <p>- حمایت و توانمندسازی زنان سرپرست خانوار</p> <p>- مقابله با اعتیاد، ساماندهی کودکان کار و حمایت از بیماران روانی مزمن و سالمندان</p> <p>- تأمین نیاز اقشار آسیب‌پذیر و گروه‌های هدف سازمان‌های حمایتی به مسکن</p> <p>- توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی با اولویت کتابخانه‌های روستایی در مناطق کمتر توسعه‌یافته</p> <p>- حمایت از کتاب‌فروشان، ناشران و مطبوعات و توسعه فضاهای مذهبی فرهنگی و بهره‌گیری بهینه از اماکن مذهبی</p> <p>- صیانت از میراث فرهنگی و حمایت از صنایع دستی و تشویق و توسعه گردشگری</p> <p>- تقویت و تحکیم جامعه‌های خانواده محوره و تقویت و تحکیم و تعالی خانواده و کارکردهای اصلی آن</p>
حکم/الزامات		<p>اسلامی و ارزش‌های آن در سطح بین‌المللی</p> <p>- جلوگیری از آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات</p> <p>- افزایش سرمایه اجتماعی</p> <p>- جلوگیری از افزایش بی‌عدالتی اجتماعی</p> <p>- توسعه نقش جنبش‌ها و نهادهای مردمی</p> <p>- جلوگیری از افزایش سکونت‌گاه‌های غیررسمی</p> <p>- توانمندسازی گروه‌های آسیب‌پذیر</p> <p>- توسعه مساکن اجتماعی</p> <p>- توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ توسعه و کتاب‌خوانی</p> <p>- توسعه تولیدات فرهنگی</p> <p>- جلوگیری از فروپاشی نهاد خانواده</p>

جدول ۶- راهبردها/سیاست‌ها و حکم‌ها/انزومات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست
سیاست‌های کلی آمایش سوزمین ابلاغی مقام معظم رهبری	۱۳۹۰	<p>حفظ، احیا و بهره‌وری بهینه از سرمایه‌ها، منابع طبیعی تجدیدشونده و حفظ محیط‌زیست در طرح‌های توسعه</p> <p>- تقویت هدفمند عوامل پیشرفت و آبادانی در مناطق حساس ویژه با توجه به ملاحظات دفاعی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی و افزایش نقش و فعالیت مردم در فرآیند توسعه</p> <p>- دستیابی به تعدادهای منطقی متناسب با قابلیت‌ها و توان‌های هر منطقه</p> <p>- استفاده مؤثر از موقعیت، میراث تاریخی و جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی کشور در مسیر اهداف توسعه، تقویت گردشگری و حفاظت از سوانق تاریخی</p>
سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران افق ۱۴۰۴	۱۳۸۲	<p>- ایجاد و توسعه نظام ارزیابی، پایش و ارائه گزارش در زمینه تنوع</p> <p>- تدوین و اجرای راهبردهای بخشی توسعه پایدار مبتنی بر حفاظت از تنوع زیستی</p> <p>- تقویت و تمیق ملاحظات تنوع زیستی در سطح زیست‌بوم‌ها و زیستگاه‌ها</p> <p>- تدوین اصول، سیاست‌ها و دستورالعمل‌های اعمال ضوابط تنوع زیستی در فعالیت‌ها</p> <p>- تدوین و تکمیل شاخص‌های پایداری و اعمال آن‌ها در فعالیت‌های مرتبط با تنوع زیستی</p> <p>- تدوین و اجرای برنامه توسعه طبیعت گردی</p> <p>- اصلاح و تقویت مدیریت شبکه مناطق حفاظت شده</p> <p>- تدوین اصول، سیاست‌ها و ضوابط توسعه فناوری زیستی و به کارگیری آن در زمینه‌های مرتبط با تنوع زیستی</p> <p>- پیشگیری و مبارزه با تخریب سوزمین با تأکید بر استفاده از دانش بومی جوامع محلی</p> <p>- اصلاح نظام بهره‌برداری از منابع طبیعی (منابع پایه تولید) و مهار عوامل ناپایداری منابع</p> <p>- هماهنگی بین مجموعه دستگاه‌های اجرایی اثرگذار بر عرصه‌های منابع طبیعی با اعمال مدیریت یکپارچه و نظام‌مند بر منابع طبیعی کشور</p> <p>- اعمال دیدگاه‌های آمایشی برای تعیین کاربری اصولی عرصه‌های جنگلی و مرتعی در فرایند توسعه کشور</p> <p>- ایجاد و تقویت سامانه‌های پایش و ارزیابی تغییرات اقلیم در جنگل‌ها و مراتع</p>
حکم/انزومات در محور منابع طبیعی و محیط‌زیست		<p>- جلوگیری از نابودی تنوع زیستی</p> <p>- کاهش فرآیندهای مخرب اکولوژیکی</p> <p>- ارتقای مدیریت محیط‌زیستی</p> <p>- ارتقای جایگاه دانش محلی در حفظ محیط‌زیست</p> <p>- استفاده بهینه و پایدار از منابع طبیعی</p> <p>- اجتناب از مدیریت چند پارچه و متفرق</p> <p>- جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع</p> <p>- ایجاد نظام پایش و دیدهبانی کارآمد</p>

سند/ طرح	سال	راهبردی/ سیاست
ضوابط ملی آمایش سرزمین-مصوب هیات وزیران - هر تو ملی آمایش سرزمین	۱۳۸۳	<p>تعماد بخشی به توزیع جمعیت و فعالیت متناسب با منابع، توان محیطی و ظرفیت تحمل زیست-بومها</p> <p>رعایت ملاحظات "امینتی و دفاعی" "حفاظت از محیط زیست" و "حراست از میراث فرهنگی" در استقرار جمعیت و فعالیت</p> <p>استفاده پایدار از قابلیت های طبیعی و امکانات آب و خاک برای توسعه فعالیت های کشاورزی و صنایع وابسته و تبدیلی مرتبط با آن</p> <p>توجه به محدودیت های آب برای مصارف کشاورزی</p>
مطالعات آمایش سرزمین - مقدماتی - دفتر آمایش و توسعه پایدار	۱۳۸۳	<p>انجام برنامه های محیط زیستی با توجه به اصل توسعه پایدار برای جلوگیری از بروز صدمات محیط زیستی</p> <p>ارتقاء فن آوری های لازم جهت کاهش آلودگی های آب، خاک، هوا، سرو صدا در مناطق شهری، صنعتی و مناطق کشاورزی</p> <p>اجرای طرح های مدیریت پسماند و گسترش روش های بازیافت در شهرها و مناطق صنعتی</p> <p>ارتقاء آگاهی های عمومی و جلب مشارکت های مردمی در حفظ محیط زیست</p> <p>ارزیابی طرح ها و پروژه های ملی با معیارهای زیست محیطی قبل از تصویب</p> <p>ارتقاء کمی و کیفی دانش و مهارت های فنی نیروهای متخصص در مسائل زیست محیطی با توجه به شرایط محیطی کشور</p> <p>الزام صنایعی که باعث آلودگی آب می شوند به تجهیز به سیستم تصفیه فاضلاب</p> <p>بهره داری از منابع طبیعی متناسب با ظرفیت و تحمل محیط و تجدید پذیری منابع طبیعی</p> <p>رعایت معیارهای زیست محیطی در توسعه یا ایجاد شهرها و شهرک های با عملکرد صنعتی</p> <p>رعایت معیارهای زیست محیطی در احداث راه های جاده ای و ریلی</p> <p>ایجاد و توسعه مناطق ویژه زیستی به عنوان مناطق چندمنظوره برای حفاظت از گونه ها و مجموعه های طبیعی در مناطق حساس</p> <p>استفاده از انرژی های پاک و جانشین در شهرهای بزرگ و کاهش آلودگی هوا در این شهرها</p> <p>تقویت مدیریت ملی آب کشور بر اساس مدیریت جامع و توأمان عرضه و تقاضا در کل چرخه آب با توجه به اصول آمایش سرزمین و توسعه پایدار</p> <p>هماهنگ سازی طرح های آمایش سرزمین، توسعه کابندی و برنامه های توسعه بخش آب با توجه به ظرفیت قابل تحمل</p>
حکم الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست		<p>جلوگیری از تخریب محیط زیست</p> <p>هوشتندسازی حفاظت از محیط زیست</p> <p>ایجاد چرخه بسته در مدیریت پسماند</p> <p>تمرکززدایی و افزایش مشارکت های مردمی در حفظ محیط زیست</p> <p>ارتقای مهارت و دانش مسئولان و کارکنان بخش محیط زیست</p> <p>جلوگیری از توسعه های فاقد ارزیابی های محیط زیستی</p> <p>کاهش وابستگی به سوخت های فسیلی</p> <p>مدیریت یکپارچه و پایدار منابع آب</p> <p>جلوگیری از هدر رفت منابع طبیعی</p> <p>رعایت حقایق های محیط زیستی</p> <p>جلوگیری از بی عدالتی ها در تخصیص و توزیع منابع آب</p>

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
		<p>حوضه‌های آبریز و امکانات توسعه منابع آب در مناطق مختلف کشور</p> <ul style="list-style-type: none"> - اصلاح و بهبود ساختار نظام مصرف آب و مدیریت؛ - اولویت‌بندی در سرمایه‌گذاری‌ها و طرح‌های در دست مطالعه انتقال بین حوزه‌ای و ایجاد سدهای مخزنی بر اساس استراتژی‌های توزیع جمعیت و فعالیت و الزامات آمایش سرزمین - تمرکززدایی از ساختار مدیریت منابع آبی کشور و مشارکت گروه‌های ذی‌نفع در انطباق با برنامه‌های مدیریت پیشگیری - اولویت ایجاد شبکه‌های آبیاری و زهکشی در پایین دست سدها و مسیرهای انتقال - مهار، کنترل و بهره‌برداری روان آب‌های سطحی از طریق اجرای سدهای مخزنی، تأسیسات کوچک آبی و طرح‌های آبخیزداری 	<ul style="list-style-type: none"> - جلوگیری از تخریب زمین - کاهش وابستگی به سوخت‌های فسیلی - جلوگیری از برداشت ناپایدار منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی - توسعه دیپلماسی آب - جلوگیری از عدم رعایت حقایق‌های محیط‌زیستی - توسعه صنایع و فعالیت‌ها بر اساس منابع آب و ظرفیت تحمل - جلوگیری از تخصیص و استفاده ناعادلانه و ناپایدار منابع آب - صرفه‌جویی در مصرف آب و ارتقای بهره‌وری آن - اصلاح الگوی کشت - سازگاری در برابر تغییرات اقلیمی - جلوگیری از فرسایش و تخریب خاک - جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع
<p>ضوابط ملی آمایش سرزمین مصوب هیات وزیران - مرکز ملی آمایش سرزمین</p>	<p>۱۳۹۴</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ممنوعیت تغییر کاربری زمین خارج از برنامه‌ها و طرح‌های مصوب و مابعد با ملاحظات محیط‌زیستی - تنوع بخشی به منابع تولید انرژی و افزایش سهم انرژی‌های تجدید پذیر (به‌ویژه بادی و خورشیدی) در تولید و تأمین انرژی بومی - اعمال مدیریت یکپارچه بر منابع آب - ممنوعیت برداشت بی‌رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور - مهار آب‌های مرزی و مدیریت کارآمد و بهینه آب‌های ورودی و خروجی کشور - رعایت نیازهای پایه محیط‌زیستی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها بر اساس میزان تجدید شونده‌گی آب و ظرفیت قابل تحمل حوضه‌های آبریز در مهار و کنترل آب‌های سطحی کشور - توجه به محدودیت آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب بر در قلمروهای مختلف کشور - رعایت ملاحظات ژئوپلیتیکی و اکولوژیکی در طرح‌های استحصال، تأمین، انتقال، توزیع و مصرف آب در سطح فراملی، ملی، منطقه‌ای و محلی - افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا - بازنگری و تجدید نظر در تخصیص آب از سدها به نفع تقویت مخازن دریاچه‌ها و تالاب‌ها در پایین دست و حفظ حقایق‌های محیط‌زیستی رودخانه‌ها و تالاب‌ها - کاهش نسبت حجم آب مصرفی کل کشور به حجم آبی منابع آب تجدید شونده متناسب با ظرفیت هر منطقه 	

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور؛ طرح کاربری مطلوب اراضی مناطق ساحلی کشور - وزارت راه و ترابری ۱۳۸۸	۱۳۵۵	<p>ایجاد تناسب و هماهنگی در اجرای طرح‌های سه، آبخیزداری، آبخیزداری؛ و شبکه‌های آبیاری و زرخشی پایین دست</p> <p>تدوین الگوی بهینه کشت در دشت‌ها (واحدهای آکولوژیکی) با تأکید بر ارزش اقتصادی آب</p> <p>ارتقای بهره‌وری آب و به کارگیری روش‌های مناسب آبیاری با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه‌جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی</p> <p>حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخیزها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخیزداری در حوضه‌های آبخیز کشور</p> <p>محدودیت کشت محصولات آبی با نیاز آبی بالا در فضای باز و جایگزینی در موارد ممکن از طریق کشت گلخانه‌ای، مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری از منابع آب پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی)</p> <p>توسعه، حفاظت و احیای جنگل‌ها و مراتع کشور</p> <p>ارتقاء سطح تعاملات و همکاری‌های دو یا چند جانبه با کشورهای منطقه به منظور حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی</p> <p>رعایت ملاحظات محیط‌زیستی (توان اکولوژیکی و ظرفیت تحمل زیستی) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین</p> <p>بیابان‌زایی و جلوگیری از بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان و مهار کانون‌های شکل دهنده ریزگردها</p> <p>سیاست و استفاده بهینه از ظرفیت‌ها و جاذبه‌های طبیعی</p>	<p>اجتناب از بهره‌برداری‌های ناپایدار در بخش کشاورزی</p> <p>اجتناب از نابودی اکوسیستم‌ها طبیعی</p> <p>جلوگیری از ساخت‌وسازهای بی‌رویه در مناطق حساس اکولوژیکی</p> <p>اجتناب از توسعه در حریم</p> <p>جلوگیری از پراکنده‌روی شهرها</p>
سیاست‌های کلی محیط‌زیست - ۱۳۹۴		<p>مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی (از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی) مبتنی بر توان و پایداری زیست‌بوم به‌ویژه با افزایش ظرفیت‌ها و توانمندی‌های حقوقی و ساختاری مناسب همراه با رویکرد مشارکت مردمی</p>	<p>اجتناب از بخشی‌نگری و مدیریت متفرق در عرصه منابع طبیعی</p>

سند/طرح	سال	راهبرد/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
<p>حضرت آیت الله خامنه‌ای</p>		<p>ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط زیست اصلاح شرایط زیستی به منظور برخوردار ساختن جامعه از محیط زیست سالم و رعایت عدالت و حقوق بین نسلی پیشگیری و ممانعت از انتشار انواع آلودگی‌های غیرمجاز و جرم‌انگاری تخریب محیط زیست و مجازات مؤثر و بازدارنده آلوده‌کنندگان و تخریب‌کنندگان محیط زیست و الزام آنان به جبران خسارت پایش مستمر و کنترل منابع و عوامل آلاینده هوا، آب، خاک، آلودگی‌های صوتی، امواج و اشمه‌های مخرب و تغییرات نامساعد اقلیم تهیه اطلس زیست‌بوم کشور و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدیدپذیر (مانند دریا، دریاچه، رودخانه، محزن سدها، تالاب، آبخیزان زیرزمینی، جنگل، خاک، مرغ و تنوع زیستی به‌ویژه حیات وحش) و اعمال محدودیت قانونمند در بهره‌برداری از این منابع مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی بیابان‌زایی، گردوغبار به‌ویژه ریزگردها، خشکسالی و عوامل سرایت‌دهنده میکروبی و رادیواکتیو گسترش اقتصاد سبز تعادل بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخیزداری، مدیریت عوامل کاهش بهره‌برداری از آب‌های زیرزمینی و تخریب و کنترل ورود آلاینده‌ها استقرار نظام حسابرسی زیست‌محیطی در کشور با لحاظ ارزش‌ها و هزینه‌های زیست‌محیطی (تخریب آلودگی و احیاء) در حساب‌های ملی حمایت و تشویق سرمایه‌گذاری‌ها و فناوری‌های سازگار با محیط زیست با استفاده از ابزارهای مناسب از جمله عوارض و مالیات سبز تدوین منشور اخلاق محیط زیست و ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی مبتنی بر ارزش‌ها و الگوهای سازنده ایرانی - اسلامی ارتقاء مطالعات و تحقیقات علمی و بهره‌مندی از فناوری‌های نوآورانه زیست‌محیطی و تجارب سازنده بومی در زمینه حفظ تعادل زیست‌بوم‌ها و پیشگیری از آلودگی و تخریب محیط زیست گسترش سطح آگاهی، دانش و پیش‌بینی زیست‌محیطی جامعه، تقویت فرهنگ و معارف دینی مشارکت و مسئولیت‌پذیری</p>	<p>افزایش مشارکت‌های مردمی اجتناب از افزایش آلاینده‌های محیط زیستی ایجاد نظام پایش کارآمد محیط زیستی بازبینی قوانین محیط زیستی کاهش آسیب‌پذیری و سازگاری با تغییرات اقلیمی ارتقای مدیریت منابع آب کشور توسعه فناوری‌های سبز ارتقای آگاهی‌های محیط زیستی ارتقا و کارآمدسازی دیپلماسی محیط زیستی</p>

سند طرح	سال	راهبردها/سیاست	حکم/الزامات در محور منابع طبیعی و محیط زیست
		اجتماعی - تقویت دیپلماسی محیط زیست	
توافقه ششم توسعه - مجلس شورای اسلامی	۱۳۹۵	<p>ارزیابی راهبردی محیط زیست (SEA) در سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای و ارزیابی اثرات زیست محیطی (EIA) طرح‌های بزرگ کلیه دستگاه‌های اجرایی و بخش‌های خصوصی و تعاونی، نهادهای عمومی غیردولتی در پهنه سرزمینی</p> <p>- اجرای برنامه عمل حفاظت، احیا، مدیریت و بهره‌برداری مناسب از تالاب‌های کشور</p> <p>- اجرای طرح‌های جامع مدیریت پسماند به‌ویژه در سواحل دریاها، رودخانه‌ها، جنگل‌ها و دشت‌های حاشیه تالاب‌ها</p> <p>- تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط زیست</p> <p>- تکمیل و اجرای تأسیسات جمع آوری، تصفیه، بازچرخانی و مدیریت پساب و فاضلاب در شهرها و شهرک‌های صنعتی و خدماتی</p> <p>- احیا، توسعه و غنی‌سازی جنگل‌ها</p> <p>- اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان</p> <p>- بیان‌راندایی و کنترل کانون‌های بحرانی آن</p> <p>- تهیه نقشه‌های جنگل‌کاری (کاداستر) منابع طبیعی</p> <p>- اجرای برنامه مدیریت سبز شامل مدیریت مصرف انرژی، آب، مواد اولیه، تجهیزات و کافت، کاهش مواد جامد زائد و بازیافت آن‌ها در ساختمان‌ها و سایت‌های نقلیه</p> <p>- احیای رویشگاه‌های مرعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی</p> <p>- تبدیل پسماند به کود یا انرژی برای شهرهای مختلف</p> <p>- اقدامات سیاسی، اقتصادی و عمرانی لازم برای تثبیت، استمرار و افزایش حلقه به رودخانه‌های مشترک و مرزی</p> <p>- تهیه، تدوین و اجرای برنامه عمل حفاظت و مدیریت از مناطق چهارگانه محیط زیست و گونه‌های در معرض تهدید و خطر انقراض حیات وحش کشور</p> <p>- جلوگیری از تغییر کاربری، تجاوز، تصرف، مبارزه با قاچاق چوب، استقرار مدیریت پایدار جنگل</p>	<p>- اجتناب از توسعه بدون ارزیابی محیط زیستی</p> <p>- جلوگیری از نابودی تالاب‌ها</p> <p>- جلوگیری از هدررفت پسماندها و مدیریت پایدار پسماند</p> <p>- ایجاد چرخه‌های بسته آب</p> <p>- جلوگیری از نابودی جنگل‌ها و مراتع</p> <p>- جلوگیری از بیان‌راندایی</p> <p>- جلوگیری از نابودی خاک و آبخوان‌ها</p> <p>- مدیریت سبز منابع طبیعی و سوخت‌ها</p> <p>- توسعه جنگل‌ها و مراتع</p> <p>- رعایت حلقه‌های محیط زیستی</p> <p>- جلوگیری از نابودی تنوع زیستی</p>

۲-۲- بررسی وضعیت، فشارها و روندها در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی،

محیط‌زیستی و ارتباطی

۲-۲-۱- بررسی وضعیت

از نظر جغرافیایی، استان چهارمحال و بختیاری با وسعت ۱۶۳۳۲ کیلومتر مربع، معادل یک درصد از کل مساحت ایران را در بر گرفته است و از این نظر، بیست و دومین استان کشور است. استان چهارمحال و بختیاری از جمله مناطق کوهستانی فلات مرکزی ایران محسوب می‌شود. این استان از شمال و شرق به استان اصفهان، از غرب به استان خوزستان، از جنوب به استان کهگیلویه و بویراحمد و از سمت شمال غربی به استان لرستان محدود می‌شود. مرکز این استان شهرکرد است که با ۲۱۵۰ متر ارتفاع از سطح دریا، مرتفع‌ترین مرکز استان در کشور محسوب می‌شود (دایره‌المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۹۸: ۱۲). حدود ۷۹ درصد از اراضی استان را مناطق کوهستانی و حدود ۲۱ درصد را دشت‌ها فرا گرفته است. بلندی‌های استان و تراکم کوه‌ها بیشتر در نواحی غربی و مرکزی است که از غرب به شرق کاهش می‌یابد و از بلندی آن‌ها نیز کاسته می‌شود. این کوه‌ها بیشتر محل ذخیره آب رودخانه‌های دائمی زاینده‌رود و کارون‌اند که در بیشتر مواقع سال از برف پوشیده‌اند (آهنجیده، ۱۳۹۷: ۱۹۱). نواحی شرقی استان بیشتر از زمین‌های هموار مانند دشت لار، فرادنبه، کیار و دشت خان‌میرزا تشکیل شده است؛ در جنوب غربی و جنوب شرقی استان نیز دشت‌های نسبتاً وسیعی مانند لردگان، فلارد و گندمان وجود دارد (جغرافیای استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۸: ۶).

از منظر ژئواکونومیک، اقتصاد در این استان بر پایه کشاورزی، باغداری، دامداری و پرورش ماهی استوار است. افزون بر این‌ها در این استان ذخایر معدنی فراوانی وجود دارد و بیشتر معادن آن از نوع سنگ‌های ساختمانی است. از عمده‌ترین معادن می‌توان به معدن سنگ آهک، سنگ گچ، مرمر، مس، نفت، زغال سنگ و مانند آن‌ها اشاره کرد (دایره‌المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۹۸: ۹).

۲-۲-۲- توان اکولوژیک

استان چهارمحال و بختیاری به دلیل برخورداری از مواهب خدادادی همچون طبیعت زیبا، هوای مطلوب، به‌ویژه در فصول بهار و تابستان، زیست‌گاه‌های حیات وحش، فضا‌های روستایی و عشایری، آثار تاریخی و باستانی، صنایع دستی بسیار زیبا، جاذبه‌های ورزشی گوناگون از توانمندی اکولوژیکی فراوانی به‌ویژه از نظر اکوتوریسم برخوردار است. مناطق اکوتوریستی استان عبارت‌اند از:

۱. قطب محور شهرکرد، سامان، پل زمانخان

۲. شهرکرد، سد زاینده‌رود، حاشیه رودخانه زاینده‌رود

۳. شهرکرد، فارسان، چلگرد، بازفت

۴. شهرکرد، بروجن، تالاب چغاخور، منطقه حفاظت شده سبزکوه

۵. شهرکرد، تالاب گندمان، لردگان

۶. شهرکرد، اردل، حاشیه رودخانه کارون

همچنین، مهم‌ترین جاذبه‌های طبیعی استان عبارت‌اند از:

چشمه‌های فراوان معدنی (شور و شیرین)، تالاب‌ها، رودخانه‌های آرام و خروشان، آبشارها، غارهای آهکی، هوای متبوع در فصول بهار و تابستان، کوه‌های مرتفع، جنگل‌ها، مراتع و ...

با توجه به اینکه استان چهارمحال و بختیاری از نظر آب و هوا جزو چهار استان دارای بهترین شرایط در کشور محسوب می‌شود، جاذبه‌های طبیعی استان را می‌توان به فصول مختلف نیز تقسیم کرد. زیباترین فصل جهت بازدید از مناظر طبیعی استان، فصل بهار است. در این فصل، طبیعت سرسبز به همراه چشمه‌های فراوان و هوای متبوع، مناظر چشم‌نوازی را ایجاد می‌نماید (جغرافیای استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۸: ۳).

۲-۲-۳- چالش‌های هیدروپلیتیک چهارمحال و بختیاری

منابع آبی استان چهارمحال و بختیاری را آب‌های سطحی و آب‌های زیرزمینی تشکیل می‌دهند. این استان به سبب کوهستانی بودن و نیز داشتن ارتفاعات بسیار در زمستان پوشیده از برف است و کوه‌های آن محل ذخیره آب‌های روان دائمی و فصلی‌اند؛ به‌ویژه زردکوه بختیاری که کانون آبگیر دائمی و سرچشمه دو رود کارون و زاینده‌رود است (آهنجیده، ۱۳۹۷: ۶۰). عمده چالش‌های هیدروپلیتیکی استان، مرتبط با بحث انتقال آب بین حوضه‌ای است. پروژه انتقال آب از حوضه آبریز کارون به فلات مرکزی که با نام "بهشت‌آباد" شناخته می‌شود از دهه ۸۰ مطرح و با وجود اختلاف نظرها این پروژه در سال ۱۳۹۰ به فاز اجرایی وارد شد. با این حال به دلیل اختلاف‌های شدید بین استان‌ها به‌ویژه انتقادهای بخشی از اهالی چهارمحال و بختیاری و خوزستان این طرح از سال ۹۳ برای سال‌ها بلا تکلیف ماند. در ابتدا کل تخصیص پروژه سد و تونل بهشت‌آباد ۵۸۱ میلیون مترمکعب و شامل اصفهان، یزد، کرمان و چهارمحال و بختیاری بود اما پس از بازنگری، یزد و کرمان از این پروژه کناره‌گیری کردند و کل تخصیص آن به ۲۵۰ میلیون مترمکعب برای استان‌های اصفهان و چهارمحال و بختیاری کاهش یافت. همچنین، "سد خرسان سه" یکی از ۲۵ سد در پرونده سرشاخه‌های کارون است که از سال ۱۳۸۶ مطرح شده و روی رودخانه‌ای به همین نام در چهارمحال و بختیاری احداث می‌شود. سازمان حفاظت محیط‌زیست از ابتدا مخالف اجرای این پروژه بوده است زیرا به گفته فعالان محیط‌زیست و کارشناسان منابع طبیعی با اجرای این پروژه، ۲۴ روستا در استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و چهارمحال و بختیاری با بیش از ۸۰۰ خانوار را آواره و بیکار می‌کند و اضافه بر نابودی ظرفیت‌های گردشگری آبشار آتشگاه و تحت تأثیر قرار دادن بیش از ۲۶ اثر تاریخی و طبیعی، بخش‌هایی از جنگل‌های چهارمحال و بختیاری و همچنین بخش‌هایی از منطقه حفاظت شده دنا را به زیر آب خواهد برد و باعث آوارگی حدود ۹ هزار نفر در استان کهگیلویه و بویراحمد خواهد شد. از ابتدا درباره احداث این سد که در نزدیکی مرز مشترک استان‌های اصفهان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد و استان خوزستان قرار دارد اختلاف نظرهایی بین مقامات سیاسی وجود داشته است. منابع آب حاصل از پروژه بهشت‌آباد از طریق حفر تونل به استان‌های مرکزی کشور انتقال خواهد

یافت. این تونل در محلی احداث می‌شود که حساس‌ترین گسل‌های زاگرس در آن منطقه قرار گرفته؛ به گونه‌ای که ۴۵ گسل در مسیر بهشت‌آباد قرار دارد که ۵ مورد از آن‌ها فوق‌العاده حساس است و حفاری در این مناطق به دلیل تخلیه شدن آب درون گسل‌ها و خشک شدن چشمه‌ها مشکلات زیادی را برای منطقه ایجاد خواهد کرد. سد بهشت‌آباد درست بر روی ابرگسل زاگرس میانی در منطقه زلزله‌خیز اردل احداث می‌شود که در صورت تکمیل و بهره‌برداری از سد و تونل بهشت‌آباد، با توجه به زلزله‌خیز بودن منطقه و خاک سست و آبرفتی و رانش‌های پی‌درپی خاک، مردم منطقه با فاجعه هولناکی مواجه می‌شوند، همچنین روستاها، شهرها و زمین‌های حاصلخیز بالادست سد در منطقه، در دریاچه سد غرق خواهند شد و در صورت شکسته شدن سد تمام روستاها و مناطق پایین دست سد از بین خواهد رفت. در واقع، با اجرای طرح انتقال آب بهشت‌آباد، مناطق حفاظت شده تنگ صیاد، آبشار دره عشق، غرب سبزکوه و کلار، تالاب چغاخور، سولگان و مناطق قرق و شکار ممنوع، تالاب گندمان، علی‌آباد، حیات وحش و تنوع زیستی و گونه‌های گیاهی و جانوری کوهستان‌های اطراف در معرض خطر جدی و انقراض قرار گرفته و اکوسیستم طبیعی و خدادادی منطقه و استان دچار تغییرات شدید اقلیمی خواهند شد (صمدی بروجنی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴).

روی هم رفته، بهشت‌آباد یکی از طرح‌هایی است که از لحاظ زیست‌محیطی مخاطره‌آمیز است. طول این تونل ۶۷ کیلومتر بوده و با توجه به زهکشی تونل، کل آب‌های سطحی و زیر سطحی به عمق ۳۰۰ متر از ورودی تونل در بهشت‌آباد، تا ۱۳۰۰ متر خروجی تونل در چرمهین اصفهان حدود ۳۵ کیلومتر از خط الراس تونل به اطراف خشک شده یا بسیار کم آب و در معرض تهدید جدی قرار می‌گیرند، ضمن اینکه منطقه پایین دست از جمله دوپلان، مشایخ و ارمند نیز به شدت آسیب خواهد دید (داوودی دهقانی و عامری، ۱۳۹۸).

فصل سوم

تحلیل محیط درونی

۳-۱- تقسیمات کشوری و هم‌جواری‌ها

بر اساس آخرین نقشه تقسیمات کشور استان چهارمحال و بختیاری از شمال به استان‌های لرستان و قسمتی از استان اصفهان، از جنوب به استان کهگیلویه و بویراحمد، از شرق به استان اصفهان و از غرب به استان خوزستان محدود است. استان چهارمحال و بختیاری از جمله استان‌هایی است که در دهه‌های گذشته شاهد تغییرات زیادی در تقسیمات داخلی بوده است به نحوی که شهرستان‌های استان از ۶ شهرستان در سال ۱۳۸۰ به ۱۰ شهرستان در سال ۱۳۹۷ و تعداد بخش‌ها نیز طی همین بازه از ۱۷ به ۲۶ بخش رسیده است. پیشینه استان چهارمحال و بختیاری نشان دهنده پیوند قوی این استان با استان اصفهان است به نحوی که این استان تا سال ۱۳۳۷ جزو استان دهم کشور به مرکزیت استان اصفهان بوده است و پس از آن با عنوان فرمانداری کل چهارمحال و بختیاری از استان دهم کشور مجزا شده است. بیشترین طول هم‌جواری استان با استان‌های مجاور مربوط به استان اصفهان با ۳۸۳ کیلومتر است و پس از آن استان خوزستان با ۱۸۷ کیلومتر طولانی‌ترین مرز مشترک را با استان چهارمحال و بختیاری دارد، استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و لرستان به ترتیب با ۱۳۳ کیلومتر و ۲۷ کیلومتر در رده‌های سوم و چهارم قرار دارند. همان‌طور که در نقشه زیر مشاهده می‌شود بیشترین هم‌پیوندی شبکه ارتباطی استان چهارمحال و بختیاری با استان اصفهان است و با استان لرستان هیچ پیوند ارتباطی ندارد.

بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، استان چهارمحال و بختیاری دارای ۹ شهرستان، ۲۵ بخش و ۴۰ شهر بوده است؛ که پس از سال ۱۳۹۵ شهرستان خانمیرزا بر اساس مصوبه مورخ ۱۳۹۷/۱۲/۸ هیات محترم وزیران به شهرستان‌های استان اضافه شده است و طی همین دوره سه روستای هوره، یان چشمه و فیل آباد نیز به شهر تبدیل شده‌اند. به این ترتیب؛ تعداد شهرستان‌های استان به ۱۰ و شهرهای استان به ۴۳ تا پایان سال ۱۳۹۷ افزایش یافته است. شهرکرد (به عنوان مرکز استان)، لردگان، فارسان، اردل، بروجن، کیار، سامان، بن، کوهرنگ و خانمیرزا شهرستان‌های استان هستند. شهرستان کوهرنگ با گستره ۳۷۱۲ کیلومترمربع، بیشترین مساحت و شهرستان فارسان با ۵۵۹ کیلومترمربع، کمترین مساحت از استان را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین از نظر جمعیت شهرستان‌های شهرکرد لردگان به ترتیب بیشترین جمعیت را به خود اختصاص داده‌اند و کمترین میزان جمعیت نیز مربوط به شهرستان‌های بن و سامان است.

جدول ۷- تقسیمات سیاسی استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۹۷

نام شهرستان	مساحت (کیلومترمربع)	تعداد بخش	تعداد دهستان	تعداد شهر	تعداد آبادی	تعداد آبادی دارای	تعداد آبادی خالی از سکنه
شهرکرد	۱۹۴۷	۳	۶	۹	۳۱	۲۹	۲
بروجن	۲۳۰۸	۳	۵	۶	۴۹	۴۱	۸
فارسان	۵۵۹	۳	۵	۷	۲۴	۲۰	۴
لردگان	۲۴۰۷	۴	۸	۴	۲۹۵	۲۵۳	۴۲
اردل	۱۸۳۲	۲	۴	۴	۱۲۱	۸۹	۳۲
کوهرنگ	۳۷۱۲	۳	۷	۳	۳۰۰	۲۲۶	۷۴
کیار	۱۴۰۸	۲	۴	۴	۶۸	۵۲	۱۶
سامان	۴۷۹	۲	۴	۲	۲۳	۲۲	۱
بن	۸۱۳	۲	۴	۳	۱۱	۱۱	۰
خانمیرزا	۹۳۶	۲	۴	۱	۵۹	۵۷	۲
کل استان	۱۶۴۱۱	۲۶	۵۱	۴۳	۹۸۱	۸۰۰	۱۸۱

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷

۳-۲- بررسی نظام طبیعی و محیط‌زیستی

۳-۲-۱- ویژگی‌های توپوگرافی (ناهمواری‌ها)

استان چهارمحال و بختیاری در بخش مرکزی رشته‌کوه‌های زاگرس بین پیش‌کوه‌های داخلی و استان اصفهان واقع شده است. همچنین مرکز استان (شهرکرد) با ۲۱۵۰ متر ارتفاع در میان مراکز استانی کشور، پر ارتفاع‌ترین مرکز استانی است (به همین سبب به بام ایران شهرت یافته است). این استان دارای ۱۶ قله مرتفع با ارتفاع بیش از سه هزار و ۵۰۰ متر مربع می‌باشد و قله چهار هزار و ۵۴۸ متری زردکوه بختیاری در آن قرار دارد که مرتفع‌ترین قله آن کلونجی نام دارد.

بر این اساس حدود ۷۵ درصد از مساحت استان را کوه‌ها و تپه‌ها و ۲۵ درصد را دشت‌ها و تالاب‌ها در بر می‌گیرد. تراکم و ارتفاع کوه‌ها از شرق به غرب افزایش می‌یابد. کوه‌های استان از نظر زمان پیدایش و شکل ظاهری به دو دسته تقسیم می‌شوند:

کوه‌های زاگرس: تمام استان به جز بخش شمال شرقی در محدوده رشته‌کوه زاگرس با جهت شمال غربی - جنوب شرقی قرار دارد. این کوه‌ها از نظر زمین‌شناسی جوان، مرتفع، نوک تیز، با دره‌های تنگ و کشیده می‌باشند. در نتیجه سرزمین میان آن‌ها نیز کم وسعت بوده و دشت‌های پهناور در آن‌ها دیده نمی‌شود. جنس سنگ این کوه‌ها اغلب رسوبی و از نوع آهک است. این کوه‌ها جزو کانون‌های آبرگیر دائمی می‌باشند که رودخانه‌های بزرگ ایران شامل زاینده‌رود، کارون و دز از آن‌ها سرچشمه می‌گیرند.

کوه‌های واحد ساختاری سنندج - سیرجان (ایران مرکزی): کوه‌های شمال شرقی دارای قدمت بیشتری‌اند، به همین دلیل شکل ظاهری آن‌ها نیز با زاگرس متفاوت است. این کوه‌ها کم ارتفاع، گنبدی شکل، فرسایش یافته و با دامنه‌های ملایم و دره‌های باز می‌باشند و از سنگ‌های دگرگونی و آذرین و رسوبی تشکیل شده‌اند.

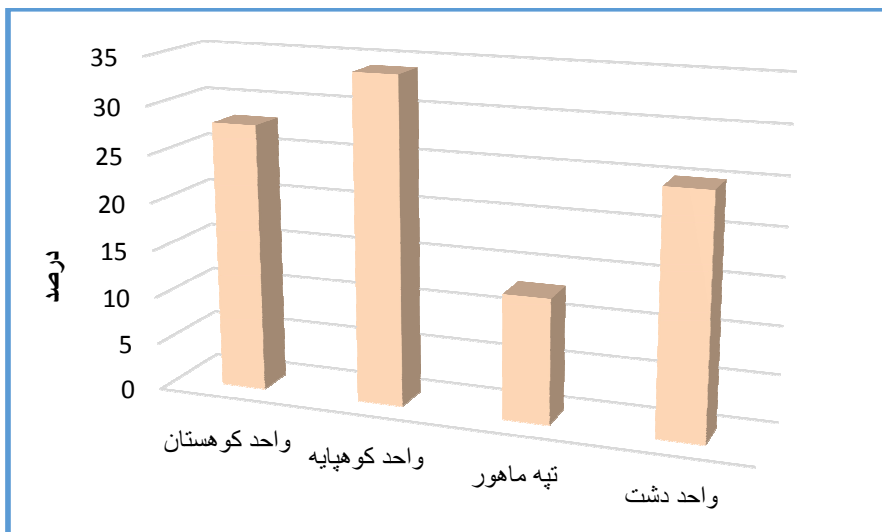
به طور کلی ناهمواری‌های استان چهارمحال و بختیاری را می‌توان به ۴ واحد توپوگرافی تقسیم‌بندی کرد.

واحد کوهستان: با مساحت ۴۵۷۶۶۴/۴۵ هکتار در بخشی از شمال غربی استان یعنی ارتفاعات کوهرننگ و قسمتی از جنوب شرق استان قرار دارد و میزان ۲۸ درصد مساحت کل استان را شامل می‌شود.

واحد کوهپایه: با مساحت ۵۵۹۴۳۸/۱۵ هکتار، ۳۴ درصد مساحت استان و بیشترین واحد توپوگرافی استان را به خود اختصاص داده است. این واحد شامل حاشیه غربی استان تا قسمت‌هایی از مرکز استان می‌باشد.

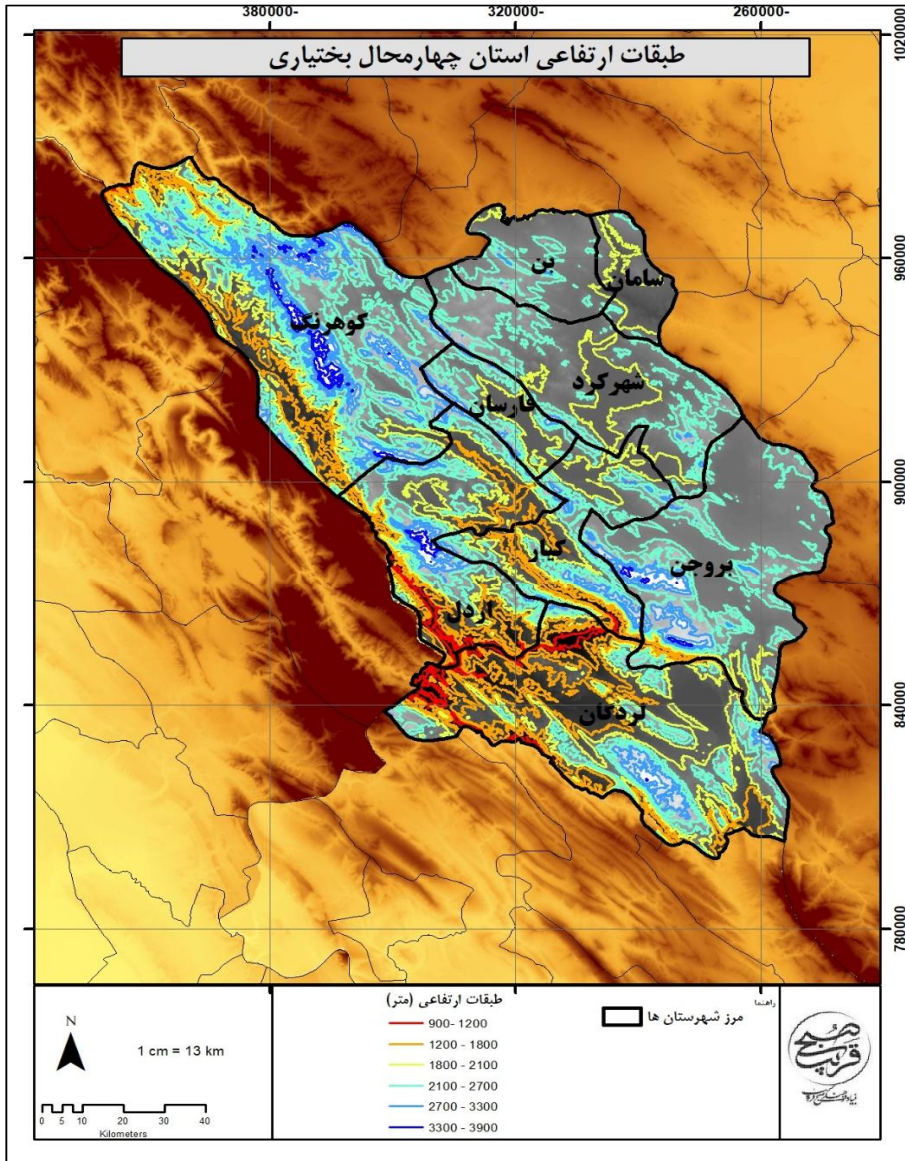
تپه ماهور: با مساحت ۲۱۵۱۹۸/۹۰ هکتار سومین واحد توپوگرافی است که با ۱۳ درصد مساحت کل استان، کمترین واحد توپوگرافی را به خود اختصاص داده است و تنها بخش کوچکی از جنوب غرب استان را در بر می‌گیرد.

واحد دشت: این پهنه‌ی توپوگرافیکی با مساحت ۴۰۸۰۴۳/۶۸ هکتار و ۲۵ درصد کل مساحت استان، قسمت‌هایی از اراضی شرق و شمال شرقی استان را در بر گرفته است.

نمودار ۱- سهم واحدهای توپوگرافیک از مساحت استان

نقشه ۳- طبقات ارتفاعی استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری نسبت به استان‌های همجوار و سایر استان‌ها از نظر ارتفاعی، جزو استان‌های مرتفع محسوب شده و به "بام ایران" معروف است. به طور کلی، حدود ۸۳ درصد از کل مساحت استان در طبقه ارتفاعی ۱۸۰۰-۳۲۰۰ قرار می‌گیرد که رقم قابل توجهی است و نشان از توپوگرافی ناهموار استان دارد.

جدول ۸- طبقات ارتفاعی استان چهارمحال و بختیاری

طبقات ارتفاعی (متر)	مساحت (کیلومتر مربع)	فراوانی نسبی (درصد)
کمتر از ۱۰۰۰	۵۱/۹	۰/۳
۱۰۰۰-۱۲۰۰	۱۴۸/۹۹	۰/۹
۱۲۰۰-۱۴۰۰	۲۷۲/۲۷	۱/۷
۱۴۰۰-۱۸۰۰	۱۶۷۶/۴۲	۱۰/۲
۱۸۰۰-۲۲۰۰	۴۷۸۴/۴۵	۲۹/۲
۲۲۰۰-۲۴۰۰	۳۶۶۱/۸۲	۲۲/۳
۲۴۰۰-۲۶۰۰	۲۳۱۵/۷۴	۱۴/۱
۲۶۰۰-۳۰۰۰	۲۳۴۳/۱۳	۱۴/۳
۳۰۰۰-۳۲۰۰	۵۴۲/۰۵	۳/۳
۳۲۰۰-۳۴۰۰	۳۲۷/۰۵	۲
بیش از ۳۴۰۰	۲۸۶/۴۷	۱/۷
مجموع	۱۶۴۱۰/۳	۱۰۰

۳-۲-۲- آب و هوا

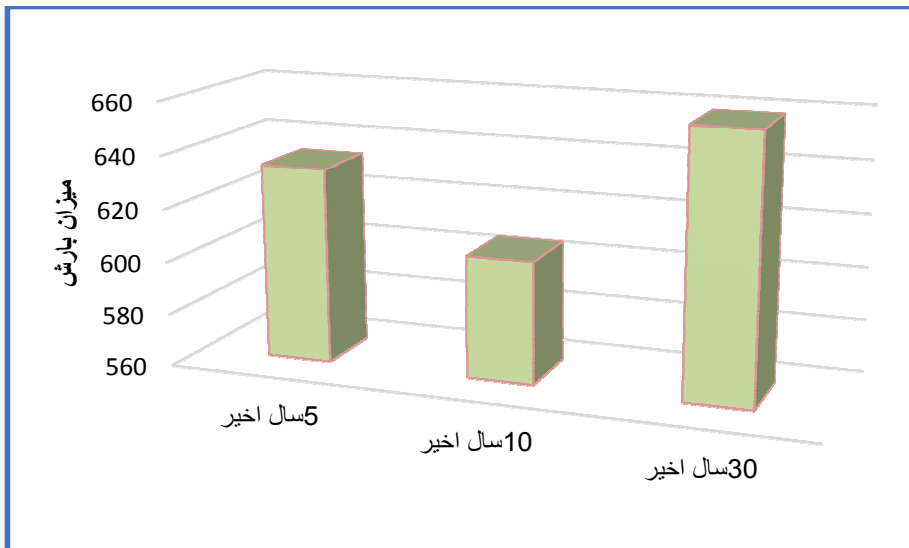
استان چهارمحال و بختیاری از استان‌های سردسیر کشور است و میانگین سالانه دمای هوا در بخش‌های مختلف آن تحت تأثیر فاکتورهای مختلف اقلیمی دارای تفاوت است و مقدار آن در مرکز استان یعنی در شهرکرد برابر با ۵/۱۱ درجه سانتی‌گراد و در بروجن

۵/۱۰ درجه سانتی گراد می‌باشد. حال آنکه در نقاط سردتر استان نظیر کوه‌رنگ به ۲/۹ درجه سانتی گراد و در نقاط گرمسیر استان نظیر لردگان به ۲/۱۵ درجه سانتی گراد نیز می‌رسد. در استان چهارمحال و بختیاری عموماً تیرماه گرم‌ترین و دی ماه سردترین ماه سال است. حداقل مطلق دما در بعضی از سال‌ها در برخی از نقاط استان نظیر دزک به ۵/۳۴ درجه سانتی گراد زیر صفر هم رسیده است. حداکثر دمای مطلق نیز که تاکنون مشاهده شده مربوط به لردگان با ۵/۴۷ درجه سانتی گراد است که مبین شرایط گرمسیری این نقطه از استان است (سایت اداره کل هواشناسی استان چهارمحال و بختیاری).

۳-۲-۱- بارش

استان چهارمحال و بختیاری در دامنه زاگرس میانی واقع شده است و به‌عنوان یکی از کانون‌های آّبگیر کشور محسوب می‌گردد. نوع ریزش‌های استان برحسب موقعیت جغرافیایی و ارتفاع متغیر است و در نواحی مرتفع در حدود نیمی از بارش سالیانه به‌صورت ریزش‌های منجمد می‌باشد. به‌عنوان نمونه ضریب برف‌گیری ارتفاعات کوه‌رنگ در سال‌های مختلف بین ۳۴ تا ۵۹ درصد متفاوت بوده است و به این دلیل در هیدروکلیمای منطقه اثرات تلفیقی برف و باران قابل توجه ویژه است. رژیم بارندگی در چهارمحال و بختیاری همانند سایر مناطق غربی ایران، مدیترانه است و بخش اعظم بارندگی‌ها در فاصله ماه‌های آذر تا آخر فروردین نازل می‌شود و فصل خشک استان بر فصل تابستان منطبق است. حداکثر بارندگی ماهانه در شهرها و نقاط مختلف استان عمدتاً در دی و بهمن و گاهی در اسفند یا آذرماه و بندرت در فروردین ریزش می‌نماید و حالات اخیر عموماً در مناطق مرتفع‌تر استان رخ می‌دهد. زمستان پر بارش‌ترین فصل سال است و پس از آن فصل‌های پاییز و بهار پرباران‌ترین فصول سال شناخته می‌شوند و تابستان کم بارش‌ترین فصل سال است که اغلب فصل کاملاً خشک این منطقه می‌باشد. حداکثر بارندگی روزانه رخ داده، در ایستگاه کوه‌رنگ با ۱۴۵ میلی‌متر بارش مشاهده شده است. متوسط مجموع بارش

سالیانه ایستگاه‌های استان مبین این مطلب است که ایستگاه کوهرننگ با ۱۴۱۴ میلی‌متر بارش سالیانه بیشترین درصد دریافت بارش را به خود اختصاص می‌دهد. این میزان در دیگر ایستگاه‌های استان به ترتیب در شهرکرد به ۳۱۹، در بروجن به ۲/۲۴۵، در لردگان ۶/۵۰۹، در دزک ۴۲۴، در آورگان ۵/۵۴۵، در امام قیس ۲/۵۷۰ و در پل زمانخان به ۹/۳۳۶ میلی‌متر بالغ می‌گردد (گزارش داده‌های اداره کل هواشناسی استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۵).

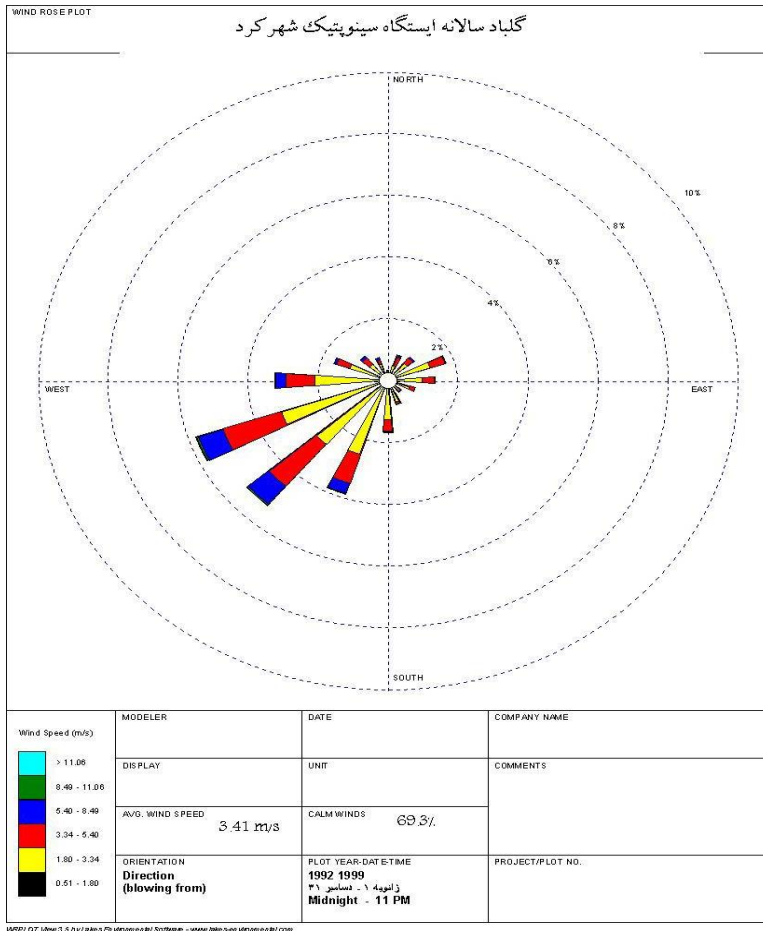
نمودار ۲- میانگین بارش استان طی دوره‌های مختلف

مأخذ: شرکت سهامی آب منطقه‌ای استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۹

شکل ۱- گلباد سالانه ایستگاه سینوپتیک شهر کرد

۳-۲-۴- پوشش ابری و ابرناکی

در استان چهارمحال و بختیاری همانند اکثر نقاط کشور ابرناکی آسمان در فصل زمستان بیش از سایر فصل‌هاست. پوشش آسمان از ابر در فصل بهار رو به کاهش نهاده و در تابستان به حداقل خود می‌رسد و با شروع فصل پاییز مجدداً بر پوشش ابری افزوده می‌شود. ابرناکی بستگی به اینکه

ابر به چه میزان آسمان را پوشش دهد برحسب درصد به مقادیری بیان می‌گردد که مبین درصد پوشش ابر به‌طور چشمی در آسمان است به‌طور مثال عدد هشت‌هشتم مبین پوشش تمام ابری و شش‌هشتم مبین ۶ قسمت ابرناکی در صورت تقسیم آسمان به هشت قسمت می‌باشد با این توصیف میزان ابرناکی کامل (۷ الی ۸ هشتم) در شهرکرد ۳۷ روز، در بروجن ۲۱ روز در لردگان ۳۳ روز و در کوهرنگ ۴۸ روز است.

۳-۲-۲-۵- ساعات آفتابی

ساعت آفتابی یا مدت تابش آفتاب به‌وسیله دستگاه آفتاب نگار مورد اندازه‌گیری قرار می‌گیرد معمولاً ساعات آفتابی تابعی از عرض جغرافیایی، فصل و میزان ابرناکی آسمان می‌باشد. در استان چهارمحال و بختیاری میانگین سالیانه ساعات آفتابی که مبین جمع تعداد ساعات آفتابی در طول سال است به‌طور متوسط در شهرکرد برابر با ۳۱۴۴ در بروجن ۲/۳۳۷۷ در لردگان ۳۱۷۱ در کوهرنگ ۳/۲۸۷۹ دیده‌بانی شده است.

۳-۲-۲-۶- توفان و رعدوبرق

در شهرکرد مرکز استان چهارمحال و بختیاری در هر سال تقریباً ۶ تا ۷ روز توأم با توفان رعدوبرق است که فراوانی آن در ماه‌های فروردین و اردیبهشت بیش از سایر ماه‌های سال است. کوهرنگ با ۲۶ روز از سال بیشترین فراوانی این پدیده را به خود اختصاص داده است و از سایر مناطق بیشتر در معرض این پدیده قرار می‌گیرد.

۳-۲-۲-۷- روزهای همراه با برف و یا مخلوط برف و باران

در مرکز استان چهارمحال و بختیاری در شهرستان شهرکرد ۱۷ روز از سال توأم با برف یا مخلوط برف و باران است. کوهرنگ با ۵۳ روز از سال بیشترین فراوانی این پدیده را به خود

اختصاص می‌دهد که طبعاً تعداد روزهای برفی در نقاط سردسیر و مرتفع ممکن است بیشتر این میزان باشد اما به علت عدم وجود ایستگاه دیده‌بانی اندازه‌گیری نشده باشد. با توجه به شرایط توپوگرافی استان که جزو کوه‌زایی آلپی است وجود ارتفاعات پرشیب و همچنین برف فراوان در ارتفاعات، موجب کولاک، سقوط بهمن و سیلاب در اثر ذوب برف می‌گردد که این مسئله باید در پروژه‌ها و طرح‌های منطقه‌ای مدنظر قرار گیرد.

۳-۲-۲-۸- روزهای همراه با گردوخاک

در استان چهارمحال و بختیاری روزهای کمی از سال توأم با گردوخاک است. شهرکرد با حدود ۵ روز و در بروجن با حدود ۱۷ روز از سال کمترین و بیشترین تعداد روز توأم با گردوخاک را در سطح استان دارا می‌باشند. تعداد روزهای همراه با گردوخاک در ماه‌های گرم سال بیش از ماه‌های سرد است که به علت جریانات بدون رطوبت منطقه‌ای و یا محلی می‌باشد.

۳-۲-۳- منابع آب و بررسی پایداری آن

استان چهارمحال و بختیاری با وسعتی حدود ۱ درصد مساحت کشور و تولید حدود ۱۰ درصد (۱۰/۵ میلیارد مترمکعب) منابع آب شیرین کشور به عنوان یکی از قطب‌های تأمین‌کننده‌ی آب به حساب می‌آید. دامنه‌های زردکوه بختیاری سرچشمه‌ی اصلی سه رودخانه‌ی مهم کارون، زاینده‌رود و دز، زندگی‌بخش نواحی مرکزی کشور و مهد تمدن‌های باستانی است. حوزه آبخیز کارون با مساحت ۱۴۴۱۷ کیلومتر مربع، زاینده‌رود با مساحت ۱۴۹۳ کیلومتر مربع و دز با مساحت ۶۷۷ کیلومتر مربع به ترتیب ۸۳، ۱۳ و ۴ درصد وسعت استان را به خود اختصاص داده‌اند. حجم سالیانه‌ی جریان‌های خروجی از استان، ۷/۴ میلیارد مترمکعب است که ۶/۰۵ میلیارد مترمکعب آن از طریق رودخانه‌ی کارون به استان خوزستان تخلیه می‌گردد و ۰/۸۸۳ میلیارد مترمکعب از طریق

زاینده رود به استان اصفهان و ۰/۰۱ میلیارد مترمکعب آن نیز از طریق دز خارج می شود (مرکز بررسی های استراتژیک، ۱۳۹۵).

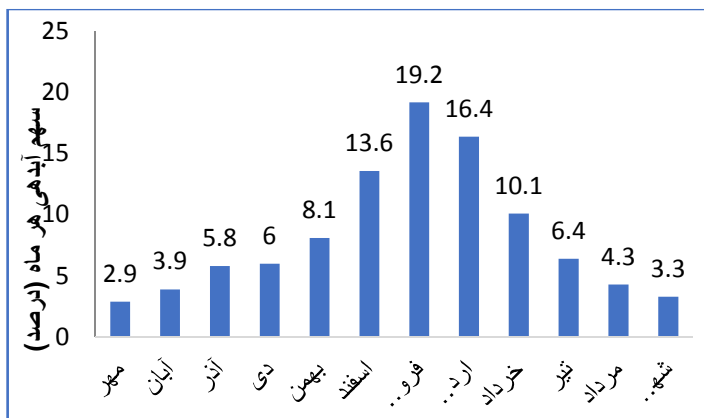
جدول ۹- منابع و مصارف آب سطحی و زیرزمینی استان

منابع آب سطحی		
مقدار	واحد	عنوان
۳۸۶۱	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب سطحی از منابع تجدیدشونده
۱۲	رودخانه	تعداد رودخانه های مهم
-	رودخانه	تعداد رودخانه های مرزی
-	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب رودخانه های مرزی
۸۶۳۳	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب در چرخه (خروجی از استان، یا ورودی به دریاچه ها، کفه ها و کویرها)
۳۴۶۳	میلیون مترمکعب	حجم سالانه آب ورودی از طریق مرزهای استان یا انتقالی به استان
منابع آب زیرزمینی		
مقدار	واحد	عنوان
۲۶۳۷	میلیون مترمکعب	حجم منابع آب زیرزمینی از منابع تجدیدشونده
۶۱۷۰	حلقه	تعداد چاه ها
۶۹۵	میلیون مترمکعب	حجم برداشت سالانه آب از چاه ها
۴۸۹۰	دهنه	تعداد چشمه ها
۱۷۷۰	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از چشمه ها
۱۰۲۱	رشته	تعداد قنوات
۸۶	میلیون مترمکعب	حجم سالانه تخلیه از قنوات

جدول ۱۰- میزان کل برداشت و مصارف آب

مقدار	واحد	عنوان
۱۲۱۳/۲	میلیون مترمکعب	میزان مصرف سالانه از منابع آب زیرزمینی
۳۷	میلیون مترمکعب	اضافه برداشت سالانه از منابع آب زیرزمینی
۵۵۱/۲	میلیون مترمکعب	میزان برداشت سالانه از منابع آب سطحی استان
۱۷۶۴/۴	میلیون مترمکعب	حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی)
۱۶۱۵/۹	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه کشاورزی
۱۱۱/۶	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه شرب
۳۶/۹	میلیون مترمکعب	مصارف سالانه صنعت

عمده مصارف آب استان در ماه‌های گرم سال اتفاق می‌افتد حال آنکه در این ماه‌ها جریان آب رودخانه‌ها به حداقل می‌رسد. بیشترین دبی رودخانه‌ها با سهم ۱۹/۲ درصدی به فروردین‌ماه و کمترین آن با سهم ۲/۹ درصد به مهرماه مربوط می‌شود. بر این اساس مشخص می‌گردد در فصول بهار، تابستان، پاییز و زمستان، سهم آورد رودخانه‌های استان به ترتیب ۴۵/۷، ۱۴، ۱۲/۶ و ۲۷/۷ درصد است. این توزیع آورد رودخانه‌ها و عدم تطابق زمانی با الگوی مصرف آب، نشانگر محدودیت طبیعی در بهره‌برداری از منابع آب‌های سطحی است و در مواردی که دبی رودخانه‌ها در فصول مصرف آب پائین باشد، احداث مخزن ذخیره آب اجتناب‌ناپذیر است.

نمودار ۳- توزیع ماهیانه میانگین بلندمدت آبدهی رودخانه‌های استان

۳-۲-۱- شاخص فالکن مارک برای بررسی پایداری منابع آب

نتایج به دست آمده از شاخص فالکن مارک نشان می‌دهد که استان در وضعیت بدون تنش آبی قرار دارد. با توجه به جمعیت کشور، در حال حاضر سرانه آب تجدید پذیر ایران از مرز، ۱۷۰۰ مترمکعب عبور کرده و کشور ما وارد دوره تنش آبی شده است. با توجه به تقسیم حجم آب تجدیدشونده استان چهارمحال و بختیاری بر جمعیت در سال ۱۳۹۸ عدد ۶۴۹۸ به دست آمد که نشان دهنده وضعیت بدون تنش آبی این استان است.

جدول ۱۱- شاخص فالکن مارک وضعیت منابع آبی استان چهارمحال و بختیاری و ایران

تعیین وضعیت/دسته‌بندی	شاخص (سرانه/مترمکعب)	عدد شاخص برای ایران و استان
بدون تنش	بالاتر از ۱۷۰۰	چهارمحال و بختیاری
تنش آبی	۱۷۰۰-۱۰۰۰	ایران
کم آبی	۱۰۰۰-۵۰۰	-
کم آبی مطلق	کمتر از ۵۰۰	-

۳-۲-۲- شاخص سازمان ملل برای بررسی پایداری منابع آب

با توجه به اینکه در ایران هم‌اکنون ۷۰ درصد کل آب تجدیدپذیر کشور مورد استفاده قرار می‌گیرد، ایران در وضعیت بحران شدید آبی قرار دارد. حجم آب تجدیدشونده استان چهارمحال و بختیاری برابر با ۶۴۹۸ میلیون مترمکعب است و حجم کل سالانه آب مصرفی (سطحی و زیرزمینی) برابر با ۱۷۶۴ میلیون مترمکعب است. از این رو برداشت از منابع تجدید پذیر استان چهارمحال و بختیاری برابر با ۲۷ درصد است. بنابراین طبق این شاخص، استان در وضعیت بحران در وضعیت متوسط آب قرار دارد.

جدول ۱۲- شاخص سازمان ملل برای بحران آب

محدوده بحرانی	شاخص‌ها
بدون بحران	کمتر از ۱۰ درصد
بحران در حد متعادل	بین ۱ تا ۲۰ درصد
بحران در وضعیت متوسط	بین ۲۰ تا ۴۰ درصد
بحران شدید آب	بیشتر از ۴۰ درصد

۳-۳-۲- شاخص نسبت بحرانی برای بررسی پایداری منابع آب

به منظور مقایسه سطح کم آبی در حوضه‌های آبریز متفاوت، می‌توان از شاخص نسبت بحرانی استفاده کرد. آلکامو همکاران (۲۰۰۰) این شاخص را نسبت میزان آب برداشت شده برای استفاده‌های انسانی به کل منابع آب تجدیدپذیر تعریف نموده‌اند.

هرچه نسبت بحرانی عدد بزرگ‌تری باشد، فشار بیشتری بر منابع آب وارد می‌شود و به همان میزان هم کیفیت آب مصرف‌کنندگان پایین دست کاهش می‌یابد.

که در آن

$$W = \text{آب برداشت شده}$$

$$WA = \text{منابع آب در دسترس (منابع آبی تجدیدپذیر)}$$

جدول ۱۳- شاخص نسبت بحرانی و محدوده‌های آن

محدوده بحرانی	شاخص‌ها
۰/۱-۰	بدون تنش
۰/۲-۰/۱	تنش آبی کم
۰/۴-۰/۲	تنش آبی متوسط
۰/۸-۰/۴	تنش آبی زیاد

محاسبه شاخص نسبت بحرانی برای منابع آب استان چهارمحال و بختیاری در سال
۱۳۹۸

کل منابع آبی استان (سطحی و زیرزمینی) $CR=1764/6498=0/27$ تنش آبی متوسط

منابع آب سطحی استان $CR=551/6498=0/084$ بدون تنش آبی

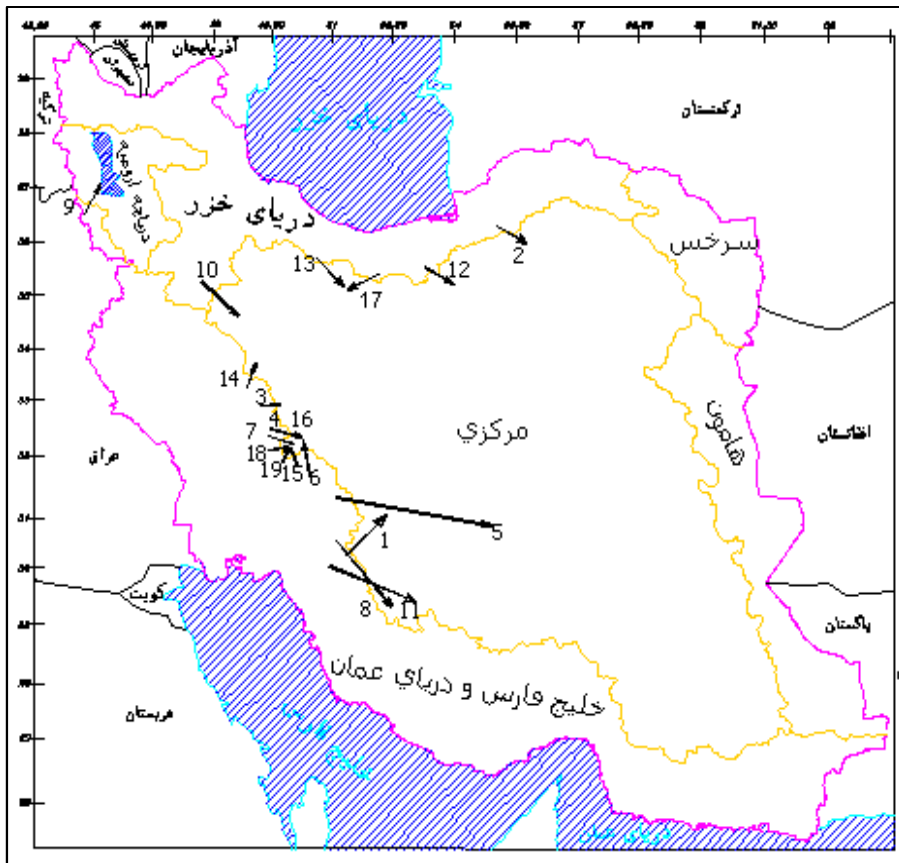
منابع آب زیرزمینی استان $CR=1213/6498=0/19$ تنش آبی کم

با توجه به نتایج به دست آمده از شاخص‌های ارائه شده در این قسمت مشخص شد که استان چهارمحال و بختیاری در مرحله بحران شدید قرار ندارد. لازم به ذکر است که این استان در شروع مرحله بحران آب قرار دارد؛ چراکه با توجه به دو شاخص سازمان ملل و همچنین شاخص نسبت بحرانی این استان در محدوده بحرانی متوسط و تنش آبی متوسط قرار دارد.

۳-۲-۴- طرح‌های انتقال آب

مهم‌ترین طرح‌های انتقال آب بین حوضه‌ای که در استان چهارمحال و بختیاری قرار دارد می‌توان به تونل‌های اول، دوم و سوم کوه‌رنک، طرح‌های انتقال آب بهشت‌آباد و سولگان اشاره کرد. شایان ذکر است تمامی طرح‌های انتقال آب بین حوضه‌ای از استان چهارمحال و بختیاری، برای تأمین آب مورد نیاز حوضه فلات مرکزی ایران (استان‌های اصفهان، یزد و کرمان) هدف-

گذاری شده است و مبدأ همه آنها حوضه کارون می باشد. به جز موارد یاد شده، برخی طرح های انتقال آب درون حوضه ای نیز در استان چهارمحال و بختیاری تعریف و اجرایی شده است که از جمله مهم ترین آنها می توان به طرح آب رسانی چشمه کوه رنگ به شهرکرد، طرح انتقال آب سبزکوه و طرح انتقال آب ونک اشاره کرد.

نقشه ۵- نقشه کلی طرح های انتقال آب بین حوضه ای تعریف شده در کشور

همان طور که در نقشه فوق مشخص است بیشترین تمرکز طرح های انتقال آب بین حوضه ای تعریف شده کشور در استان چهارمحال و بختیاری است. از این رو پرداختن به این موضوع از اهمیت خاصی برخوردار است. در ادامه به تفصیل مهم ترین طرح های بین حوضه ای انتقال آب استان چهارمحال و بختیاری آورده می شود.

تونل کوهرنگ ۱: نخستین بررسی‌ها برای انتقال آب رودخانه بیرگان به حوضه زاینده‌رود به سال‌های پس از جنگ دوم جهانی باز می‌گردد. در نتیجه این بررسی‌ها طراحی و اجرای بند انحرافی و تونل اول کوهرنگ به وسیله مهندسان مشاور الکساندر گیپ واگذار گردید و از این سیستم در سال ۱۳۳۲ خورشیدی بهره‌برداری شد. این سیستم شامل بند و یک تونل ۲۸۴۰ متری به‌طور میانگین سالانه حدود ۲۹۳ میلیون مترمکعب آب را به حوضه زاینده‌رود منتقل می‌کند.

تونل کوهرنگ ۲: طراحی و اجرای سد انحرافی و تونل دوم کوهرنگ به وسیله مهندسان مشاور سوگرا انجام گرفت و از این سیستم در سال ۱۳۶۴ خورشیدی بهره‌برداری شد. سد و تونل دوم کوهرنگ سالانه به‌طور میانگین حدود ۲۲۴ میلیون مترمکعب آب را به مخزن سد زاینده‌رود انتقال می‌دهند. به‌طور کلی دو تونل اول و دوم کوهرنگ به‌طور میانگین مجموعاً سالانه ۵۱۷ میلیون مترمکعب آب رودخانه کوهرنگ (کارون) را به حوضه زاینده‌رود منتقل نموده است. این رقم در حالت حداکثر (ترسالی‌ها) به حدود یک میلیارد مترمکعب و در حالت حداقل (در خشکسالی‌ها) در حدود ۲۴۰ میلیون مترمکعب رسیده است.

جدول ۱۴- میزان انتقال آب تونل‌های اول و دوم کوهرنگ در دوره بهره‌برداری

(میلیون مترمکعب در سال)

شرح	آورد تونل اول کوهرنگ	آورد تونل دوم کوهرنگ	مجموع دو تونل
میانگین	۲۹۳	۲۲۴	۵۱۷
حداقل	۱۴۸	۹۱	۲۳۹
حداکثر	۴۱۰	۵۷۰	۹۸۰

تونل کوهرنگ ۳: طراحی و ساخت سد و تونل سوم کوهرنگ به وسیله مهندسان مشاور زاینده‌آب و تهران برکلی در سال‌های دهه ۶۰ بررسی شد. تونل سوم کوهرنگ به‌منظور تأمین و انتقال آب به میزان حدود ۲۵۵ میلیون مترمکعب در سال، جهت تأمین قسمتی از کمبود آب منطقه

مرکزی ایران برای مصارف شرب صنعت، کشاورزی و افزایش حجم آب تنظیم شده سد زاینده‌رود اصفهان با استفاده از سد مخزنی کوه‌رنگ ۳، طراحی و عملیات اجرایی آن آغاز شد.

طرح بهشت آباد

طرح بهشت‌آباد عنوانی است که برای انتقال آب از چهارمحال و بختیاری به فلات مرکزی ایران به کار برده می‌شود. برای اجرایی کردن این طرح، تونلی ۶۵ کیلومتری از عمق بیش از ۳۰۰ متری اراضی شرق استان چهارمحال و بختیاری ایجاد شد. تخصیص آب این طرح معادل ۵۸۱ میلیون مترمکعب توسط وزارت نیرو ابلاغ شده است ولی آمار به هنگام این حوضه و کسر کردن سهم زیست‌محیطی و سهم مصارف استان چهارمحال و بختیاری (که توسط وزارت نیرو به ترتیب برابر ۲۶۸ و ۲۳۴ میلیون مترمکعب تعیین شده) نشان می‌دهد ظرفیت آب مازاد برای انتقال کمتر از ۲۰۰ میلیون مترمکعب در سال است. هدف اصلی از اجرای این طرح، تأمین آب شرب، صنعت و کشاورزی استان‌های کرمان و یزد و اصفهان است. با اجرای طرح بهشت‌آباد، آب شرب اصفهان، یزد و کرمان تا ۲۰ سال آینده تأمین می‌شود.

تونل گلاب

تونل گلاب در اصل برای تأمین آب شرب کاشان، آران و بیدگل به میزان ۱/۷ (یک و هفت‌دهم) مترمکعب بر ثانیه بوده است. اما خط انتقال آب به کاشان سال‌هاست از طریق سیستم پمپاژ بلا استفاده تیران-کرون به بهره‌برداری رسیده بود. این تونل به طول ۱۷ کیلومتر به گونه‌ای که تونل در حوالی رضوانشهر (نجف‌آباد) از کوه خارج گردد، مطرح گردید و بدون اخذ مجوزات قانونی مورد نیاز از محل اعتبارات استان اصفهان این قسمت تونل تحت عنوان تونل گلاب ۲ اجرائی گردید و عملیات حفاری آن در سال ۱۳۹۵ به پایان رسید. چون با حفر تونل گلاب ۲، جریان آب تونل به صورت ثقلی از انتها خارج می‌شود، ظرفیت انتقال به بیش از ۲۲

مترمکعب بر ثانیه خواهد رسید و این امر نگرانی اصلی در ارتباط با این تونل است چراکه در صورت بهره‌برداری از آن، رودخانه زاینده‌رود خشک و یا کم آب خواهد شد و این امر تبعات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی زیادی را به وجود خواهد آورد و حتی پیامدهای امنیتی نیز با توجه به وابستگی مستقیم زندگی مردم ده‌ها روستا و شهر واقع در حاشیه رودخانه زاینده‌رود در دو استان چهارمحال و بختیاری و اصفهان به رودخانه زاینده‌رود، در آینده محتمل خواهد بود.

طرح انتقال آب سولگان

هدف این طرح انتقال آب از رودخانه سولگان به دشت رفسنجان برای توسعه باغات پسته است. ظرفیت طرح انتقال آب سولگان ۲۰۰ میلیون مترمکعب در سال در نظر گرفته شده که به دلیل نیاز آن به احداث سد مخزنی بزرگ، تونل با طول بیش از ۵۰ کیلومتر، ایستگاه پمپاژ و خط انتقال به طول بالای ۳۰۰ کیلومتر، جزو یکی از پرهزینه‌ترین طرح‌های آبی کشور است که با وجود گذشت حدود دو دهه از زمان مطرح شدن آن، هنوز حتی مطالعات آن تکمیل و به هنگام نشده است. در این مدت، شرایط منطقه طرح نیز دچار تغییراتی شده و دشت خان‌میرزا که در مجاورت رودخانه سولگان قرار دارد و به عنوان یکی از قطب‌های مهم کشاورزی استان مطرح است با بحران آب مواجه گردیده است. این امر به دلیل افت شدید آب زیرزمینی و کم آب و شور شدن منابع آب زیرزمینی دشت بوده به طوری که از ۱۲ سال قبل این دشت ممنوعه اعلام شده و شوری برخی از چاه‌های آب این دشت به حدود ۴۰۰۰ میکروموس بر سانتی‌متر رسیده است. چون تنها منبع آب نزدیک این دشت، همان رودخانه سولگان است، لذا شرکت آب منطقه‌ای چهارمحال و بختیاری طرح آبرسانی به دشت خان‌میرزا را در قالب طرحی موسوم به طرح سد و انتقال آب ونک از سال ۱۳۸۷ آغاز نمود و در سال ۱۳۹۰ مطالعات این طرح به تصویب نهائی رسید. در این مطالعات ساختگاه ونک در نزدیکی چشمه‌علی انتخاب شد که مخزن این سد، ساختگاه سد سولگان (مطالعه شده توسط مؤسسه رفسنجان) را در بر گرفته و بر این اساس تنها امکان ساخت یک سد وجود خواهد داشت. لذا با توجه به تداخل به وجود آمده دو طرح مزبور، در سال ۱۳۹۲

کمیسیون تخصیص آب وزارت نیرو با احداث سد ونک موافقت نمود و در تاریخ ۱۳۹۳/۵/۲۱ طی مصوبه شماره سیصد و نود و شش برای تأمین آب شهرستان لردگان، ۱۰۱ میلیون مترمکعب تخصیص آب (شامل مصارف شرب به میزان ۱۰ میلیون مترمکعب، مصارف صنعت به میزان ۷/۲ میلیون مترمکعب و مصارف کشاورزی به میزان ۸۴ میلیون مترمکعب) ابلاغ گردید. در این ابلاغیه، تخصیص قبلی مؤسسه رفسنجان به میزان ۲۰۰ میلیون مترمکعب از پسته کاری به تعادل بخشی (۱۷۵ میلیون مترمکعب) و شرب کرمان (۲۵ میلیون مترمکعب) تغییر یافت و در یک ماتریس آبدهی، استفاده از این میزان تخصیص را تنها در شرایط ترسالی مجاز دانسته و در شرایط خشکسالی شدید، میزان انتقال آب از ۲۰۰ میلیون مترمکعب به ۴۸ میلیون مترمکعب کاهش داده شده است. البته رویه مشابهی نیز برای تخصیص آب استان چهارمحال و بختیاری (شهرستان لردگان) در نظر گرفته شده است. سهم، زیست محیطی رودخانه پائین دست نیز در شرایط خشکسالی شدید، ترسالی و نرمال به ترتیب ۱۲، ۱۱۱ و ۴۶ میلیون مترمکعب در سال لحاظ گردیده است.

۳-۲-۴-۱- چالش‌های ناشی از انتقال آب

طرح‌های انتقال آب استان چهارمحال و بختیاری به سایر استان‌ها، غالباً بدون در نظر گرفتن پیوست‌های زیست محیطی و فرهنگی-اجتماعی انجام شده است. استان با توجه به خشکیدن تعداد زیادی از چشمه‌ها و سرچشمه‌های پر آب استان در سال‌های کم بارش کنونی، آسیب‌ها و تهدیدهای بنیادینی را متوجه ساختار طبیعی و زیست محیطی نموده است. در این میان برخی اقدامات ناسنجیده در استان‌های چهارمحال و بختیاری و نیز خوزستان و اصفهان، در ارتباط با انتقال آب بین حوضه‌ای، موجب پدیدار شدن شکاف هویتی شده، که به تحریک احساسات عمومی و اجتماعی انجامیده و می‌تواند به تهدیدی برای امنیت کشور مبدل شود.

در این بخش از گزارش مهم‌ترین چالش‌های ایجاد شده ناشی از طرح‌های انتقال آب طی سال‌های اخیر بخصوص تونل یوم کوه‌رنگ، طرح بهشت‌آباد و تونل گلاب، آورده می‌شود.

چالش‌های تونل سوم

اثرات اجتماعی، زیست‌محیطی و حقوقی ناشی از خشک شدن چشمه‌ها، به یکی از معضلات اصلی منطقه تبدیل شده و طرح آبرسانی با پمپاژ و آبرسانی سیار انجام گرفته توسط کارفرمای تونل سوم (شرکت آب منطقه‌ای اصفهان) نتوانسته تمامی پیامدهای حفر تونل را برطرف نماید. بر اساس مکاتبات و گزارشات مسئولین منطقه (از جمله فرماندار کوه‌رنگ) موارد زیر در مورد اثرات حفر تونل سوم کوه‌رنگ مطرح و پیگیری شده است:

- خشک شدن ۸ چشمه (از جمله چشمه مروارید با آبدهی حدود یک مترمکعب بر ثانیه از سال ۱۳۸۵)
- عدم تأمین آب مورد نیاز کشاورزان به طور کامل
- عدم پرداخت کامل خسارت کشاورزان (تنها به ۴ روستا از ۱۱ روستا خسارت آن هم به صورت ناقص پرداخت شده است)
- حذف ۶۵۰ هکتار اراضی کشاورزی و ۴۵۰ هکتار از باغات منطقه به دلیل اجرای طرح
- ایجاد مشکل برای مزرعه پرورش ماهی قزل‌آلا با ظرفیت ۱۲۰ تن به خاطر خشک شدن چشمه مروارید

موضوع مهم دیگر اثرات اجرای طرح در افزایش مهاجرت روستاهای واقع در محدوده طرح می‌باشد که لازم است این موضوع مورد بررسی دقیق‌تر قرار گیرد و تمهیدات لازم برای پیشگیری مهاجرت خانوارهایی که هنوز در منطقه مستقر هستند، اندیشیده شود. همچنین اداره کل حفاظت محیط‌زیست استان، مشکلات ناشی از خشک شدن چشمه مروارید را بالا رفتن هزینه تمام شده محصولات کشاورزی به علت پمپاژ، از بین رفتن چشم‌انداز و جاذبه گردشگری منطقه، از بین رفتن پوشش گیاهی، میکروکلیم و میکروارگانیسم‌های نزدیک چشمه، فرسایش خاک، کاهش جمعیت پرندگان و تأثیر بر حیات وحش منطقه، مشکلات بهداشتی تأمین آب شرب مردم با تانکر و همچنین فشار روانی و تأثیر منفی خشک شدن چشمه در مردم منطقه و مهاجرت عنوان کرد.

چالش‌های طرح بهشت آباد

احداث تونل ۶۵ کیلومتری بهشت آباد با توجه به شرایط منطقه و عبور آن از گسل‌های اصلی منطقه (به‌ویژه ابر گسل زاگرس با عرض حدود یک کیلومتر) بر چشمه‌ها و منابع آب زیرزمینی منطقه اثرات سوء می‌گذارد. عبور تونل‌های دسترسی (به طول ۱۳ کیلومتر) از آبرفت دشت‌های مسیر موجب خشک و یا کم آب شدن چاه‌ها و قنات و چشمه‌های مسیر می‌گردد (نمونه بارز آن خشک شدن ۲ قنات در چرمهین اصفهان با شروع حفاری تونل از خروجی) علاوه بر این خسارات این طرح به‌جز تحمیل هزینه‌های بالا در اجرای سد، به دلیل زیر آب رفتن شهرکاج و روستاهای بهشت آباد و شیخ محمود (با جمعیت بالای ۵۰۰۰ نفر) و مزارع عدیده پرورش ماهی (بیش از ۵۰ مورد) و اراضی کشاورزی منطقه (بیش از ۲۰۰۰ هکتار)، خسارت مخزن را به شدت افزایش داده و زمینه مهاجرت ساکنین محدوده تحت تأثیر طرح را فراهم و خطر وقوع زلزله القائی در منطقه را به همراه خواهد داشت.

مرکز پژوهش‌های مجلس در مرداد ۱۳۹۱ خورشیدی در گزارشی با عنوان «درباره انتقال آب بهشت آباد» به بررسی دقیق این پروژه پرداخت. در چکیده این گزارش نوشته شده است: «بررسی سابقه طرح تا به اینجا حاکی از آن است که صدور مجوز تخصیص برای طرح انتقال آب بهشت آباد بدون در نظر گرفتن عواقب دقیق آن روی پایین دست حوضه مبدأ صورت گرفته است.

معاون محیط‌زیست طبیعی و تنوع زیستی سازمان حفاظت محیط‌زیست ایران نیز با این طرح مخالفت کرد؛ چرا که در این پروژه، نه تنها اصول زیست‌محیطی برقرارکننده تعادل بوم‌شناختی مناطق مبدأ و مقصد مد نظر قرار نگرفته بلکه تحت تأثیر تصمیماتی غیر فنی و آلوده به سیاست، ملاحظات فنی هم در احداث سد و نحوه انتقال آب رعایت نشده است.

بر اساس مطالعات صورت گرفته و داده‌هایی که از طریق اکتشافات سطحی و زیرسطحی زمین در منطقه اردل به دست آمده است؛ عامل اصلی وقوع لغزش در این منطقه، فشار آب از طریق افزایش سطح آب‌های زیرزمینی یا تماس با آب سطحی است که با احداث سد بهشت آباد در این منطقه،

تمامی توده‌های مارنی دچار لغزش‌های شدید شده و تمامی منطقه را با کانون‌های جدیدی از لغزش مواجه کرده و حتی میلیاردها تومان هزینه‌های سال‌های گذشته که برای مهار لغزش زمین در این منطقه حساس صورت گرفته بود به هدر رفته و خسارت‌های جبران‌ناپذیری را در تنوع زیستی منطقه، در هر دو حوزه گیاهی و جانوری برجای خواهد گذاشت. البته علاوه بر مشکلات فنی این پروژه، خسارت‌های ناشی از این پروژه در تمامی حوزه‌های زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی همواره مورد تأکید نهادهایی مانند مرکز پژوهش‌های مجلس در سال ۱۳۸۷، شرکت مدیریت منابع آب ایران و سازمان حفاظت محیط‌زیست کشور بوده است

شکل ۲- اعتراض مردم چهارمحال و بختیاری به طرح انتقال آب بهشت آباد

شکل ۳- اعتراض مردم چهارمحال و بختیاری به طرح انتقال آب گلاب و بهشت آباد

۳-۲-۵- پوشش گیاهی و جانوری

چهارمحال و بختیاری به دلیل دارا بودن حدود ۸۷ درصد از اکوسیستم کوهستانی، وجود گونه‌های گیاهی و جانوری متعدد و متوسط ۲۸/۳ درصد گونه بومی در میلیون هکتار بالاترین میزان گونه‌های بومی ایران را دارد. در واقع این استان دارای زیستگاه‌های بسیار متنوع و زیبا بوده و از تنوع زیستی غنی و کم نظیری از گونه‌های حیات وحش برخوردار است. تاکنون بیش از ۹۲۳ گونه گیاهی با ارزش (از ۴۵۰ جنس وابسته به ۸۹ خانواده) در این استان شناسایی شده است. ۷۰ گونه پرنده معادل ۳۲/۶ درصد، ۳۵ گونه خزنده معادل ۱۷/۱ درصد، ۲۲ گونه ماهی معادل ۱۲/۲ درصد، ۶۲ گونه پستاندار معادل ۳۲ درصد و ۲۵ گونه دوزیست معادل ۲۵ درصد از گونه‌های جانوری کشور در استان شناسایی شدند. مساحت مجموعه مناطق محیط زیست طبیعی استان چهارمحال و بختیاری شامل پارک ملی با ۴۳۳۷ هکتار، رودخانه‌ها با ۱۵۰۰ کیلومتر، مناطق حفاظت شده با

۱۱۷۳۷۴ هکتار، تالابها با ۳۱۷۰ هکتار و اثر طبیعی ملی با ۳۷۹ هکتار، برابر است با ۱۵۵۸۰۰ هکتار که در مقایسه با مساحت کل استان، رقم بسیار بزرگی است و نشان از قابلیت‌های بالای گردشگری طبیعی این استان دارد.

جدول ۱۵- گونه‌های گیاهی استان

تعداد	گونه
۳۰۰ گونه	گیاهان غذایی
۵۰ گونه	گیاهان ژنتیکی
۹۰ گونه	گیاهان دارویی
۷۰ گونه	گیاهان شیمیایی
۸۰ گونه	گیاهان زیستی
۲۵۰ گونه	علف‌های هرز

بیش از ۲۹۴ گونه جانوری (از ۱۸۵ جنس متعلق به ۹۰ خانواده) در این استان مشاهده شده که ۱۷۰ گونه پرنده، ۳۵ گونه خزنده، ۶۲ گونه پستاندار، ۵ گونه دوزیست و ۲۲ گونه ماهی پوشش جانوری شناخته شده استان را تشکیل می‌دهند.

جدول ۱۶- گونه‌های جانوری استان

تعداد	گونه
۱۷۰ گونه	پرندگان
۳۵ گونه	خزندگان
۲۲ گونه	ماهیان
۶۲ گونه	پستانداران
۵ گونه	دوزیستان

استان چهارمحال و بختیاری به عنوان یکی از کانون‌های جنگل‌های بلوط غرب کشور شناخته می‌شود. این جنگل‌ها در استان از طرف شمال غرب در منطقه بازفت به سمت جنوب غرب و

جنوب ادامه یافته و در منطقه اردل و لردگان تا مرز استان کهگیلویه و بویراحمد و استان اصفهان به طول ۲۱۲ کیلومتر و عرض ۳ تا ۴۵ کیلومتر گسترده شده‌اند.

جنگل‌های استان در پنج حوزه آبخیز رودخانه‌های بازفت، کارون، ونک، منج و خرسان و سه حوزه استحقاقی بازفت، اردل و لردگان قرار دارند. در حدود ۱۹ درصد جامعه جنگلی با ۶۳ گونه درختی و درختچه‌ای در سطح جنگل‌های استان شناسایی شده است عمده جوامع جنگلی استان کلیماتیک (سازگار با آب‌وهوای منطقه) هستند که بر روی خاک‌های لیتوسل آهکی و خشتی و قهوه‌ای از کف دره‌های عمیق تا قله مرتفع گسترده شده‌اند.

مهم‌ترین جوامع جنگلی استان شامل بلوط- بنه- بادام- کیکم- زبان‌گنجشک- جوامع کف دره‌ای بید- چنار- ارس و جوامع پهن‌برگ و سوزنی‌برگ می‌باشند. از میان جوامع جنگلی موجود اتحادیه بلوط و جوامع آن مهم‌ترین و وسیع‌ترین جامعه جنگلی استان می‌باشد.

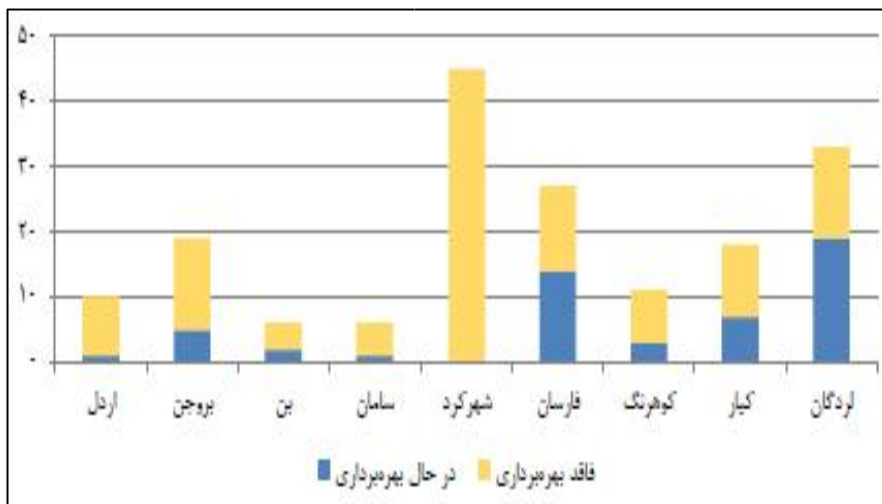
گونه بلوط ایرانی (*quercus persica*) اصلی‌ترین گونه جنگل‌های استان و گونه‌های نظیر افرا، بنه، بادام، نارون، پلاخور، زالزالک، مورد، ارس و... از سایر گونه‌های موجود می‌باشد. از لحاظ فرم رویشی جنگل‌های استان متفاوت‌اند، توده شاخه زاد بلوط در سطح با ۱۳۶۴۲۰ هکتار، توده- های شاخه زاد و دانه‌زاد بلوط در سطح با ۱۰۰۰۰۰ هکتار، توده بلوط دانه‌زاد با ۴۶۵۰ هکتار، جامعه بادام دانه‌زاد با ۱۸۰۰ هکتار از مهم‌ترین آنان می‌باشند.

اهمیت جنگل‌های استان تنها از لحاظ تجارتي و اقتصادی مد نظر نبوده و نقش حفاظتی و حمایت از منابع آب‌وخاک، استفاده از محصولات فرعی، تأمین مصارف سوختی و چرای دام نیز دارند. میانگین سالانه تولید چوب در جنگل‌های استان بین ۰/۵ تا ۲/۵ مترمکعب و میانگین حجم سرپای آن‌ها بین ۱۵ تا ۲۵ مترمکعب در هکتار متفاوت است. بنابراین این حجم معادل ۴۶۰۵ مترمکعب و حجم رویش سالانه با احتساب متوسط یک مترمکعب در هکتار معادل ۳۰۷۰۰۰ مترمکعب می‌باشد.

۳-۲-۶- وضعیت کانسارهای معدنی

به طور کلی، معادن استان چهار محال و بختیاری در ۷ گروه اصلی شن و ماسه، سنگ‌های تزئینی، سنگ لاشه، سنگ آهک و آلویوم، سنگ گچ و سنگ سیلیس دیده می‌شوند.

آنچه قابل توجه است پائین بودن تعداد معادن فعال نسبت به کل معادن دارای پروانه بهره‌برداری است؛ شهرستان‌های لردگان و فارسان به لحاظ تعداد معادن در حال بهره‌برداری در وضعیت مناسب‌تری نسبت به شهرستان‌های دیگر قرار دارد. در شهرستان لردگان بیش از نیمی از معادن دارای پروانه در حال بهره‌برداری است.

نمودار ۴- تعداد معادن در حال بهره‌برداری استان به تفکیک شهرستان

بیشترین ذخیره قطعی این معادن در شهرستان‌های شهرکرد، فارسان، لردگان و بروجن قرار دارد که بیش از ۶۸ درصد ذخایر معادن این گروه را شامل می‌شود. بیشترین ذخایر قطعی معادن استان نیز در معادن شهرستان بروجن قرار دارد که بیشترین درصد آن مربوط به معادن سنگ آهک و آلویوم است. از طرف دیگر بیشترین ذخیره احتمالی مربوط به معادن سنگ لاشه و سنگ‌های

تزیینی استان است که نزدیک به ۹۰ درصد ذخایر احتمالی معادن استان را شامل می‌شود. بیشترین ذخیره احتمالی معادن استان در شهرستان‌های شهرکرد، فارسان، بن و لردگان قرار دارد که بیش از ۷۲ درصد ذخایر احتمالی استان را شامل می‌شود.

جدول ۱۲- گزارش معادن دارای بهره‌برداری فعال استان به تفکیک ماده معدنی در سه‌ماهه اول سال ۱۳۹۹

نام ماده معدنی	در حال بهره‌برداری	دولتی	تعاونی	خصوصی	تعداد کارکنان	استخراج واقعی (تن)	استخراج اسمی (تن)	ذخیره (هزار تن)
آرژلیت و بوکسیت	۱	-		۱	۹۲	۲۳۶۰	۱۵۰۰۰	۱۰۹۰
مرمریت	۱۸	-	۱	۱۷	۱۶۷	۲۰۱۶۴	۱۷۷۰۰۰	۱۰۳۴۶
سنگ لاشه	۷۲	-	۲	۷۰	۵۵۶	۶۲۶۶۷۰	۴۳۰۷۵۰۰	۲۰۸۵۹۸
سنگ گچ	۳	-		۳	۲۷	۰	۱۴۰۰۰۰	۱۰۰۵۶
سیلیس	۱	-		۱	۸	۹۸۰۰	۶۰۰۰۰	۹۲۲
آهک و آلومینوم	۱	-		۱	۴۶	۶۳۲۹۰۶	۱۵۲۰۰۰۰	۱۶۹۱۴۹
مخلوط کوهی	۲	-		۲	۱۰	۲۰۰۰۰	۸۰۰۰۰	۱۴۷۴
جمع کل	۹۸	-	۳	۹۵	۹۰۶	۱۳۱۱۹۰۰	۶۲۹۹۵۰۰	۴۰۱۶۳۵

۳-۲-۷- مخاطرات محیطی

۳-۲-۷-۱- زلزله

استان چهارمحال و بختیاری به دلیل موقعیت جغرافیایی و شرایط طبیعی خود واقع شدن در محدوده لرزه خیز کمربند چین خورده زاگرس و ایران مرکزی، از جمله استان‌های با خطر بالای زلزله شناخته می‌شود. جوان بودن و درازای گسل‌ها، گسل‌های استان را جزو گسل‌های خطرناک و لرزه‌زای منطقه قرار می‌دهد. همچنین بیشترین گسل‌های استان فشاری است یا مؤلفه‌های مهم

فشاری دارد. مهم‌ترین این گسل‌ها عبارت‌اند از (سایت نظام مهندسی معدن استان چهارمحال و بختیاری):

۱) گسل شمالی رخ

گسل رخ در پای گردنه رخ با راستای شمال غربی - جنوب شرقی و شیب به سوی جنوب غربی قرار دارد. طول شناخته شده این گسل ۱۱۰ کیلومتر می‌باشد.

۲) گسل جنوبی رخ

این گسل به موازات گسل شمالی رخ در فاصله چند کیلومتری جنوب غربی آن قرار دارد و دارای راستای شمال غربی - جنوب شرقی و شیب آن به سوی شمال شرقی است و مکانیسم رانندگی دارد.

۳) ابر گسل زاگرس

گسل زاگرس با روند شمال غربی - جنوب شرقی و مکانیسم فشاری یکی از گسل‌های بنیادی ایران زمین می‌باشد. در راستای گسل زاگرس در گستره منطقه دشت‌های فرو افتاده‌ای چون گندمان، بلداجی، شلمزار، جونقان، امام قیس و فارسان تشکیل شده است.

۴) گسل دنا

گسلی در راستای شمال غربی - جنوب شرقی و شیب به سوی شرق - شمال شرقی می‌باشد از ویژگی‌های مهم مورفولوژی این گسل جریان رودخانه گرداب در طول این گسل و ایجاد دشت باریک و بلند گرداب پاگرد و تالاب‌های آلونی و جوانمردی در دشت فروافتاده رشید می‌باشد. ایجاد این تالاب‌ها و دشت‌ها نتیجه عملکرد فشاری گسل دنا است در راستای گسل دنا چشمه‌های فراوانی چون سنگان و مال خلیفه وجود دارند از ویژگی‌های مهم زمین‌شناسی گسل دنا، بیرون‌زدگی دیا پیرهای خطی باغ بهزاد - گرداب در شرق کوه سرخ و غرب کوه‌های سیوک

دالان و کمانه است. این گسل بخشی از مرز میان زاگرس مرتفع و زاگرس چین خورده را تشکیل می‌دهد. طول تقریبی آن بیش از ۱۱۰ کیلومتر می‌باشد.

۵) گسل اردل

این گسل با درازی حدود ۱۵۰ کیلومتر و شیب به سوی شمال شرقی و راستای شمال غربی - جنوب شرقی به موازات جنوب راندگی زاگرس می‌باشد. از ویژگی مهم کارکرد گسل اردل ایجاد دیابیرهای خطی دشتک، کاج و رستم‌آباد در شمال غربی اردل می‌باشد مکانیسم گسل اردل فشاری می‌باشد.

۶) گسل زردکوه یا بازفت

گسل زردکوه با مکانیسم فشاری با راستای شمال غربی - جنوب شرقی و شیب به سوی شمال شرقی به موازات جنوبی گسل اردل قرار دارد و رودخانه بازفت در راستای این گسل و به موازات جنوبی غربی آن جریان دارد. گنبد نمکی نازی امتداد این گسل تشکیل شده است.

۷) گسل دوپلان

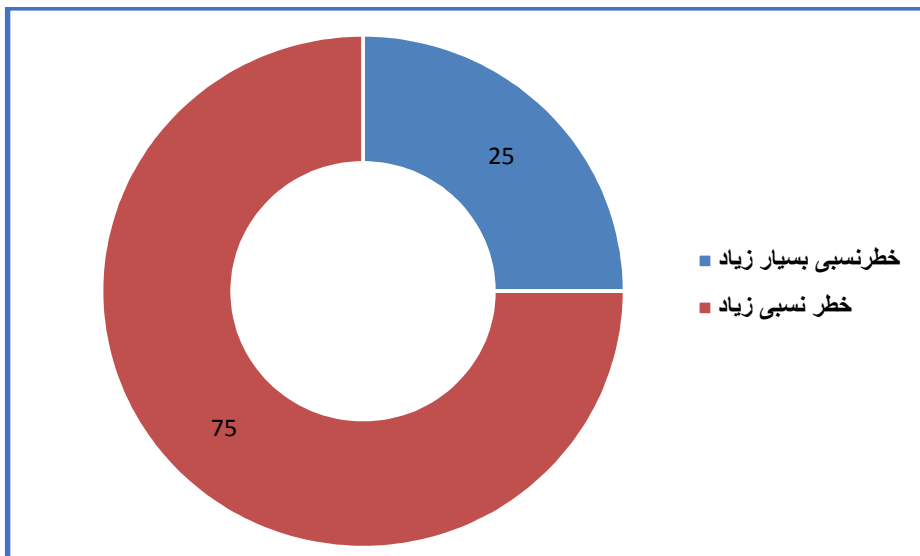
این گسل، گسلی است خمیده با شیب کلی به سوی شمال و درازی حدوداً ۱۱۰ کیلومتر که در ۴۵ کیلومتری جنوب غربی بروجن قرار دارد. رودخانه آن ونک در جنوب کوه هزار دره در راستای این گسل جریان دارد. دیابیرهای دوپلان، راه گچ و سر پیر (سلطان) و گنجان (دوآب) در امتداد این گسل بیرون زدگی دارند. مکانیسم این گسل فشاری است و ادامه شمال غربی گسل دنا محسوب می‌شود.

۸) گسل گازولک

گسلی خم‌دار و راستای کلی آن شمال غربی - جنوب شرقی با شیب‌های به سوی شمال شرقی است. طول این گسل حدود ۷۰ کیلومتر است و دیابیرهای سونک (هلن) و بخش شمالی دیابیر دوآب در امتداد این گسل بیرون زدگی دارند.

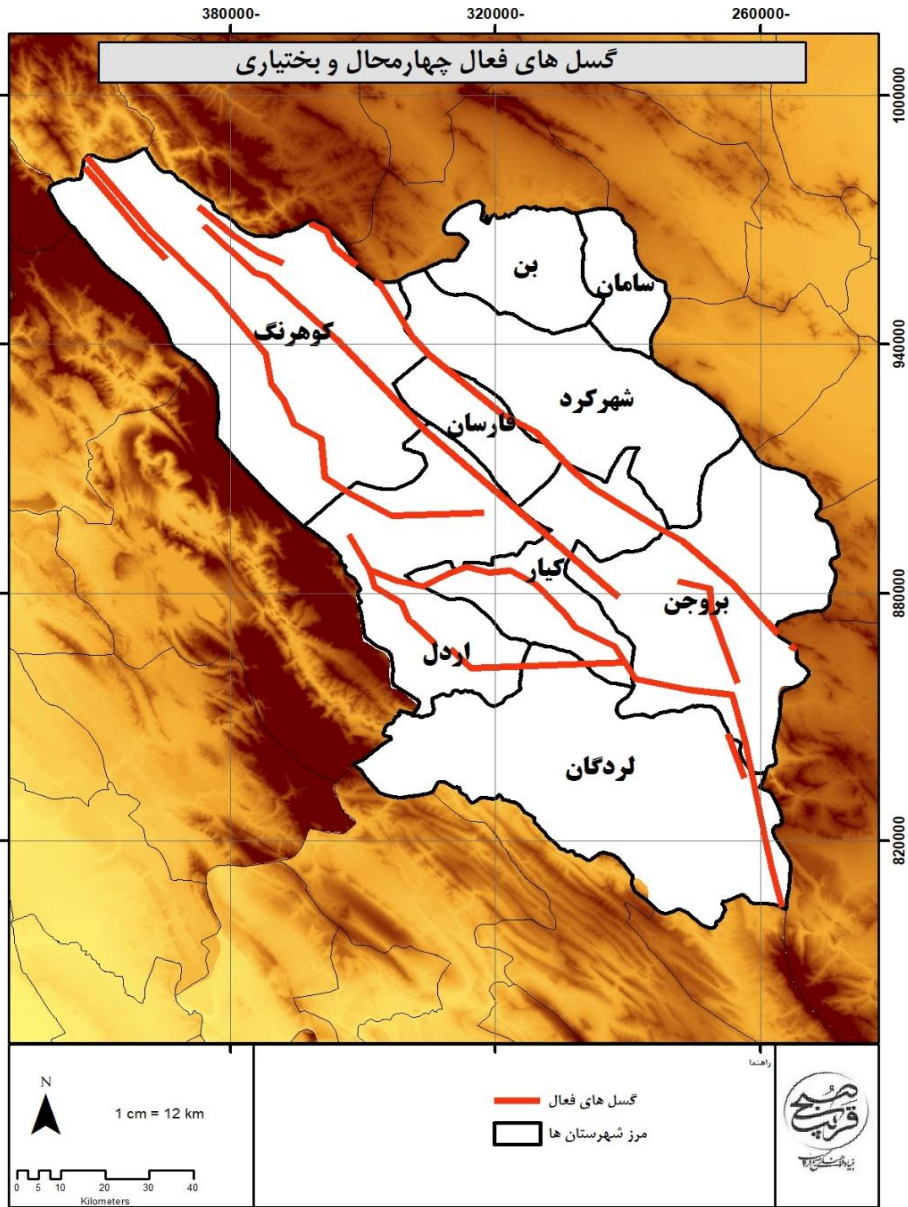
۹) گسل چرو

طولی حدود ۴۰ کیلومتر با راستای شمال - شمال غربی و شیب آن به سوی غرب می باشد. ایجاد دشت گندمان و تالاب گندمان به سبب کارکرد این گسل می باشد.

نمودار ۵- سهم مساحتی پهنه های خطر زلزله در استان (درصد)

از مجموع جمعیت نقاط شهری استان در سال ۱۳۹۵، ۳۰ درصد در پهنه با خطر بسیار زیاد و ۷۰ درصد در پهنه با خطر زیاد سکونت دارند. ۹۰ درصد از جمعیت شهرنشین شهرستان اردل و تمامی جمعیت شهرنشین شهرستان های کیار و فارسان در پهنه با خطر بسیار زیاد قرار دارند. شهرهای نسبتاً بزرگ تر استان مانند شهر کرد، بروجن و لردگان در پهنه با خطر زیاد قرار دارند.

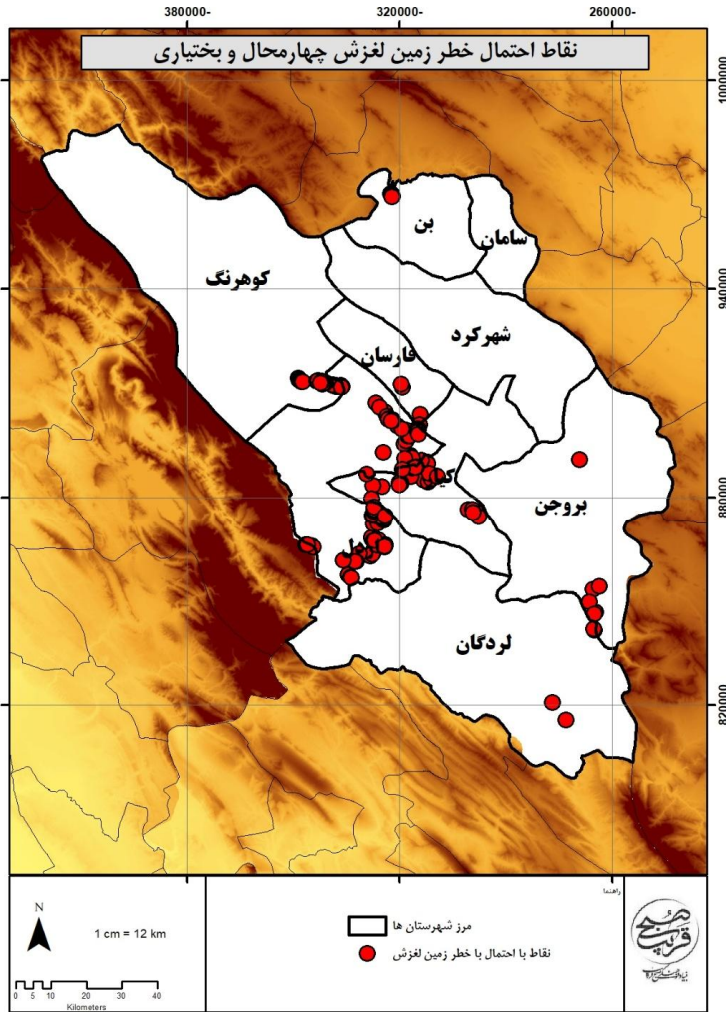

نقشه ۶- گسل های فعال استان

۳-۲-۷-۲- زمین لغزش

۲۶۸۴۹۲ هکتار از مساحت استان را مناطق دارای خطر لغزش تشکیل می‌دهند. تقریباً تمامی مناطق مستعد لغزش استان دارای همپوشانی کامل با شبکه‌ی آبراهه‌ها می‌باشند، توسعه‌ی شبکه‌ی ارتباطی در مناطق دارای پتانسیل لغزش به‌ویژه در مناطق کوهستانی مانند جاده‌ی بازفت-مسجدسلیمان و جاده‌ی ارتباطی شهرکرد-کیار و اردل با سد کارون ۴ باعث تشدید لغزش‌های بزرگ گردیده است که عدم رعایت اصول ذکر شده در احداث راه در مناطق دارای پتانسیل لغزش هزینه‌های گزافی را در بخش راه‌داری، حفاظت و ایمنی جاده بر اعتبارات بخش عمومی وارد می‌سازد.

نقشه ۷- نقاط خطر احتمال زمین لغزش استان

۳-۲-۳- سرمایه‌دگی

سرمایه‌دگی به شرایط خاص آب و هوایی گفته می‌شود که در آن دمای محیط به کمتر از دمای بهینه برای رشد و نمو گیاه تنزل می‌یابد. گرچه عوامل متعددی چون رژیم حرارتی، ریزش‌های جوی، رطوبت، تبخیر، سرعت و جهت وزش باد در بحث سرمایه‌دگی تأثیرگذار هستند، اما مهم‌ترین شاخص، تعداد روزهای یخبندان است. آنچه که باعث خسارت به محصولات

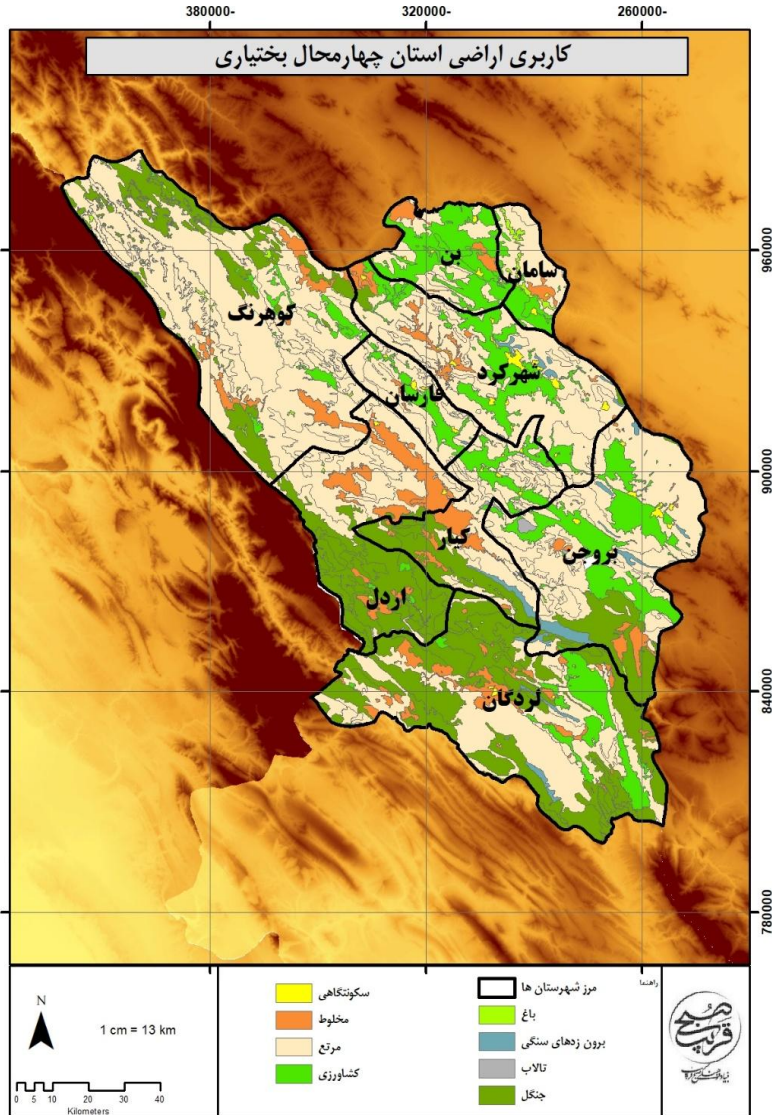
کشاورزی می‌شود، سرمای زودرس پاییزه و سرمای دیررس بهاره است. سرمای زودرس پاییزه از ماه‌های آبان و آذر آغاز می‌شود و آثار منفی بر محصولات دارد و سرمای دیررس بهاره که در ماه‌های فروردین و اردیبهشت آغاز می‌شود، تهدیدی برای محصولات کشاورزی و شکوفه‌های باغی و زراعی به شمار می‌رود. ارتفاع بالای متوسط استان چهارمحال و بختیاری، کوهستانی بودن آن، نبود منابع رطوبتی عمده و رطوبت نسبی پایین آن، سبب شده است منطقه مستعد رخداد دماهای پایین و بنابراین استعداد منطقه در زمینه رخداد یخبندان بالا باشد. میانگین روزهای یخبندان منطقه حدود ۱۰۶ روز در سال است و یخبندان یکی از ویژگی‌های دمایی و ذاتی در این استان است. نگاهی به رژیم ماهانه روزهای همراه با یخبندان نشان می‌دهد که استان چهارمحال و بختیاری در ۹ ماه از سال یخبندان را تجربه می‌کند که رقم بالایی محسوب می‌شود. نکته دیگری که باید به آن اشاره کرد، میانگین تعداد بالای روزهای یخبندان (بیش از ۱۰۰ روز در سال) در ایستگاه‌هایی چون آورگان، امام قیس، بروجن، بلداجی، دزک، شهرکرد و فرودگاه است که عمده اراضی زراعی و باغی استان در همین محدوده‌ها واقع شده‌اند و خطر سرمازدگی محصولات کشاورزی را در استان افزایش می‌دهد. البته تعداد روزهای یخبندان در محدوده‌های مرکزی و جنوبی استان (اردل، لردگان، مال خلیفه و ...) بسیار کمتر است. بررسی ماهانه روزهای همراه با یخبندان نشان می‌دهد که بیشترین یخبندان مربوط به ماه‌های آذر، دی، بهمن و اسفند است و از نیمه دوم فصل بهار تا اوایل پاییز عموماً یخبندان رخ نمی‌دهد. علاوه بر موارد گفته شده در حوزه مخاطرات محیطی، عدم مطالعه‌ی زیست‌محیطی بسیاری از طرح‌های عمرانی و توسعه‌ی استان (سدهای احداث شده، جاده‌ی شهرکرد مسجدسلیمان، صنایع شهرک‌های صنعتی، پتروشیمی لردگان و ...)، عدم استقرار نظام پایش و ارزیابی شاخص‌های زیست‌محیطی و حمایت‌های لازم در جهت اجرای آن، عدم تهیه، تدوین و تکمیل اولویت‌ها، ضوابط و شاخص‌های توسعه‌ی پایدار و الگوهای ارزیابی زیست‌محیطی در بخش‌های مختلف با توجه به شرایط استان، عدم اجرای ارزیابی‌های زیست‌محیطی توسط نهادهای مستقل و غیر مجری و سازمان‌های زیست-محیطی (به عنوان نهادهای حاکمیتی) و عدم ارائه نتایج مطالعات زیست‌محیطی (ابهام زیاد در مطالعات و پایش‌های زیست‌محیطی استان) از جمله مسائل موجود در این حوزه است.

۳-۲-۸- کاربری اراضی

وضعیت کاربری اراضی استان چهار محال و بختیاری نشان می‌دهد که نزدیک به ۹۰ درصد اراضی این استان را مراتع تشکیل می‌دهند. به عبارت دیگر ۱۱۸۰۱۸۱۷ هکتار از اراضی استان مراتع هستند که با توجه به نقشه کاربری اراضی نیمه شمالی استان (شهرستان کوهرنگ) و همچنین قسمت‌های زیادی از مرکز و شرق کشور شامل شهرستان‌های فارسان و شهرکرد را مراتع تشکیل می‌دهد. اراضی جنگلی که بعد از مراتع بیشترین سهم از اراضی استان (۶/۳۲ درصد) را به خود اختصاص داده‌اند، شامل جنگل‌های هلن در شهرستان اردل و بخش‌هایی از شهرستان کیار و لردگان است. شایان ذکر است که بیشتر اراضی جنگلی را درختان بلوط در بر می‌گیرد که متأسفانه همه ساله از مساحت و تعداد آن‌ها به دلایل مختلف کاسته می‌شود. اراضی کشاورزی استان تنها ۱/۸۸ درصد از کل اراضی را در بر می‌گیرد، این اراضی به دلیل شرایط کوهستانی و ارتفاع زیاد در غرب استان، بسیار محدود می‌باشند. اما در شهرستان‌های بن، سامان و شهرکرد و قسمت‌هایی از شهرستان بروجن به دلیل وجود اراضی دشتی و کوهپایه‌ای اراضی کشاورزی بیشتری وجود دارد. نکته قابل توجه اما اراضی باغی است که تنها ۰/۰۸ درصد از اراضی را در بر می‌گیرد که این اراضی نیز بیشتر در شهرستان‌های بن و سامان متمرکز هستند.

جدول ۱۸- مساحت و سهم کاربری اراضی استان

کاربری	مساحت (هکتار)	سهم از کل اراضی (درصد)
باغ	۹۸۵۶	۰/۰۸
برون‌زده‌های سنگی	۲۰۵۱۸	۰/۱۶
تالاب	۵۶۱۹	۰/۰۴
جنگل	۸۳۰۰۶۵	۶/۳۲
سکونتگاهی	۱۱۰۳۰	۰/۰۸
کشاورزی	۲۴۷۴۴۵	۱/۸۸
مخلوط	۱۹۹۸۳۲	۱/۵۲
مرتع	۱۱۸۰۱۸۱۷	۸۹/۹۱
کل اراضی	۱۳۱۲۸۷۴۱	۱۰۰

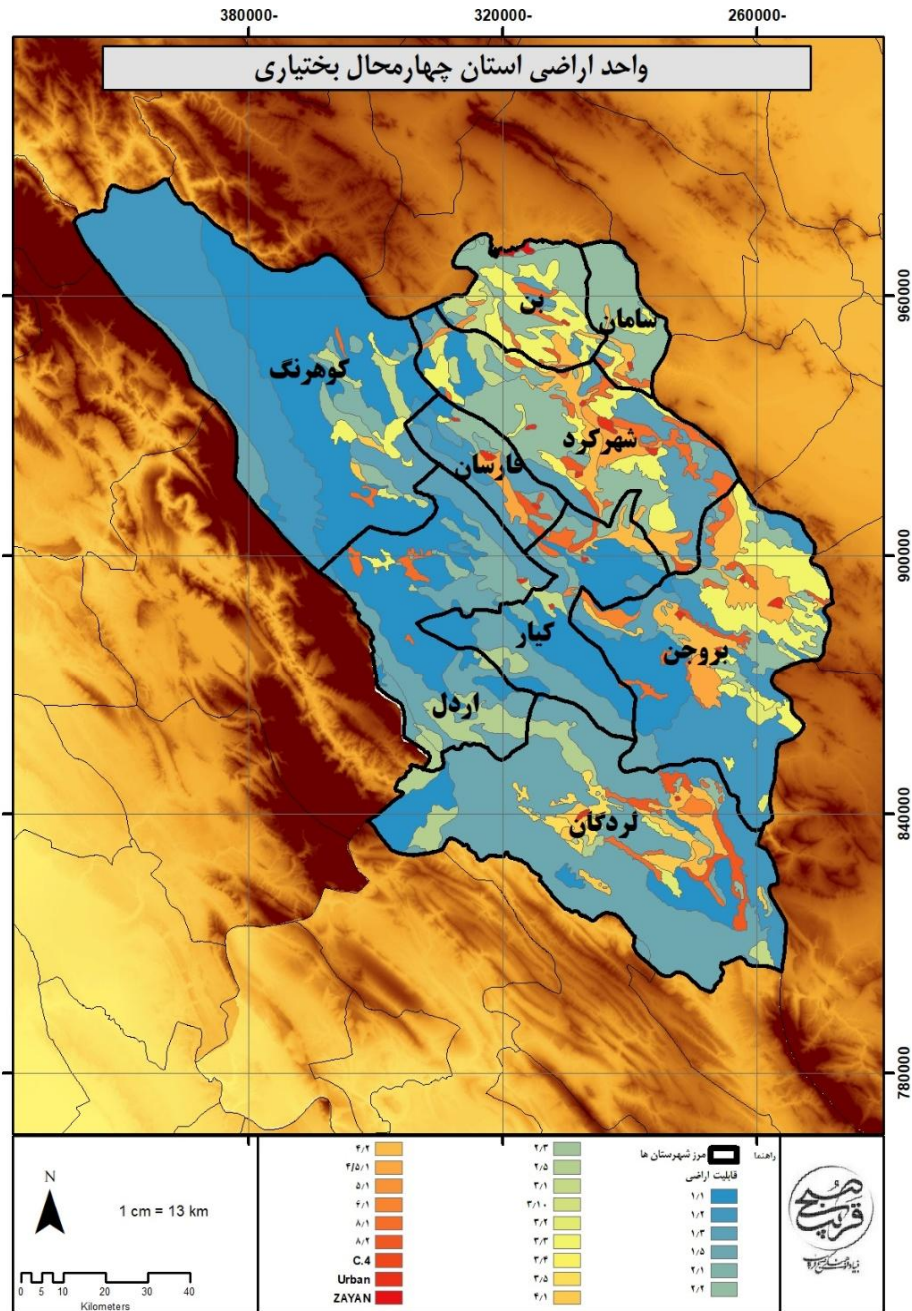
نقشه ۸- کاربری اراضی استان چهارمحال و بختیاری

۳-۲-۹- واحدهای اراضی

بررسی واحدهای اراضی استان چهارمحال و بختیاری نشان می دهد که مساحت زیادی از استان به دلیل شرایط توپوگرافی و کوهستانی، در واحدهای اراضی ۱-۱ و ۱-۲ قرار دارد. این

اراضی در برگیرنده کوه‌های بسیار مرتفع با قله تیز و کشیده همچون قله زرد کوه و سایر قله زانگرس مرکزی که در این محدوده قرار دارند که اغلب فاقد پوشش خاکی بوده و در دامنه‌ها عمدتاً خاک‌های خیلی کم عمق سنگ‌ریزه دار و سنگلاخی قابل مشاهده می‌باشد. این موضوع باعث شده که فرسایش این اراضی متوسط تا زیاد ارزیابی شود. پوشش خاکی در این مناطق خیلی کم عمق و سنگ‌ریزه دار و در برخی مناطق به دلیل وجود مواد آلی تیره رنگ است. در مقابل قسمت‌های شرقی استان بخصوص اطراف مراکز سکونتگاهی همچون، اطراف شهرکرد، بروجن و سامان واحدهای ۱-۸ و ۲-۸ وجود دارد. این اراضی در برگیرنده واریزه‌های بادبزنی شکل سنگ‌ریزه دار با خاک کم عمق تا نیمه عمیق سنگ‌ریزه دار با بافت سبک تا سنگین بر روی تراکم سنگ و سنگ‌ریزه‌های آهکی است. در برخی مناطق مواد گچی در لایه‌های زیرین وجود دارد. به طور کلی در استان چهارمحال و بختیاری ۲۴ واحد اراضی وجود دارد که بخش زیادی از استان را واحدهای اراضی ۱-۱، ۲-۱، ۳-۱ و ۵-۱ تشکیل می‌دهند و بیش از ۹۰ درصد از کل اراضی را شامل می‌شوند.

۳-۲-۱۰- مناطق حفاظت شده

استان چهارمحال و بختیاری در منطقه زاگرس میانی یا همان زاگرس مرطوب قرار گرفته است و به همین دلیل از تنوع گیاهی و جانوری بسیار خوبی برخوردار است. حدود ۱۲/۵ درصد از مساحت استان چهارمحال و بختیاری به منظور حفاظت بهتر تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست قرار دارد. استان چهارمحال و بختیاری با برخورداری از طبیعت بکر و خدادادی دارای یک پارک ملی، یک اثر طبیعی ملی و همچنین ۵ منطقه حفاظت شده با مساحت حدود ۱۵۵ هزار و ۸۴۴ هکتار و همین طور ۲ منطقه شکار ممنوع به مساحت ۵۱ هزار و ۷۲۴ هکتار است و به همین دلیل یکی از مناسب ترین و بکرترین مناطق برای حیات وحش است. در ادامه به معرفی مناطق حفاظت شده استان چهارمحال و بختیاری پرداخته شده است.

منطقه حفاظت شده تنگ صیاد

این مجموعه که ۲۷۰۰۰ هکتار وسعت دارد در سال ۱۳۵۲ به عنوان منطقه حفاظت شده اعلام و در سال ۱۳۷۴ نیز حدود ۴۳۷۲ هکتار آن به پارک ملی تبدیل شد. این منطقه کوهستانی بر اساس تقسیم بندی روش پیشنهادی جهت مناطق مرکزی ایران (دکتر کریمی) دارای آب و هوای نیمه مرطوب و معتدل با زمستان های سرد است و بین دو شهرستان شهرکرد و بروجن واقع شده و فاصله آن تا مرکز استان، ۱۵ کیلومتر است. ۴۲ دهنه چشمه در این منطقه وجود دارد، که ۳۸ دهنه از آن ها دارای آبدهی دائمی هستند. از مهم ترین این چشمه ها می توان به چشمه های آب شرشر، ریز آب، سنگ سفید و بیدخل اشاره کرد. تنوع گونه های گیاهی منطقه نشان از اهمیت ذخیره گاه ژنتیکی و دارویی آن دارد. وجود چشم اندازها، مناظر مختلف و بدیع که حاصل وجود اکوسیستم کوهستان است، تفریحات ورزش های پرتحرکی همچون کوه نوردی، صخره نوردی، شکار، تماشای حیات وحش، پرندنگری و ... و نیز دسترسی آسان به جاده آسفالتی از دیگر قابلیت های منطقه از نظر گردشگری است.

شکل ۴- منطقه حفاظت شده تنگ صیاد

اثر طبیعی - ملی لاله واژگون

این منطقه با وسعت ۳۷۹ هکتار در سال ۱۳۷۵ جزو مناطق چهارگانه سازمان حفاظت محیط‌زیست قرار گرفت. این منطقه در ارتفاعات ۲۵۰۰ - ۲۸۰۰ متری از سطح دریا در دامنه کوه میلی قرار دارد. به واسطه استقرار منطقه در اقلیم کوه‌رنگ و اقلیم کوهستانی دارای آب و هوایی مرطوب و معتدل با زمستان‌های سرد است. همچنین منابع آب دائمی، مانند چشمه ندارد و تنها منبع تأمین آب آن بارش‌های آسمانی است. مناطق حفاظت شده استان چهارمحال و بختیاری و اثر طبیعی - ملی دشت لاله‌های واژگون، به منظور حفظ و حراست گونه‌های گیاهی مختلف موجود در آن مانند: لاله و کرفس، تحت مدیریت قرار گرفته است.

منطقه حفاظت شده سبزکوه

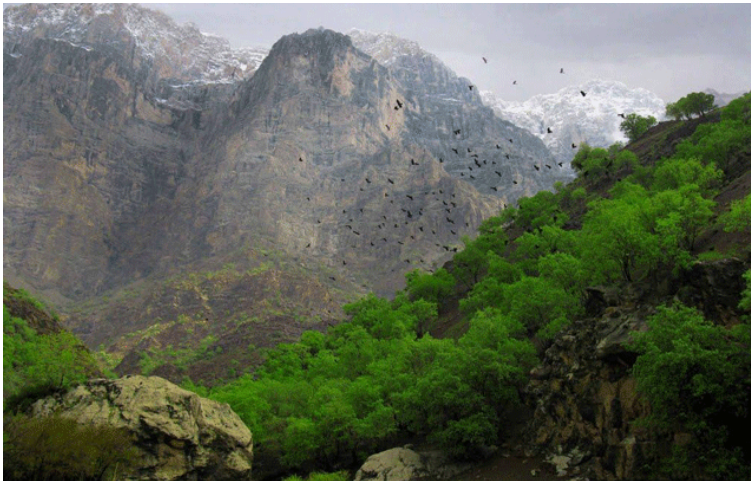
منطقه حفاظت شده سبزکوه، نمونه‌ای از مناطق چهارگانه است که بیش از ۲۰ سال از حفاظت و تصویب آن می‌گذرد. سبزکوه با اکوسیستمی کوهستانی، ۲۷۲ گونه گیاهی و ۱۳۸ گونه جانوری را در خود جای داده است. این منطقه با مساحت ۵۴۲۰۰ هکتار در سال ۱۳۶۵ به عنوان

منطقه آزاد اعلام سپس در سال ۱۳۶۹ به منطقه حفاظت شده تبدیل شد که در فاصله ۳۰ کیلومتری شهر لردگان قرار دارد. این منطقه در حال حاضر به دلیل وجود شرایط مناسبی چون گونه‌های گیاهی و جانوری غنی و منحصر به فرد به منطقه شکار ممنوع تبدیل شد. طرح حفاظت از منطقه در سال ۱۳۶۹ با بررسی‌های به عمل آمده در شورای عالی حفاظت محیط‌زیست مورد تصویب قرار گرفت و پس از اعلام، در سال ۱۳۷۰ عملاً با همین عنوان تحت حفاظت قرار گرفت.

منطقه حفاظت شده هلن

این منطقه، بین سه شهرستان اردل، لردگان و کیار قرار دارد. مساحت آن برابر با ۴۰۲۳۱ هکتار است و در سال ۱۳۸۰ به عنوان منطقه حفاظت شده، تحت حفاظت قرار گرفت. فاصله آن تا مرکز استان حدود ۱۱۰ کیلومتر و نزدیک‌ترین شهر، شهر ناغان در ۲۰ کیلومتری آن می‌باشد. منطقه هلن در اقلیم لردگان استقرار دارد و بدین لحاظ از آب‌وهوای نیمه مرطوب با تابستان‌های گرم و خشک و زمستان‌های سرد برخوردار است. رودخانه‌های کارون، ارمند و دوپلان از منابع آبی منطقه هستند. همچنین چشمه‌های متعددی نیز در آن جاری و از منابع آب آنجا محسوب می‌شوند.

شکل ۵- منطقه حفاظت شده هلن

حدود ۷۱ درصد از مساحت منطقه را جنگل با گونه غالب بلوط تشکیل می‌دهد. قرار گرفتن در حاشیه جاده خوزستان، حضور عشایر کوچنده به عنوان نماد هماهنگی زندگی بشر با طبیعت، وجود رودخانه‌ها، آبشارها، دره عشق، چشمه‌های پر آب، همچنین کوه‌نوردی، صخره‌نوردی و امکان انجام گلگشت‌های خانوادگی و تماشای حیات وحش از قابلیت‌های گردشگری منطقه هستند.

منطقه شکار ممنوع تالاب بین‌المللی چغاخور

این منطقه، ۲۵۰۰ هکتار وسعت دارد و از سال ۱۳۷۸ به عنوان منطقه شکار ممنوع مورد حفاظت قرار گرفت. قبل از این تاریخ، منطقه مذکور به صورت آزاد، توسط گروه سیار اداری کل حفاظت محیط‌زیست استان و شهرستان بروجن مدیریت می‌شد. این منطقه در شهرستان بروجن واقع شده و تا مرکز استان ۶۵ کیلومتر فاصله دارد. ۱۱ دهنه چشمه که ۸ دهنه از آن‌ها در دامنه کوه کلار واقع‌اند، تأمین کننده آب تالاب هستند. آب چشمه‌ها به واسطه زون‌های خرد شده و گسلیده، همچنین همبری لایه‌های نفوذناپذیر در سطح زمین تظاهر پیدا کرده‌اند. گیاهان شناسایی شده در تالاب عبارت‌اند از: گیاهان حاشیه‌ای مانند علف هفت بند، گیاهان بن در آب مانند جگن، گیاهان برگ شناور مانند تراپا و گیاهان غوطه‌ور مانند تیزک. گونه‌های جانوری آن نیز شامل: اردک، گیار، اردک مرمی، ماهی‌ها، روباه معمولی، لا کپشت مهمیزدار و قورباغه معمولی هستند.

منطقه حفاظت شده شیدا

منطقه شکار ممنوع شیدا نزدیک به ۲۴۰۰۰ هکتار وسعت دارد. در سال ۱۳۷۵ به عنوان منطقه شکار ممنوع اعلام شد و پس از یک دوره تقریباً ده ساله در سال ۱۳۸۶ به منطقه حفاظت شده تبدیل گردید. فاصله آن تا مرکز استان ۲۷ کیلومتر و نزدیک‌ترین شهر به آن شهر بن است.

آب و هوای آن متأثر از اقلیم شهرکرد است که دارای تابستان‌های خشک و زمستان سرد با بارندگی متوسط است. در این منطقه رودخانه دائمی وجود ندارد و عمده منابع تأمین کننده آب منطقه بارش‌های آسمانی، تعدادی چشمه و سدهای خاکی شیخ شبان و حیدری می‌باشند. بافت کوهستانی و تپه ماهوری و تنوع پوشش گیاهی زیاد منطقه، سبب بالا رفتن تنوع جانوری خصوصاً به لحاظ پرندگان شده است. با توجه به کوهستانی و تپه‌ماهور بودن منطقه وجود میکروکلیم‌های کوچک، تنوع پوشش گیاهی خصوصاً در قسمت تنگ لاشیران کوه افغان و ... قابل توجه و اهمیت است.

منطقه حفاظت شده تالاب گندمان

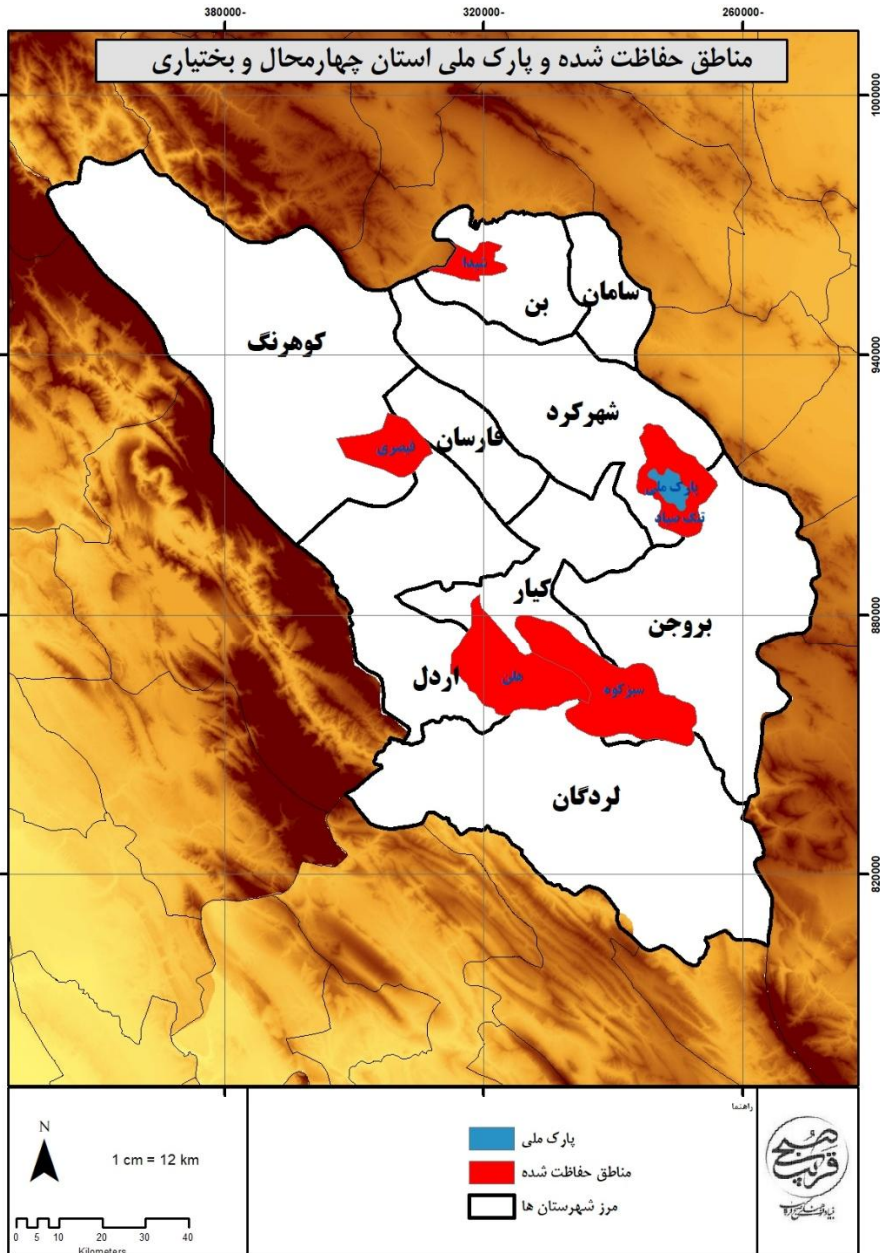
تالاب گندمان به عنوان یک اکوسیستم آبی، ۱۰۷۰ هکتار مساحت دارد که تا کنون به صورت آزاد مورد حفاظت قرار گرفته است و در فاصله تقریباً ۹۰ کیلومتری مرکز استان و ۲۵ کیلومتری شهر بروجن قرار دارد. اقلیم این تالاب، سردسیری و دارای زمستان‌های بسیار سرد است. از میان گونه‌های جانوری، گونه‌های غالب تالاب را پرندگان به خود اختصاص می‌دهند که شامل خانواده‌های لک‌لک، شکاری‌ها، حواصیل، باکلان، مرغابی سانان و سلیم می‌شود. همچنین انواع مارها، قورباغه‌ها، لاک‌پشت و پستاندارانی نظیر گراز، شغال، گرگ، خفاش و نیز ماهی گورخری، سفید کولی، ماهی پوزه‌ای و سیاه ماهی از دیگر گونه‌های جانوری این تالاب به حساب می‌آیند.

تالاب گندمان

این تالاب به دلیل قرار گرفتن در مسیر نزدیک به امامزاده حمزه علی، تالاب بین‌المللی چغاخور، همچنین چشمه مادر و دختر و دامنه کوه کلار با ارتفاع بیش از ۳۰۰۰ متر، دارای چشم‌انداز قابل توجه و زیبایی است که در صورت اجرای طرح مدیریت قابل قبول و علمی، توانایی بهره‌برداری گردشگری و طبیعت‌گردی را دارا است که تماشای حیات‌وحش به‌ویژه پرندگان از نمونه‌های بارز آن است.

منطقه حفاظت شده قیصری

وسعت این منطقه که در شهرستان‌های کوهرنگ و اردل واقع است برابر با ۹۸۰۰ هکتار است و در سال ۱۳۸۰ به عنوان منطقه شکارممنوع و سپس در سال ۱۳۸۶ به عنوان منطقه حفاظت شده اعلام شد. این منطقه در ناحیه اقلیمی کوهرنگ با تابستان‌های معتدل و خشک و زمستان‌های بسیار سرد قرار دارد. حداکثر طول فصل رشد در این اقلیم حدود ۶ ماه است که از اواخر فروردین ماه آغاز و تا اواخر مهرماه ادامه دارد و میانگین تعداد روزهای یخبندان در طول سال در این منطقه برابر با ۱۱۸ روز است. میانگین دمای سالانه اقلیم کوهرنگ برابر با ۵/۹ درجه سانتی‌گراد با دامنه تغییرات ۴/۳ درجه سانتی‌گراد است. میانگین بارش سالانه در کوهرنگ نیز برابر با ۱۲۲۲ میلی‌متر است. منابع آب منطقه علاوه بر نزولات آسمانی شامل چشمه‌های متعدد دائمی، رودخانه شهریاری و آب کوهرنگ است که از وسط منطقه با طول تقریبی ۱۵ کیلومتر عبور می‌کند و منطقه را به دو نیم تقسیم می‌کند. توپوگرافی خاص منطقه باعث ایجاد تنوع گیاهی و تأثیر مستقیم بر حیات وحش منطقه شده است. این منطقه به دلیل داشتن ارتفاعات بلند تومن در حدود ۳۵۵۳ متر و دره‌های نیمه عمیق در حدود ۱۸۰۰ متر دارای تنوع گیاهی بالایی است. جهت‌های مختلفی بر اثر توپوگرافی منطقه باعث به وجود آمدن میکروکلیمایی شده که تنوع بیشتر گیاهی را باعث می‌شود. از گیاهان مهم منطقه می‌توان به گون، گل حسرت، کنگر و گل ماهور و از گونه‌های درختی و درختچه‌ای به گز، آلبالوحشی، نسترن، تمشک، کیکم، ارژن، بنه، زالزالک، دافنه و ارس اشاره کرد. گونه‌های جانوری شامل کل و بز، خرس قهوه‌ای، روباه معمولی، گرگ، شغال و پلنگ و پرندگانی مثل عقاب طلایی، کبک معمولی و کبک دری است. ماهی‌ها شامل قزل‌آلای رنگین‌کمان و سیاه ماهی و خزندگانی چون افعی، مار آبی و آگامای سفید است.

نقشه ۱۰- مناطق حفاظت شده و پارک ملی استان

۳-۳- بررسی نظام اجتماعی-جمعیتی

۳-۳-۱- بررسی و تحلیل اجتماعی و فرهنگی استان چهارمحال و بختیاری

۳-۳-۱-۱- تعیین عوامل و فرایندهای فرهنگی مانع و پیشبرنده توسعه استان چهارمحال و بختیاری

شناسایی عوامل مانع و یا پیشبرنده توسعه این امکان را فراهم می‌نماید که در شناخت و تحلیل روند تغییرات نیروهای پیشران توسعه در استان به یک چارچوب مشخص دست یافت. در واقع هدف از شناخت عوامل و فرایندهای فرهنگی و اجتماعی در نهایت دستیابی به چارچوبی جامع از این عوامل در ارتباط با توسعه استان است؛ اینکه روند تغییرات شاخص‌ها و مؤلفه‌های فرهنگی و اجتماعی استانی به طور کلی در راستای توسعه و به عنوان بستر ساز و محرک توسعه عمل می‌کنند یا اینکه در فرایند توسعه به عنوان اختلال ایجاد می‌کنند (گزارش آمایش استان گیلان، ۱۳۹۷). فاکتورهای زیادی در راه توسعه استان تأثیر دارد. برخی از این عوامل در پیشبرد توسعه در حکم مانع عمل می‌کند و بعضی از این عوامل نیز به دلیل پیشینه و تاریخ نقش مثبتی در جهت توسعه دارد.

۳-۳-۱-۲- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی پیشبرنده توسعه

توسعه‌ی فرهنگی همان‌طور که می‌تواند زمینه‌ساز توسعه در ابعاد دیگر جامعه باشد، خود، از آن تغذیه می‌کند. به عبارت دیگر توسعه فرایندی یکپارچه است که در تمامی جنبه‌ها رخ می‌دهد و به رشد و بالندگی فرهنگی کمک می‌کند. نوع تعامل مثبت میان فرهنگ و عناصر دیگر جامعه همچون اقتصاد، سیاست و... کلید حل این مسئله است. در خصوص چهارمحال و بختیاری شاهد نوعی تغییر و دگرگونی در بافت فرهنگی استان بوده‌ایم. در دهه‌های اخیر تحولات و تغییراتی همچون گسترش و نوسازی آموزش عمومی و عالی، اصلاحات ارضی، رشد طبقه متوسط شهری، یکجانشینی عشایر و اجرای پروژه‌های زیرساختی، ارتباطی و بهداشتی، موجب ایجاد تغییر در

سنت‌ها، معماری، نوع پوشش و غیره شده است که زمینه‌ساز دگرگونی نیازها، هنجارها و الگوهای زیستی است. در مجموع می‌توان گفت که استان در مرحله‌ی گذار از یک جامعه سنتی به سمت و سوی جدید قرار دارد که نیاز است تبیین و جهت‌دهی شود (آمایش استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۸).

در حوزه اجتماعی، مهم‌ترین عامل پیشبرنده توسعه را می‌توان سرمایه اجتماعی میانی بالای استان نسبت به کل کشور برشمرد. این عامل که در سطح استان در قالب شاخص‌هایی همچون: اعتماد سازمانی، کیفیت خدمات سازمانی، عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها، آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز، اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)، دگرخواهی، پرهیزکاری، وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای، عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای، ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین مشخص است خود می‌تواند نشأت گرفته از بسترها و پیشینه فرهنگی استان و تعلقات ملی و میهنی ساکنان استان باشد. در این ارتباط به‌ویژه اعتماد سازمانی، کیفیت خدمات سازمانی و همچنین آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز می‌تواند به عنوان نیرویی که امکان بسیج مردم را در زمینه‌های مختلف فراهم می‌کند عمل کند. سطح بالای اعتماد در استان و به‌ویژه آمادگی بالا جهت مشارکت و کمک مردم به سازمان‌ها در صورت اعلام نیاز می‌تواند عاملی بسترساز و تسهیل‌کننده برای پذیرش و اجرای برنامه‌های توسعه باشد. البته باید توجه نمود که در بخش سرمایه اجتماعی میانی به رغم وضعیت مطلوب در بسیاری از شاخص‌های ایجابی سرمایه اجتماعی می‌تواند در درازمدت تحت تأثیر شاخص‌های سلبی که عموماً روندهای منفی را در سطح استان نشان می‌دهد قرار گیرد. به عبارت دیگر به رغم اینکه در مجموع شاخص‌های ایجابی سرمایه اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار دارند و به عنوان عاملی پیشبرنده عمل می‌کنند اما چنانچه برنامه‌های جامع و راهبردی در خصوص نحوه برخورد با آسیب‌ها و مسائل اجتماعی وجود نداشته باشد و روند کنونی ادامه یابد در درازمدت می‌تواند بر سرمایه اجتماعی میانی نیز تأثیر منفی بر جای بگذارد. به این نکته نیز باید توجه کرد که سرمایه اجتماعی و فرهنگی در طول مدت زمان شکل می‌گیرد اما از بین رفتن آن می‌تواند در کوتاه‌ترین زمان نیز صورت گیرد.

۳-۳-۱- عوامل و فرایندهای فرهنگی-اجتماعی مانع توسعه

اگر بخواهیم از مسائل فرهنگی و اجتماعی مانع توسعه استان صحبت کنیم می‌توان به عواملی مانند مهجور واقع شدن مسائل فرهنگی، به کارگیری اشخاص غیر متخصص و غیر کارشناس برای مدیریت و حل مسائل فرهنگی، روند رو به کاهش فرهنگ مشارکت در میان مردم، عمق یافتن نابسامانی‌های اجتماعی، روند افزایشی آسیب‌های اجتماعی مانند اعتیاد، سرقت و طلاق، بی‌ثباتی و پیش‌بینی ناپذیر بودن الگوهای رفتاری و عملکرد اقشار مختلف اشاره کرد. در توضیح آسیب‌های اجتماعی باید عنوان کرد که روند افزایشی برخی از آسیب‌ها و مسائل اجتماعی مهم همچون سرقت، طلاق، اعتیاد و بیکاری می‌تواند تأثیر منفی بر وضعیت استان بگذارد و مانع توسعه استان باشد. وضعیت نامطلوب این شاخص‌ها در سطح استان نیز اگرچه خود معلول برخی علل دیگر است اما در صورت تداوم، تعمیق و نهادینه شدن می‌تواند تبدیل به مانعی مهم در مسیر توسعه گردد.

۳-۳-۱-۴- وضعیت شاخص‌های توسعه انسانی در استان چهارمحال و بختیاری

- تحلیل مسائل و مشکلات اجتماعی (طلاق، سرقت و جنایت...)

آسیب‌شناسی مفهومی است که در واقع از علوم زیستی گرفته شده است و در سایر علوم مانند جامعه‌شناسی و اقتصاد به کار گرفته می‌شود. طبق تعریف، آسیب‌شناسی عبارت از مطالعه و شناخت ریشه بی‌نظمی‌ها در ارگانسیم است (ستوده، ۱۳۷۳). در پزشکی به فرایند علت‌یابی بیماری‌ها، آسیب‌شناسی می‌گویند (رئیس دانا، ۱۳۸۰) و در جامعه‌شناسی مبحث آسیب‌شناسی اجتماعی به مطالعه ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی نظیر بیکاری، فقر، اعتیاد، خودکشی و... همراه با علل و روش‌های پیشگیری و درمان آن‌ها می‌پردازد. مسئله آسیب‌شناسی در علوم اجتماعی بسیار پیچیده‌تر از سایر علوم است چرا که در آسیب‌های اجتماعی آنچه که بسیار اهمیت

دارد شناسایی و تشخیص هنجارها و ناهنجاری‌های اجتماعی در هر جامعه است (صدیق سروستانی، ۱۳۸۵).

امروزه آسیب‌های اجتماعی به عنوان یک تهدید جدی سلامت کودکان و نوجوانان را با خطر مواجه ساخته است. موضوع آسیب‌های اجتماعی و روش‌های مقابله با آن از موضوعات با اهمیت می‌باشد که برای حل آن نیازمند همکاری مستقیم خانواده‌ها و متولیان امور اجتماعی و ذی‌ربط در حل آسیب‌های اجتماعی می‌باشد.

برنامه ریزان اجتماعی همواره دغدغه و تلاش برای پیشگیری و کنترل آسیب‌های اجتماعی را دارند. به همین منظور پژوهشگران برای پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی نیازمند شناخت و تبیین این گونه مسائل و همچنین شناخت شیوه‌های اجرایی پیشگیرانه و مزایا و چالش‌های عملی هستند. پس باید به این نکته توجه کرد که شناخت علمی و تجربه‌های عملی از موارد اصلی و مهم برای برنامه‌ریزی در جهت کاهش آسیب‌های اجتماعی هستند که پژوهشگران باید به آن توجه کنند.

اختلاف و چنددستگی

بر اساس طرح پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، ۶۵ درصد از مردم شهر کرد به این سؤال که "اختلاف و چنددستگی تا چه اندازه مشکل جدی و مهم جامعه محسوب می‌شود؟" پاسخ بیش از متوسط داده‌اند.

به عبارت دیگر مردم استان، چنددستگی را امری مذموم تلقی می‌کنند. چنددستگی با توجه به ماهیت چند قومی استان یکی از مسائل حائز اهمیت است. چرا که هر چه این مسئله پررنگ‌تر شود، بر میزان سرمایه اجتماعی در سطح استان و بالطبع سطح کشور مؤثر است.

اعتیاد و قاچاق مواد مخدر

آمارهای رسمی موجود به دلیل آن که عموماً بر اساس پرونده‌های قضایی تشکیل شده گردآوری می‌شوند، اطلاعات دقیقی از معتادان دستگیر نشده (یا ارجاع نشده به نهادهای قضایی) و مصرف‌کنندگان تفننی ارائه نمی‌دهند. بنابراین قابل اتکا نیستند اما با توجه به روند رو به افزایش قاچاق مواد مخدر در استان و تبدیل شدن استان به مسیر ترانزیت مواد مخدر، این آمار در ترسیم چشم‌اندازی کلی نسبت به مسائل و آسیب‌های اجتماعی در کنار بخشی از نتایج طرح‌های مهم دیگر مثل پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان حائز اهمیت است. در این پیمایش، دیدگاه نزدیک به ۹۰ درصد مردم استان چهارمحال و بختیاری نسبت به اعتیاد، یک معضل اجتماعی، با اهمیت بیش از متوسط است. تعداد دستگیرشدگان (مصرف‌کنندگان) مواد مخدر در مجموع رو به کاهش است اما افزایش تعداد دستگیرشدگان (قاچاقچیان و توزیع‌کنندگان) قابل مشاهده است. جدول زیر میزان انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف‌شده به کیلوگرم در استان را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود میزان مواد مخدر کشف‌شده در همه موادها در سال ۱۳۹۷ در استان نسبت به سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است.

جدول ۱۹- انواع مواد مخدر و روان‌گردان‌های کشف‌شده

۱۳۹۷ کل کشور	۱۳۹۷ چهارمحال و بختیاری	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۸۰	مواد مخدر (کیلوگرم)	
۲۳۸۲۶	۲۰/۳۷۵	۱۹/۱۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	مواد افیونی	هروئین (هروئین، کراک، کریستال)
۶۲۱۳۷۸	۲۲۷۲/۳۵۲	۱۴۱۰/۶۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰		تریاک و شیره تریاک
۸۰۵۳۰	۱۳۶/۸۴۰	۱۸۲/۲۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	کانابیس	حشیش
۱۶۹۲۴	۲۸/۷۲۰	۱۳۵/۸۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰		گراس
۵۵۲۰	۱/۳۱۵	۰/۵۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	محرک‌ها	شیشه (متا آمفتامین)
۱۷۹۰۲	۴۰/۴۸۹	۱۱/۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰		سایر موارد
۷			۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	سایر موارد	آپول و قرص‌های روان‌گردان
۳۰۷۸۵۵	۲/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰		مواد پیش‌ساز (لیتر)

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

تعداد دستگیرشدگان (قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده مواد مخدر) در سال ۱۳۹۷ برابر با ۳۸۷۵ نفر و تعداد معتادان و مصرف کنندگان مواد مخدر برابر با ۲۵۱۸ نفر است که میزان آن در سال ۱۳۹۷ نسبت به سال ۱۳۹۵ کاهش داشته است. تعداد اتباع بیگانه دستگیر شده نیز برابر با ۱۰۳۴ نفر بوده است.

جدول ۲۰- دستگیرشدگان در ارتباط با انواع مواد مخدر کشف شده به تفکیک نوع جرم

سال	جمع کل	قاچاقچیان و عوامل توزیع کننده	معتاد و مصرف کننده	اتباع بیگانه
۱۳۸۰	۲۷۲۸	۰۰۰	۲۷۲۸	۰۰۰
۱۳۸۵	۴۸۳۱	۰۰۰	۴۸۳۱	۰۰۰
۱۳۹۰	۲۸۷۸	۰۰۰	۲۸۷۸	۰۰۰
۱۳۹۵	۴۴۸۲	۳۳۱	۳۰۸۱	۱۰۷۰
۱۳۹۷	۳۸۵۷	۳۰۵	۲۵۱۸	۱۰۳۴

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر) در استان را نشان می‌دهد همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۳۱/۹۱ و در کل کشور برابر با ۱۱۴/۴۴ بوده است که نشان از وضعیت بهتر استان در خصوص مواد مخدر بوده است.

جدول ۲۱- نسبت متوسط مقدار مواد مخدر کشف شده به کل جمعیت (کیلوگرم به ده هزار نفر)

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۲۰	۳۱/۹۱	چهارمحال و بختیاری
-	۱۱۴/۴۴	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۴-۱۳۹۸

جدول زیر نسبت دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت در استان را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است این نسبت در سال ۱۳۹۸ در استان برابر با ۲۹/۶۴ و در کل کشور برابر با ۵۰/۲۵ بوده است که نشان از وضعیت بهتر استان در خصوص دستگیرشدگان مواد مخدر بوده است. که این موضوع می‌تواند میزان کم رواج مواد مخدر در استان نسبت به کل کشور را نیز بیان کند.

جدول ۲۲- نسبت تعداد دستگیرشدگان مواد مخدر به کل جمعیت

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۲۶	۲۹/۶۴	چهارمحال و بختیاری
-	۵۰/۲۵	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

سرقت

در سال ۱۳۹۷ و به نسبت سال‌های گذشته، میزان انواع سرقت در استان چهارمحال و بختیاری افزایش یافته است که آمار آن در جدول زیر آورده شده است.

بر اساس بررسی‌ها، از اماکن خصوصی، ۱۴۷۱ مورد سرقت صورت گرفته است.

هم‌چنین تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌ها در سال ۱۳۹۷ در استان چهارمحال و بختیاری برابر با ۲۸۱۸ نفر است. همان‌طور که در جدول زیر قابل مشاهده است تعداد سرقت‌های انجام شده طی سال‌های مورد بررسی رو به افزایش بوده است.

جدول ۲۳- سرقت‌های عادی بر حسب نوع

سال	سرقت از اماکن					سرقت انواع وسایل نقلیه و لوازم آن				
	اماکن دولتی	فنازل	مغازه‌ها	تجاری	مراکز صنعتی و	سایر اماکن	اتومبیل	دوچرخه تفریحی و سبک‌ساز	دریایی	قایق و لوازم قایق، موتور آن
۱۳۷۵	۸۸	۲۴۹	۱۸۵	۰	۱۴	۲۹	۴۸	۰	۵۸	۲۶۸
۱۳۸۰	۶۳	۲۲۱	۱۲۳	۵۰	۸	۳۵	۱۰۲	۰	۱۵۶	۱۹۵
۱۳۸۵	۲۲	۱۶۷	۱۰۰	۴۸	۹	۲۱	۱۸۶	۰	۱۰۰	۱۷۳
۱۳۹۰	۴۳	۴۱۳	۱۳۶	۰	۲۱۴	۹۹	۴۶۶	۰	۴۹۹	۲۴۸
۱۳۹۵	۵۲	۴۸۵	۹۶	۰	۱۲۳	۱۷۵	۳۶۰	۰	۹۷۰	۳۴۳
۱۳۹۷	۱۸۵	۸۶۱	۱۸۲	۰۰۰	۱۴۷۱	۲۳۱	۴۷۳	۰	۱۶۰۰	۶۹۰

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت در سال ۱۳۹۸ را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است نسبت دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی در سال ۱۳۹۸ در استان برابر ۲۹/۳۶ و در کشور برابر با ۴۲/۸۲ بوده است که این میزان نشان از میانگین پایین دستگیرشدگان نسبت به کل کشور می‌دهد.

جدول ۲۴- نسبت تعداد دستگیرشدگان انواع سرقت‌های عادی به کل جمعیت

۱۳۹۸		استان
رتبه	نسبت	
۲۱	۲۹/۳۶	چهارمحال و بختیاری
-	۴۲/۸۲	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

طلاق

در فرهنگ یک جامعه با ماهیت سنتی، طلاق امری مذموم تلقی می‌شود. استان چهارمحال و بختیاری نیز از این قاعده‌ی کلی مستثنی نیست و طلاق و فروپاذه

قیح است. (بیش از ۷۰ درصد جامعه‌ی آماری در پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، طلاق را یک معضل اجتماعی با اهمیت بالا می‌دانند). با این وجود، از روند رو به افزایش میزان طلاق طی سال‌های اخیر نباید غافل بود. در سال ۱۳۹۳ طلاق با نرخ ۲۸/۹ درصد، پس از سرعت در جایگاه دوم پرونده‌های قضایی استان قرار دارد (سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۳).

در سال ۱۳۹۷ بیش‌ترین میزان طلاق با نرخ ۴۱/۴ درصد در شهرکرد و کمترین آمار با نرخ ۰/۱ درصد در کوهرنگ گزارش شده است. با توجه به آمار، طلاق در شهرهای استان سیر صعودی و در روستاها سیر نزولی دارد. به عبارت دیگر آمار و میزان طلاق استان، روند دوگانه‌ای دارد. اگر روند مهاجرت از روستا به شهر در نظر گرفته نشود، می‌توان گفت هم‌زمان با رشد شهرنشینی، استان چهارمحال و بختیاری با افزایش آمار طلاق و کاهش قیح اجتماعی آن، مواجه شده است. جدول زیر تعداد طلاق و ازدواج را به تفکیک مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد؛ با توجه به اطلاعات زیر از سال ۱۳۹۰ شاهد روند رو به کاهش ازدواج و روند رو به افزایش طلاق در استان هستیم.

جدول ۲۵- تعداد طلاق و ازدواج به تفکیک نقاط شهری و روستایی

نقاط روستایی		نقاط شهری		جمع		سال
ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	ازدواج	طلاق	
۱۱۱۳	۲۱	۶۷۳۴	۲۸۵	۷۸۴۷	۳۰۶	۱۳۸۰
۴۶۰۰	۱۴۹	۵۸۰۱	۳۵۴	۱۰۴۰۱	۵۰۳	۱۳۸۵
۵۷۵۸	۴۰۴	۷۱۰۳	۶۲۷	۱۲۸۶۱	۱۰۳۱	۱۳۹۰
۱۶۸۴	۲۲۹	۸۲۰۲	۱۰۸۴	۹۸۸۶	۱۳۱۳	۱۳۹۵
۱۵۱۳	۲۱۱	۶۳۷۵	۱۲۸۳	۷۸۸۸	۱۴۹۴	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری ۱۳۹۷

جدول زیر نسبت طلاق به ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری طی سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۷ را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول مشخص است نسبت طلاق به ازدواج طی سال‌های مورد

بررسی افزایش یافته است به گونه‌ای که از ۶/۸ در سال ۱۳۸۸ به ۱۸/۹ در سال ۱۳۹۷ رسیده است. که این موضوع نشان می‌دهد قبح طلاق در جامعه کم شده است.

جدول ۲۶- نسبت طلاق به ازدواج در استان چهارمحال و بختیاری از سال ۱۳۸۸ تا سال ۱۳۹۷

سال	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۷
تعداد طلاق به ازای هر ۱۰۰ ازدواج	۶/۸	۶/۷	۸/۰	۹/۹	۱۰/۰	۱۱/۵	۱۳/۵	۱۳/۳	۱۸/۹

منبع: مطالعات آمایش استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۸

بهبودی و تأمین اجتماعی

در سال ۱۳۹۷، ۷ مرکز نگهداری کودکان بی سرپرست و ۱۱ مرکز آسیب‌های اجتماعی در استان فعال بوده است. ۱۴۳۰۵ خانوار مستمری‌بگیر نیز، ۴۴۹۴ میلیون ریال تحت پوشش اداره کل بهبودی کمک دریافت کرده‌اند. در این سال ۶۵ واحد خدمات‌رسانی، ۴۳۹۴۷ خانوار، ۱۸۳۶۸ خانوار با سرپرست زن، ۹۱۸۶۳ فرد، ۱۴۳۱۰ مددجویان موردی، ۲۱۳۱۴ سالمند و ۲۰۴۱ یتیم مورد حمایت کمیته امداد بوده‌اند (سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷).

جدول ۲۷- تعداد مراکز (دولتی و غیردولتی) تحت پوشش معاونت اجتماعی اداره کل بهبودی و افراد خدمت‌گیرنده

سال و شهرستان	نگهداری کودکان بی سرپرست		آسیب‌های اجتماعی	
	تعداد مراکز	تعداد افراد	تعداد مراکز	تعداد افراد
۱۳۹۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
۱۳۹۵	۶	۳۶	۹	۳۴۰۶
۱۳۹۷	۷	۳۹۵	۴۰	۶۰۸۷
کل کشور	۶۶۳	۳۶۱۸۲	۱۷۳۱	۸۱۸۱۸

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی را نشان می‌دهد همان‌طور که در جدول مشخص است استان فقط در نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی نسبت به کل کشور وضعیت بهتری دارد و در رتبه دوم قرار دارد و در دیگر موارد وضعیت مناسبی ندارد.

جدول ۲۸- میزان شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۲	۰/۸۴	چهارمحال و بختیاری	نسبت تعداد مراکز ارائه‌دهنده خدمات اجتماعی شهری در بخش آسیب‌های اجتماعی به تعداد افراد دارای آسیب اجتماعی
-	۰/۱۸	کل کشور	
۲۴	۱/۸۵	چهارمحال و بختیاری	نسبت تعداد مراکز نگهداری از کودکان بی سرپرست به تعداد کودکان بی سرپرست
-	۲/۶۰	کل کشور	
۲۱	۳۰۷۵۹	چهارمحال و بختیاری	تعداد معلولان تحت نظارت سازمان بهزیستی کشور
-	۱۷۱۰۴۷۵	کل کشور	
۳۰	۴۷۷۳	چهارمحال و بختیاری	تعداد افراد پذیرفته شده در مراکز آسیب‌های اجتماعی تحت پوشش سازمان بهزیستی
-	۹۴۵۳۹۴	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر موارد مرتبط در خصوص کمیته امداد امام خمینی استان چهارمحال و بختیاری را در مقایسه با کل کشور نشان می‌دهد؛ همان‌طور که مشاهده می‌شود استان در هیچ یک از موارد مورد بررسی وضعیت مناسبی ندارد و در همه شاخص‌ها نسبت به کل کشور پایین تر بوده است.

جدول ۲۹- میزان شاخص های مرتبط با کمیته امداد امام خمینی

۱۳۹۸		استان	موارد
رتبه	شاخص		
۱۸	۲۲	چهارمحال و بختیاری	تعداد واحدهای کمیته امداد امام خمینی
-	۸۳۲	کل کشور	
۲۱	۹۲۷۵۲	چهارمحال و بختیاری	تعداد مددجویان مورد حمایت کمیته امداد خمینی
-	۴۷۸۳۶۸۱	کل کشور	
۲۷	۱۹/۷	چهارمحال و بختیاری	سهم زنان سرپرست خانوار از کل افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی
-	۲۵/۱	کل کشور	

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی در استان و همچنین کل کشور را نشان می دهد؛ همان طور که در جدول مشخص است در مجموع ۴۹/۴ درصد مردم در استان بیمه شده و مستمری بگیر هستند که این درصد از درصد کل کشور پایین تر است. در استان مورد بررسی، ۴۲/۵۵ درصد بیمه شده و ۶/۸۵ درصد مستمری بگیر هستند. که این درصد در کل کشور برابر با ۴۵/۶۱ درصد بیمه شده و ۸/۱۵ درصد مستمری بگیر می باشد.

جدول ۳۰- درصد افراد تحت پوشش سازمان تأمین اجتماعی

سال ۱۳۹۷			استان
مستمری بگیران	بیمه شدگان	مجموع	
۶/۸۵	۴۲/۵۵	۴۹/۴۰	چهارمحال و بختیاری
۸/۱۵	۴۵/۶۱	۵۳/۷۶	کل کشور

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر درصد بیمه شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت در سال ۱۳۹۷ در استان و همچنین کل کشور را نشان می دهد؛ همان طور که در جدول مشخص است درصد افراد بیمه شده در استان برابر با ۶۵/۵۶ درصد بوده است که از درصد بیمه شدگان پوشش سازمان بیمه سلامت در کل کشور (۵۱/۶۳ درصد) بیشتر بوده است.

جدول ۳۱- درصد بیمه‌شدگان تحت پوشش سازمان بیمه سلامت ایران^۱

سال	۱۳۹۷
چهارمحال و بختیاری	۶۵/۵۶
کل کشور	۵۱/۶۳

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

بیکاری

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر را تا سال ۱۳۹۷ در استان چهارمحال و بختیاری را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که از جدول مشاهده می‌شود نرخ بیکاری در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱۷/۴ بوده است؛ همچنین باید توجه داشت که نرخ بیکاری در استان در همه سال‌های بررسی شده به جز سال ۱۳۸۰ بالاتر از کل کشور بوده است و دارای وضعیت نامناسبی است.

جدول ۳۲- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۷
چهارمحال و بختیاری	۱۲/۴	۱۲/۵	۱۳/۳	۲۰/۲	۱۷/۴
کل کشور	۱۴/۲	۱۱/۳	۱۲/۳	۱۲/۴	۱۲

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش‌تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور را نشان می‌دهد. استان چهارمحال و بختیاری از سال ۱۳۹۴ تا سال ۱۳۹۸ جزو ۳ استانی بوده که بیشترین نرخ بیکاری در بین استان‌های کشور را داشته است و در همه سال‌ها نرخ بیکاری آن بالاتر از نرخ کل کشور بوده است؛ همچنین در مقایسه نرخ بیکاری در

۱- از تاریخ ۱۳۹۱/۷/۱ سازمان بیمه خدمات درمانی به سازمان بیمه سلامت ایران تغییر نام پیدا کرده است.

مناطق شهری و روستایی استان نیز باید عنوان کرد که از سال ۱۳۹۶ به بعد نرخ بیکاری در مناطق روستایی بالاتر بوده است.

جدول ۳۳- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک مناطق شهری و روستایی

نقاط روستایی		نقاط شهری		جمع		سال
رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	
۲	۱۴/۶	۳	۱۷/۵	۳	۱۶/۴	چهارمحال و بختیاری
-	۸/۱	-	۱۲/۲	-	۱۱	کل کشور
۱	۱۹/۹	۲	۲۰/۴	۲	۲۰/۲	چهارمحال و بختیاری
-	۸/۹	-	۱۳/۷	-	۱۲/۴	کل کشور
۱	۲۱/۲	۲	۲۰/۶	۲	۲۰/۸	چهارمحال و بختیاری
-	۸/۲	-	۱۳/۴	-	۱۲/۱	کل کشور
۱	۱۸/۲	۴	۱۷	۲	۱۷/۴	چهارمحال و بختیاری
-	۷/۹	-	۱۳/۵	-	۱۲	کل کشور
۱	۱۵/۵	۵	۱۵/۳	۳	۱۵/۳	چهارمحال و بختیاری
-	۷/۳	-	۱۱/۸	-	۱۰/۶	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۸-۱۳۹۴

جدول زیر نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور را نشان می‌دهد؛ همان‌طور که در جدول قابل مشاهده است نرخ بیکاری زنان در همه سال‌های مورد بررسی نسبت به بیکاری مردان، هم در استان و هم در کل کشور بیشتر بوده است. نکته قابل توجه این که در تمام سال‌های بررسی شده نرخ بیکاری زنان استان همواره از نرخ بیکاری زنان کل کشور بالاتر بوده وضعیت نامناسبی داشته است. همچنین در خصوص نرخ بیکاری مردان نیز باید عنوان کرد که استان چهارمحال و بختیاری دومین استانی است که بالاترین نرخ بیکاری را در کل کشور داشته است و وضعیت نگران‌کننده‌ای را دارد.

جدول ۳۴- نرخ بیکاری در جمعیت ۱۰ ساله و بیش تر به تفکیک جنسیت

نرخ بیکاری زنان		نرخ بیکاری مردان		سال
رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	
۱۵	۲۰/۳	۲	۱۵/۶	چهارمحال و بختیاری
-	۱۹/۴	-	۹/۳	کل کشور
۷	۲۵/۲	۲	۱۹	چهارمحال و بختیاری
-	۲۰/۷	-	۱۰/۵	کل کشور
۸	۲۳/۶	۲	۲۰/۱	چهارمحال و بختیاری
-	۱۹/۸	-	۱۰/۲	کل کشور
۹	۲۱/۴	۲	۱۶/۴	چهارمحال و بختیاری
-	۱۸/۹	-	۱۰/۴	کل کشور
۱۵	۱۸/۳	۲	۱۴/۷	چهارمحال و بختیاری
-	۱۷/۵	-	۹	کل کشور

منبع: سازمان آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور، ۱۳۹۴-۱۳۹۸

۳-۳-۱-۵- سنجش سرمایه اجتماعی استان

در این بخش از گزارش به بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در سطوح کلان میانی و خرد و همچنین شاخص سرمایه اجتماعی کل بر اساس نتایج گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳ پرداخته شده است.

سرمایه اجتماعی سطح کلان

بر اساس گزارش سنجش سرمایه اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۳، سنجش سرمایه اجتماعی در سطح کلان از ترکیب ۴ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که میانگین هر کدام از این مؤلفه‌ها در تعیین وضعیت سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان و کل کشور مهم است.

❖ پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات

- ❖ پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف
- ❖ پنداشت نسبت به نکویی جامعه
  ۱. مطلوب بودن جامعه
  ۲. وجود عدالت و برابری
- ❖ ارزیابی نسبت به آینده

جدول زیر نشان دهنده میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور می‌باشد؛ همان‌طور که در جدول مشاهده می‌شود در همه مؤلفه‌ها میانگین استان چهارمحال و بختیاری به جز پنداشت نسبت به نکویی جامعه (وجود عدالت و برابری) پایین‌تر از میانگین کل کشور است، که این مسئله نشان دهنده سطح پایین استان نسبت به کل کشور در مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی کلان است، باید توجه داشت که میانگین مؤلفه‌ها در استان چهارمحال و بختیاری در همه موارد از سطح متوسط پایین‌تر است.

جدول ۳۵- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور

میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۲۲/۹۳	چهارمحال و بختیاری	پنداشت نسبت به موفقیت نظام در رفع و حل مشکلات (میانگین طیف ۳۰)
۲۳/۶۴	کل کشور	
۲۹/۰۵	چهارمحال و بختیاری	پنداشت نسبت به موفقیت نهادی در انجام وظایف (میانگین طیف ۳۰)
۲۹/۳	کل کشور	
۲۱/۵۳	چهارمحال و بختیاری	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (مطلوب بودن جامعه) (میانگین طیف ۲۴)
۲۱/۹۱	کل کشور	
۲۲/۰۸	کل کشور	پنداشت نسبت به نکویی جامعه (وجود عدالت و برابری) (میانگین طیف ۲۷)
۱۶/۷۱	چهارمحال و بختیاری	ارزیابی نسبت به آینده (میانگین طیف ۲۱)
۱۸/۸۲	کل کشور	

منبع: اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر بیانگر شاخص سرمایه اجتماعی در سطح کلان در استان چهارمحال و بختیاری و همچنین کل کشور است. با توجه به اطلاعات جدول مشاهده می‌شود که میانگین استان چهارمحال و بختیاری در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان برابر ۱۲/۷۴ که از میانگین کل کشور با ۱۳/۱۸ پایین‌تر بوده است؛ این موضوع نشان دهنده وضعیت نامناسب استان چهارمحال و بختیاری در شاخص سرمایه اجتماعی سطح کلان نسبت به کل کشور است. میانگین سرمایه اجتماعی در استان چهارمحال و بختیاری از میانگین طیف اصلی پایین‌تر است. به این نکته باید توجه کرد که پایین‌تر بودن میانگین این شاخص در استان می‌تواند یکی از عوامل مانع توسعه در استان باشد.

جدول ۳۶- میانگین سرمایه اجتماعی سطح کلان در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور

میانگین طیف (۱۵)	استان	مورد
۱۲/۷۴	چهارمحال و بختیاری	سرمایه اجتماعی در سطح کلان
۱۳/۱۸	کل کشور	

منبع: اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح میانی

سرمایه اجتماعی در سطح میانی از ترکیب ۸ مؤلفه زیر ساخته می‌شود که مبتنی بر نظر پاسخگویان نسبت به نهادها و سازمان‌ها می‌باشد و عبارت‌اند از:

۱. اعتماد سازمانی
۲. کیفیت خدمات سازمانی
۳. عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها
۴. آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز
۵. اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای)
۶. دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای
۷. عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای

۸. ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مسئولین

جدول زیر مربوط به مؤلفه‌های شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد. همان‌طور که در جدول مشخص است میانگین استان چهارمحال و بختیاری نسبت به کل کشور فقط در دو مؤلفه‌ی آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین بیشتر است و در دیگر مؤلفه‌ها پایین‌تر بوده است این موضوع نشان از وضعیت نامناسب استان چهارمحال و بختیاری در مؤلفه‌های شاخص سرمایه اجتماعی در سطح میانی می‌باشد. با توجه به اطلاعات جدول، این استان فقط در مولفه آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز میانگینی بالاتر از حد متوسط نسبت به میانگین اصلی طیف داشته است.

جدول ۳۷- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور

میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۶۳/۲۲	چهارمحال و بختیاری	اعتماد سازمانی (میانگین طیف ۶۹)
۶۴/۳۴	کل کشور	
۵۳/۰۵	چهارمحال و بختیاری	کیفیت خدمات سازمانی (میانگین طیف ۶۰)
۵۵/۶۱	کل کشور	
۵۱/۹۷	چهارمحال و بختیاری	عملکرد و پاسخگویی سازمان‌ها به نیازها (میانگین طیف ۵۴)
۵۲/۲۶	کل کشور	
۵۰/۸۲	چهارمحال و بختیاری	آمادگی مشارکت و کمک به سازمان‌ها در صورت نیاز (میانگین طیف ۴۸)
۴۵/۵۴	کل کشور	
۳۹/۱۳	چهارمحال و بختیاری	اعتماد تعمیم یافته (اعتماد به گروه‌های شغلی و حرفه‌ای) (میانگین طیف ۳۹)
۳۹/۴۹	کل کشور	
۳۹	چهارمحال و بختیاری	دگرخواهی، پرهیزکاری و وظیفه‌شناسی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
۳۹/۷۵	کل کشور	
۳۷/۵۱	چهارمحال و بختیاری	عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (میانگین طیف ۳۹)
۳۸	کل کشور	
۱۵/۲۵	چهارمحال و بختیاری	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی منفی مسئولین (میانگین طیف ۱۸)
۱۹/۹۷	کل کشور	
۱۳/۱۱	چهارمحال و بختیاری	ویژگی‌ها و ارزش‌های اخلاقی مثبت مسئولین (میانگین طیف ۱۵)
۱۳	کل کشور	

جدول زیر مربوط به میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور می‌باشد که این استان با میانگین ۲۶/۶۹ کمی بالاتر از میانگین کل کشور با ۲۶/۳۶ است با این حال وضعیت استان در این شاخص با وجود نسبت بهتر به کل کشور پایین بوده است و یکی دیگر از موانع توسعه در استان می‌تواند باشد.

جدول ۳۸- میانگین سرمایه اجتماعی سطح میانی در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور

میانگین طیف (۲۷)	استان	مورد
۲۶/۶۹	چهارمحال و بختیاری	سرمایه اجتماعی در سطح میانی
۲۶/۳۶	کل کشور	

منبع: اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی سطح خرد

سرمایه اجتماعی در سطح خرد با ۸ مؤلفه زیر تعریف می‌شود که از مجموع این مؤلفه‌ها شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد ساخته می‌شود و عبارت‌اند از:

۱. اعتماد عمومی
۲. ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی
۳. عام‌گرایی اجتماعی (شعاع اعتماد و تعاملات نزدیک و دور؛ از اعضای خانواده تا غریبه‌ها)
۴. مشارکت اجتماعی
۵. بده‌بستان اجتماعی
۶. تعلق و عرق ملی
۷. رضایت از زندگی
۸. احساس امنیت

جدول زیر میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول مشاهده می‌شود که عام‌گرایی اجتماعی (در همه ابعاد) در استان نسبت به میانگین کشور، بالاتر و در دیگر مؤلفه‌ها پایین‌تر است.

جدول ۳۹- میانگین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور

میانگین	استان	مؤلفه‌ها
۲۶/۲	چهارمحال و بختیاری	ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی منفی (میانگین طیف ۲۱)
۲۴/۹	کل کشور	
۲۳/۶۲	چهارمحال و بختیاری	ارزش‌ها و ویژگی‌های اخلاقی مثبت (میانگین طیف ۲۷)
۲۳/۷۶	کل کشور	
۲۵/۲۵	چهارمحال و بختیاری	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با اعضای خانواده
۲۵/۱۱	کل کشور	
۱۹/۴۹	چهارمحال و بختیاری	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با همسایه‌ها و آشنایان
۱۹/۱۱	کل کشور	
۱۵/۵۱	چهارمحال و بختیاری	عام‌گرایی اجتماعی شعاع اعتماد و تعاملات با غیر همشهری و غریبه‌ها
۱۵/۱۶	کل کشور	

منبع: اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی سطح خرد را در استان و کل کشور نشان می‌دهد؛ با توجه به جدول میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد استان چهارمحال و بختیاری (۲۵/۱) کمی پایین‌تر از میانگین کل کشور (۲۵/۲۳) می‌باشد و همان‌گونه که مشاهده می‌شود میانگین استان از میانگین طیف اصلی شاخص نیز پایین‌تر است.

جدول ۴۰- میانگین سرمایه اجتماعی سطح خرد در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور

میانگین طیف (۲۷)	استان	مورد
۲۵/۱	چهارمحال و بختیاری	سرمایه اجتماعی در سطح خرد
۲۵/۲۳	کل کشور	

منبع: اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

سرمایه اجتماعی کل

جدول زیر میانگین شاخص سرمایه اجتماعی را در استان و کل کشور نشان می‌دهد با توجه به جدول، میانگین سرمایه اجتماعی استان چهارمحال و بختیاری (۲/۷۷) کمی پایین‌تر از میانگین کل کشور (۲/۷۹) می‌باشد و همچنین میانگین استان چهارمحال و بختیاری از میانگین اصلی طیف این شاخص نیز پایین‌تر است که این موضوع نشان دهنده این است که میانگین سرمایه اجتماعی در استان چهارمحال و بختیاری از سطح متوسط نیز پایین‌تر است.

جدول ۴۱- میانگین سرمایه اجتماعی در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور

میانگین (۱ تا ۵)	استان	مورد
۲/۷۷	چهارمحال و بختیاری	سرمایه اجتماعی کل
۲/۷۹	کل کشور	

منبع: اطلاعات سرمایه اجتماعی کل کشور، ۱۳۹۳

وضعیت سلامت و درمان استان چهارمحال و بختیاری

در سال ۱۳۹۷، تعداد ۸۰۳ پزشک در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی استان مشغول به فعالیت بوده‌اند. در این سال، ۱۱ بیمارستان با ۱۹۴۲ تخت ثابت در سطح استان فعال بوده که از این تعداد، ۱۰ بیمارستان تحت نظارت دانشگاه علوم پزشکی و یک بیمارستان تحت نظارت اداره کل تأمین اجتماعی استان است (سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷). همچنین در این سال، ۱۲۶ مرکز بهداشتی و درمانی، ۱۲۸ آزمایشگاه تشخیص پزشکی (۱۱۴ واحد دولتی، ۱۴ واحد خصوصی)، ۹۷ داروخانه (۹۳ واحد خصوصی و ۴ واحد دولتی)، ۴۱ مرکز تشخیصی-درمانی هسته‌ای (۱۸ واحد دولتی و ۱۲ واحد خصوصی) و ۸۴ مرکز جامع توان‌بخشی (۱۸ مرکز دولتی و ۶۶ مرکز خصوصی) فعال بوده‌اند. تعداد اورژانس پیش بیمارستانی نیز، ۵۰ پایگاه گزارش شده است. در سال ۱۳۹۷ تعداد ۲۹۹۶۶ نفر در استان برای اهدای خون مراجعه کرده‌اند و میزان کل اهدا برابر با ۲۱۸۵۹ کیسه خون بوده است (سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷). جدول‌های زیر تعداد و سرانه (در هر صد هزار نفر) پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم

پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص را نشان می‌دهد؛ با توجه به بررسی‌ها، در سال ۱۳۹۷ سرانه مجموع پزشکان شاغل در استان برابر با ۸۴/۷۳ در هر صد هزار نفر بوده است که در مقایسه با کل کشور (۶۱/۰۶ در هر صد هزار نفر) بالاتر بوده و به نسبت کل کشور وضعیت بهتری داشته است؛ همچنین باید به این نکته توجه کرد که در تمام موارد مورد بررسی در خصوص پزشکان، استان چهارمحال و بختیاری در مقایسه با کل کشور وضعیت بهتری داشته است.

جدول ۴۲- پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق متخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۴۸۸۰۶	۱۶۱۳۰	۵۲۲۲	۳۴۰	۲۴۰۶	۱۶۵۳۰	۲۶۲۶	۵۵۵۲
۱۳۸۵	۲۶۸	۲۲۰	۳۶	۲	۱۰	۰۰۰	۰۰۰	۰
۱۳۹۰	۵۵۴	۳۰۳	۴۰	۸	۱۷	۱۱۸	۲۴	۳۹
۱۳۹۵	۷۵۱	۳۳۷	۵۵	۹	۱۹	۱۹۱	۳۹	۸۸
۱۳۹۷	۸۰۳	۳۴۳	۶۶	۹	۲۱	۲۱۰	۴۴	۹۷

منبع: سالنامه آماری کشور، ۱۳۹۷

جدول ۴۳- سرانه پزشکان شاغل در دانشگاه‌های علوم پزشکی و خدمات بهداشتی - درمانی بر حسب نوع رشته و نوع تخصص (صد هزار نفر)

سال	جمع	پزشک عمومی	دندان پزشکی	دکترای علوم آزمایشگاهی	داروساز	پزشک متخصص	پزشک فوق متخصص	دکترای تخصصی
کل کشور	۶۱/۰۶	۲۰/۱۸	۶/۵۳	۰/۴۳	۳/۰۱	۲۰/۶۸	۳/۲۹	۶/۹۵
۱۳۸۵	۳۱/۲۴	۲۵/۶۴	۴/۲۰	۰/۲۳	۱/۱۷	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
۱۳۹۰	۶۱/۸۸	۳۳/۸۴	۴/۴۷	۰/۸۹	۱/۹۰	۱۳/۱۸	۲/۶۸	۴/۳۶
۱۳۹۵	۷۹/۲۴	۳۵/۵۶	۵/۸۰	۰/۹۵	۲/۰۰	۲۰/۱۵	۴/۱۱	۹/۲۹
۱۳۹۷	۸۴/۷۳	۳۶/۱۹	۶/۹۶	۰/۹۵	۲/۲۲	۲۲/۱۶	۴/۶۴	۱۰/۲۳

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷

جدول‌های زیر تعداد و سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهند. سرانه بیمارستان‌های فعال استان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱/۱۶ در هر صد هزار نفر است که نسبت به کل کشور (۱/۲۷) وضعیت نامناسبی دارد و نسبت بیمارستان‌های فعال استان به جمعیت کم است. همچنین در تخت‌های فعال و مصوب نیز وضعیت استان (۲۰۴/۹ در هر صد هزار نفر) نسبت به کل کشور (۲۰۸/۳۷ در هر صد هزار نفر) کمی پایین‌تر است و وضعیت مطلوبی ندارد.

جدول ۴۴- تعداد بیمارستان‌های فعال کشور و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی

سال	مجموع		دولتی						غیردولتی		سایر		
	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تأمین اجتماعی		سایر نهادهای عمومی		خریره		خصوصی				
			تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال	تخت مصوب	بیمارستان فعال			
کل کشور	۱۶۶۵	۱۰۱۶	۱۱۲۶	۷۵	۱۲۷۵	۱۰۱	۱۵۹۴	۳۵	۵۳۳۸	۱۷۴	۱۸۷۰	۲	۱۱۱۴
۱۳۸۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۸۵	۷	۸	۱۰۴۲	۱	۱۹۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۹۰	۸	۹	۱۱۴۷	۱	۱۹۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۹۵	۸	۹	۱۳۳۲	۱	۲۰۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۹۷	۱۰	۱۱	۱۷۴	۱	۲۰۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷

جدول ۴۵- سرانه بیمارستان‌های فعال و تخت‌های مصوب موجود بر حسب نوع وابستگی (صد هزار نفر)

سایر	غیردولتی				دولتی				مجموع		سال		
	خصوصی		خیریه		سایر نهادهای عمومی		تأمین اجتماعی		دانشگاه علوم پزشکی				
	تخت مصور	بیمارستان فعال	تخت مصور	بیمارستان فعال	تخت مصور	بیمارستان فعال	تخت مصور	بیمارستان فعال	تخت مصور	بیمارستان فعال			
تخت مصور	بیمارستان فعال	تخت مصور	بیمارستان فعال	تخت مصور	بیمارستان فعال	تخت مصور	بیمارستان فعال	تخت مصور	بیمارستان فعال	تخت مصور	بیمارستان فعال	کل کشور	
۱/۳۹	۰/۰۰	۲۳/۴	۰/۲۲	۶/۶۸	۰/۰۴	۲۰	۰/۱۳	۱۶	۰/۰۹	۱۴۱	۰/۷۹	۲۰۸/۴	۱/۳
		۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۲۲/۴	۰/۱۲	۴۶ ۱۲۱	۰/۸۲	۱۴۳/۸	۰/۹
		۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۲۱/۴	۰/۱۱	۱۲۸/۱	۰/۸۹	۱۴۹/۶	۱
		۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۲۱/۳	۰/۱۱	۱۴۰/۵	۰/۸۴	۱۶۱/۸	۰/۹
		۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۲۱/۳	۰/۱۱	۱۸۳/۶	۱/۰۶	۲۰۴/۹	۱/۲

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷

جدول‌های زیر تعداد و سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهند.

با توجه به اطلاعات جدول، سرانه مجموع تخت‌های فعال در استان در سال ۱۳۹۷ برابر با ۱۶۹/۳۵ است که نسبت به کل کشور کمی پایین‌تر است. استان چهارمحال و بختیاری در تخت‌های فعال بیمارستانی فقط در دو بخش روانی و مراقبت نوزادان وضعیت بهتری نسبت به کل کشور دارد و در سایر بخش‌ها وضعیت پایین‌تری دارد.

جدول ۴۶- تعداد تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۳۸۱۱۷	۱۰۲۴۷	۹۲۱	۸۹۲۹	۵۹۳۰	۳۲۶۲	۱۰۸۸۲۸
۱۳۸۵	۹۹۴	۱۲۰	۰	۲۲	۳۹	۶	۸۰۷
۱۳۹۰	۱۲۷۳	۱۳۰	۱۴	۲۹	۴۰	۲۵	۱۰۳۵
۱۳۹۵	۱۴۰۶	۱۳۸	۱۰	۴۹	۴۳	۴۷	۱۱۱۹
۱۳۹۷	۱۶۰۵	۱۷۳	۱۰	۶۰	۴۵	۵۰	۱۲۶۷

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷

جدول ۴۷- سرانه تخت‌های فعال بخش‌های بیمارستانی (صد هزار نفر)

سال	مجموع	روانی	سوختگی	مراقبت‌های ویژه (آی سی یو)	مراقبت بیماران قلبی (سی سی یو)	مراقبت نوزادان (ان آی سی یو)	سایر
کل کشور	۱۷۲/۸۱	۱۲/۸۲	۱/۱۵	۱۱/۱۷	۷/۴۲	۴/۰۸	۱۳۶/۱۶
۱۳۸۵	۱۱۵/۸۶	۱۳/۹۹	۰/۰۰	۲/۵۶	۴/۵۵	۰/۷۰	۹۴/۰۷
۱۳۹۰	۱۴۲/۱۹	۱۴/۵۲	۱/۵۶	۳/۲۴	۴/۴۷	۲/۷۹	۱۱۵/۶۱
۱۳۹۵	۱۴۸/۳۵	۱۴/۵۶	۱/۰۶	۵/۱۷	۴/۵۴	۴/۹۶	۱۱۸/۰۷
۱۳۹۷	۱۶۹/۳۵	۱۸/۲۵	۱/۰۶	۶/۳۳	۴/۷۵	۵/۲۸	۱۳۳/۶۸

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷

جدول‌های زیر تعداد و سرانه مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در هر صد هزار نفر را نشان می‌دهند. سرانه مجموع مراکز ارائه‌دهنده مراقبت‌های اولیه بهداشتی در استان چهارمحال و بختیاری برابر با ۴۹/۳۸ در هر هزار نفر است که از سرانه کل کشور بیشتر می‌باشد و در مراکز شهری و روستایی نیز سرانه آن از سرانه کل کشور بیشتر است و وضعیت بهتری را دارد. در ارتباط

با پایگاه بهداشت نیز در مناطق روستایی وضعیت برابر و در مناطق شهری وضعیت پایین تری نسبت به کل کشور دارد؛ به طور کلی وضعیت استان نسبت به کل کشور وضعیت مطلوب تری است.

جدول ۴۸- مراکز ارائه دهنده مراقبت های اولیه بهداشتی

پایگاه مراقبت بهداشتی	تسهیلات زایمانی	خانه های بهداشت فعال	پایگاه بهداشت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال
			شهری	روستایی	شبانه روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
۹۲	۲۱۴	۱۷۷۴۶	۵۲۶۵	۳۲۴	۵۶۱	۱۰۵۹	۲۶۴۵	۱۵۵۹	۲۹۴۶۵	کل کشور
...	...	۳۰۲	...	...	...	...	۶۷	۳۵	۴۰۴	۱۳۸۵
...	۵	۳۱۰	۲۵	۹	...	...	۷۴	۳۵	۴۵۸	۱۳۹۰
...	۴	۳۱۳	۲۴	۴	...	...	۵۷	۶۲	۴۶۴	۱۳۹۵
...	۴	۳۰۵	۲۹	۴	...	...	۶۴	۶۲	۴۶۸	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷

جدول ۴۹- سرانه مراکز ارائه دهنده مراقبت های اولیه بهداشتی (در هر صد هزار

نفر)

پایگاه مراقبت بهداشتی	تسهیلات زایمانی	خانه های بهداشت فعال	پایگاه بهداشت		مراکز خدمات جامع (مراکز بهداشتی و درمانی)				مجموع	سال
			شهری	روستایی	شبانه روزی	شهری روستایی	روستایی	شهری		
۰/۱۲	۰/۲۷	۲۲/۲۰	۶/۵۹	۰/۴۱	۰/۷۰	۱/۳۲	۳/۳۱	۱/۹۵	۳۶/۸۷	کل کشور
۰/۰۰	۰/۰۰	۳۵/۲۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۷/۸۱	۴/۰۸	۴۷/۰۹	۱۳۸۵
۰/۰۰	۰/۵۶	۳۴/۶۳	۲/۷۹	۱/۰۱	۰/۰۰	۰/۰۰	۸/۲۷	۳/۹۱	۵۱/۱۶	۱۳۹۰
۰/۰۰	۰/۴۲	۲۳/۰۳	۲/۵۳	۰/۴۲	۰/۰۰	۰/۰۰	۶/۰۱	۶/۵۴	۴۸/۹۶	۱۳۹۵
۰/۰۰	۰/۴۲	۳۲/۱۸	۳/۰۶	۰/۴۲	۰/۰۰	۰/۰۰	۶/۷۵	۶/۵۴	۴۹/۳۸	۱۳۹۷

منبع: سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۷

۳-۲- فقر و محرومیت

موضوع فقر و محرومیت از جمله مهم‌ترین مسائل کشور به خصوص در دوره پس از انقلاب اسلامی بوده است. فقر با تعابیری چون فقر مطلق (تعریف معیشتی و حداقلی) و فقر نسبی (به مثابه محرومیت نسبی) همواره مورد توجه سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و متخصصان کشور بوده است. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ به دلیل پشتوانه ایدئولوژیک انقلاب در بسط عدالت اجتماعی، اشتیاق برای تساهل، توازن و تعادل بین همه مناطق کشور و تعدیل شکاف میان شهر و روستا، دیدگاه‌های محرومیت‌زدایی رونق یافت. تلاش برای محرومیت‌زدایی و توسعه مناطق محروم و دورافتاده کشور در دستور کار نظام جمهوری اسلامی قرار گرفت. پس از آن برنامه‌های اول تا ششم توسعه نیز گواه اهمیت این موضوع در دولت‌های مختلف بوده است.

در واقع کاهش محرومیت و نابرابری منطقه‌ای به دلیل تبعات اقتصادی و سیاسی، موضوع مهمی در بیش‌تر کشورهای در حال توسعه است. کیفیت زندگی افراد دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد به سرعت در حال افزایش است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه می‌گردد.

در ایران یکی از اهداف مهم در برنامه‌های اقتصادی-اجتماعی پس از انقلاب، کاهش محرومیت و رفع نابرابری میان مناطق بوده است. توسعه منطقه‌ای در ایران در طول دهه اول بعد از انقلاب اسلامی، با توجه ویژه به مناطق محروم در کل کشور مورد توجه قرار گرفت. در دهه دوم بعد از انقلاب، جهت‌گیری جدیدی در برنامه‌ریزی منطقه‌ای ایجاد گردید؛ تغییر جهت برنامه‌ریزی منطقه‌ای از سطوح ملی و بین منطقه‌ای به سطوح منطقه‌ای و درون منطقه‌ای، توجه به سازمان‌دهی طرح‌های مناطق روستایی و توجه به شناسایی پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های مناطق برای حصول توسعه از آن جمله است.

با این وجود علیرغم تلاش‌های صورت گرفته در برنامه‌ها و سیاست‌ها، در حال حاضر نابرابری‌های مشهودی میان مناطق مختلف کشور به لحاظ شاخص‌های توسعه و سطوح محرومیت موجود است. از این رو پژوهش‌های متفاوتی در راستای شناسایی و طبقه‌بندی مناطق محروم کشور و برنامه‌ریزی به منظور اتخاذ سیاست‌های مناسب جهت ارتقای وضعیت موجود صورت گرفته است.

۳-۳-۲-۱- طرح‌های انجام شده در زمینه مناطق محروم

طرح مطالعاتی «شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور» زیر نظر سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور (۱۳۸۶-۱۳۸۵) و «اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق» توسط بنیاد برکت (۱۳۹۶) از جمله مطالعاتی است که در زمینه شناسایی مناطق محروم کشور در سطوح شهرستان، بخش و دهستان در سطح ملی صورت گرفته است.

الف) طرح مطالعاتی شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور با هدف شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته و تهیه نقشه مرکب آن‌ها (چگالی شاخص، بیکاری، بی‌سوادی، کمبود امکانات سکونتی، ارتباطی، فرهنگی، آموزشی و بهداشتی و ...) به منظور حمایت و تقویت توان منطقه‌ای صورت گرفته است.

در این پژوهش پس از انجام مطالعات اولیه و بحث و بررسی مراجع صاحب‌نظر ۲۵ شاخص به منظور سنجش میزان محرومیت در سطوح شهرستان، بخش و دهستان استفاده شده است. لازم به ذکر است برخی از شاخص‌ها به تناسب سطوح مورد بررسی (شهرستان، بخش و دهستان) متفاوت بوده است.

شاخص‌هایی نظیر نرخ بیکاری، نرخ بی‌سوادی (به دلیل وجود رابطه مستقیم و شدید با محرومیت)، تراکم خانوار در واحد مسکونی (پایین بودن این نرخ بیانگر بهبود وضعیت اقتصاد و توسعه‌ای هر جامعه‌ای است)، نرخ مهاجرت (نشانگر عدم رضایت از مکان زندگی و بازتاب توزیع نامتوازن

امکانات)، بار تکفل شغلی (بیانگر نسبت جمعیت شاغل به کل جمعیت)، نسبت مراکز بهداشتی و درمانی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت آموزشگاه متوسطه به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای برخوردار از گاز، نسبت روستاهای دارای آب آشامیدنی سالم به کل روستاها (از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه انسانی و اجتماعی که عدم برخورداری از آن سهم تعیین‌کننده‌ای در تشخیص محرومیت دارد)، نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت، چگالی جمعیت (نشانگر رابطه میان جمعیت و مساحت شهرستان، بخش و دهستان است)، فاصله مرکز شهرستان از مرکز (به منظور دسترسی یا عدم دسترسی مردم منطقه به خدمات مرکزی استان)، فاصله مرکز شهرستان از نزدیک‌ترین فرودگاه، فاصله مرکز شهرستان به ایستگاه راه آهن، نسبت پزشک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت روستاهای بهره‌مند از دفاتر پستی به تعداد روستا، نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا، نسبت شعب بانک به تعداد نقاط جمعیتی، نسبت کتابخانه‌های عمومی یا کانون پرورش فکری و ... در سه سطح شهرستان، بخش و دهستان مورد ارزیابی قرار گرفت.

درواقع شاخص‌ها ترکیبی از متغیرهای اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر متغیرهای اقتصادی و زیرساختی بوده است. اهمیت شاخص‌های مذکور در میزان محرومیت و قابل سنجش بودن؛ در انتخاب آن‌ها نقش اساسی داشته است.

سنجش میزان محرومیت: در این طرح به دلیل محدودیت‌های موجود در دستیابی به شاخص‌های مذکور در محدوده‌های شهرستان، بخش و دهستان؛ از نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ استفاده شده است. در طی جلساتی با مسئولین استانداری‌ها و معاونین و همین‌طور متخصصین امر، فرآیند وزن دهی شاخص‌ها انجام شده است.

بر اساس روش ضریب همبستگی، میانگین وزن هر یک از شاخص‌ها مشخص شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر شهرستان، بخش و

دهستان به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. بر این اساس مناطق محروم استان چهارمحال و بختیاری به شرح جدول زیر است:

جدول ۵۰- مناطق کمتر توسعه یافته استان چهارمحال و بختیاری

تابعیت تقسیماتی			ضریب دهستان	دهستان کمتر توسعه یافته
بخش	شهرستان	استان		
مرکزی	اردل	چهارمحال و بختیاری	۷	دیناران
مرکزی	اردل	چهارمحال و بختیاری	۶	پشتکوه
میانکوه	اردل	چهارمحال و بختیاری	۸	میانکوه
میانکوه	اردل	چهارمحال و بختیاری	۸	شلیل
بازفت	کوهرنگ	چهارمحال و بختیاری	۹	بازفت
بازفت	کوهرنگ	چهارمحال و بختیاری	۸	دوآب
مرکزی	کوهرنگ	چهارمحال و بختیاری	۹	میان کوه موگوئی
مرکزی	کوهرنگ	چهارمحال و بختیاری	۶	دشت زرین
مرکزی	کوهرنگ	چهارمحال و بختیاری	۷	شوراب تنگزی
ناغان	کیار	چهارمحال و بختیاری	۷	مشایخ
ناغان	کیار	چهارمحال و بختیاری	۶	ناغان
خانمیرزا	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۶	جوانمردی
خانمیرزا	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۶	خانمیرزا
فلارد	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۶	فلارد
فلارد	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۶	پشتکوه
مرکزی	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۶	ازمند
مرکزی	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۶	ریگ
مرکزی	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۷	سردشت
مرکزی	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۶	میلاس
منج	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۸	بارز
منج	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۶	منج

(شناسایی مناطق کمتر توسعه یافته کشور، ریاست جمهوری، ۱۳۸۶)

بر اساس مطالعات مذکور، از مجموع ۴۹ دهستان در استان چهارمحال و بختیاری، تعداد ۲۱ دهستان به عنوان مناطق محروم به شمار آمده است. شایان ذکر است، ضرایب بر اساس ۵ تا ۹ تعیین شده و ضریب ۵ به معنی محرومیت کمتر و ضریب ۹ به معنی محرومیت بیش تر است.

همان‌طور که مشاهده می‌شود ۲۸/۵۷ درصد از دهستان‌ها محرومیت بالایی (ضریب ۹/۸۰) داشته، ۱۹/۰۴ درصد دارای محرومیت متوسط (ضریب ۷) و ۵۲/۳۸ درصد نیز از محرومیت پایینی (ضریب ۶) برخوردار بوده‌اند. لازم به ذکر است دهستان بازفت بالا و پایین به تفکیک در این پژوهش محسوب نشده و به عنوان یک دهستان به شمار آمده است. در این میان دهستان‌های بازفت، میانکوه موگوئی و دوآب در شهرستان کوهرنگ، میانکوه و شلیل در شهرستان اردل و بارز در شهرستان‌های لرندگان در اولویت میزان فقر قرار دارند.

ب) پژوهش دیگر مربوط به اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق توسط بنیاد برکت صورت گرفته است. در این طرح ۵۴ شاخص به منظور سنجش سطح محرومیت مورد استفاده قرار گرفته شده است.

سنجش میزان محرومیت: بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی) میانگین وزن هریک از شاخص‌ها مشخص شده و بر پایه آن پهنه‌بندی و سطح‌بندی بخش‌های محروم (به واسطه مجموع امتیاز شاخص ترکیبی کل) مشخص شده است. از این رو با رتبه‌بندی شاخص‌ها از طریق وزن دهی جایگاه هر استان، شهرستان و بخش به لحاظ میزان محرومیت مشخص شده است. شاخص‌های مذکور به شرح جدول زیر است:

جدول ۵۱- وزن شاخص‌های ترکیبی بر اساس روش مک گراناها (روش ضریب همبستگی)

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۱	نرخ اشتغال (درصد)	۰/۰۸۳۵
۲	نرخ اشتغال زنان (درصد)	۰/۱۱۴۸
۳	نرخ فعالیت (درصد)	۰/۱۴۰۷
۴	بار تکفل شغلی (نفر به ازای هر نفر شاغل)	۰/۱۶۴۳
۵	نسبت شاغلان بخش کشاورزی به کل شاغلان (درصد)	۰/۱۹۱۶
۶	نسبت شاغلان بخش صنعت به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۲۲۳
۷	نسبت شاغلان بخش خدمات به کل شاغلان (درصد)	۰/۲۴۳۳

ردیف	شاخص	میانگین وزن شاخص‌ها
۸	نسبت مساحت اراضی راعی به کل مساحت بخش	۰/۲۷۴۵
۹	نسبت مساحت اراضی زراعی آبی به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۰۲۳
۱۰	نسبت مساحت اراضی زراعی دیم به کل اراضی زراعی (درصد)	۰/۳۲۵۱
۱۱	نسبت مساحت اراضی باغی به کل اراضی (درصد)	۰/۳۵۸۸
۱۲	سرانه دام سنگین خانوار (رأس)	۰/۳۹۳۰
۱۳	سرانه دام سبک خانوار (رأس)	۰/۴۱۹۵
۱۴	تراکم تراکتور در هر ۱۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۵۰۲
۱۵	تراکم کمباین در هر ۱۰۰۰ هکتار اراضی	۰/۴۸۱۵
۱۶	نسبت شرکت تعاونی روستایی به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۰۲۷
۱۸	نسبت روستاهای بهره‌مند از گاز به تعداد روستا (درصد)	۰/۵۳۶۰
۱۹	نسبت شعب بانک به ۱۰/۰۰۰ نفر جمعیت	۰/۵۵۵۴
۲۰	فاصله مرکز بخش از مرکز شهرستان (Km)	۰/۵۸۵۹
۲۱	فاصله مرکز بخش از مرکز استان (Km)	۰/۶۰۳۷
۲۲	شدت فرسایش	۰/۶۳۷۴
۲۳	قابلیت اراضی	۰/۶۶۸۹
۲۴	ارتفاع	۰/۶۹۳۴
۲۵	کلاس شیب	۰/۷۲۳۲
۲۶	میزان بارش	۰/۷۴۶۲
۳۱	دما	۰/۷۶۹۱
۳۲	اقلیم	۰/۷۹۹۸
۳۳	منابع آب	۰/۸۲۷۱
۳۴	تعداد معدن	۰/۸۵۵۵
۳۵	پتانسیل زلزله	۰/۸۷۹۴
۳۶	پتانسیل سیل	۰/۹۰۵۹
۳۷	بعد خانوار	۰/۹۳۰۰
۳۸	نرخ رشد جمعیت (درصد)	۰/۹۵۸۹
۳۹	نسبت جنسی (درصد)	۰/۹۸۵۰
۴۰	تراکم جمعیت	۱/۰۱۰۸
۴۱	نسبت شهرنشینی (درصد)	۱/۰۴۴۰
۴۲	نرخ باسوادی (درصد)	۱/۰۶۷۸
۴۳	نرخ باسوادی زنان (درصد)	۱/۰۹۸۱
۴۴	نسبت باسوادان با تحصیلات عالی به کل باسوادان (درصد)	۱/۱۲۲۸
۴۵	نسبت مراکز بهداشتی درمانی و خانه بهداشت به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۴۶۵
۴۶	نسبت پزشک به جمعیت (ده هزار نفر جمعیت)	۱/۱۸۲۲
۴۷	نسبت مدرسه راهنمایی به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۰۴۲
۴۸	نسبت دبیرستان و هنرستان به تعداد روستا (درصد)	۱/۲۳۰۶

میانگین وزن شاخص‌ها	شاخص	ردیف
۱/۲۵۸۸	نسبت کتابخانه و کانون پرورش فکری کودکان به تعداد روستا (درصد)	۴۹
۱/۲۹۰۰	نسبت تأسیسات ورزشی به تعداد روستا (درصد)	۵۰
۱/۳۱۳۳	نسبت روستاهای بهره‌مند از آب آشامیدنی سالم (درصد)	۵۱
۱/۳۳۷۲	نسبت روستاهای بهره‌مند از دفتر پستی به تعداد روستا (درصد)	۵۲
۱/۳۶۱۱	نسبت جمعیت تحت پوشش کمیته امداد و بهزیستی به کل جمعیت (درصد)	۵۳
۰/۰۳۴۶	نسبت روستاهای خالی از سکنه به کل روستاها (درصد)	۵۴

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

جدول ۵۲- مناطق کم‌تر توسعه یافته استان چهارمحال و بختیاری

بخش	شهرستان	استان	ردیف
ناغان	کیار	چهارمحال و بختیاری	۱
خانمیرزا	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۲
فلارد	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۳
مرکزی	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۴
منج	لردگان	چهارمحال و بختیاری	۵
مرکزی	اردل	چهارمحال و بختیاری	۶
میانکوه	اردل	چهارمحال و بختیاری	۷
بازفت	کوهرنگ	چهارمحال و بختیاری	۸
مرکزی	کوهرنگ	چهارمحال و بختیاری	۹

(اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶)

در این طرح، در مجموع، ۵۶۴ بخش و شهرستان محروم در استان‌های مختلف کشور مورد سنجش قرار گرفته است. در این میان استان چهارمحال و بختیاری دارای ۴ شهرستان و ۹ بخش محروم است. شهرستان‌های اردل بخش میانکوه، کوهرنگ بخش مرکزی و لردگان بخش منج به ترتیب در ردیف ۵۸، ۶۳ و ۱۲۶ مناطق محروم کشور به شمار می‌آیند. بدیهی است رفع محرومیت مناطق مذکور مستلزم شناخت کافی از امکانات و پتانسیل‌های منطقه‌ای و بهره‌گیری از آن‌ها در

جهت رفع محرومیت و دستیابی به توسعه پایدار است. مزیت‌های نسبی مناطق محروم استان چهارمحال و بختیاری در سه بخش عمده اقتصادی یعنی کشاورزی، صنعت و خدمات و زیر بخش‌های آن به شرح زیر است:

الف) کشاورزی:

- مزیت نسبی در تولید محصولات باغی به ترتیب شامل بادام آبی، گردو، انگور آبی، سیب، هلو بادام دیم.
- مزیت نسبی در تولید محصولات زراعی نظیر گندم، جو، یونجه، سیب‌زمینی، شبدر و سایر نباتات علوفه‌ای
- مزیت نسبی در دامداری و دام‌پروری و پرورش دام سبک و سنگین.
- مزیت نسبی در پرورش زنبور عسل و تولید عسل به خصوص در بخش‌هایی که سطح باغات و مراتع با وجود گیاهان دارویی شرایط مناسب پرورش را ایجاد کرده است.
- مزیت نسبی در تولید گیاهان دارویی با توجه به تنوع گیاهان دارویی در مراتع موجود در شهرستان‌های استان.
- مزیت نسبی در آبی‌پروری وجود استخرهای پرورش ماهی با توجه به وجود چشمه‌ها و رودخانه‌های دائمی در کل بخش‌های محروم استان. (برای مثال شهرستان اردل به دلیل داشتن چشمه‌های آب سرد فراوان به یکی از قطب‌های مهم پرورش ماهی قزل‌آلا در کشور تبدیل شده است).
- امکان پرورش ماهی خاویار در دریاچه سد کارون ۴ با توجه به پرورش فعلی آن در استخرهای پرورش ماهی نزدیک دریاچه سد. (لازم به ذکر است اخذ مجوزهای لازم از سازمان حفاظت از محیط‌زیست و نظرات آن‌ها در خصوص ورود هرگونه غیربومی به آب‌های منطقه ضروری است).
- مزیت نسبی در ایجاد و توسعه صنایع و مشاغل وابسته به آبی‌پروری در بخش‌های استان.

ب) صنعت:

- وجود شهرک صنعتی کوهرنگ در بخش مرکزی شهرستان کوهرنگ.
- وجود ناحیه صنعتی دشت‌زی در بخش مرکزی شهرستان کوهرنگ.
- وجود ناحیه صنعتی تخصصی آب‌معدنی لردگان در بخش فلارد شهرستان لردگان.
- وجود شهرک صنعتی لردگان در بخش مرکزی شهرستان لردگان.
- وجود شهرک صنعتی ناغان در بخش ناغان شهرستان کیار.
- وجود ناحیه صنعتی تخصصی آب‌معدنی اردل در بخش مرکزی شهرستان اردل.
- وجود ظرفیت‌های معدنی و معادن سنگ گچ در بخش منج شهرستان لردگان.
- مزیت نسبی و پتانسیل در ایجاد واحدهای بسته‌بندی و فراوری گیاهان دارویی (شامل بسته‌بندی، عصاره‌گیری و ...).
- مزیت نسبی در تولید صنایع دستی نظیر بافت قالی و قالیچه‌های بختیاری، بافت جاجیم، سیاه‌چادر و چوقا (لباس مردان بختیاری) و کشک و قارا مخصوصاً در بخش‌های محروم شهرستان‌های کوهرنگ و اردل.
- مزیت نسبی وجود پتانسیل در ایجاد واحدهای بسته‌بندی آب‌معدنی و آشامیدنی با توجه به وجود چشمه‌سارها و منابع آبی موجود در بخش‌های محروم استان.

ج) خدمات:

- مزیت نسبی در وجود جاذبه‌های طبیعی گردشگری، چشمه‌سارهای متعدد و جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی و فعالیت‌های مرتبط با گردشگری.
- مزیت نسبی در ایجاد قطب ورزش‌های زمستانی و توسعه پیست‌های اسکی و احداث تله‌کابین و توسعه صنعت گردشگری در شهرستان کوهرنگ. (شهرستان کوهرنگ به دلیل داشتن جاذبه‌های طبیعی و شرایط خاص آب و هوایی، یک شهرستان توریستی، سیاحتی، عشایری ورزشی محسوب می‌شود).

- مزیت نسبی در توسعه و ایجاد مشاغل وابسته به گردشگری به عنوان بهترین گزینه و امکان برای اشتغال‌زایی پایدار جوانان بومی منطقه.
- مزیت نسبی در وجود مراکز آموزشی فنی و حرفه‌ای در شهرستان‌های استان و ارائه خدمات آموزشی فنی و حرفه‌ای جهت توانمندسازی ساکنین بخش‌های محروم استان در حرفه‌های متناسب با توانمندی‌ها و پتانسیل‌های استان (اطلس مناطق محروم کشور، بنیاد برکت، ۱۳۹۶).

۳-۲-۲- شاخص‌های جمعیتی دهستان‌های محروم استان چهارمحال و بختیاری

همان‌طور که مشاهده می‌شود بر اساس داده‌های تمام سرشماری سال ۱۳۹۵، جمعیت کل ساکن در مناطق محروم استان چهارمحال و بختیاری برابر با ۲۱۴/۶۱۱ نفر است. از این تعداد ۱۰۴/۷۹۸ نفر زن و ۱۰۹/۸۱۲ نفر مرد هستند. تعداد خانوار ساکن در این مناطق برابر با ۵۷/۵۵۲ خانوار است. میانگین بعد خانوار برابر با ۳/۷ است و میانگین نسبت جنسی در این مناطق برابر با ۱۰۴/۴ می‌باشد. نسبت جنسی در مناطق محروم این استان تقریباً برابر با متوسط نسبت جنسی در کل کشور است. بنابراین در این استان با فزونی بیش از حد تعداد مردان نسبت به زنان مواجه نیستیم. بعد خانوار این مناطق نیز بالاتر از متوسط بعد خانوار در کل کشور است (متوسط بعد خانوار کل کشور در سرشماری ۱۳۹۵ برابر با ۳/۳ بوده است). بالاترین نسبت جنسی به ترتیب در دهستان‌های خانمیرزا، شوراب تنگزی و بازفت در شهرستان‌های لردگان، کوه‌رنگ به ترتیب با ۱۱۰/۸، ۱۰۹ و ۱۰۷/۷ بوده است. بالاترین میزان بعد خانوار نیز به دهستان سردشت در شهرستان لردگان با نسبت ۴/۴۲ مربوط است. پس از آن دهستان‌های میانکوه موگوئی، بازفت، دیناران و شلیل به ترتیب با نسبت ۴/۳۵، ۴/۲۱، ۴/۱۱ و ۴/۰۲ بالاترین میزان بعد خانوار را دارا هستند.

جدول ۵۳- شاخص‌های جمعیتی مناطق محروم استان چهارمحال و بختیاری

تابعیت تقسیماتی			سرشماری سال ۹۵						
ردیف	شهرستان	استان	دهستان کمتر توسعه یافته	بهد. خانوار	نسبت جنسیتی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعیت	خانوار
مرکزی	اردل	چهارمحال و بختیاری	دیناران	۴/۱۱	۱۰۴/۸	۲/۸۷۶	۳/۰۱۴	۵/۸۹۰	۱/۴۳۳
مرکزی	اردل	چهارمحال و بختیاری	پشتکوه	۳/۵۵	۱۰۳/۹	۵,۳۶۲	۵,۵۷۱	۱۰,۹۳۳	۳,۰۸۳
میانکوه	اردل	چهارمحال و بختیاری	میانکوه	۳/۶۴	۱۰۵/۸	۳,۳۸۹	۳,۵۸۴	۶,۹۷۳	۱,۹۱۷
میانکوه	اردل	چهارمحال و بختیاری	شلیل	۴/۰۲	۹۹/۵	۲,۳۰۲	۲,۲۹۱	۴,۵۹۳	۱,۱۴۲
بازفت	کوهرز گگ	چهارمحال و بختیاری	بازفت	۴/۲۱	۱۰۷/۷	۶/۳۶۶	۶/۸۵۷	۱۳/۲۲۳	۳/۱۴۱
بازفت	کوهرز گگ	چهارمحال و بختیاری	دوآب	۲/۹۶	۱۰۱/۷	۱,۶۶۲	۱,۶۹۱	۳,۳۵۳	۱,۱۳۱
مرکزی	کوهرز گگ	چهارمحال و بختیاری	میان کوه موگوئی	۴/۳۵	۹۸/۸	۲,۰۰۸	۱,۹۸۴	۳,۹۹۲	۹۱۷
مرکزی	کوهرز گگ	چهارمحال و بختیاری	دشت زرین	۳/۶۶	۱۰۳/۸	۳,۸۳۲	۳,۹۷۸	۷,۸۱۰	۲,۱۳۶
مرکزی	کوهرز گگ	چهارمحال و بختیاری	شوراب تنگزی	۳/۶۵	۱۰۹/۰	۲,۵۹۹	۲,۸۳۲	۵,۴۳۱	۱,۴۸۹
ناغان	کیار	چهارمحال و بختیاری	مشایخ	۳/۴۸	۱۰۴/۵	۳,۴۶۹	۳,۶۲۴	۷,۰۹۳	۲,۰۴۰
ناغان	کیار	چهارمحال و بختیاری	ناغان	۳/۳۷	۱۰۴/۷	۱,۳۳۸	۱,۴۰۱	۲,۷۳۹	۸۱۳
خانمیرزا	لردگان	چهارمحال و بختیاری	جوانمردی	۳/۴۷	۱۰۱/۵	۵,۳۴۸	۵,۴۲۷	۱۰,۷۷۵	۳,۱۰۲
خانمیرزا	لردگان	چهارمحال و بختیاری	خانمیرزا	۳/۷۷	۱۱۰/۸	۹,۶۴۷	۱۰,۶۹۰	۲۰,۳۳۷	۵,۳۸۸
فلارد	لردگان	چهارمحال و بختیاری	فلارد	۳/۵۶	۱۰۵/۳	۹,۷۰۴	۱۰,۲۱۴	۱۹,۹۱۸	۵,۵۸۹

تابعیت تقسیماتی				سرشماری سال ۹۵					
نمیش	شهرستان	استان	دهستان کمتر ترسیم‌یافته	بعد خانوار	نسبت جنسی	تعداد زنان	تعداد مردان	جمعین	خانوار
		بختیاری							
فلارد	لردگان	چهارمحال و بختیاری	پشتکوه	۳/۵۶	۱۰۵/۳	۹,۷۰۴	۱۰,۲۱۴	۱۹,۹۱۸	۵,۵۸۹
مرکزی	لردگان	چهارمحال و بختیاری	ارمند	۳/۸۳	۱۰۶/۶	۸,۴۰۸	۸,۹۶۰	۱۷,۳۶۸	۴,۵۳۹
مرکزی	لردگان	چهارمحال و بختیاری	ریگ	۳/۷۰	۱۰۲/۶	۶,۲۹۸	۶,۴۵۹	۱۲,۷۵۷	۳,۴۴۴
روددشت	لردگان	چهارمحال و بختیاری	سردشت	۴/۴۲	۱۰۸/۶	۴,۴۱۵	۴,۷۹۶	۹,۲۱۱	۲,۰۸۵
مرکزی	لردگان	چهارمحال و بختیاری	میلاس	۳/۹۲	۱۰۳/۳	۱۷,۱۵۶	۱۷,۷۲۹	۳۴,۸۸۵	۸,۸۹۹
منج	لردگان	چهارمحال و بختیاری	بارز	۳/۹۴	۱۰۱	۳,۹۴۷	۳,۹۸۶	۷,۹۳۳	۲,۰۱۴
منج	لردگان	چهارمحال و بختیاری	منج	۳/۸۴	۱۰۴/۱	۴,۲۰۱	۴,۳۷۲	۸,۵۷۳	۲,۲۳۱
جمع میانگین				۳/۷۶	۱۰۴/۴	۱۰۴/۷۹۸	۱۰۹/۸۱۲	۲۱۴۶۱۱	۵۷/۵۵۲

(داده‌های سرشماری مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

۳-۳-۲-۳- جمع‌بندی

موفقیت برنامه‌های فقرزدایی به همان اندازه که به سیاست‌ها و چگونگی اجرای برنامه‌ها وابسته است، به شناسایی دقیق پدیده فقر و معرف‌های آن نیز بستگی دارد. از این‌رو با توجه به محدودیت‌های مالی دولت‌ها، هدفمندسازی کمک‌ها و یارانه‌ها به درستی صورت می‌پذیرد.

در ایران فقر بیش‌تر مفهومی اقتصادی داشته است و کمتر از سایر جنبه‌ها مورد توجه قرار گرفته است. در پژوهش‌های ملی ذکر شده، شهرستان‌های کوه‌رنگ، اردل و لردگان در اولویت

محرومیت بوده‌اند. یافته‌های پژوهش‌های ملی با سایر پژوهش‌های استانی نیز همخوانی دارد. پژوهش‌های دیگری در سطح استان به منظور تبیین فقر چندبعدی صورت گرفته است. برای مثال بسحاق و همکارانش (۱۳۹۴) در پژوهش پیمایشی خود در رابطه با تبیین فقر در مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری با تهیه فهرستی از ۵۰ گویه در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به بررسی فقر در این مناطق پرداختند. آنان اذعان داشتند که در شاخص‌های سیاسی تفاوت معناداری میان مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری وجود ندارد؛ اما در شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی تفاوت معنادار است. در بین شاخص‌های اقتصادی؛ امنیت غذایی، درآمد و مسکن و در شاخص‌های اجتماعی؛ آموزش، بهداشت و دیدگاه ذهنی افراد دارای تفاوت معناداری بین مناطق روستایی این استان است. عامل اقتصادی با بار عاملی ۰/۸۰ بیشترین سهم را در فقر مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری داشته است. این عامل توسط سه شاخص مسکن، درآمد و امنیت غذایی اندازه‌گیری شده است. عامل سیاسی با بار عاملی ۰/۷۱ به عنوان دومین عامل تبیین‌کننده دارای اثر معنی‌داری بر فقر روستایی بوده است. این عامل توسط سه شاخص امنیت، مشارکت سیاسی و حقوق قومیت‌ها و اقلیت‌ها اندازه‌گیری شده است. عامل اجتماعی با بار عاملی ۰/۴۳ سومین عامل تبیین‌کننده فقر در مناطق روستایی استان چهارمحال و بختیاری بوده است. این عامل توسط چهار شاخص آموزش، بهداشت، ارتباطات اجتماعی و دید ذهنی (روانی) افراد مورد سنجش قرار گرفت.

بنابراین آنچه امروزه بیش از هر زمان دیگر مورد نیاز است، دستیابی به اشتغال پایدار است که می‌تواند با توجه به توانمندی‌های منطقه به خصوص در زمینه توسعه کشاورزی مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد. همچنین توجه بیش‌تر به مسکن با تسهیل شرایط اخذ وام مسکن، کاهش مبلغ اقساط آن برای همه روستاییان و ارائه کمک‌های بلاعوض به روستاییان فقیر از جمله تمهیدات پیشنهادی جهت رفع محرومیت مناطق مذکور به شمار می‌آید.

به‌طور کلی درک نادرست از وضعیت فقر به سیاست‌های یک‌جانبه ناموفق و غیر هدفمند منجر شده است که حتی ممکن است به تعمیق فقر بینجامد. از این‌رو توجه به شاخص چندبعدی فقر، در

تحلیل محرومیت؛ اهمیتی اساسی می‌یابد و می‌توان با شناختی دقیق از نیازمندی‌ها و پتانسیل‌های هر منطقه، گامی در جهت حل مسائل برداشت. بنابراین لزوم توجه به برنامه‌ریزی غیرمتمرکز بر اساس منابع و محدودیت‌ها به منظور نیل به توسعه و پیشرفت متعادل و یکپارچه منطقه‌ای، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است.

۳-۳-۳- سکونتگاه‌های غیر رسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران بوده است. این سکونتگاه‌ها یکی از عوامل تهدیدکننده کیفیت زندگی و برهم زنده تعادل اجتماعی در شهرها به حساب می‌آیند. اسکان غیررسمی در شهرها به طور اساسی ناشی از عوامل متعددی است. بخشی از آن سبب توسعه ناهمگون و نابرابر مناطق شهری و تفاوت‌های مکانی - فضایی (افتراق مکانی) نسبت به امکانات و تسهیلات موجود است.

تعاریف متعددی از سکونتگاه‌ها ارائه شده است که هر یک بر ملاک‌ها و معیارهای خاصی مانند کالبد، جغرافیا، اقتصاد، روابط اجتماعی و ویژگی‌های روانی تأکید کرده‌اند. برخی از نظر «بوم‌شناسی شهری» بر عواملی مانند نحوه استفاده از زمین، کمبود مسکن، قیمت و اجاره زمین توجه کرده و عده‌ای دیگر از چشم‌انداز «فقر شهری» و مسائلی مانند نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی و «تبعیض» نگریسته‌اند.

این پدیده به اشکال متفاوت در گوشه و کنار شهرها، حتی در بخش مرکزی شهرها در قالب محله‌هایی با عناوین زاغه، آلونک‌نشینی، حاشیه‌نشینی، سکونتگاه‌های خودرو سکونتگاه‌های غیرمجاز، سکونتگاه‌های برنامه‌ریزی نشده و ... مشاهده می‌شود. فقدان مالکیت بر زمین، قرارگیری در اراضی نامناسب (حریم خطوط راه‌آهن و بزرگراه‌ها و ...)، در دسترس نبودن امکانات پایه زندگی، بی‌نظمی و نابسامانی کالبدی، اقتصادی و اجتماعی، وجود فضاهای بی‌دفاع، گم و بدون نظارت؛ از ویژگی‌های این سکونتگاه‌هاست.

مهم ترین عوامل شکل گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی؛ روند شتابان جمعیت شهری و عدم توسعه زیرساخت‌های ضروری، مهاجرت گسترده اعم از روستا به شهر و مهاجرت افراد از هسته داخلی شهر به حواشی آن، سطح پایین درآمد خانوار و بالا بودن بهای زمین و همچنین هزینه ساخت و ساز رسمی، فقدان منطقه‌بندی و کاربری نامناسب زمین، ناکارآمدی سیاست‌ها و برنامه دولت‌ها، برنامه‌ریزی از بالا به پایین، توزیع ناعادلانه خدمات و امکانات بوده است.

۳-۳-۱- نحوه مواجهه دولت‌ها با سکونتگاه‌های غیررسمی

به دنبال شهرنشینی شتابان معاصر در کشورهای درحال توسعه و از جمله ایران، سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه جلوه‌ای کالبدی از فقر شهری در درون یا پیرامون شهرها شکل گرفتند. بنا به شرایط تاریخی و جغرافیایی و با توجه به مکاتب اقتصادی و سیاسی حاکم، از این پدیده برداشت‌های متفاوتی شکل گرفت و برای حل آن نیز رویکردهای متفاوتی اتخاذ گردید. از نادیده انگاشتن تا توانمندسازی، طیفی از اقدامات و سیاست‌ها را در برمی‌گیرد که به فراخور شرایط تاریخی و جغرافیایی مورد توجه قرار گرفته‌اند. این سیاست‌ها تحت تأثیر مکاتب، نظام‌های سیاسی و اجرایی و یا سازمان‌های بین‌المللی ترویج شده و کمابیش در بیش‌تر این کشورها تجربه شده‌اند. سیاست‌هایی چون نادیده گرفتن، تخریب و تخلیه اجباری، مسکن عمومی، بهسازی و توانمندسازی و ... نتایج متفاوتی را در کشورهای مختلف به همراه داشته است.

از اوایل سده بیستم که مسئله فقر و سکونتگاه‌های فقیرنشین مورد توجه جدی برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران قرار گرفت؛ تمرکز بر سیاست‌های اقتصادی کلان از جمله سیاست‌های فقرزدایی و سیاست‌هایی برای افزایش متوسط درآمد و نیز ایجاد عدالت اجتماعی، همواره به مثابه راه حل ریشه‌ای فقر و محلات فقیرنشین مورد توجه بوده است.

جدول ۵۴- خلاصه رویکردهای مسلط در برنامه‌ریزی و حل مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی

نکات اصلی	دوره رواج و تسلط	رویکرد
با توسعه اقتصادی در کل جامعه مشکل حل خواهد شد. مشکل ساختاری است و با برنامه‌ریزی محلی حل نخواهد شد.	تا دهه ۱۹۶۰	نادیده گرفتن
سکونتگاه‌های غیررسمی غده چرکین بر بدن شهر هستند و باید برچیده شوند.	۱۹۶۰ تا ۱۹۸۰ برخی کشورها تاکنون	حذف و تخلیه اجباری
بهره‌گیری از نیروی کار، مهارت و توان مدیریت ساکنان در حل مشکل	۱۹۷۰ و ۱۹۸۰	خودیاری
دولت و منابع دولتی کلید حل مشکل است. نیاز به پارانه‌های هدف‌دار مسکن	۱۹۵۰ تا ۱۹۸۰	مسکن عمومی (اجتماعی)
تأمین زمین و زیرساخت‌های اولیه راه حل است.	۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰	مکان- خدمات
تأمین حق سکونت و زیرساخت‌ها با بهره‌گیری از وضع موجود	۱۹۸۰ تاکنون	ارتقاء بخشی (بهسازی)
ایجاد چارچوب سیاسی، اداری و محیطی استفاده از ظرفیت‌های درونی اجتماعات محل توسعه اقتصادی و اجتماعی	۱۹۹۰ تاکنون	توانمندسازی
با ترکیبی از توانمندسازی و تأکید بر حکمروایی شایسته (به‌ویژه حق نگاهداشت مسکن) محور، اجتماع محلی دانسته شد.	از ۲۰۰۰	اجتماع محوری (تام)

(ایراندوست، ۱۳۸۹: ۱۳۹)

۳-۳-۲- سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران و به‌طور خاص استان چهارمحال و بختیاری

ایران از جمله کشورهای در حال توسعه‌ای محسوب می‌شود که با مشکل وجود سکونتگاه‌های غیررسمی روبروست. سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران پیش از سال ۱۳۳۰ به صورت محدود در چند شهر به وجود آمد.

با این وجود تا قبل از اصلاحات ارضی، روندی بسیار آرام و کند داشته است. اما بعد از اصلاحات ارضی ۱۳۴۲ همراه با رشد مهاجرت، حاشیه‌نشینی نیز ابعاد وسیع‌تری پیدا کرد. چراکه اکثر خوش‌نشینانی که صاحب نسق نبوده و در نتیجه زمینی به آن‌ها واگذار نشد، همچنین کشاورزانی که مقدار ناچیزی زمین به آن‌ها رسیده بود مهاجرت نموده و در محلات فقیرنشین و حاشیه شهرها سکنی گزیدند.

نکته قابل ذکر آن است که وجه اشتراک تمامی انواع سکونتگاه‌های غیررسمی دستیابی محدود و یا عدم دسترسی به امکانات و خدمات اساسی و زیرساختی است. اما در ایران سکونتگاه‌های غیررسمی به گونه‌ای متفاوت از سایر کشورها شکل گرفته است. به طوری که در غالب سکونتگاه‌های ایران، تصرف و مالکیت به صورت ملکی است و شکل تصرف عدوانی و غصبی بسیار نادر است. ساکنان این سکونتگاه‌ها مسکن را خود بر روی زمینی که تملک کرده‌اند، ساخته اما ضوابط و مقررات رسمی را رعایت نکرده و در نتیجه این سکونتگاه‌ها بدون برنامه ایجاد شده است. از این رو سکونتگاه‌های بی ضابطه با سکونتگاه‌های ایران قرابت معنایی بیش‌تری دارد. در حال حاضر بیش از ۳۰ درصد از جمعیت کشورمان در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند. متأسفانه این پدیده به سرعت در حال رشد و گسترش است و مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، امنیتی و زیست‌محیطی فراوانی را در اغلب کلان‌شهرهای ایران به وجود آورده است. بحث سکونتگاه‌های غیررسمی در استان چهارمحال و بختیاری نیز اهمیت ویژه‌ای دارد چراکه این استان در آستانه شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی است. بنابراین با اجرای به موقع اقدامات و برنامه‌ریزی‌های پیشگیرانه می‌توان مانع ظهور و گسترش و به تبع آن‌ها، آسیب‌های اجتماعی بی‌شمار سکونتگاه‌های غیررسمی شد.

استان چهارمحال و بختیاری با مساحت ۱۶۴۱۱ کیلومتر مربع و با جمعیت ۹۴۷/۷۶۳ نفر (مرکز آمار ایران، داده‌های تمام شماری سال ۱۳۹۵) در بخش مرکزی کوه‌های زاگرس واقع شده است. از شمال و شرق به استان اصفهان، از غرب به استان خوزستان، از جنوب به کهگیلویه و بویراحمد و از شمال غرب به استان لرستان محدود شده است. این منطقه دارای یک درصد از کل وسعت ایران

است که در بستر سلسله جبال زاگرس واقع شده است و با وجود مساحت کم، ده درصد از منابع آب کشور را در اختیار دارد.

به‌طور کلی پژوهش‌های نادری در رابطه با بحث سکونتگاه‌های غیررسمی در استان چهارمحال و بختیاری صورت گرفته است. تنها پژوهش در دسترس، مطالعات شرکت مهندسان مشاور شهر اندیش در رابطه با ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در شهرستان‌های شهرکرد و هفشجان در سال‌های ۹۵-۱۳۹۴ بوده است. بر اساس مطالعات انجام شده محلات ۳گانه مهدیه، اشکفتک و چالشر در شهر شهرکرد و محله تبریزه‌ای شهر هفشجان از جمله سکونتگاه‌های غیررسمی استان چهارمحال و بختیاری به شمار می‌آیند (مهندسان مشاور شهر اندیش، ۱۳۹۵).

نکته حائز اهمیتی که در پژوهش مذکور اشاره شده، آن است که؛ محلات مذکور، بسیاری از مشکلات رایجی که در سکونتگاه‌های غیررسمی وجود دارد را ندارند (مانند نرخ چشمگیر بیکاری، فرسوده بودن غالب ابنیه، سازه ناپایدار، خارج از محدوده شهر بودن، پوشش بدون آسفالت و ...) و این مهم‌ترین فرصت برای توسعه محلات ۳گانه و به خصوص محلات اشکفتک و چالشر است که دارای سابقه تاریخی هستند. بنابراین می‌توان گفت سکونتگاه‌های غیررسمی در این استان در حال شکل‌گیری است و شاید زمان فعلی، زمانی ناب جهت بهسازی و توانمندسازی محلات مذکور و سایر محلات در معرض آسیب به حساب آید. از این‌رو بررسی الگوی شهرنشینی و مهاجرت به عنوان اساسی‌ترین دلایل رشد سکونتگاه‌های غیررسمی، می‌تواند به پیش‌بینی نقاط مستعد بحران در استان چهارمحال و بختیاری بینجامد.

▪ شهرنشینی:

بررسی الگوی تحول شهرنشینی کل کشور و مقایسه آن با استان چهارمحال و بختیاری دست کم دویژگی متفاوت آن را به وضوح نشان می‌دهد. نخستین تفاوت در میزان شهرنشینی استان با کل کشور است. با توجه به سهم روستانشین در استان، می‌توان گفت ظرفیت‌های شهرنشینی و

افزایش نرخ آن در سال‌های آینده می‌تواند قابل توجه باشد. دومین تفاوت آن است که الگوی شهرنشینی در کل کشور به آغاز مرحله چهارم وارد شده است در حالی که الگوی شهرنشینی استان هنوز در مرحله سوم یعنی در مرحله‌ای که شهرنشینی شتابان ادامه دارد قرار گرفته است (مطالعات آمایش استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۸). همان‌طور از جدول زیر مشاهده می‌شود میزان شهرنشینی در استان چهارمحال و بختیاری پایین‌تر از متوسط شهرنشینی در کل کشور است. علاوه بر این تعداد زیادی از شهرهای این استان، نقاط بسیار کوچکی هستند که عموماً کارکردهای کشاورزی در آن‌ها غالب است و در دل زمین‌های کشاورزی پدید آمده‌اند و کارکرد به شدت محلی دارند.

نکته حائز اهمیت در این رابطه، آهنگ رشد شهرنشینی است. مقایسه میزان شهرنشینی کل کشور در سال‌های ۸۵ تا ۹۵ بیانگر آن است که رشد شهرنشینی در این سال‌ها برابر با ۵/۵ درصد بوده است. این در حالی است که رشد شهرنشینی در استان چهارمحال و بختیاری ۱۲/۴۹ درصد بوده است. بنابراین آهنگ رشد شهرنشینی در استان چهارمحال و بختیاری، زنگ هشدار است در رابطه با شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی در آینده‌ای نه چندان دور.

جدول ۵۵- مقایسه شهرنشینی در استان چهارمحال و بختیاری و کل کشور

۱۳۹۵	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵	۱۳۳۵	میزان شهرنشینی
۷۴/۰۰۱	۶۸/۵	۶۱/۳	۵۴/۳	۴۷	۳۸	۳۱/۴	میزان شهرنشینی در کل کشور
۶۴/۰۹	۵۱/۶	۴۵	۳۶/۴	۳۷	۲۹/۳	۲۶/۷	میزان شهرنشینی استان

مأخذ: (آمار سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵ مربوط به مطالعات آمایش استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۸؛ مرکز آمار ایران، داده‌های

سرشماری سال ۱۳۹۵)

▪ مهاجرت بین شهرستانی درون استان چهارمحال و بختیاری

بر اساس مطالعات آمایش در جابجایی‌های درون استانی (در فاصله سال‌های ۸۵ تا ۹۰) از ۷ شهرستان استان چهارمحال و بختیاری، ۲ شهرستان شهرکرد و لردگان مهاجرپذیر هستند. شهرستان شهرکرد با خالص مهاجرت ۲۸۶۸ نفر، مهاجرپذیرترین شهرستان محسوب می‌شود. شهرستان‌های اردل، کیار، بروجن و فارسان مهاجر فرست بوده و شهرستان اردل با خالص مهاجرت منفی ۱۳۲۳ نفر، مهاجر فرست‌ترین شهرستان استان است.

۳-۳-۳-۳- جمع‌بندی

کارکرد اصلی سکونتگاه‌های غیررسمی، تأمین زمین و الگوی ساخت متناسب با توان مالی گروه‌های کم‌درآمد اغلب مهاجر است. این گونه سکونتگاه‌ها که سیمایی نازیبا، خدمات ناکافی، ساکنان کم‌توان و مشاغلی نامطمئن دارند، محیطی آماده برای پذیرش ناهنجاری‌های اجتماعی و بازتولید فقر را فراهم می‌سازند. به عبارتی ظهور فضاهاى غیررسمی در ساختار شهری حکایت از ناسالم بودن ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی داشته و نوعی دوگانگی را در عرصه شهری نمایش می‌دهد.

می‌توان پیش‌بینی نمود که در صورت عدم برنامه‌ریزی‌های جامع در جهت توانمندسازی، رفع مشکلات معیشتی، رفاهی، اجتماعی و ... و عدم پیشگیری از مهاجرت درون استانی؛ استان چهارمحال و بختیاری در آینده با پدیده اسکان غیررسمی به طور جدی مواجه خواهد شد. از سوی دیگر پدیده اسکان غیررسمی در سرزمین سرسبز و مستعد کشاورزی این استان، منجر به تخریب زمین‌های کشاورزی خواهد شد و تبعات بسیاری را برای بخش اقتصاد و تولیدات کشاورزی به همراه می‌آورد.

نکته قابل تأمل آن است که بسیاری از ساکنین استان چهارمحال و بختیاری در جستجوی امکانات، شغل و درآمد بیش تر به سایر استان‌های همجوار به خصوص استان اصفهان مهاجرت نموده، از این رو همواره خطر افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی در استان‌های مقصد مهاجرت جدی است.

به طور کلی علل و زمینه‌های مهاجرت شامل عوامل اقتصادی (درآمد، اشتغال و تصرف زمین)، جمعیتی (سن، جنس وضع تا هل)، عوامل مربوط به شیوه زندگی، سطح تحصیلی و دست‌یابی به فرصت‌هاست. با توجه به میزان مهاجرپذیری (درون استانی) شهرستان‌های شهرکرد، کوهرنگ و لردگان؛ لزوم توجه به این شهرستان‌ها در جهت پیشگیری از ایجاد و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. بدیهی است ایجاد جاذبه در مبدأ (شهرستان‌های مهاجرفرست اردل، کیار، بروجن و فارسان) بر اساس شناخت مشکلات و نیازمندی‌های آنان و رفع مشکلاتی از قبیل بیکاری، کمبود امکانات زیرساختی، بهداشتی، رفاهی و .. از اساسی‌ترین اقدامات جهت پیشگیری از وقوع و گسترش آسیب‌های اجتماعی در این استان است. بنابراین شهرستان‌های مهاجر فرست این استان نظیر اردل، کیار، بروجن و فارسان می‌بایست در اولویت اقدامات و برنامه‌های شهری قرار گیرد.

در نهایت پیشنهادهایی جهت پیشگیری از شکل‌گیری و گسترش اسکان غیررسمی در استان چهارمحال و بختیاری ارائه خواهد شد:

۱. توانمندسازی اقتصادی: ایجاد و گسترش کسب‌وکارهایی متناسب با فرصت‌ها و پتانسیل‌های بالقوه هر یک از مناطق.
۲. توانمندسازی اجتماع‌محور: آگاه‌سازی، ارتقای سرمایه اجتماعی درون گروهی و برون گروهی، مشارکت در تصمیم‌گیری، تسهیلگری و حمایت اجتماعی جهت افزایش توانایی عمومی ساکنان محروم در خوداتکایی.
۳. بهسازی محیطی: برنامه‌ریزی به منظور بهبود سطح کمی و کیفی مسکن در مناطق هدف، افزایش تسهیلات و خدمات عمومی و ایجاد تعادل در توزیع آن‌ها در سطح مناطق.

۴. توریسم و گردشگری: بهره‌گیری از ظرفیت‌های گردشگری و جاذبه‌های طبیعی و توریستی مناطق مختلف استان چهارمحال و بختیاری با هدف اشتغال‌زایی و درآمدزایی.
۵. حفظ اراضی کشاورزی: بهره‌گیری از شیوه‌های نوین آبیاری و کشاورزی و آموزش کشاورزان جهت ارتقای سطح تولیدات با کم‌ترین هزینه.
۶. شبکه‌سازی به منظور نهادسازی و یکپارچه‌سازی تعاملات بین‌بخشی و درون‌بخشی دستگاه‌های دولتی و عمومی جهت مدیریت یکپارچه و نظام‌مند و جلوگیری از توزیع نامتوازن منابع.

۳-۳-۴- بررسی ویژگی‌های جمعیتی

در برنامه‌ریزی‌هایی که در راستای پیشرفت و آبادانی یک منطقه صورت می‌گیرد، شناخت وضعیت گذشته آن منطقه یک اصل پذیرفته شده است و به طور معمول بخش قابل توجهی از مطالعات پشتیبان این نوع برنامه‌ریزی‌ها را به خود اختصاص می‌دهد. از سوی دیگر در شرایطی که هدف‌گذاری‌های کمی در چارچوب یک برنامه‌ریزی لحاظ شوند، شناسایی روندها و ساختار تحولات متغیرهای مورد نظر، اهمیتی مضاعف خواهند یافت. به طور طبیعی در یک برنامه‌ریزی مرتبط با توسعه، تحولات جمعیتی از مهم‌ترین حوزه‌هایی است که وضعیت گذشته آن، باید مورد بررسی قرار گیرد. بنابراین یکی از پیش‌نیازهای اساسی برنامه‌ریزی‌های ملی و منطقه‌ای آگاهی از تحولات و ساختار جمعیت فعلی و آینده است. این آگاهی از یک‌سوزمیت و کیفیت منابع انسانی را روشن می‌کند و از سوی دیگر سطح نیازهای جامعه را برای سال‌های آتی مشخص می‌سازد.

عدم توجه به شاخص‌های جمعیتی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای و ملی، موجب می‌گردد که توان منطقه و سرزمین با جمعیت آن تناسب نداشته و مشکلات بسیاری را جهت دستیابی به توسعه متوازن در سطح ملی به وجود آورد.

گزارش حاضر با استفاده از روش اسنادی و بهره‌گیری از منابع آماری از قبیل آمارهای توصیفی، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، سالنامه‌های سازمان ثبت احوال و ...، با تمرکز بر ساختمان جمعیت استان چهارمحال و بختیاری و مقایسه شاخص‌های مربوطه با میانگین‌های کشوری در صدد است که تصویری روشن از منابع انسانی استان را جهت دستیابی به توسعه‌ی عادلانه و متوازن ارائه دهد.

۳-۳-۴-۱- تغییرات جمعیت

جمعیت استان چهارمحال و بختیاری از ۳۹۴۳۵۷ نفر در سال ۱۳۵۵ به ۷۶۱۱۶۸ نفر در سال ۱۳۷۵ و سپس به ۹۴۷۷۶۳ نفر در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. این ارقام بیانگر آن است که طی ۴۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، جمعیت استان هر ساله به طور میانگین ۲/۴ درصد رشد داشته است. این نرخ رشد در مقایسه با رشد متوسط ۲/۱ درصدی کل کشور در همین بازه زمانی، نشان می‌دهد که افزایش جمعیت استان در قیاس با کل کشور کمی بیش‌تر بوده است. در واقع، جمعیت استان و کشور طی این دوره حدوداً ۲/۴ برابر شده‌اند. برآوردها نشان می‌دهد که در سال ۱۳۹۹ نیز جمعیت استان نسبت به سال ۱۳۹۵ با رشد متوسط ۱/۴ درصد، به حدود ۹۸۸ هزار نفر رسیده است.

با وجود افزایش مستمر تعداد جمعیت در دوره مورد بررسی، شتاب این افزایش در سطح استان کاهش یافته است. با مشاهده تغییرات افزایش نسبی جمعیت در جداول ذیل به خوبی می‌توان به کاهش این شتاب پی برد. افزایش نسبی جمعیت از ۶۰/۱ درصد در دوره ۶۵-۱۳۵۵ به ۵/۹ درصد در دوره ۹۵-۱۳۹۰ رسیده است.

لازم به ذکر است که همسو با تغییرات جمعیت نقاط شهری و روستایی کشور، در استان چهارمحال و بختیاری نیز تعداد جمعیت نقاط شهری همواره با افزایش و تعداد جمعیت نقاط روستایی با کاهش مواجه شده است. اما شتاب کاهش جمعیت روستایی استان در مقایسه با جمعیت روستایی کشور، بیشتر بوده است.

جدول ۵۶- تغییرات جمعیت کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال های ۹۵-

۱۳۵۵

نقاط روستایی			نقاط شهری			کل			سال
افزایش نسبی (درصد)	افزایش مطلق	تعداد جمعیت	افزایش نسبی (درصد)	افزایش مطلق	تعداد جمعیت	افزایش نسبی (درصد)	افزایش مطلق	تعداد جمعیت	
-	-	۱۷۸۵۴۰۶۴	-	-	۱۵۸۵۴۶۸۰	-	-	۳۳۰۸۷۴۴	۱۳۵۵
۲۶/۶	۴۷۴۶۳۸۵	۲۲۶۰۰۴۴۹	۶۹/۳	۱۰۹۸۹۸۸۱	۲۶۸۴۴۵۶۱	۴۶/۷	۱۵۷۳۶۲۶۶	۴۹۴۴۵۰۱۰	۱۳۶۵
۲/۸	۶۳۷۲۵۰	۲۳۲۲۷۶۹۹	۳۷/۲	۹۹۷۳۲۲۸	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۱/۵	۱۰۶۱۰۴۷۸	۶۰۰۵۵۴۸۸	۱۳۷۵
۴/۳-	۱۰۰۱۸۸۱-	۲۲۲۳۵۸۱۸	۳۱/۱	۱۱۴۴۲۱۷۵	۴۸۲۵۹۹۶۴	۱۷/۴	۱۰۴۴۰۲۹۴	۷۰۴۹۵۷۸۲	۱۳۸۵
۳/۳-	۷۳۲۸۱۰-	۲۱۵۰۳۰۰۸	۱۱/۲	۵۳۸۶۶۹۷	۵۳۶۴۶۶۶۱	۶/۶	۴۶۵۳۸۸۷	۷۵۱۴۹۶۶۹	۱۳۹۰
۳/۴-	۷۲۳۵۸۵-	۲۰۷۷۹۴۲۳	۱۰/۳	۵۵۰۰۱۸۶	۵۹۱۴۶۸۴۷	۶/۴	۴۷۷۶۶۰۱	۷۹۹۲۶۲۷۰	۱۳۹۵

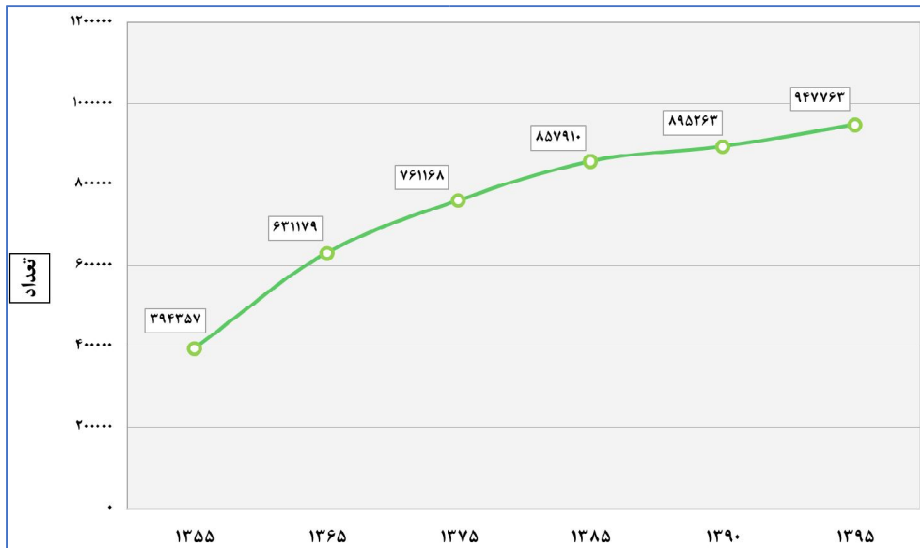
مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

جدول ۵۷- تغییرات جمعیت استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک وضع سکونت،

در سال های ۹۵-۱۳۵۵

نقاط روستایی			نقاط شهری			کل			سال
افزایش نسبی (درصد)	افزایش مطلق	تعداد جمعیت	افزایش نسبی (درصد)	افزایش مطلق	تعداد جمعیت	افزایش نسبی (درصد)	افزایش مطلق	تعداد جمعیت	
-	-	۲۵۴۰۸۵	-	-	۱۴۰۲۷۲	-	-	۳۹۴۳۵۷	۱۳۵۵
۵۸/۱	۱۴۷۶۲۳	۴۰۱۷۰۸	۶۳/۶	۸۹۱۹۹	۲۲۹۴۷۱	۶۰/۱	۲۳۶۸۲۲	۶۳۱۱۷۹	۱۳۶۵
۴/۱	۱۶۵۵۵	۴۱۸۲۶۳	۴۹/۴	۱۱۳۴۳۴	۳۴۲۹۰۵	۲۰/۶	۱۲۹۹۸۹	۷۶۱۱۶۸	۱۳۷۵
۰/۶-	۲۶۵۱-	۴۱۵۶۱۲	۲۹/۰	۹۹۳۹۳	۴۴۲۲۹۸	۱۲/۷	۹۶۷۴۲	۸۵۷۹۱۰	۱۳۸۵
۱۰/۰-	۴۱۴۲۰-	۳۷۴۱۹۲	۱۷/۸	۷۸۷۷۳	۵۲۱۰۷۱	۴/۴	۳۷۳۵۳	۸۹۵۲۶۳	۱۳۹۰
۹/۱-	۳۳۸۷۳-	۳۴۰۳۱۹	۱۶/۶	۸۶۳۷۳	۶۰۷۴۴۴	۵/۹	۵۲۵۰۰	۹۴۷۷۶۳	۱۳۹۵

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۶- تغییرات جمعیت استان چهارمحال و بختیاری، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

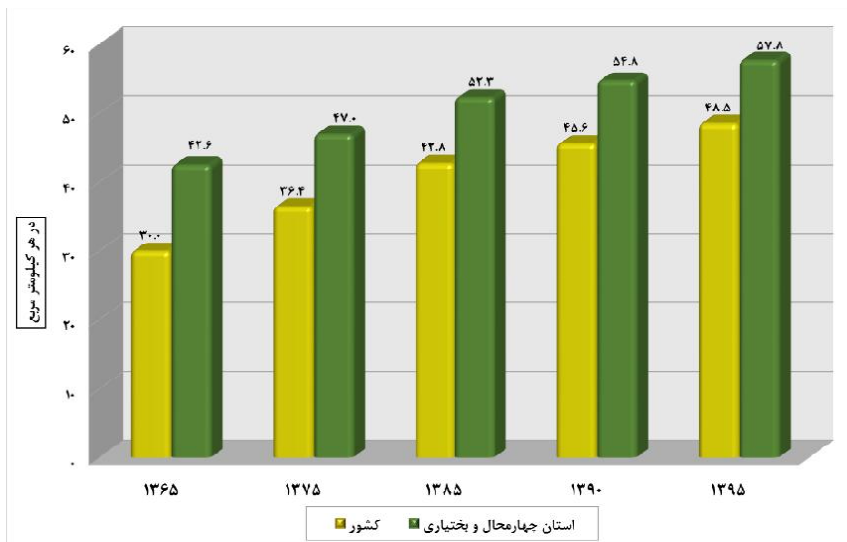
۳-۴-۲- تراکم جمعیت

جمعیت هر منطقه بر اساس عوامل متعددی نظیر آب و هوا، امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در سطح آن منطقه پخش و توزیع می‌شود. تراکم جمعیت را در اصطلاح عامیانه می‌توان به پرازدحام و کم ازدحام بودن هر سرزمینی تعبیر کرد. تراکم جمعیت از تقسیم جمعیت به مساحت، برحسب کیلومترمربع به دست می‌آید. در کشور ایران تراکم حسابی جمعیت در سرشماری‌های متعدد رو به افزایش است و علت آن ثابت بودن مساحت کشور و افزایش روزافزون جمعیت است.

در سال ۱۳۶۵ تراکم جمعیت در کل استان ۴۲/۶ نفر در هر کیلومترمربع بوده است و این در حالی است که تراکم جمعیت در همان سال در کل کشور ۳۰ نفر در هر کیلومترمربع است. بر اساس محاسبات به عمل آمده؛ طی ۳۰ سال بعد (۱۳۹۵) میزان تراکم جمعیت استان به ۵۷/۸ نفر در هر

کیلومتر مربع افزایش یافته است. تراکم جمعیتی استان حدود ۹ واحد از میانگین تراکم جمعیت در کل کشور بالاتر بوده است. در سال ۱۳۹۵، رتبه استان چهارمحال و بختیاری به لحاظ شاخص تراکم جمعیت؛ ۱۵ می‌باشد، به عبارتی دارای یک رتبه میانی است که تعدادی از استان‌ها پرتراکم‌تر و تعداد دیگری کم‌تراکم‌تر، نسبت به این استان هستند.

نمودار ۷- تراکم نسبی جمعیت کشور و استان چهارمحال و بختیاری، در سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

در جدول زیر تراکم جمعیت شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۹۵ نمایش داده شده است. ملاحظه می‌شود که در شهرستان‌های فارسان و شهرکرد، میزان تراکم جمعیت بسیار بالاتر از سایر شهرستان‌های استان می‌باشد.

جدول ۵۸- تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری، در سال ۱۳۹۵

شهرستان	تعداد جمعیت	مساحت	تراکم جمعیت (در هر کیلومتر مربع)
بروجن	۱۲۲۴۸۳	۲۳۰۸	۵۳/۱
شهرکرد	۳۱۵۹۸۰	۱۹۴۷	۱۶۲/۳
فارسان	۹۵۲۸۶	۵۵۹	۱۷۰/۵
لردگان	۲۰۹۶۸۱	۳۳۴۳	۶۲/۷
اردل	۴۸۸۸۰	۱۸۳۲	۲۶/۷
کوهرنگ	۴۱۵۳۵	۳۷۱۲	۱۱/۲
کیار	۵۰۹۷۶	۱۴۰۸	۳۶/۲
سامان	۳۴۶۱۶	۴۷۹	۷۲/۳
بن	۲۸۳۲۶	۸۲۳	۳۴/۴
استان چهارمحال و بختیاری	۹۴۷۷۶۳	۱۶۴۱۱	۵۷/۸

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران و سالنامه آماری استان چهارمحال و بختیاری

۳-۳-۳- سهم جمعیت استان از کشور

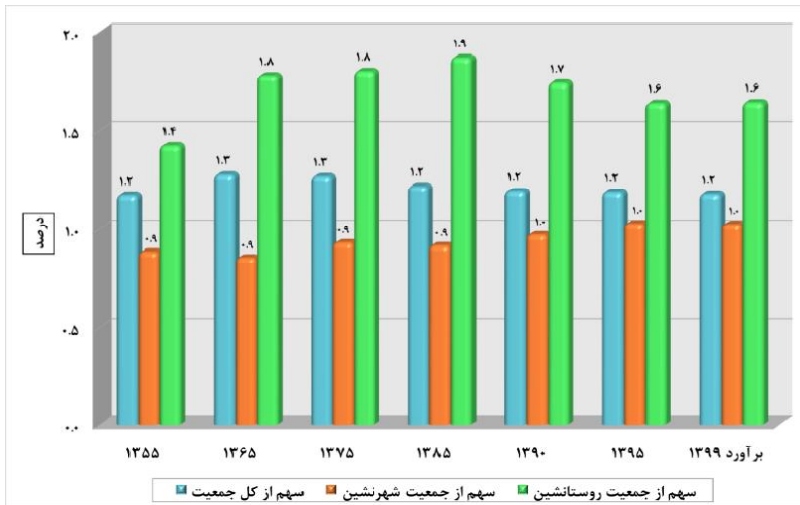
با توجه به تفاوت تعداد جمعیت استان‌ها و نیز تأثیر تفاوت سهم جمعیتی مناطق بر میزان تأثیرگذاری آن‌ها بر کل کشور، سهم جمعیتی استان از کل کشور طی شش دوره سرشماری و همچنین برآورد سال ۱۳۹۹ به تفکیک وضع سکونت مورد بررسی قرار گرفته است. ملاحظه می‌شود که در طول سال‌های ۹۵-۱۳۵۵ سهم جمعیت استان چهارمحال و بختیاری از جمعیت کشور نسبتاً ثابت بوده یا تغییرات کمی داشته است. همچنین برآورد مرکز آمار ایران حاکی از

ثبات نسبی در روند سهم جمعیت استان از جمعیت کشور در سال‌های آتی دارد. لازم به ذکر است که رتبه جمعیتی استان چهارمحال و بختیاری در میان استان‌های کشور، ۲۶ می‌باشد، به عبارتی این استان در رده استان‌های کم جمعیت کشور محسوب می‌شود.

جدول ۵۹- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان چهارمحال و بختیاری از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شرح	
برآورد ۱۳۹۹	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵		
۸۴۰۳۸۰۰۰	۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	کشور	تعداد کل جمعیت
۹۸۸۰۰۰	۹۴۷۷۶۳	۸۹۵۲۶۳	۸۵۷۹۱۰	۷۶۱۱۶۸	۶۳۱۱۷۹	۳۹۴۳۵۷	استان چهارمحال و بختیاری	
۱/۲	۱/۲	۱/۲	۱/۲	۱/۳	۱/۳	۱/۲	سهم از کشور (درصد)	
۶۳۳۹۰۰۰۰	۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۳۶۴۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	۱۵۸۵۴۶۸۰	کشور	تعداد جمعیت شهرنشین
۶۴۹۰۰۰	۶۰۷۴۴۴	۵۲۱۰۷۱	۴۴۲۲۹۸	۳۴۲۹۰۵	۲۲۹۴۷۱	۱۴۰۲۷۲	استان چهارمحال و بختیاری	
۱/۰	۱/۰	۱/۰	۰/۹	۰/۹	۰/۹	۰/۹	سهم از کشور (درصد)	
۲۰۶۴۸۰۰۰	۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	۱۷۸۵۴۰۶۴	کشور	تعداد جمعیت روستائین
۳۳۹۰۰۰	۳۴۰۳۱۹	۳۷۴۱۹۲	۴۱۵۶۱۲	۴۱۸۲۶۳	۴۰۱۷۰۸	۲۵۴۰۸۵	استان چهارمحال و بختیاری	
۱/۶	۱/۶	۱/۷	۱/۹	۱/۸	۱/۸	۱/۴	سهم از کشور (درصد)	

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۸- روند تغییرات سهم جمعیت شهری و روستایی استان چهارمحال و بختیاری از جمعیت شهری و روستایی کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۳-۴- میزان شهرنشینی و روستائینی

میزان شهرنشینی و روستائینی به نسبتی از جمعیت یک محدوده اطلاق می‌شود که در نقاط شهری یا روستایی سکونت دارند. در طرح‌ریزی کالبدی مناطق، نه تنها تعداد جمعیت، بلکه ساخت و توزیع آن نیز مدنظر قرار می‌گیرد که با گذشت زمان بر اثر افزایش سریع جمعیت در پهنه سرزمین و گسترش شهرها، اهمیت فزاینده‌ای یافته است. در همین راستا توجه به توزیع جمعیت در دو منطقه روستایی و شهری به لحاظ تبعات و مشکلاتی که ایجاد می‌کند، یکی از اهم خصوصیات جمعیتی خواهد بود. لذا تلاش شده است که این تغییرات جمعیتی در سطح مناطق شهری و روستایی استان نیز مورد مطالعه قرار گیرد؛ که حاصل آن در جدول زیر نشان داده شده است.

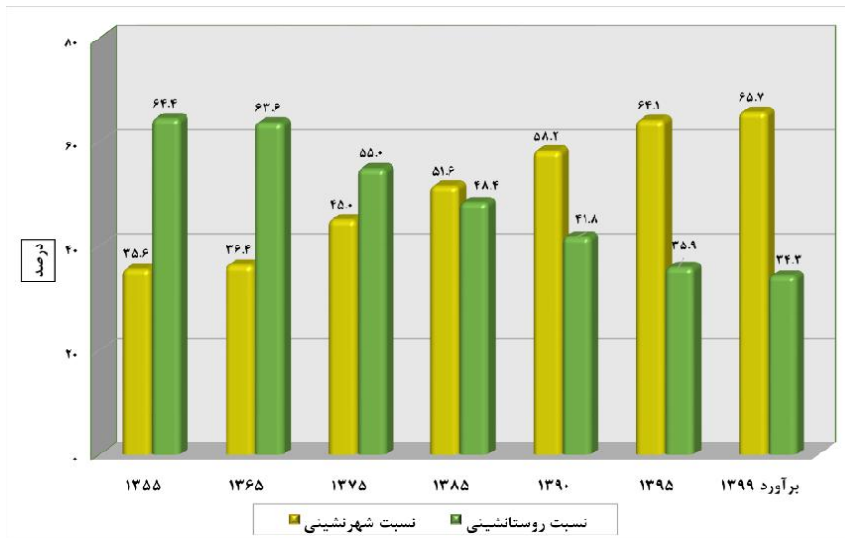
بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، نسبت جمعیت شهرنشین کشور ۷۴ درصد و نسبت جمعیت روستانشین برابر با ۲۶ درصد بوده و در نتیجه میزان جمعیت شهرنشین در کشور در این سال، حدود ۳ برابر میزان جمعیت روستانشین بوده است.

با توجه به نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران می‌توان اذعان داشت که شتاب شهرنشینی در استان چهارمحال و بختیاری بسیار کندتر از نسبت شهرنشینی کشور، پیش رفته است. ملاحظه می‌شود که تا سال ۱۳۷۵ میزان شهرنشینی استان چهارمحال و بختیاری کمتر از ۵۰ درصد کل جمعیت بوده و در سرشماری سال ۱۳۸۵ به ۵۱/۶ درصد از کل جمعیت رسیده است در حالی که سرشماری ۱۳۶۵ نشان می‌دهد که بیش از نیمی از جمعیت کشور، شهرنشین بوده‌اند. برآورد سال ۱۳۹۹ نیز حاکی است که میزان شهرنشینی استان حدود ۹ واحد کمتر از میانگین کشوری می‌باشد. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، استان چهارمحال و بختیاری در رده استان‌های با میزان شهرنشینی پایین قرار دارد (رتبه‌ی این استان به لحاظ میزان شهرنشینی، ۲۱ بوده است).

جدول ۶۰- مقایسه روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین استان چهارمحال و بختیاری با کشور، در سال‌های ۹۹-۱۳۵۵

سال							شرح	
۱۳۹۹ برآورد	۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵		
۷۵/۴	۷۴/۰	۷۱/۴	۶۸/۵	۶۱/۳	۵۴/۳	۴۷	کشور	نسبت
۶۵/۷	۶۴/۱	۵۸/۲	۵۱/۶	۴۵	۳۶/۴	۳۵/۶	استان چهارمحال و بختیاری	شهرنشینی
۲۴/۶	۲۶/۰	۲۸/۶	۳۱/۵	۳۸/۷	۴۵/۷	۵۳	کشور	نسبت
۳۴/۳	۳۵/۹	۴۱/۸	۴۸/۴	۵۵	۶۳/۶	۶۴/۴	استان چهارمحال و بختیاری	روستانشینی

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۹- روند تغییرات نسبت جمعیت شهرنشین و روستائین استان چهارمحال و بختیاری با کشور، در سال های ۹۹-۱۳۵۵

۳-۳-۴-۵- متوسط رشد سالانه جمعیت

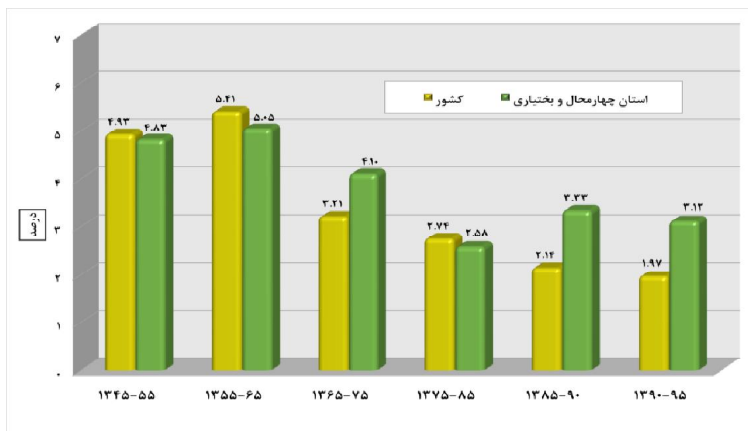
طی شش دوره مابین سال های ۹۵-۱۳۴۵ رشد سالانه جمعیت استان چهارمحال و بختیاری در مناطق شهری و روستایی نوساناتی قابل توجه پشت سر نهاده و از الگوی مشخصی پیروی نکرده است. نرخ رشد در تمام چهار دوره سرشماری (۱۳۵۵-۹۰) روند نزولی داشته بطوریکه رقم آن از ۴/۸۲ در سال ۱۳۶۵ به ۰/۸۶ در سال ۱۳۹۰ کاهش یافته در این میان مناطق روستایی استان از دوره ۸۵-۱۳۷۵ به بعد، نرخ رشد منفی داشته و شدت افول آن در سرشماری سال ۱۳۹۰ (با ۲/۰۸- درصد) بیشتر بوده است. در سرشماری سال ۱۳۹۵، تحت تأثیر پدیده گشتاور جمعیتی (زادوولد متولدین دهه ۱۳۶۰) رشد جمعیت استان به میزان کمی افزایش یافته است. گفتنی است که در تمامی دوره های مورد بررسی رشد جمعیت مناطق شهری بیشتر از مناطق روستایی به دست آمده

است. مهاجرت جمعیت نقاط روستایی به سوی نقاط شهری و تبدیل نقاط روستایی به شهر از جمله عوامل مؤثر در این موضوع هستند.

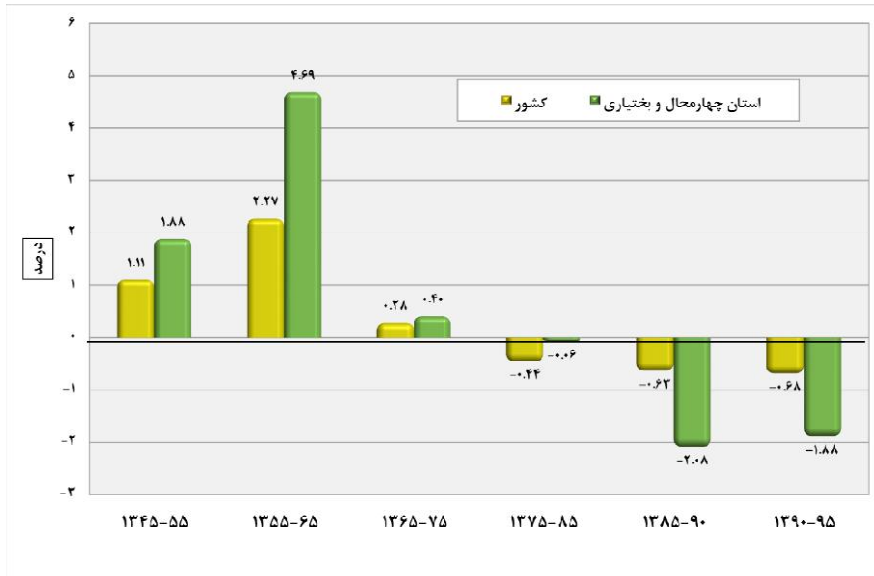
جدول ۶۱- درصد رشد سالانه جمعیت استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

دوره سرشماری						شرح	وضع سکونت
۹۵-۱۳۹۰	۹۰-۱۳۸۵	۸۵-۱۳۷۵	۷۵-۱۳۶۵	۶۵-۱۳۵۵	۵۵-۱۳۴۵		
۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	۳/۹۱	۲/۷۱	کشور	کل
۱/۱۵	۰/۸۶	۱/۲	۳/۸۱	۴/۸۲	۲/۸۳	استان چهارمحال و بختیاری	
۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	۵/۴۱	۴/۹۳	کشور	نقاط شهری
۳/۱۲	۳/۳۳	۲/۵۸	۴/۱۰	۵/۰۵	۴/۸۳	استان چهارمحال و بختیاری	
-۰/۶۸	-۰/۶۳	-۰/۴۴	۰/۲۸	۲/۲۷	۱/۱۱	کشور	نقاط روستایی
-۱/۸۸	-۲/۰۸	-۰/۰۶	۰/۴۰	۴/۶۹	۱/۸۸	استان چهارمحال و بختیاری	

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۰- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط شهری استان چهارمحال و بختیاری و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

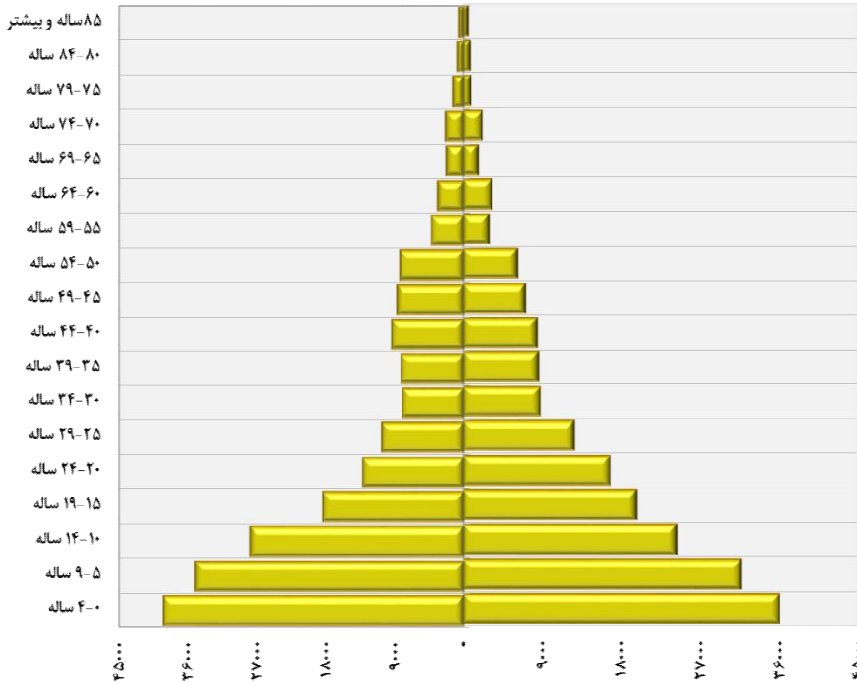
نمودار ۱۱- درصد رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی استان چهارمحال و بختیاری و کشور، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۴۵

۳-۳-۴-۶- هرم سنی جنسی جمعیت

ترکیب سنی جمعیت به صورت توزیع سنی و به تفکیک جنس با هرم سنی نشان داده می‌شود و به عبارت دیگر نمایش هندسی توزیع جمعیت برحسب سن و جنس با هرم سنی امکان‌پذیر است. شکل هرم سنی جنسی یک منطقه به سه عامل بستگی دارد: تعداد موالید در هریک از نسل‌ها، تقلیل تعداد افراد در اثر مرگ‌ومیر، مهاجرت به یک منطقه یا مهاجرت از آن منطقه.

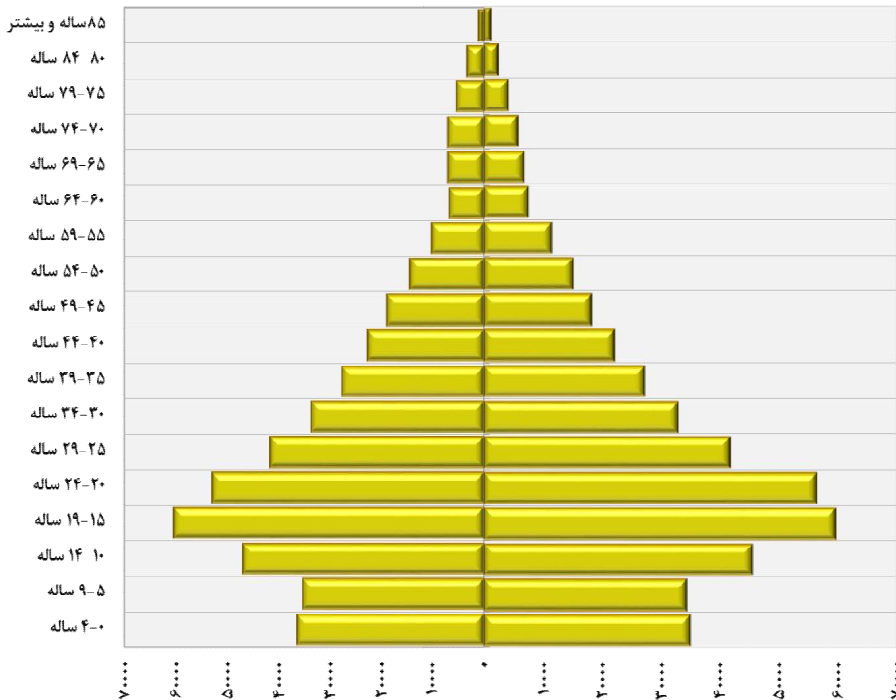
مشاهده هرم سنی جنسی استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۶۵ نشان می‌دهد که در دهه ۶۰ ساختار جمعیتی استان یک ساختار بسیار جوان بوده است. فراوانی جمعیت در گروه‌های سنی کمتر از ۱۵ سال باعث شده که قاعده این هرم یک قاعده پهن باشد و این امر حکایت از میزان باروری بالا در این استان دارد.

نمودار ۱۲- هرم سنی جنسی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری، در سال ۱۳۶۵

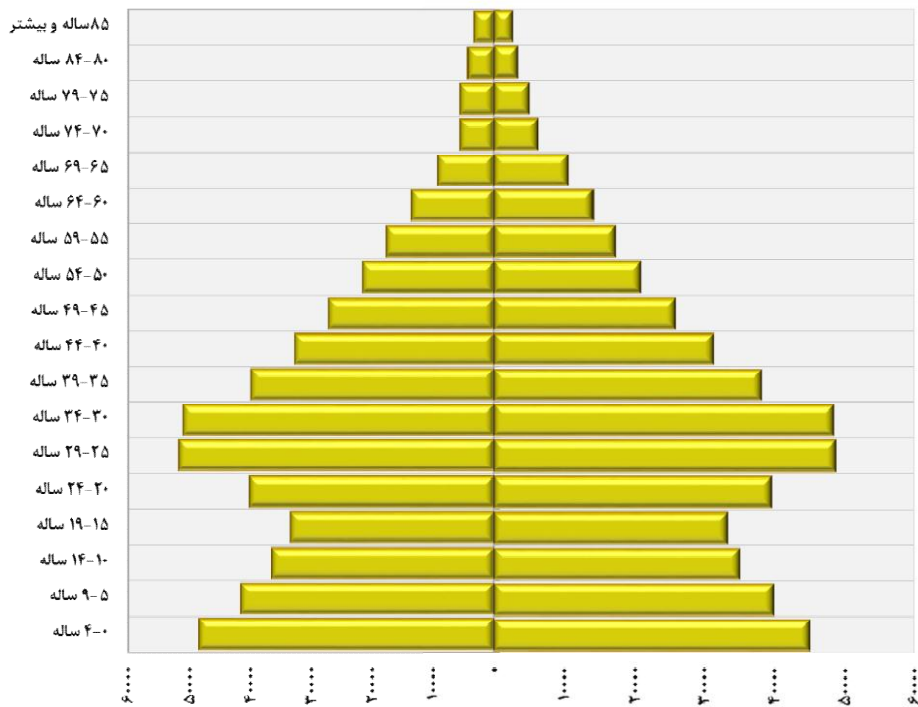
حجم جمعیت در گروه‌های سنی ۱۵-۱۹ ساله و ۲۰-۲۴ ساله به خوبی نمایانگر ورود متولدین دهه ۶۰ به سنین جوانی، در هرم سنی جنسی سال ۱۳۸۵ است. در این سال قاعده هرم نیز باریک‌تر شده به عبارتی از حجم باروری بیست سال گذشته در استان خبری نیست و میزان باروری و در نتیجه رشد جمعیت در این سال نسبت به سال‌های قبل، کاهش یافته است.

نمودار ۱۳- هرم سنی جنسی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری، در سال ۱۳۸۵

با توجه به هرم سنی جنسی سال ۱۳۹۵، می‌توان اذعان نمود که تعداد موالید این استان از سال ۱۳۹۰ رو به افزایش گذاشته است. در واقع متولدین دهه ۶۰ که اکنون به سن بزرگسالی و فعالیت رسیده‌اند، بیشترین تعداد جمعیت را نشان می‌دهند. بنابراین با توجه به این هرم باید گفت که گذار سنی جمعیت، همگام با سایر گذارهای جمعیتی در این استان اتفاق افتاده است (تغییر از وضعیتی که جمعیت این استان بسیار جوان (شرایط دهه ۶۰) به وضعیت امروزی که سهم بزرگی از جمعیت را جوانان و بزرگسالان تشکیل می‌دهند). به این ترتیب در هرم ذیل افزایش گروه‌های سنی ۲۹-۲۵ ساله و ۳۴-۳۰ ساله نسبت به دوره‌های قبل کاملاً نمایان است. اقتصاددانان این وضعیت را فرصت طلایی اطلاق می‌کنند. همچنین افزایش جمعیت در گروه‌های سنی مذکور بر روی میزان زادوولد

کنونی که به گشتاور جمعیتی معروف است، تأثیر بسزایی گذاشته است. ملاحظه می‌شود که جمعیت گروه سنی ۰-۴ ساله بیش از جمعیت ۵-۹ ساله و جمعیت گروه سنی ۵-۹ ساله بیش از ۱۰-۱۴ ساله می‌باشد (پدیده گشتاور جمعیتی). البته افزایش تعداد موالید یک پدیده مقطعی و موقتی می‌باشد چرا که با ورود جمعیت ۲۵-۳۴ ساله‌ها به سنین بزرگسالی، این پدیده نیز متوقف خواهد شد. با توجه به رأس هرم نیز باید گفت که استان چهارمحال و بختیاری با پدیده سالخوردگی جمعیت فاصله زیادی دارد.

نمودار ۱۴- هرم سنی جنسی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری، در سال ۱۳۹۵

۳-۳-۴-۷- گروه عمده سنی جمعیت

در مطالعات جمعیتی برای داشتن تصویری کلی از ساخت جمعیت، ساختار سنی جمعیت را می‌توان در سه گروه عمده سنی بررسی کرد: جمعیت ۱۴-۰ سال، جمعیت ۶۴-۱۵ سال و جمعیت ۶۵ سال و بیشتر. این سه طبقه‌بندی بیانگر جوانی، میان‌سالی و سالمندی جمعیت یک منطقه می‌باشد.

بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن؛ جمعیت ۱۴-۰ ساله استان از ۴۹/۲ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۲۶ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. جمعیت ۶۴-۱۵ سال (جمعیت در سنین فعالیت) حدود ۳/۵ برابر شده و از ۴۷/۵ درصد به ۶۸/۲ درصد و جمعیت ۶۵ سال و بیشتر (جمعیت سالمند) از ۳/۴ درصد به ۵/۸ درصد افزایش یافته است. بدیهی است از جمله ویژگی‌های مربوط به جمعیت استان، افزایش جمعیت بالقوه فعال (۶۴-۱۵ سال) است و در صورت بهره‌برداری مناسب و بهینه از این ظرفیت می‌توان بر سرعت توسعه‌ی استان افزود. اهمیت این موضوع تا حدی است که برخی از صاحب‌نظران علوم اجتماعی و اقتصادی از این شرایط جمعیتی به عنوان «پنجره جمعیتی فرصت‌ها» نام می‌برند. در واقع در این زمان می‌توان با برنامه‌ریزی مناسب و استفاده بهینه از نیروی انسانی موجود، به سوی شکوفایی و توسعه اقتصادی گام برداشت. افزایش نسبت جمعیت سالمند نیز بیانگر افزایش میزان امید به زندگی در نتیجه‌ی افزایش سطح بهداشت عمومی و تغییرات اساسی در نگرش و سبک زندگی افراد می‌باشد.

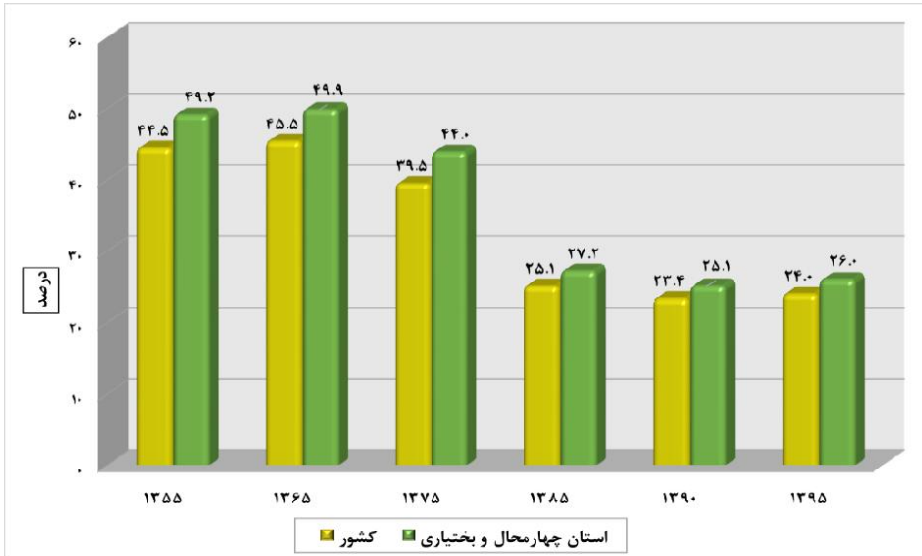
---

۱. بخش جمعیت سازمان ملل، پنجره جمعیتی را به عنوان دوره‌ای تعریف می‌کند که در آن نسبت جمعیت زیر ۱۵ ساله کمتر از ۳۰ درصد می‌شود؛ در حالی که نسبت جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر هنوز زیر ۱۵ درصد است. تعریف عملیاتی دیگری؛ دوره‌ای که در آن نسبت وابستگی کل کمتر از ۰/۵ درصد باشد (سرای، ۱۳۸۸).

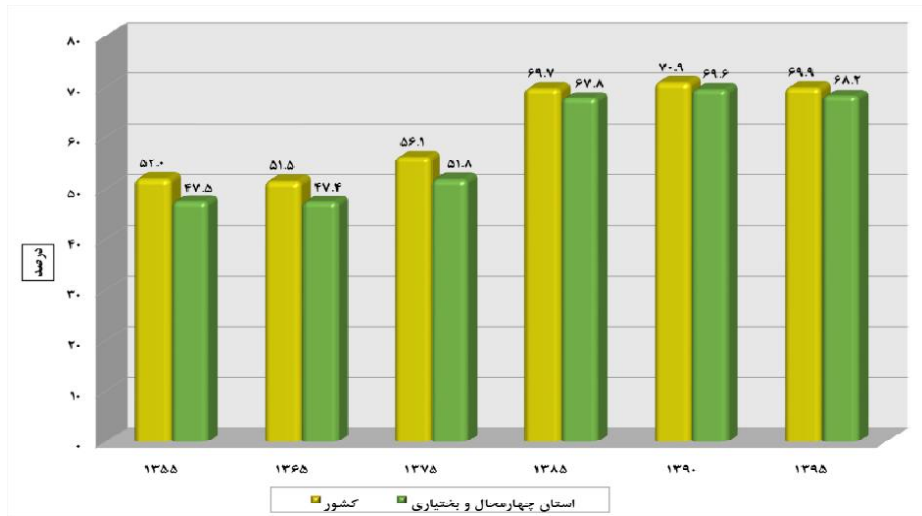
جدول ۶۲- تعداد و توزیع درصد جمعیت استان چهارمحال و بختیاری و کشور
بر حسب گروه‌های عمده سنی، در سال‌های ۹۵-۱۳۵۵

شرح	سال	تعداد				توزیع درصد			
		۱۴-۰ ساله	۶۴-۱۵ ساله	۶۵ ساله و بیشتر	جمع	۱۴-۰ ساله	۶۴-۱۵ ساله	۶۵ ساله و بیشتر	جمع
کشور	۱۳۵۵	۱۵۰۰۹۳۶۳	۱۷۵۱۲۹۱۱	۱۱۸۶۴۷۰	۳۳۷۰۸۷۴۴	۴۴/۵	۵۲/۰	۳/۵	۱۰۰
	۱۳۶۵	۲۲۴۷۴۰۱۷	۲۵۴۴۵۵۶۲	۱۵۰۱۷۱۸	۴۹۴۲۱۲۹۷	۴۵/۵	۵۱/۵	۳/۰	۱۰۰
	۱۳۷۵	۲۳۷۲۵۵۴۵	۳۳۷۰۲۴۰۶	۲۵۹۵۱۸۱	۶۰۰۲۳۱۳۲	۳۹/۵	۵۶/۱	۴/۳	۱۰۰
	۱۳۸۵	۱۷۶۸۱۶۲۹	۴۹۱۵۷۵۶۲	۳۶۵۶۵۹۱	۷۰۴۹۵۷۸۲	۲۵/۱	۶۹/۷	۵/۲	۱۰۰
	۱۳۹۰	۱۷۵۶۱۷۷۸	۵۳۲۴۴۸۰۰	۴۲۹۶۷۶۹	۷۵۱۰۳۳۴۷	۲۳/۴	۷۰/۹	۵/۷	۱۰۰
	۱۳۹۵	۱۹۱۹۲۶۶۵	۵۵۸۶۲۰۸۷	۴۸۷۱۵۱۸	۷۹۹۲۶۲۷۰	۲۴/۰	۶۹/۹	۶/۱	۱۰۰
استان چهارمحال و بختیاری	۱۳۵۵	۱۹۳۹۶۸	۱۸۷۱۵۷	۱۳۲۳۲	۳۹۴۳۵۷	۴۹/۲	۴۷/۵	۳/۴	۱۰۰
	۱۳۶۵	۳۱۵۰۲۹	۲۹۹۲۰۹	۱۶۸۶۱	۶۳۱۱۷۹	۴۹/۹	۴۷/۴	۲/۷	۱۰۰
	۱۳۷۵	۳۳۴۷۲۶	۳۹۴۵۶۱	۳۱۸۴۶	۷۶۱۱۶۸	۴۴/۰	۵۱/۸	۴/۲	۱۰۰
	۱۳۸۵	۲۳۳۴۶۶	۵۸۱۳۸۹	۴۳۰۵۵	۸۵۷۹۱۰	۲۷/۲	۶۷/۸	۵/۰	۱۰۰
	۱۳۹۰	۲۲۴۷۷۳	۶۲۲۸۵۴	۴۷۵۶۲	۸۹۵۲۶۳	۲۵/۱	۶۹/۶	۵/۳	۱۰۰
	۱۳۹۵	۲۴۶۴۸۲	۶۴۶۵۰۱	۵۴۷۸۰	۹۴۷۷۶۳	۲۶/۰	۶۸/۲	۵/۸	۱۰۰

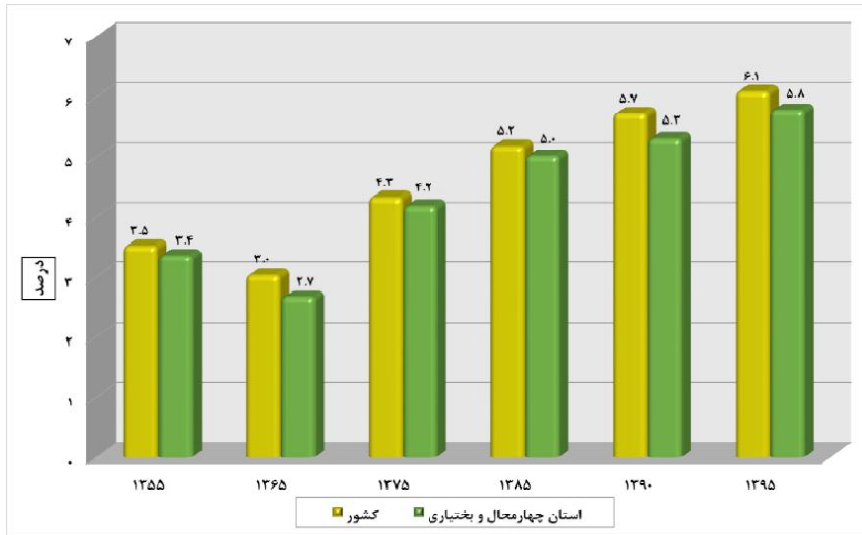
مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۵- روند تغییرات درصد جمعیت ۰-۱۴ ساله استان چهارمحال و بختیاری و کشور، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۱۶- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۴-۱۵ ساله استان چهارمحال و بختیاری و کشور، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

نمودار ۱۷- روند تغییرات درصد جمعیت ۶۵ ساله و بالاتر استان چهارمحال و بختیاری و کشور، در سال های ۹۵-۱۳۵۵

۳-۳-۴-۸- نسبت جنسی جمعیت

در علم جمعیت‌شناسی جمعیت از نظر جنس به دو گروه مرد و زن تفکیک می‌شود. اطلاعات درباره جنس در برنامه‌ریزی‌های مختلف و به‌ویژه برنامه‌ریزی خدمات بهداشتی مورد نیاز است. وقایع جمعیتی عموماً بر حسب جنس به‌طور متفاوت رخ می‌دهند. دیگر وقایع جمعیتی مانند باروری، مرگ‌ومیر و مهاجرت بر شاخص نسبت جنسی تأثیر گذار هستند.

نسبت جنسی عبارت است از نسبت تعداد مردان به زنان در یک جمعیت که در عدد صد ضرب می‌شود. نسبت جنسی به‌طور ساده نشان می‌دهد که در مقابل هر صد نفر زن چند نفر مرد در جمعیت وجود دارد. در صورتی که این شاخص از ۱۰۰ کمتر شد تعداد زنان بیشتر است و اگر بیشتر از ۱۰۰ شد تعداد مردان بیشتر خواهد بود. افزایش یا کاهش نسبت جنسی جمعیت می‌تواند

تبعات و آثار بسیاری را در زمینه‌های مختلف اجتماعی و اقتصادی جامعه داشته باشد. با توجه به اهمیت این شاخص، بررسی آن و تغییرات حاصله طی پنج دوره مورد بررسی مفید خواهد بود.

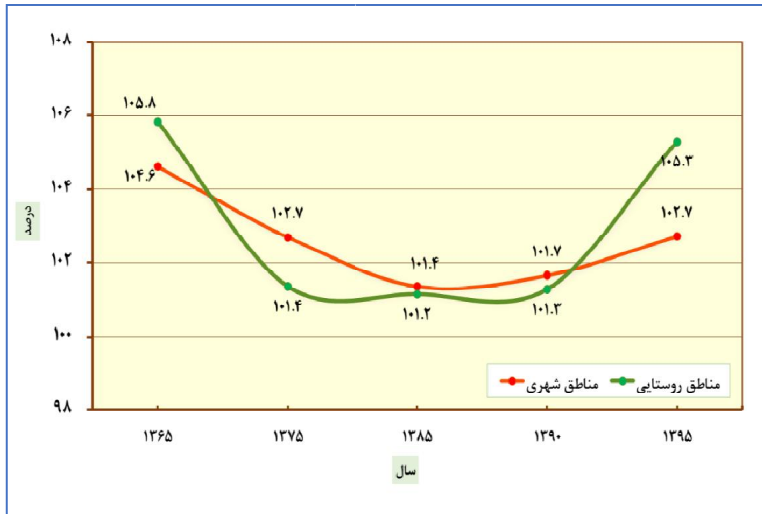
با توجه به اطلاعات ارائه شده از سوی مرکز آمار ایران و همان‌گونه که در جدول ذیل نمایش داده شده است طی پنج دوره مورد بررسی شاخص نسبت جنسی جمعیت در استان چهارمحال و بختیاری از الگوی یکسانی پیروی نکرده است. از سال ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰ این شاخص روند کاهشی طی کرده و در سال ۱۳۹۵ به یک‌باره افزایش یافته است. همچنین بالاترین مقدار نسبت جنسی مناطق شهری استان مربوط به سال ۱۳۶۵ بوده و از آن زمان به بعد این شاخص کاهش یافته و در سال ۱۳۹۵ نیز نسبت به دوره قبل، تغییر محسوسی نداشته است. در مورد شاخص نسبت جنسی در مناطق روستایی استان، می‌توان اذعان داشت که در طول سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۰ این شاخص روند متعادلی طی کرده و نسبت مردان و زنان در مناطق روستایی بسیار نزدیک به هم بوده است اما در سال ۱۳۹۵ در مقابل هر ۱۰۰ زن حدود ۱۰۵ مرد در مناطق روستایی استان زندگی می‌کرده‌اند. در سال ۱۳۹۵؛ رتبه استان چهارمحال و بختیاری به لحاظ شاخص نسبت جنسی ۸ بوده است، به عبارتی این استان در رده استان‌های با نسبت جنسی بالا قرار داشته است.

جدول ۶۳- نسبت جنسی جمعیت استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک
وضع سکونت، در سال های ۹۵-۱۳۶۵

شرح	سال	کل کشور			استان چهارمحال و بختیاری	
		مرد	زن	نسبت جنسی	مرد	زن
کل	۱۳۶۵	۲۵۲۸۰۹۶۱	۲۴۱۶۴۰۴۹	۱۰۴/۶	۳۲۳۸۶۹	۳۰۷۳۱۰
	۱۳۷۵	۳۰۵۱۵۱۵۹	۲۹۵۴۰۳۲۹	۱۰۳/۳	۳۸۴۲۸۳	۳۷۶۸۸۵
	۱۳۸۵	۳۵۸۶۶۳۶۲	۳۴۶۲۹۴۲۰	۱۰۳/۶	۴۳۱۶۴۴	۴۲۶۲۶۶
	۱۳۹۰	۳۷۹۰۵۶۶۹	۳۷۲۴۴۰۰۰	۱۰۱/۸	۴۵۰۹۶۸	۴۴۴۲۹۵
	۱۳۹۵	۴۰۴۹۸۴۴۲	۳۹۴۲۷۸۲۸	۱۰۲/۷	۴۸۳۳۵۶	۴۶۵۴۰۷
نقاط شهری	۱۳۶۵	۱۳۷۶۹۶۱۷	۱۳۰۷۴۹۴۴	۱۰۵/۳	۱۱۷۳۳۴	۱۱۲۱۴۷
	۱۳۷۵	۱۸۸۰۵۰۲۳	۱۸۰۱۲۷۶۶	۱۰۴/۴	۱۷۳۷۳۶	۱۶۹۱۶۹
	۱۳۸۵	۲۴۵۷۶۴۴۲	۲۳۶۸۳۵۲۲	۱۰۳/۸	۲۲۲۶۴۹	۲۱۹۶۴۹
	۱۳۹۰	۲۷۰۲۳۶۳۸	۲۶۶۲۳۰۲۳	۱۰۱/۵	۲۶۲۶۷۸	۲۵۸۳۹۳
	۱۳۹۵	۲۹۸۴۱۴۱۴	۲۹۳۰۵۴۳۳	۱۰۱/۸	۳۰۷۷۹۸	۲۹۹۶۴۶
نقاط روستایی	۱۳۶۵	۱۱۵۱۱۳۴۴	۱۱۰۸۹۱۰۵	۱۰۳/۸	۲۰۶۵۴۵	۱۹۵۱۶۳
	۱۳۷۵	۱۱۷۱۰۱۳۶	۱۱۵۲۷۵۶۳	۱۰۱/۶	۲۱۰۵۴۷	۲۰۷۷۱۶
	۱۳۸۵	۱۱۲۸۹۹۲۰	۱۰۹۴۵۸۹۸	۱۰۳/۱	۲۰۸۹۹۵	۲۰۶۶۱۷
	۱۳۹۰	۱۰۸۸۲۰۳۱	۱۰۶۲۰۹۷۷	۱۰۲/۵	۱۸۸۲۹۰	۱۸۵۹۰۲
	۱۳۹۵	۱۰۶۵۷۰۲۸	۱۰۱۲۲۳۹۵	۱۰۵/۳	۱۷۴۵۵۸	۱۶۵۷۶۱

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۸- روند تغییرات شاخص نسبت جنسی نقاط شهری و روستایی استان چهارمحال و بختیاری، سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

۳-۳-۴-۹- متوسط بعد خانوار

خانوار کوچک‌ترین واحد اجتماعی است و از این جهت که اعضای یک خانوار لزوماً با یکدیگر نسبت خویشاوندی ندارند از خانواده متمایز می‌شود. بعد خانوار شاخصی است که نسبت جمعیت را به تعداد خانوارها نشان می‌دهد؛ بدین معنا که در هر خانواری به طور متوسط چند نفر زندگی می‌کنند. در خانواده‌های هسته‌ای امروزی، افراد اصلی تشکیل دهنده خانوار همان پدر، مادر و فرزندان (با تعداد کم) هستند اما در مناطق فقیر با فرهنگ سنتی، هم تعداد فرزندان بالاتر است و هم ممکن است کسان دیگری در کنار اعضای خانواده زندگی کنند و به همین دلیل بعد خانوارها بالا می‌رود. بعد خانوار می‌تواند تحت تأثیر عوامل اقتصادی، اجتماعی تغییر کند همچنین می‌تواند تبعاتی را نیز در زمینه‌های مختلف ایجاد کند. لذا بررسی آن و روند تغییرات آن یکی از مهم‌ترین عوامل جمعیتی مورد بررسی خواهد بود. بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۶۵، متوسط بعد خانوارهای شهری و روستایی استان چهارمحال و بختیاری به ترتیب برابر با $5/3$ و $5/7$ نفر به

ازای هر خانوار بوده است که بر اساس نتایج سرشماری‌های بعدی به سرعت روند نزولی طی کرده و به ۳/۵ نفر در خانوارهای شهری و ۳/۶ نفر در خانوارهای روستایی در سال ۱۳۹۵ رسیده است. بررسی تغییرات بعد خانوارها نشان می‌دهد که در فاصله‌ی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، به طور میانگین ۱/۸ نفر از بعد خانوارهای شهری و ۲/۱ نفر از بعد خانوارهای روستایی کم شده است. با این حال، متوسط بعد خانوار در استان کمی بالاتر از میانگین کشوری می‌باشد، در واقع در این استان خانوارها پرجمعیت‌تر از میانگین خانوارهای کشور هستند. رتبه استان به لحاظ شاخص متوسط بعد خانوار ۷ می‌باشد، به عبارتی این استان در رده استان‌های با خانوار پرجمعیت‌تر قرار دارد. گفتنی است که بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۱ درصد از خانوارهای استان زن سرپرست بوده‌اند و ۴۴/۵ درصد از خانوارهای زن سرپرست، خانوارهای یک‌نفره (خودسرپرست) بوده‌اند.

جدول ۶۴- تعداد و متوسط بعد خانوارهای استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

نقاط روستایی	نقاط شهری		کل		سال	شرح
	تعداد خانوار	بعد خانوار	تعداد خانوار	بعد خانوار		
۵/۵	۴۱۴۵۰۰۲	۴/۹	۵۵۲۷۴۷۵	۵/۱	۹۶۷۲۴۷۷	۱۳۶۵
۵/۳	۴۴۰۵۸۱۴	۴/۶	۷۹۴۳۱۸۹	۴/۸	۱۲۳۸۷۳۴۵	۱۳۷۵
۴/۴	۵۰۶۹۷۶۰	۳/۹	۱۲۲۸۲۹۲۶	۴/۱	۱۷۳۵۲۶۸۶	۱۳۸۵
۳/۷	۵۷۴۴۵۸۹	۳/۵	۱۵۳۶۵۸۹۲	۳/۶	۲۱۱۱۰۴۸۱	۱۳۹۰
۳/۴	۶۰۷۰۵۴۷	۳/۳	۱۸۱۲۵۴۸۸	۳/۳	۲۴۱۹۶۰۳۵	۱۳۹۵
۵/۷	۷۰۷۰۳	۵/۳	۴۳۵۸۲	۵/۵	۱۱۴۲۸۵	۱۳۶۵
۵/۵	۷۵۸۶۹	۵/۱	۶۷۰۳۵	۵/۳	۱۴۳۱۱۸	۱۳۷۵
۴/۷	۸۸۹۷۴	۴/۲	۱۰۴۵۸۴	۴/۴	۱۹۳۵۵۸	۱۳۸۵
۴	۹۳۳۲۰	۳/۷	۱۴۰۸۱۲	۳/۸	۲۳۴۱۳۲	۱۳۹۰
۳/۶	۹۴۵۹۲	۳/۵	۱۷۵۸۴۲	۳/۵	۲۷۰۴۳۴	۱۳۹۵

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۰- موازنه مهاجرتی

مهاجرت به عنوان یکی از عوامل اصلی پویایی جمعیت، سبب تغییر در ساختار سنی و جنسی و متوسط رشد سالانه جمعیت و تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در مبدأ و مقصد می‌گردد. خالص مهاجرت از تفاضل مهاجرت به یک منطقه (مهاجرپذیری) و مهاجرت از همان منطقه (مهاجرفرستی) به دست می‌آید.

به عبارت دیگر، میزان خالص مهاجرت بر اساس تفاوت بین آن‌هایی که به یک جمعیت می‌پیوندند و آن‌هایی که آن جمعیت را ترک می‌کنند، محاسبه می‌شود.

مطابق با نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، تراز مهاجرتی استان چهارمحال و بختیاری طی ۳۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، همواره منفی بوده است و در فاصله‌ی سال‌های ۹۵-۱۳۶۵، این استان حدود ۹۰ هزار نفر از جمعیت خود را از دست داده است.

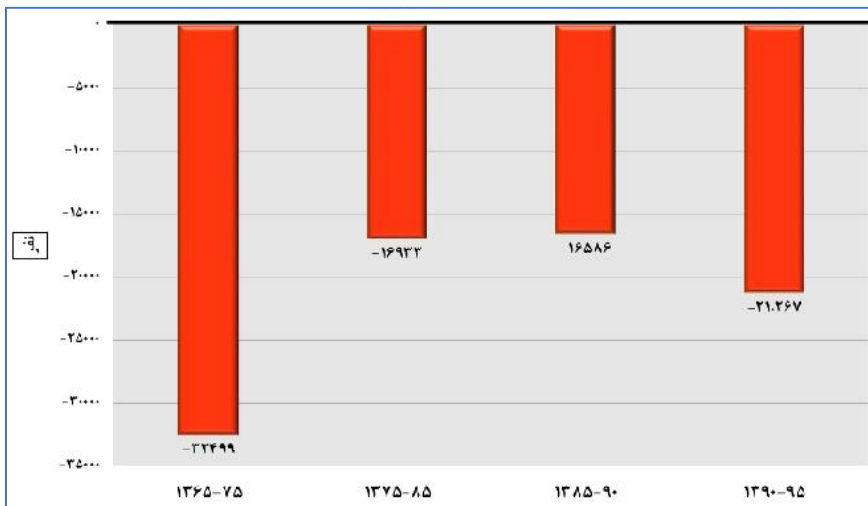
نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده در طول ۵ ساله ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد که به طور متوسط به ازای هر ۴۵ نفری که وارد استان شده، ۱۰۰ نفر از استان خارج شده است، هرچند که این رقم نسبت به دو دوره‌ی قبل کاهش یافته، اما همچنان مسئله‌ی بزرگی برای استان محسوب می‌شود.

ذکر این نکته ضروری است که در ایران مهاجران معمولاً در دسته افراد جوان و متخصص جامعه قرار دارند که به دلیل شرایط اجتماعی و اقتصادی حاکم در مبدأ، دست به مهاجرت می‌زنند.

جدول ۶۵- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت استان
چهارمحال و بختیاری، طی سرشماری های ۹۵-۱۳۶۵

نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده (درصد)	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان (درصد)	خالص مهاجرت	مهاجران خارج شده	مهاجران وارد شده	دوره
۳۰/۱	-۴/۳	-۳۲۴۹۹	۴۶۴۹۸	۱۳۹۹۹	۷۵-۱۳۶۵
۷۴/۲	-۲	-۱۶۹۳۳	۶۵۶۳۸	۴۸۷۰۵	۸۵-۱۳۷۵
۴۷/۴	-۱/۹	-۱۶۵۸۶	۳۱۵۵۱	۱۴۹۶۵	۹۰-۱۳۸۵
۴۵/۳	-۲/۲	-۲۱۲۶۷	۳۸۸۴۴	۱۷۵۷۷	۹۵-۱۳۹۰

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

نمودار ۱۹- خالص مهاجرت استان چهارمحال و بختیاری، طی سرشماری های ۹۵-

۱۳۶۵

در جداول زیر خالص مهاجرت شهرستان کوهرنگ مورد بررسی قرار گرفته است. به استناد سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران طی ۵ ساله‌ی ۹۵-۱۳۹۰، تعداد ۲۶۲۴ نفر از شهرستان کوهرنگ خارج شده و حدود ۱۱۳۳ نفر به این شهرستان وارد شده‌اند؛ بنابراین خالص مهاجرت این شهرستان نسبت به دوره‌های قبل روندی صعودی طی کرده است. گفتنی است که در دوره ۹۵-۱۳۹۰ حدود ۷ درصد از کل مهاجران خارج شده از استان چهارمحال و بختیاری مربوط به شهرستان کوهرنگ می‌باشد. لازم به ذکر است که بر اساس آخرین اطلاعات در دسترس، حدود ۷۵ درصد از مهاجران وارد شده به شهرستان کوهرنگ به علت انجام تحصیل و سربازی، در این شهرستان سکونت گزیده‌اند. پیروی از خانوار و دستیابی به مسکن مناسب‌تر نیز دلیل ۱۵ درصد دیگر از مهاجران وارد شده به این شهرستان بوده است. بنابراین؛ می‌توان اذعان نمود که این شهرستان دافعه‌ی اقتصادی برای ساکنان خود دارد و بیشتر مهاجران خارج شده از این شهرستان به احتمال قوی به دلیل نبود شغل و درآمد رفته‌اند.

جدول ۶۶- مقایسه مهاجران وارد شده، خارج شده و خالص مهاجرت شهرستان کوهرنگ، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۷۵

دوره	مهاجران وارد شده	مهاجران خارج شده	خالص مهاجرت	نسبت خالص مهاجرت به جمعیت استان (درصد)	نسبت مهاجران وارد شده به مهاجران خارج شده (درصد)
۸۵-۱۳۷۵	۲۷۹۲	۳۴۳۳	-۶۴۱	-۱/۸	۸۱/۳
۹۰-۱۳۸۵	۱۷۹	۱۳۴۴	-۱۱۶۵	-۳/۲	۱۳/۳
۹۵-۱۳۹۰	۱۱۳۳	۲۶۲۴	-۱۴۹۱	-۳/۶	۴۳/۲

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

با توجه به جدول زیر، طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ از کل مهاجران خارج شده از شهرستان کوهرنگ، ۵۷/۳ درصد شهرنشین (معادل ۱۵۰۴ نفر) و ۴۲/۷ درصد (معادل ۱۱۲۰ نفر) روستانشین بوده‌اند. همچنین همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌شود، بیشترین فراوانی مهاجران خارج شده از

شهرستان مربوط به گروه‌های سنی کمتر از ۴۰ سال می‌باشد (حدود ۸۷ درصد از کل مهاجران خارج شده). این امر حاکی است که مهاجران خارج شده جوان بوده و به صورت خانواری دست به مهاجرت زده‌اند.

جدول ۶۷- تعداد مهاجران خارج شده از شهرستان کوهرنگ به تفکیک گروه سنی وضع سکونت، طی سرشماری ۹۵-۱۳۹۰

مهاجران خارج شده به تفکیک وضع سکونت			گروه سنی
نقاط روستایی	نقاط شهری	کل	
۸۷	۱۱۲	۱۹۹	۰ تا ۴ ساله
۱۱۰	۱۵۸	۲۶۸	۵ تا ۹ ساله
۶۷	۹۳	۱۶۰	۱۰ تا ۱۴ ساله
۱۲۶	۱۵۳	۲۷۹	۱۵ تا ۱۹ ساله
۲۰۸	۲۵۷	۴۶۵	۲۰ تا ۲۴ ساله
۱۵۷	۲۵۹	۴۱۶	۲۵ تا ۲۹ ساله
۱۲۸	۱۷۶	۳۰۴	۳۰ تا ۳۴ ساله
۸۰	۱۱۶	۱۹۶	۳۵ تا ۳۹ ساله
۵۶	۵۷	۱۱۳	۴۰ تا ۴۴ ساله
۲۹	۴۷	۷۶	۴۵ تا ۴۹ ساله
۱۴	۱۶	۳۰	۵۰ تا ۵۴ ساله
۱۹	۱۷	۳۶	۵۵ تا ۵۹ ساله
۱۴	۱۲	۲۶	۶۰ تا ۶۴ ساله
۷	۷	۱۴	۶۵ تا ۶۹ ساله
۵	۷	۱۲	۷۰ تا ۷۴ ساله
۱۳	۱۷	۳۰	۷۵ ساله و بیشتر
۱۱۲۰	۱۵۰۴	۲۶۲۴	جمع

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

در پنج ساله ۹۵-۱۳۹۰ تعداد مهاجران وارد شده به استان چهارمحال و بختیاری ۴۷۱۶۱ نفر بوده که ۴۱۰۲۲ نفر از آن‌ها در نقاط شهری و ۶۱۳۳۹ نفر باقی مانده نیز در نقاط روستایی استان سکونت گزیده‌اند به عبارتی دیگر طی دوره مورد بررسی ۶/۸ درصد از جمعیت ساکن در نقاط شهری و ۱/۸ درصد از جمعیت ساکن در نقاط روستایی استان، مهاجر بوده‌اند. گفتنی است که میزان مهاجرپذیری استان در دوره ۹۵-۱۳۹۰، در مقایسه با دوره‌ی قبل افت داشته است. بالاترین میزان مهاجرپذیری مربوط به دوره ۸۵-۱۳۷۵ بوده که ۱۹/۶ درصد از جمعیت نقاط شهری و ۱۰/۷ درصد از جمعیت نقاط روستایی، مهاجر بوده‌اند.

جدول ۶۸- تعداد و نسبت مهاجرپذیری استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۶۵

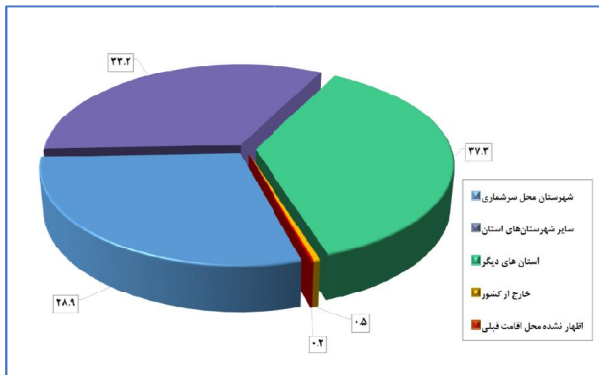
دوره	شرح	تعداد			نسبت مهاجرپذیری (به ازای صد نفر جمعیت کل شهری/روستایی)		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۷۵-۱۳۶۵	کشور	۸۷۱۸۷۷۰	۶۱۲۲۶۷۵	۲۵۹۶۰۹۵	۱۴/۵	۱۶/۶	۱۱/۲
	استان چهارمحال و بختیاری	۵۹۶۹۸	۴۴۲۳۷	۱۵۴۶۱	۷/۸	۱۲/۹	۳/۷
۸۵-۱۳۷۵	کشور	۱۲۱۴۸۱۴۸	۸۹۹۹۷۰۹	۳۱۴۸۴۳۹	۱۷/۲	۱۸/۶	۱۴/۲
	استان چهارمحال و بختیاری	۱۳۱۱۴۸	۸۶۷۳۴	۴۴۴۱۴	۱۵/۳	۱۹/۶	۱۰/۷
۹۰-۱۳۸۵	کشور	۵۵۳۴۶۶۶	۴۳۰۲۰۸۶	۱۲۳۲۵۸۰	۷/۴	۸/۰	۵/۷
	استان چهارمحال و بختیاری	۵۴۱۹۶	۴۲۲۰۵	۱۱۹۹۱	۶/۱	۸/۱	۳/۲
۹۵-۱۳۹۰	کشور	۴۳۰۰۹۸۸	۳۵۶۴۷۳۵	۷۳۶۲۵۳	۵/۴	۶/۰	۳/۵
	استان چهارمحال و بختیاری	۴۷۱۶۱	۴۱۰۲۲	۶۱۳۳۹	۵	۶/۸	۱/۸

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

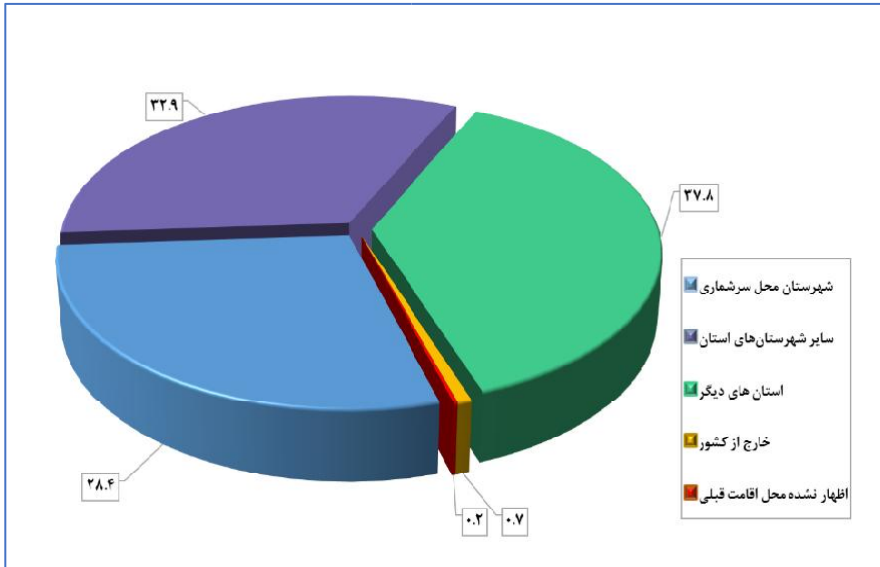

۳-۳-۴-۱۱- مبدأ اقامت قبلی مهاجران

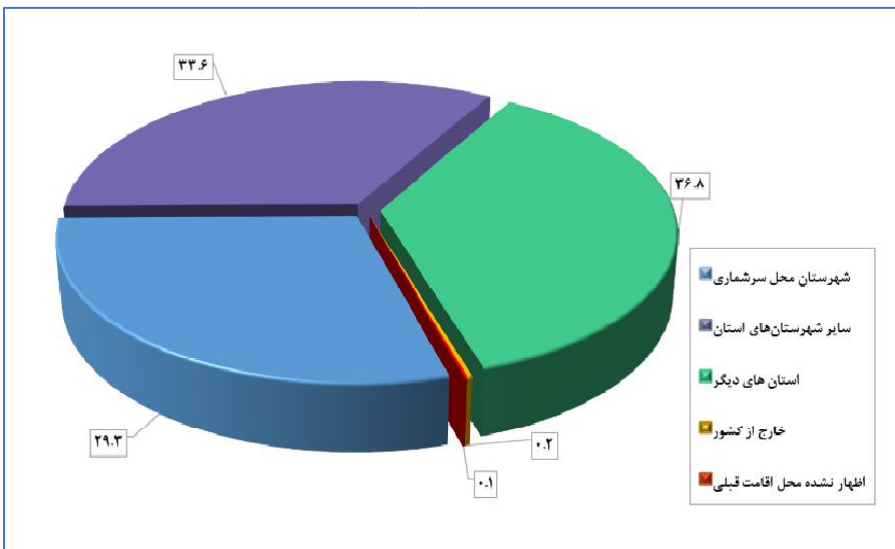
مهاجرت‌های داخلی خود به انواع مختلفی از قبیل مهاجرت‌های شهر به شهر، روستا به شهر، روستا به روستا، شهر به روستا، بین استانی، داخل استانی و ... قابل تقسیم هستند که هر کدام از منظر خاصی به موضوع مهاجرت می‌پردازند. در گزارش حاضر مهاجران استان چهارمحال و بختیاری برحسب محل اقامت قبلی آنان مورد مطالعه قرار گرفته‌اند و علت پرداختن به این موضوع آگاهی از حجم مهاجرت‌های درون استانی و برون استانی می‌باشد. آگاهی از سهم مهاجرت‌های بین استانی و درون استانی می‌تواند نقش عمده‌ای در سیاست‌گذاری‌های جمعیتی و مهاجرتی یک منطقه داشته باشد. مطابق با نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵ از کل مهاجران وارد شده به استان چهارمحال و بختیاری؛ مبدأ اقامت ۳۷/۳ درصد از آن‌ها، مهاجران برون استانی (مربوط به استان‌های دیگر) بوده‌اند. مهاجران مربوط به سایر شهرستان‌های استان با ۳۳/۲ درصد در مرتبه دوم قرار گرفته‌اند. به علاوه مبدأ اقامت ۲۸/۹ درصد از مهاجران نیز شهرستان محل سرشماری (درون شهرستانی) بوده است. سهم مهاجران غیر ایرانی در این استان بسیار ناچیز می‌باشد. لازم به ذکر است که مهاجرانی که از استان‌های دیگر به استان چهارمحال و بختیاری وارد شده‌اند عمدتاً از استان‌های اصفهان، خوزستان، تهران، فارس و کهگیلویه و بویراحمد بوده‌اند.

نمودار ۲۰- مبدأ اقامت قبلی مهاجران استان چهارمحال و بختیاری، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۱- مبدأ اقامت قبلی مردان مهاجر استان چهارمحال و بختیاری، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

نمودار ۲۲- مبدأ اقامت قبلی زنان مهاجر استان چهارمحال و بختیاری، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

۳-۳-۴-۱۲- الگوی مهاجرت

بررسی آمار و اطلاعات مهاجرتی طی دوره ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد حجم قابل توجهی از مهاجران وارد شده به استان چهارمحال و بختیاری، مبدأ اقامت قبلی‌شان شهر بوده و به شهرهای استان نیز وارد شده‌اند (۶۲ درصد از کل مهاجران). حجم مهاجرت‌های روستا به شهر با ۲۴/۵ درصد از کل مهاجران در مرتبه دوم قرار گرفته است.

جدول ۶۹- تعداد و توزیع درصد مهاجران واردشده به استان چهارمحال و بختیاری بر حسب الگوی مهاجرت (بر اساس آخرین جابجایی انجام شده)، طی سرشماری‌های ۹۵-۱۳۹۰

الگوی مهاجرت							شرح
جمع	اظهار نشده محل اقامت قبلی	خارج از کشور	شهر به روستا	روستا به روستا	روستا به شهر	شهر به شهر	
۴۷۱۶۱	۷۴	۲۱۶	۳۵۴۵	۲۵۳۷	۱۱۵۵۸	۲۹۲۳۱	تعداد
۱۰۰	۰/۲	۰/۵	۷/۵	۵/۴	۲۴/۵	۶۲	توزیع درصد

مأخذ: محاسبه شده بر اساس نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۳- ولادت‌های ثبت شده

زادوولد یکی از مهم‌ترین رویدادهای جمعیتی است که در حرکات طبیعی جمعیت اثرگذار است و عامل منحصر به فرد افزایش جمعیت می‌باشد. بنابراین رویداد ولادت از جمله آمارهای حیاتی است که افزایش آن در هر جامعه‌ای تأثیر مستقیمی بر رشد جمعیت می‌گذارد. در سال ۱۳۸۵ تعداد ۱۷۹۵۲ ولادت برای استان چهارمحال و بختیاری ثبت شده بود که این رقم به ۲۱۳۸۸ ولادت در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته و طی دو سال بعد (۱۳۹۷) به ۱۸۸۱۸ ولادت کاهش یافته است. همان‌طور که در جدول ملاحظه می‌شود در تمامی دوره‌های مورد بررسی، میزان خام ولادت‌های ثبت شده در استان با اختلاف بالاتر از متوسط کشوری به دست آمده است. گفتنی است اختلاف

میزان باروری استان و کشور در نقاط روستایی مشهودتر است. افزایش تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان در طول سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵ را می‌توان به موالید مربوط به دهه ۶۰ دانست که در این بازه زمانی به سن ازدواج و فرزندآوری رسیده‌اند.

جدول ۷۰- تعداد و میزان ولادت‌های ثبت شده استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل شهری/روستایی		
		جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۱۲۵۳۹۱۲	۸۴۵۰۵۰	۴۰۸۸۶۲	۱۷/۸	۱۷/۵	۱۸/۴
	استان چهارمحال و بختیاری	۱۷۹۵۲	۸۸۱۸	۹۱۳۴	۲۰/۹	۱۹/۹	۲۲/۰
۱۳۹۰	کشور	۱۳۸۲۲۲۹	۱۰۸۷۹۸۸	۲۹۴۲۴۱	۱۸/۴	۲۰/۳	۱۳/۷
	استان چهارمحال و بختیاری	۱۹۶۱۴	۱۲۳۵۲	۷۲۶۲	۲۱/۹	۲۳/۷	۱۹/۴
۱۳۹۵	کشور	۱۵۲۸۰۵۳	۱۱۷۶۰۳۲	۳۵۲۰۲۱	۱۹/۱	۱۹/۹	۱۶/۹
	استان چهارمحال و بختیاری	۲۱۳۸۸	۱۲۲۰۹	۹۱۷۹	۲۲/۶	۲۰/۱	۲۷/۰
۱۳۹۷	کشور	۱۳۶۶۵۱۹	۱۰۴۷۹۲۵	۳۱۸۵۹۴	۱۶/۶	۱۷/۱	۱۵/۴
	استان چهارمحال و بختیاری	۱۸۸۱۸	۱۰۹۲۶	۷۸۹۲	۱۹/۴	۱۷/۶	۲۲/۷

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۴- میزان باروری کل

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های باروری، میزان کل باروری است. میزان کل باروری عبارت است از شمار فرزندانانی که یک زن در طول دوران باروری خود با توجه به سن باروری (۴۹-۱۵ سال)، بدون به شمار آوردن مرگ‌ومیرهای فرزندان به دنیا می‌آورد.

تغییرات میزان باروری کل استان چهارمحال و بختیاری و کشور برحسب دوره‌های ۵ ساله، از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۵ در جدول زیر نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند باروری هم در کشور و هم در استان چهارمحال و بختیاری از سال ۱۳۷۶ تا ۱۳۹۰، روندی کاهشی بوده است و در دوره ۹۵-۱۳۹۱ نسبت به دوره‌های قبل، اندکی افزایش یافته است.

جدول ۷۱- میزان باروری کل استان چهارمحال و بختیاری و کشور، طی سال‌های ۹۵-۱۳۷۶

۹۵-۱۳۹۱		۹۰-۱۳۸۶		۸۵-۱۳۸۱		۸۰-۱۳۷۶		دوره
استان چهارمحال و بختیاری	کشور	استان چهارمحال و بختیاری	کشور	استان چهارمحال و بختیاری	کشور	استان چهارمحال و بختیاری	کشور	شرح
۲/۲۷	۲/۰۱	۲	۱/۷۹	۲/۰۲	۱/۸۱	۲/۳۳	۲/۰۹	میزان باروری

مأخذ: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۵- مرگ‌ومیرهای ثبت شده

مرگ‌ومیر یکی از دو پدیده ذاتی جمعیت است که ثبات یا تغییر آن سبب تغییر در حجم، توزیع یا ترکیب جمعیت خواهد شد. بنابراین دسترسی به آمار دقیق، صحیح و به روز این رویداد بسیار حائز اهمیت می‌باشد. شمار مرگ‌ومیرها نیز مانند بسیاری از پدیده‌های جمعیتی ممکن است در مناطق مختلف، در نقاط شهری و روستایی و حتی در نواحی مختلف یک شهر متفاوت باشد. این تفاوت بیش از هر چیز به تغذیه، ویژگی‌های زیست‌محیطی، سطح توسعه و بهداشت، تفاوت‌های قومی و نژادی، سطح فرهنگ، آگاهی‌های اجتماعی و عوامل متعدد دیگری مربوط است که هر یک از آنها می‌تواند مطالعات مرگ‌ومیر را به جهت خاصی سوق دهد. منبع اصلی آمارهای مرگ‌ومیر ثبت وقایع حیاتی یا نظام ثبت احوال است.

میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده برای استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۸۵ برابر با ۵/۸ مرگ به ازای هزار نفر جمعیت بوده که طی سال‌های بعد با روندی نزولی به ۴/۲ مرگ کاهش یافته است. در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ میزان خام مرگ و میرهای ثبت شده استان، پایین‌تر از متوسط کشوری گزارش شده است.

جدول ۲۲- تعداد و میزان مرگ و میر ثبت شده استان چهارمحال و بختیاری و کشور به تفکیک وضع سکونت، در سال‌های ۹۷-۱۳۸۵

سال	شرح	تعداد			میزان به ازای هزار نفر جمعیت کل/شهری/روستایی		
		کل	نقاط شهری	نقاط روستایی	کل	نقاط شهری	نقاط روستایی
۱۳۸۵	کشور	۴۰۸۵۶۶	۲۵۷۴۳۶	۱۵۱۱۳۰	۵/۸	۵/۳	۶/۸
	استان چهارمحال و بختیاری	۴۹۵۰	۲۵۸۳	۲۳۶۷	۵/۸	۵/۸	۵/۷
۱۳۹۰	کشور	۴۲۲۱۳۳	۳۰۵۴۷۵	۱۰۹۶۲۸	۵/۶	۵/۷	۵/۱
	استان چهارمحال و بختیاری	۴۴۸۰	۲۶۰۳	۱۸۷۷	۵/۰	۵/۰	۵/۰
۱۳۹۵	کشور	۳۶۹۷۵۱	۲۷۴۸۷۰	۹۴۷۸۸	۴/۶	۴/۶	۴/۶
	استان چهارمحال و بختیاری	۴۲۲۱	۲۵۳۸	۱۶۸۳	۴/۵	۴/۲	۴/۹
۱۳۹۷	کشور	۳۷۷۲۴۵	۲۷۹۵۲۵	۹۷۶۶۸	۴/۶	۴/۶	۴/۷
	استان چهارمحال و بختیاری	۴۱۰۸	۲۵۳۱	۱۵۷۷	۴/۲	۴/۱	۴/۵

مأخذ: محاسبه شده بر اساس اطلاعات سازمان ثبت احوال کشور

۳-۳-۴-۱۶- امید به زندگی

امید به زندگی^۱ به عنوان یکی از اندازه‌های خلاصه سلامت جمعیت، به همراه سایر شاخص‌های بهداشتی، نتیجه عملکردهای نظام سلامت را جهت تعیین اولویت‌ها، تخصیص منابع و ارزشیابی برنامه‌های سلامت مشخص می‌کنند. بررسی مقادیر امید به زندگی یک جمعیت در طول زمان یا در مکان‌های مختلف با زمان‌های مشابه، امکان مقایسه برآیند نهایی عوامل خطر منتهی به مرگ و عوامل پیشگیری‌کننده از مرگ و میر را فراهم می‌سازد. به همین جهت یکی از بخش‌های اصلی مورد بررسی در استان چهارمحال و بختیاری، میزان امید به زندگی آن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ می‌باشد.

همراه با افزایش خدمات پزشکی و امکانات بهداشتی و ظهور درمان‌های نوین، روند افزایشی در میزان امید به زندگی رخ داده است. این روند افزایشی هم در سطح کشوری و در سطح استانی دارای نوسان بوده است.

در سال ۱۳۹۵ امید به زندگی برای زنان استان ۷۵ سال و برای مردان ۷۰/۲ سال بوده است، بنابراین امید به زندگی زنان استان با اختلاف، بیشتر از امید به زندگی مردان می‌باشد. ملاحظه می‌شود که همواره میزان امید به زندگی در میان زنان و مردان استان، پایین‌تر از زنان و مردان کشور بوده است. به طور کلی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۵، امید به زندگی زنان و مردان استان چهارمحال و بختیاری، روندی سینوسی طی کرده و به امید به زندگی مردان حدود نیم سال و امید به زندگی زنان حدود ۳ سال افزوده شده است.

---

۱. منظور از امید به زندگی در بدو تولد، میانگین سال‌هایی است که یک فرد از بدو تولد در زمان و مکان معینی، زندگی خواهد کرد.

جدول ۲۳- مقایسه امید به زندگی کل کشور و استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک جنس، در سال های ۹۵-۱۳۸۵ (سال)

استان چهارمحال و بختیاری		کل کشور		سال
زن	مرد	زن	مرد	
۷۱/۸	۶۹/۸	۷۳/۶	۷۱/۷	۱۳۸۵
۷۲/۱	۶۹/۸	۷۴	۷۱/۵	۱۳۹۰
۷۵	۷۰/۲	۷۵/۵	۷۲/۵	۱۳۹۵

مأخذ: بر اساس اطلاعات مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۷- پیش بینی جمعیت تا سال ۱۴۱۵

در مطالعات جمعیت‌شناسی آهنگ رشد جمعیت از اهمیت به سزایی برخوردار می‌باشد. به این ترتیب که آهنگ رشد جمعیت اگر متعادل باشد یک فرصت است و در صورتی که غیرمتعادل باشد یک تهدید محسوب می‌شود، برای دستیابی به تجزیه و تحلیل مناسب در این زمینه، ناگزیر به پیش‌بینی جمعیت هستیم. برای انجام پیش‌بینی از روش «ترکیبی پیش‌بینی جمعیت» بهره گرفته شده است. در این روش که متداول‌ترین روش پیش‌بینی جمعیت می‌باشد بر اساس عملکرد مجموعه عوامل مؤثر بر تغییر و تحولات جمعیت یعنی باروری، مرگ‌ومیر، مهاجرت و ترکیب سنی و جنسی جمعیت استفاده شده است.

بر اساس پیش‌بینی مرکز آمار ایران، جمعیت استان چهارمحال و بختیاری تا سال ۱۴۱۵ به بیش از یک میلیون و هفتاد هزار نفر خواهد رسید. همچنین بر اساس پیش‌بینی‌های به دست آمده در طول ۲۰ سال آینده ۱ نزدیک به ۷۱ درصد جمعیت استان ساکن نقاط شهری و حدود ۲۹ درصد جمعیت استان ساکن نقاط روستایی خواهند بود.

۱. مبنای پیش‌بینی؛ جمعیت سال ۱۳۹۵ است.

جدول ۷۴- پیش بینی تعداد جمعیت کشور و استان چهارمحال و بختیاری، بر اساس برآوردهای مرکز آمار ایران تا سال ۱۴۱۵

نقاط روستایی		نقاط شهری			جمع			شرح	سال
زن	مرد	مردوزن	زن	مرد	زن	مرد	مردوزن		
۱۰۱۷۳۰۰۰	۱۰۴۰۱۰۰۰	۲۰۵۷۵۰۰۰	۳۱۸۶۱۰۰۰	۳۳۵۳۶۰۰۰	۶۴۳۹۷۰۰۰	۴۲۹۳۷۰۰۰	۸۴۹۷۱۰۰۰	کشور	
۱۶۷۰۰۰	۱۷۱۰۰۰	۳۳۸۰۰۰	۳۲۶۰۰۰	۳۳۳۰۰۰	۶۵۹۰۰۰	۴۹۳۰۰۰	۹۹۷۰۰۰		استان چهارمحال و بختیاری
۹۹۷۶۰۰۰	۱۰۱۶۳۰۰۰	۲۰۱۳۹۰۰۰	۳۴۱۹۵۰۰۰	۳۳۷۸۸۰۰۰	۶۸۹۸۲۰۰۰	۴۴۱۷۱۰۰۰	۸۹۱۲۱۰۰۰	کشور	
۱۶۲۰۰۰	۱۶۴۰۰۰	۳۲۶۰۰۰	۳۵۲۰۰۰	۳۵۷۰۰۰	۷۰۹۰۰۰	۵۱۴۰۰۰	۱۰۳۴۰۰۰		استان چهارمحال و بختیاری
۹۷۱۵۰۰۰	۹۸۶۸۰۰۰	۱۹۵۸۳۰۰۰	۳۶۱۸۳۰۰۰	۳۶۶۹۴۰۰۰	۷۲۸۸۷۰۰۰	۴۵۸۹۸۰۰۰	۹۲۴۶۰۰۰۰	کشور	
۱۵۹۰۰۰	۱۵۹۰۰۰	۳۱۸۰۰۰	۳۷۰۰۰۰	۳۷۱۰۰۰	۷۴۲۰۰۰	۵۲۹۰۰۰	۱۰۵۹۰۰۰		استان چهارمحال و بختیاری
۹۴۰۵۰۰۰	۹۵۲۷۰۰۰	۱۸۹۳۲۰۰۰	۳۷۹۶۵۰۰۰	۳۸۳۸۱۰۰۰	۷۶۳۴۷۰۰۰	۴۷۳۷۰۰۰۰	۹۵۲۷۸۰۰۰۰	کشور	
۱۵۶۰۰۰	۱۵۵۰۰۰	۳۱۱۰۰۰	۳۸۴۰۰۰	۳۸۲۰۰۰	۷۶۶۰۰۰	۵۴۰۰۰۰	۱۰۷۷۰۰۰		استان چهارمحال و بختیاری

منبع: مرکز آمار ایران

۳-۳-۴-۱۸- جمع‌بندی

- استان چهارمحال و بختیاری با جمعیتی برابر با ۹۸۸ هزار نفر (برآورد مرکز آمار ایران برای سال ۱۳۹۹)، ۱/۲ درصد از جمعیت کشور را شامل می‌شود. از جمله شاخص‌های قابل توجه در این استان بالا بودن نسبت جمعیت روستایی در مقایسه با دیگر استان‌های کشور است، بطوریکه بر اساس برآورد مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۹، بیش از ۴۳ درصد جمعیت استان را روستائینان تشکیل می‌دهند.
- ساختار سنی جمعیت کنونی استان چهارمحال و بختیاری نمایانگر قرار گرفتن سهم قابل توجهی از جمعیت در سنین جوانی و میان‌سالی (فعال بالقوه) است؛ میانگین سنی جمعیت (۳۰ سال)، بالا بودن سهم جمعیت ۶۴-۱۵ ساله (۶۸/۲ درصد از کل جمعیت) گواه این مطلب هستند. همچنین درصد رشد سالانه جمعیت استان طی دوره ۱۳۹۰-۹۵ به میزان کمی پایین‌تر از میانگین رشد سالانه کشور به دست آمده است.
- در خصوص شاخص نسبت جنسی، این استان در رده استان‌های دارای نسبت جنسی بالا قرار دارد و عدم توازن جمعیت مردان و زنان به‌ویژه در مناطق روستایی وجود دارد.
- تراکم جمعیتی در استان همواره بالاتر از کشور بوده است.
- آمار مهاجرت استان (با کسر مهاجرت‌های داخل استانی) نشان می‌دهد که جمعیت مهاجر وارد شده به استان (طی دوره ۹۵-۱۳۹۰) حدود ۲ درصد جمعیت از استان را شامل می‌شود که این امر دلالت بر مهاجرپذیری استان نیست. در مقابل می‌توان ادعان داشت که استان چهارمحال و بختیاری در طول ۳۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، همواره استانی مهاجرفرست بوده است و در طول ده ساله ۹۵-۱۳۸۵ حدود ۳۸ هزار نفر از جمعیت (معادل ۴ درصد از کل جمعیت استان) را از دست داده است.
- در خصوص متوسط بعد خانوارهای ساکن در این استان باید گفت که بعد خانوار بالاتر از میانگین کشوری گزارش شده است و نکته حائز اهمیت در مورد خانوارهای استان این است که؛ بر اساس نتایج آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (سال ۱۳۹۵)، حدود ۱۱ درصد

- از خانوارهای استان چهارمحال و بختیاری زن سرپرست بوده‌اند و حدود ۴۵ درصد از خانوارهای زن سرپرست یک نفره (خودسرپرست) می‌باشند.
- بر اساس آمار سال ۱۳۹۷ سازمان ثبت احوال، میزان خام ولادت در استان بالاتر از میانگین کشوری می‌باشد و باروری کل در استان برابر با ۲/۲۷ بوده که بیشتر از کل کشور است.
  - میزان خام مرگ‌ومیرهای ثبت شده برای سال ۱۳۹۷ در استان کمتر از میانگین کشوری گزارش شده است.

۳-۳-۵- وضعیت سواد و تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

۳-۳-۵-۱- تعلیم و تربیت رسمی - عمومی

آموزش عمومی شامل دوره‌های ابتدایی، راهنمایی، متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای می‌باشد و مسئولیت اجرای آن با وزارت آموزش و پرورش است. شایان ذکر است که از سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱ با تغییر نظام آموزش عمومی مقاطع تحصیلی شامل ابتدایی، متوسطه دوره اول، متوسطه دوره دوم است. در این بخش تلاش خواهد شد ابتدا آمار بخش تعلیم و تربیت رسمی عمومی با تمرکز بر استان چهارمحال و بختیاری ارائه شود و در نهایت ضمن احصاء مهم‌ترین مسائل و چالش‌های آموزش عمومی راهکارهایی برای بهبود این وضعیت پیشنهاد خواهد شد.

۳-۳-۵-۱-۱- گزیده آمار و اطلاعات

بر اساس آخرین آمار ارائه شده استان چهارمحال و بختیاری بر اساس سال نامه آماری سال ۱۳۹۸، در سال تحصیلی (۹۸-۹۹) بالغ بر ۲۰۲۶۴۰ هزار دانش‌آموز در مدارس سراسر استان چهارمحال و بختیاری مشغول به تحصیل می‌باشند که از این حجم ۴۸/۶ دانش‌آموز دختر و ۵۱/۴ دانش‌آموز پسر می‌باشند. فعالیت آموزشی و پرورشی این دانش‌آموزان در ۲۷۹۴ مدرسه و ۱۰۵۸۸

کلاس درس صورت می‌گیرد. تعداد کادر آموزشی استان بر اساس آخرین بررسی انجام شده حدود ۱۲ هزار می‌باشد که از این تعداد سهم معلمان حدود ۹ هزار نفر می‌باشد.

جدول ۷۵. آمار تعداد دانش‌آموزان، معلمان و فضای آموزشی در سال تحصیلی ۹۸-

۹۹ بر اساس سالنامه آماری استان

تعداد کلاس درس	تعداد آموزشگاه	مدیریت و کیفیت بخشی	معلم	دختر	پسر	جمع	سال و دوره تحصیلی
۱۰۵۸۸	۲۷۹۴	۳۲۰۵	۹۱۳۱	۹۸۵۰۸	۱۰۴۱۳۲	۲۰۲۶۴۰	۱۳۹۹-۱۳۹۸
۲۳۷	۱۰۰	۱۰۴	۲۷۸	۴۶۰	۷۸۶	۱۲۴۶	آموزش استثنایی
۱۷۰۹	۸۷۳	.	.	۹۲۶۸	۹۵۹۵	۱۸۸۶۳	پیش دبستانی
۴۸۵۴	۱۰۳۰	۱۲۹۶	۴۱۸۸	۴۹۷۷۵	۵۱۹۲۱	۱۰۱۶۷۶	ابتدایی
۱۸۸۱	۴۳۳	۷۷۰	۲۲۰۷	۲۰۶۸۷	۲۱۶۸۳	۴۲۳۷۰	متوسطه دوره اول
۱۹۰۷	۳۵۸	۱۰۳۵	۲۴۵۸	۱۶۶۸۵	۱۷۱۸۱	۳۳۸۶۶	متوسطه دوره دوم
-	-	-	-	۴۴	۶۳	۱۰۷	بزرگ سال (دوره اول متوسطه)
-	-	-	-	۱۶۰۹	۲۹۰۳	۴۵۱۲	بزرگ سال (دوره دوم متوسطه)

در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ تعداد قبول شدگان دوره ابتدایی ۸۶۳۸۰ نفر دانش‌آموز بوده است که تعداد ۴۲۳۲۵ نفر معادل ۴۹ درصد پسر و تعداد ۴۴۰۵۵ نفر معادل ۵۱ درصد دانش‌آموز دختر بوده است. تعداد قبول شدگان متوسطه دوره اول تعداد ۳۵۰۱۵ نفر بوده است که تعداد ۱۶۶۰۷ دانش‌آموز معادل ۴۸/۶ درصد پسر و تعداد ۱۸۳۵۶ دانش‌آموز معادل ۵۲/۴ دختر هستند. فارغ‌التحصیلان متوسطه دوره دوم تعداد ۱۰۰۱۰ نفر بوده است که تعداد ۴۲۲۵ نفر معادل ۴۵/۲ درصد دانش‌آموز پسر و تعداد ۵۴۸۵ نفر معادل ۵۴/۸ درصد دانش‌آموز دختر هستند. از این تعداد ۷۷/۷ درصد فارغ‌التحصیل متوسطه نظری، ۹/۹ درصد فنی و حرفه‌ای و ۱۲/۴ درصد کاردانش هستند. بیشترین فارغ‌التحصیلان معادل ۴۱/۸ درصد به شهرستان شهرکرد و کم‌ترین سهم معادل ۲/۴ درصد به شهرستان خانمیرزا مربوط می‌شود.

۳-۳-۵-۱-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش و پرورش استان چهارمحال و بختیاری

۱. بر اساس آمار منتشرشده بیشترین سهم فارغ‌التحصیلان در دوره متوسطه مربوط به دوره متوسطه نظری می‌باشد که این آمار هشت برابر فارغ‌التحصیلان فنی و حرفه‌ای و ۶ برابر کار و دانش (بالا تر از متوسط کشوری) می‌باشد. این عدم توازن که در سطح ملی نیز مطرح می‌باشد، با شدت بیشتری در سطح استان نیز وجود دارد که تا حد زیادی بر حجم بیکاران نیز می‌افزاید.

۲. استان چهارمحال و بختیاری بر اساس شاخص‌های توسعه جز استان‌های کم برخوردار کشور محسوب می‌شود که از منظر امکانات زیرساختی با مشکلات جدی روبرو است که این مشکلات سد محکمی را بر فرایند توسعه استان ایجاد کرده است. هم‌نوا با این شرایط، در حوزه آموزش نیز این استان با مشکلات و کمبودهای جدی روبرو است. به اذعان اداره کل آموزش و پرورش، در حال حاضر کمبود فضای آموزشی مهم‌ترین معضل آموزشی استان می‌باشد که دستکم برای تخفیف این وضعیت نیاز به ایجاد ۱۰۰ فضای آموزشی است که اهم این کمبودها مربوط به دوره ابتدایی می‌باشد. شایان ذکر است که ۶۰ درصد دانش‌آموزان استان در دوره ابتدایی مشغول به تحصیل هستند و نرخ ثبت نام در آن از نرخ ثبت نام کشوری بالاتر است. کمبود فضاهای آموزشی در سه شهرستان شهرکرد، فارسان و بروجن بیش از سایر مناطق است. مضاف بر این کمبود فضاهای ورزشی مورد نیاز در فضاهای آموزشی را نیز باید به این معضل اضافه کرد.^۱ بر اساس آمار ارائه شده توسط این اداره کل نسبت مدارس مستحکم در سطح استان حدود ۶۰ درصد می‌باشد که از متوسط کشوری که ۶۶ درصد است، پایین تر است.

۳. با توجه به شرایط خاص کرونا تحقق عدالت آموزشی با چالش‌های جدی روبرو شده است. بر اساس گزارش‌های اداره کل آموزش و پرورش استان، ۴۶۰۰۰ نفر از دانش‌آموزان از تجهیزات لازم برای آموزش در شبکه شاد بی‌بهره هستند. به روایت آمار این تعداد

۱. در این مور فقط در گزارشات به این مسائل اشاره شده است ولی اداره کل آموزش و پرورش استان امار دقیقی ارائه نکرده است.

دانش آموز حدود ۲۵ درصد از کل دانش آموزان را شامل می‌شود. بر این اساس به نظر می‌رسد که استان چهارمحال و بختیاری در تحقق گام اول عدالت آموزشی که همانا دسترسی به آموزش است با چالش‌های جدی روبرو است و به نوعی می‌توان آن را مهم‌ترین معضل آموزشی استان در دوران کرونا ارزیابی کرد. این معضل در مناطق "سخت گذر" استان که امکان دسترسی به اینترنت پایین است، به صورت بحران در آمده است.

۴. استان چهارمحال و بختیاری بیش از ۱۲۶ هزار عشایر برون و درون کوچ دارد. این استان از نظر جمعیت عشایری پس از استان فارس دومین استان عشایرنشین کشور است و بنا بر گفته رئیس آموزش پرورش عشایری چهارمحال و بختیاری افزون بر هفت هزار دانش آموز عشایری دارد. مشکل عمده این دانش آموزان نبود امکانات و کلاس‌های درس در پایه‌های بالاتر و ترک تحصیل است. مضاف بر این کوتاه شدن زمان آموزش مسئله دیگری است که تأثیر مستقیمی بر فرایند و کیفیت آموزش دارد. در همین راستا نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که در حال حاضر دانش آموزان عشایری به دلیل دو بار کوچ سالیانه حدود ۳۴ درصد از زمان مفید آموزش - ۵۵ روز از ۱۶۰ روز برنامه‌ریزی شده رسمی - را از دست می‌دهند. به عنوان یک فرا روایت به نظر می‌رسد که برنامه‌ریزی آموزشی با الگوی دانش آموزان یکجانشین تا حد زیادی برای دانش آموزان کوچ‌نشین ناکام بوده است و این فرایند نیازمند تغییرات اساسی است.

۳-۳-۵-۲- وضعیت سواد در استان چهارمحال و بختیاری

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه‌یافتگی کشورها بشمار می‌آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است. یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در این زمینه میزان باسوادی است. به طور کلی، بررسی این شاخص در سال‌های بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌های کشور است. با این مقدمه کوتاه در این بخش تلاش خواهد شد تا ضمن معرفی اجمالی مفاهیم پایه این عرصه وضعیت سواد در استان چهارمحال و

بختیاری مورد بررسی قرار گیرد و در نهایت دلالت‌های این مطالعه برای تدوین برنامه‌های راهبردی استان استخراج شود.

۳-۳-۵-۲-۱- دادها

جدول ۲۶- وضعیت نرخ باسوادی در استان چهارمحال و بختیاری

نرخ باسوادی (درصد)	جنس / وضع سکونت / مجموع
۸۸/۷	شهری
۷۷/۴	روستایی
۸۴/۷	مجموع

در جدول فوق بر اساس نتایج سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵، درصد میزان باسوادی در استان چهارمحال و بختیاری به تفکیک وضع سکونت ارائه شده است. این نتایج نشان می‌دهد که استان چهارمحال و بختیاری با نرخ باسوادی ۸۴/۷ (پایین‌تر از متوسط کشوری یعنی ۸۷/۶) جز استان‌های کم‌تر توسعه‌یافته می‌باشد و رتبه ۲۰ کشوری را به خود اختصاص داده است. مضاف بر این آمار زیر ۸۰ درصد وضعیت باسوادی در بخش روستایی نشان از وضعیت نامطلوب سواد در این بخش سکونتگاهی از استان دارد. در بررسی میزان توزیع بی‌سوادی در استان مشخص می‌گردد شهرستان لردگان ۵۰ درصد افراد بی‌سواد استان را داراست که ۲۵ درصد گروه هدف نهضت سوادآموزی استان را در بر می‌گیرد و ۵۰ درصد باقی‌مانده در شهرستان‌های دیگر استان پراکنده هستند. طبق آخرین سرشماری ۱۷ هزار و ۴۰۰ فرد بی‌سواد با گروه سنی ۱۰ تا ۴۹ سال در لردگان وجود دارد. استان منهای شهرستان لردگان در پله پنجم و با احتساب شهرستان لردگان در پله بیستم از نظر میزان سواد قرار دارد. ۷۵ درصد بی‌سوادان استان خانم‌ها در گروه سنی ۳۵ تا ۴۹ سال هستند و اختلاف باسوادی زنان و مردان استان ۴/۵ درصد است که این میزان در کشور برابر با ۲/۸ درصد است. بر اساس این آمار به نظر می‌رسد که جامعه هدف باید زنان روستایی با تمرکز بر شهرستان لردگان باشد که داری پایین‌ترین نرخ باسوادی در سطح استان است.

۳-۳-۵-۲- وضعیت آموزش عالی در استان چهارمحال و بختیاری

۳-۳-۵-۲-۱- داده‌ها و اطلاعات

در حوزه آموزش عالی با توجه به تقسیم‌بندی‌های صورت گرفته مبتنی بر سیاست‌ها و ضوابط اجرایی حاکم بر آمایش آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران (مصوبه جلسه ۷۷۶ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی) استان چهارمحال و بختیاری در منطقه ۶ و در کنار استان‌های اصفهان و یزد جانمایی شده است:

منطقه ۶ - یزد، اصفهان و چهارمحال و بختیاری: شامل دانشگاه‌های یزد، صنعتی اصفهان، اصفهان، هنر اصفهان، کاشان، شهرکرد، آیت‌الله حائری، اردکان، دانشکده فنی و مهندسی گلپایگان، دانشکده ریاضی و کامپیوتر خوانسار.

در سال تحصیلی ۱۳۹۸ تعداد کل دانشجویان استان ۳۴۷۶۱ نفر بوده است. بیشترین سهم معادل ۴۷/۷ درصد علوم انسانی (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۴۸/۶) و کم‌ترین سهم معادل ۵/۸ درصد (پایین‌تر از متوسط کشوری با ۷/۶) به گروه هنر مربوط می‌شود. هم‌چنین از این تعداد ۱۶/۹ درصد در مقطع کاردانی، ۶۳/۲ درصد در مقطع کارشناسی، ۱۲ درصد در مقطع کارشناسی ارشد، ۴/۷ درصد در مقطع دکتری حرفه‌ای و ۳/۲ درصد در مقطع دکتری تخصصی مشغول به تحصیل هستند. از این تعداد ۵۱ درصد مرد و ۴۹ درصد زن هستند. بیشترین سهم دانشجویان معادل ۳۰/۸ درصد در دانشگاه آزاد اسلامی و کم‌ترین سهم معادل ۱/۲ درصد در مؤسسات آموزش عالی غیردولتی-غیرانتفاعی تحصیل می‌کنند. هم‌چنین بیشترین دانشجویان معادل ۷۷/۱ درصد در شهرستان شهرکرد و کمترین دانشجویان معادل ۳/۰ درصد در شهرستان کیار و سامان تحصیل می‌کنند. بر اساس گزارش آمایش آموزش عالی ۴۳ موسسه آموزش عالی و دانشگاه در استان چهارمحال و بختیاری فعال هستند که ۱/۵ درصد کل مؤسسات آموزش عالی کشور را شامل می‌شود.

اکثر این مؤسسات آموزش عالی در مرکز استان یعنی شهرکرد متمرکز شده‌اند- ۲۵ موسسه آموزش عالی حدود ۶۰ درصد- و برخی از شهرستان‌ها مانند بن و خانمیرزا فاقد مؤسسات آموزش عالی هستند.

بر اساس همین آمار سهم شاغلان با تحصیلات عالی به کل شاغلان استان حدود ۱۸/۶۴ درصد و سهم شاغلان با تحصیلات عالی هر استان به کل شاغلان عالی کشور ۱/۰۵ می‌باشد.^۱ بر اساس آمار ضریب تمرکز مکانی فعالیت‌های اقتصادی در کشور استان چهارمحال و بختیاری در بخش‌های کشاورزی، شکار و جنگلداری، زراعت و باغداری، دام‌پروری، ماهیگیری، تولید محصولات غذایی، ساخت منسوجات و ... دارای مزیت نسبی است.

۳-۳-۵-۲-۲-۲- مهم‌ترین مسائل آموزش عالی

بر اساس گزارشات و تحلیل‌های ارائه شده مهم‌ترین مسائل آموزش عالی استان به شرح ذیل می‌باشد:

۱. بر اساس دیدگاه برخی از مدیران حوزه آموزش عالی استان مهاجرت نخبگان از این استان به استان‌های همجوار و سایر نقاط کشور مهم‌ترین مسئله آموزش عالی استان محسوب می‌شود. در این خصوص آمارها نشان می‌دهد که حدود ۷۰ درصد از استادان دانشگاه‌ها در این استان غیربومی هستند.
۲. کمبود فضای آموزشی مسئله دیگری است که آموزش عالی استان با آن دست به گریبان است. این مسئله در خصوص دانشگاه‌های غیردولتی مانند پیام نور چشم‌گیرتر می‌باشد.
۳. در شرایط خاص کرونایی آموزش مجازی به عنوان راهبرد اصلی آموزش در سطح آموزش عمومی و عالی تبدیل شده است. تحقق این مدل از آموزش نیازمند زیرساخت‌های ارتباطی و فناوریانه می‌باشد که ضعف در تمهید آن فرایند آموزش را با چالش‌های جدی روبرو می‌کند. به زعم بسیاری مدیران آموزش عالی استان و بر اساس تحلیل‌های صورت گرفته آموزش مجازی در سطح آموزش عالی استان در وضعیت مطلوبی ارزیابی نمی‌شود.
۴. کمبود اساتید و اعضای هیات علمی از چالش‌های نظام آموزش عالی استان است. به طوری که نسبت استاد به دانشجو در مراکز آموزش عالی این استان به طور متوسط حدود ۴۴ است.

۱. در مورد این آمار متوسط کشوری وجود ندارد و در گزارش ارائه نشده است.

هر چند که، استان چهارمحال و بختیاری با این آمار در مقایسه با سایر استان‌ها وضعیت به مراتب مساعدتری دارد^۱، اما با نسبت مطلوب مطرح شده در برنامه ششم توسعه که نسبت ۱ به ۲۰ را مطرح کرده است، فاصله زیادی دارد، که این مهم به صورت جدی می‌تواند کیفیت آموزش را تحت تأثیر قرار دهد.

۵. توزیع نامتوازن مؤسسات آموزش عالی در سطح استان یکی دیگر معضلات آموزش عالی می‌باشد. بر اساس آمارها حدود ۶۰ درصد این مؤسسات در مرکز استان متمرکز شده‌اند و برخی از شهرستان‌ها نیز فاقد مؤسسات آموزش عالی می‌باشند.

۳-۳-۵-۲-۳- محورهای اساسی در آموزش عالی مبتنی بر نیازهای زیست‌بوم استان

در نهایت بر اساس گزارش ارائه شده با عنوان طرح آمایش آموزش عالی (در چارچوب نقشه جامع علمی کشور)، محورهای اساسی که آموزش عالی در جهت توسعه اقتصادی و افزایش اشتغال باید بر آن‌ها تمرکز نماید عبارت‌اند از:

۱. دامپزشکی
۲. ماهیگیری
۳. ساخت محصولات غذایی و انواع آشامیدنی‌ها
۴. دامداری، مرغداری، پرورش کرم ابریشم و زنبورعسل و شکار
۵. تولید محصولات چوبی
۶. جنگلداری
۷. ساخت منسوجات
۸. زراعت و باغداری

^۱. به طور مثال، این آمار برای استان‌هایی مانند لرستان، بوشهر و هرمزگان به ترتیب ۶۵، ۷۰ و ۷۱ می‌باشد.

۳-۴- بررسی نظام اقتصادی و تولید

۳-۴-۱- نمای کلی اقتصاد استان چهارمحال و بختیاری

استان چهارمحال و بختیاری در سال ۹۵ کمتر از دو درصد از جمعیت کشور را تشکیل داده است و سهم در تولید ناخالص کشور در تمامی سال‌های مورد بررسی کمتر از یک درصد است. به عبارتی می‌توان بیان داشت بهره‌وری نیروی انسانی در استان در حد مطلوبی نیست، به گونه‌ای که سرانه تولید ناخالص داخلی در این استان پایین است و در کشور رتبه ۲۴ را دارد. سهم ارزش افزوده استان به تفکیک در بخش کشاورزی حدود ۳۴ درصد، در بخش صنعت ۲۸ درصد و در بخش خدمات ۴۸ درصد است. از سوی دیگر میزان بیکاری در استان به‌ویژه مناطق روستایی در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. از نظر بیکاری در مناطق روستایی، این استان رتبه نخست در کشور است. در مناطق شهری نیز وضعیت بیکاری میان شهرستان‌های استان متفاوت است. بیشترین میزان نرخ بیکاری مربوط به شهرستان فارسان با ۲۹/۷۳ درصد است. کمترین میزان نرخ بیکاری در میان شهرستان‌های استان، شهرستان اردل با ۱۵ درصد است. از سوی دیگر این امر موجب گردیده است که سهم بارتکفل خالص استان در مقایسه یا کشور بالاتر باشد. این استان از پتانسیل نیروی انسانی قابل توجهی در مناطق شهری برخوردار است به طوری که نرخ مشارکت اقتصادی بالاتری نسبت به کل کشور دارد. اما نرخ بالای بیکاری موجب عدم بهره‌گیری از نیروی انسانی شده است. بررسی میزان نرخ رشد سپرده‌گذاری طی چهار سال اخیر نشان می‌دهد که میزان نرخ سپرده‌گذاری نسبت به متوسط کشور بالاتر است. با توجه به وضعیت اقتصادی می‌توان بیان داشت که در شرایطی که استان نیازمند ایجاد کسب و کار و تولید است در این صورت حبس سرمایه مانع از گردش پول به نفع تولید خواهد شد. عملکرد این استان از نظر جذب سرمایه‌گذاری خارجی نیز بسیار ضعیف است به طور کلی از مجموع سرمایه‌گذاری خارجی صورت گرفته در سال ۹۸ در ایران سهم این استان برابر با ۰/۵ درصد بوده است. توان تولید استان پایین‌تر از میانگین کشوری است.

جدول ۷۷- نمای کلی وضعیت استان چهار محال و بختیاری در مقایسه با کشور در

سال ۹۸

شاخص	بخش	چهار محال و بختیاری	کشور	رتبه در کشور
اندازه بازار خانگی	سهام جمعیتی (۱۳۹۵)	۱/۲	۱۰۰	۲۶
	سهام جمعیت شهری (۱۳۹۵)	۱	۱۰۰	۲۶
	سهام جمعیت روستایی (۱۳۹۵)	۱/۶	۱۰۰	۲۱
	تراکم نسبی جمعیت (نفر در کیلومتر مربع)	۶۰	۵۱	۱۵
نرخ اشتغال	میزان شهرنشینی (۱۳۹۵)	۶۱/۴	۷۵/۱	۲۱
	مناطق شهری	۸۴/۷	۸۸/۲	-
سهام اشتغال	مناطق روستایی	۸۴/۵	۹۲/۷	-
	کشاورزی	۲۲/۴۷	۱۷/۷۵	۲۶
	صنعت	۱۰/۱۰	۳۱/۹۵	۲۶
نرخ بیکاری	خدمات	۶۷/۴	۵۰/۲۵	۲
	جمعیت کل	۱۵/۳	۱۰/۶	۳
	مناطق شهری	۱۵/۳	۱۱/۸	۵
بار تکفل خالص	مناطق روستایی	۱۵/۵	۷/۳	۱
	مناطق شهری	۲/۲۱	۲/۰۹	۱۳
درآمد	مناطق شهری	۲/۶۸	۲/۷۱	۱۲
	متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری	۴۷۵۴۶۰	۵۴۱۰۰۷	۱۱
ضریب جینی	متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی	۳۳۱۹۸۹	۲۹۷۷۸۹۹	۱۸
	مناطق شهری	۰/۳۱۳۱	۰/۳۸۲۸	۲۰
نرخ مشارکت اقتصادی	مناطق روستایی	۰/۳۱۰۶	۰/۳۵۳۹	۱۸
	جمعیت کل	۴۰/۴	۳۹/۹	۱۶
	مناطق شهری	۴۱	۳۹/۲	۶
سرمایه گذاری خارجی	مناطق روستایی	۳۹/۴	۴۲/۳	۱۹
	میزان جذب سرمایه (هزار دلار) (۱۳۹۷)	۲۷۳۳۸	۵۱۰۴۶۴۲	۱۷
نرخ رشد سپرده های بانکی	-	۳۴/۹	۳۱/۴	۹
سرنانه تولید ناخالص داخلی استان	هزار ریال به نفر (۱۳۹۶)	۱۲۰۹۱۴	۱۸۴۵۸۴	۲۴
توان تولید	-	۰/۵۵	۰/۹۷	۲۴

جدول ۷۸- سهم استان چهارمحال و بختیاری از تولید ناخالص داخلی (میلیون ریال)

کشور	استان چهارمحال و بختیاری	سهم درصدی از تولید ناخالص
۱۳۷۹	۳۸۳۱۰۰۴۳۹۶	۰.۶۱
۱۳۸۰	۴۷۵۲۱۴۸۷۶۱	۰.۶۵
۱۳۸۱	۶۰۱۱۴۷۸۱۰۲	۰.۶۳
۱۳۸۲	۷۳۴۸۱۰۵۰۲	۰.۶۲
۱۳۸۳	۸۹۰۲۳۷۲۱۶۱	۰.۵۷
۱۳۸۴	۱۱۵۷۵۹۴۶۳۹	۰.۶۰
۱۳۸۵	۱۴۶۲۱۸۲۶۰۱	۰.۶۱
۱۳۸۶	۱۸۷۰۹۱۵۱۰۲	۰.۶۱
۱۳۸۷	۲۳۴۱۰۳۳۳۰۴	۰.۶۴
۱۳۸۸	۲۷۰۸۱۴۶۶۳۱	۰.۷۰
۱۳۸۹	۳۲۸۱۳۸۶۳۰۴	۰.۶۸
۱۳۹۰	۴۳۴۱۸۳۱۸۰۵۲	۰.۶۸
۱۳۹۱	۵۵۳۶۸۶۹۴۰۴۹	۰.۷۵
۱۳۹۲	۶۸۹۵۱۷۰۶۰۱۶	۰.۶۹
۱۳۹۳	۷۱۳۴۳۷۴۷۰۶۳	۰.۵۷
۱۳۹۴	۸۴۶۷۵۷۸۷۰۰۴	۰.۷۰
۱۳۹۵	۹۶۳۰۸۸۴۱۰۳۷	۰.۶۵
۱۳۹۶	۱۱۷۶۳۸۵۸۷۰۵	۰.۶۵
۱۳۹۷	۱۵۹۵۵۵۶۰۲۰۶	۰.۶۲

سهم استان از تولید ناخالص داخلی طی نزدیک به دو دهه کمتر از یک درصد بوده است؛ اما در کل روند افزایشی داشته است. از سال ۸۵ به بعد این میزان رشد قابل ملاحظه‌ای پیدا کرده است در

سال ۹۶ به بالاترین میزان خود رسیده است. بیشترین سهم استان از تولید ناخالص داخلی در سال ۹۲ معادل ۰/۶۹ درصد بوده است.

ارزش افزوده به تفکیک بخش های اقتصادی استان چهارمحال و بختیاری در مقایسه با کشور

بخش کشاورزی

بخش کشاورزی از میان سایر بخش های استان بیشتر سهم را در ارزش افزوده کشور داشته داشت. سهم این استان از ارزش افزوده کشاورزی در تمامی سال های مورد بررسی مابین ۱/۵ و ۱/۷۵ قرار دارد. از میان زیر بخش های کشاورزی سهم پرورش حیوانات سهم قابل توجهی از بخش کشاورزی را تشکیل داده است. به طوری که این استان در رتبه سه کشوری از نظر تولید گوشت قرمز است. افزون بر آن در سرانه تولید شیر در کشور نیز دارای رتبه دوم است. موقعیت جغرافیای استان موجب شده است که چهارمحال و بختیاری در بخش کشاورزی داری مزیت نسبی باشد.

جدول ۷۹- سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی استان چهارمحال و بختیاری از کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۱.۵۳	۱.۵۹	۱.۷۰	۱.۷۵	۱.۴۷	۱.۶۰	۱.۶۶	۱.۶۲	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۱.۴۹	۱.۴۴	۱.۵۱	۱.۵۶	۱.۳۲	۱.۴۱	۱.۳۶	۱.۳۰	زراعت و باغداری
۱.۸۴	۲.۰۶	۲.۳۱	۲.۴۱	۱.۹۶	۲.۱۰	۲.۲۵	۲.۳۰	پرورش حیوانات
۲.۹۶	۳.۰۰	۲.۷۲	۳.۱۴	۱.۹۶	۲.۴۷	۲.۳۴	۲.۳۵	گاوداری صنعتی
۲.۰۰	۲.۲۵	۲.۶۲	۲.۶۵	۲.۲۳	۲.۴۶	۲.۵۹	۲.۵۴	دام سستی
۰.۳۰	۰.۳۷	۰.۵۲	۰.۶۴	۰.۵۶	۰.۴۲	۰.۴۸	۰.۷۵	مرغداری
۲.۰۱	۲.۵۱	۲.۰۴	۲.۰۲	۲.۱۰	۱.۶۲	۳.۲۰	۴.۱۳	پرورش زنبور عسل، کرم ابریشم، شکار و سایر فعالیت های کشاورزی
۱.۴۶	۱.۶۱	۱.۸۶	۱.۸۳	۱.۷۶	۱.۹۷	۱.۸۹	۲.۱۷	جنگلداری
۱.۰۱	۱.۷۲	۲.۰۱	۱.۶۳	۱.۴۷	۲.۱۴	۲.۵۸	۲.۹۲	ماهیگیری

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

جدول ۸۰- وضعیت شاخص های بخش کشاورزی در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	چهارمحال و بختیاری	شاخص
۳	۱۰/۳۴	۲۲/۵۹	سرانه تولید گوشت قرمز (کیلوگرم به نفر)
۲	۱۳۲/۴۳	۲۷۵/۷۹	سرانه تولید شیر
۱۹	۳۲/۹۰	۳۳/۳۹	سرانه تولید گوشت مرغ
۸	۱۵/۴۴	۲۲/۵۹	سرانه تولید آبزیان
۶	۱/۱۱	۲/۲۸	نسبت تعداد شاغلان بخش شیلات (آبزی پروری) به کل جمعیت
۱۲	۰/۰۳	۰/۰۳	نسبت مساحت جنگل کاری به مساحت استان
۱۸	۱۰۰	۲/۲۹	سهم استان از اراضی تحت پوشش سیستم آبیاری تحت فشار (۱۳۹۷)
۲۴	۱۰۰	۰/۰۵	سهم استان از اراضی تحت پوشش شبکه های آبیاری و زهکشی (۱۳۹۷)
-	۱۰۰	-	سهم آب مصرف شده استان از منابع آب کشور
۱۷	۱۰۰	۱/۹	سهم استان از آب مصرف شده در بخش کشاورزی

منبع: مرکز آمار، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان ها در مقایسه با کشور

بخش صنعت و معدن

بخش معدن کمترین میزان ارزش افزوده در میان بخش های اقتصادی را دارد که مقدار آن برای تمام سال های مورد بررسی ۰/۰۱ بوده است. در واقع سرانه ارزش افزوده بخش معدن پایین تر از میانگین کشوری است و سهم استان از معادن در حال بهره برداری نیز پایین است به طوری در میان استان ها رتبه ۱۹ را دارد. بخش صنعت نیز همچون بخش معدن میزان ارزش افزوده کمی را تولید کرده است. در میان رشته فعالیت های صنعتی در استان بخش تولید محصولات غذایی، پوشاک و تولید ماشین آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده بیشترین سهم ارزش افزوده استان را دارند.

جدول ۸۱- سهم ارزش افزوده بخش صنعت و معدن استان چهارمحال و بختیاری از کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۴۰	استخراج معدن
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	استخراج نفت خام، گاز طبیعی و خدمات پشتیبانی معادن
۰.۰۹	۰.۱۲	۰.۱۹	۰.۲۶	۰.۱۹	۰.۱۷	۰.۲۱	۰.۳۶	استخراج سایر معادن
۰.۶۲	۰.۵۰	۰.۴۶	۰.۵۲	۰.۴۳	۰.۵۰	۰.۶۵	۰.۶۳	صنعت
۱.۰۲	۰.۸۳	۰.۶۲	۰.۵۳	۰.۷۲	۱.۴۶	۲.۴۱	۲.۲۹	تولید محصولات غذایی
۰.۲۷	۰.۴۵	۰.۷۴	۰.۷۷	۱.۵۴	۱.۵۷	۰.۸۷	۰.۹۳	تولید انواع آشامیدنیها
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	تولید فرآورده‌های توتون و تنباکو
۱.۹۳	۱.۳۴	۲.۵۵	۳.۰۲	۱.۰۵	۱.۲۶	۱.۲۳	۱.۲۰	تولید منسوجات
۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۵	۰.۱۶	۰.۱۵	۰.۱۴	تولید پوشاک
۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۱۰	۰.۱۲	۰.۱۲	۰.۱۱	۰.۱۲	تولید چرم و فرآورده‌های وابسته
۰.۴۷	۰.۴۷	۰.۴۷	۰.۴۷	۰.۴۹	۰.۴۸	۰.۷۰	۰.۶۹	تولید چوب و محصولات چوبی به جز میلان، حصیر و مواد حصیربافی
۰.۶۱	۰.۵۹	۰.۶۲	۰.۶۰	۰.۹۵	۰.۸۷	۰.۸۷	۰.۸۵	تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی
۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۵	۰.۱۳	۰.۱۴	۰.۱۳	۰.۱۲	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده
۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	تولید کک، فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت
۰.۰۷	۰.۰۹	۰.۱۰	۰.۰۹	۰.۱۱	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۱۰	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی
۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	تولید داروها و فرآورده‌های دارویی و شیمیایی و گیاهی
۰.۲۹	۰.۲۹	۰.۷۴	۰.۷۱	۰.۴۳	۰.۳۹	۰.۶۷	۰.۹۹	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی
۰.۷۹	۰.۵۴	۰.۶۸	۰.۹۹	۰.۹۱	۰.۷۵	۰.۴۴	۰.۵۳	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیر فلزی
۱.۳۱	۱.۰۳	۰.۵۸	۰.۴۷	۰.۳۵	۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۵۰	تولید فلزات پایه
۰.۴۶	۰.۴۳	۰.۵۵	۰.۵۳	۰.۵۳	۰.۵۸	۰.۶۵	۰.۵۵	تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین آلات و تجهیزات
۰.۰۳	۰.۲۳	۰.۲۳	۰.۲۰	۰.۰۹	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۸	تولید محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری
۰.۱۱	۰.۱۳	۰.۲۰	۰.۱۶	۰.۴۱	۰.۶۶	۰.۷۸	۰.۹۲	تولید تجهیزات برقی
۰.۹۶	۱.۱۴	۰.۵۰	۱.۱۲	۰.۶۰	۱.۶۴	۱.۴۲	۰.۹۵	تولید ماشین آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر
۰.۲۰	۰.۰۶	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۰۴	تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیم‌تریلر
۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۴	۰.۰۲	۰.۰۶	۰.۰۳	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل
۰.۲۳	۰.۲۳	۰.۲۳	۰.۲۶	۰.۲۹	۰.۲۹	۰.۲۸	۰.۲۸	تولید میلان
۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۲۸	۰.۲۰	۰.۲۱	۰.۲۲	۰.۲۰	۰.۲۲	تولید سایر مصنوعات
۰.۵۵	۰.۸۵	۰.۷۱	۰.۲۹	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۱۲	۰.۰۶	تعمیر و نصب ماشین آلات و تجهیزات
۰.۱۰	۰.۱۲	۰.۱۴	۰.۲۲	۰.۱۷	۰.۱۴	۰.۱۸	۰.۲۶	تأمین برق، گاز، بخار و تهریه هوا
۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۳	۰.۳۶	۰.۳۳	۰.۴۶	۰.۴۷	۰.۳۷	تولید، انتقال و توزیع برق
۰.۰۹	۰.۱۱	۰.۱۵	۰.۲۰	۰.۱۵	۰.۱۲	۰.۱۵	۰.۲۴	تولید و توزیع گاز طبیعی
۰.۹۴	۱.۰۱	۰.۷۹	۰.۸۴	۰.۷۸	۰.۹۲	۰.۷۱	۰.۶۳	آبرسانی، مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه
۰.۶۵	۰.۸۲	۰.۶۴	۰.۷۲	۰.۵۶	۰.۵۳	۰.۴۶	۰.۸۲	ساختمان
۰.۶۷	۰.۶۸	۰.۶۲	۰.۶۴	۰.۶۲	۰.۶۰	۰.۶۷	۰.۷۸	ساختمان‌های مسکونی
۰.۶۴	۰.۸۶	۰.۶۴	۰.۷۵	۰.۵۵	۰.۵۱	۰.۳۶	۰.۸۴	سایر ساختمان‌ها

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

وضعیت بخش صنعت گویای آن است که وضعیت شاخص‌های صنعتی در استان در تمامی نماگرهای مورد بررسی پایین است از میانگین کشوری است. سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی کمتر از یک درصد از کل کشور است. از این رو سهم اشتغال در این بخش در سطح پایینی قرار دارد.

جدول ۸۲- وضعیت شاخص‌های بخش صنعت و معدن در مقایسه با کشور

رتبه در کشور	کشور	چهار محل و بختیاری	شاخص
۸	۵/۹۹	۱۱/۳۵	نسبت تعداد معادل در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (۱۳۹۷)
۱۹	۱۰۰	۲/۲۴	سهم استان از معدن در حال بهره‌برداری
۲۴	۱۲۱/۴۸	۴۳/۸۶	نسبت تعداد شاغلان معدن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (تعداد به صد هزار نفر)
۱۷	۴/۸۱	۰/۳۹	سرانه ارزش تولیدات معدن در حال بهره‌برداری (میلیون ریال به نفر)
۲۶	۳۷۵۲/۱۰	۲۷۲/۷۱	سرانه ارزش افزوده معدن در حال بهره‌برداری (هزار ریال به نفر)
۱۷	۲۳۷/۲۷	۱۰۵/۱۳	نسبت سرمایه‌گذاری (ارزش تغییرات اموال سرمایه‌ای) معدن در حال بهره‌برداری به کل جمعیت (هزار ریال به نفر)
۲۹	۱۰۰	۰/۴۳	سهم استان از شاغلان معدن در حال بهره‌برداری
۱۶	۳/۷۴	۲/۳۳	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۱۶	۳/۷۲	۲/۳	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی خصوصی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر)
۱۸	۲/۲۷	۲/۰۹	نسبت تعداد کارگاه‌های صنعتی عمومی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۵)
۱۹	۲۱/۹۳	۱۰/۲۳	نسبت تعداد شاغلان کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر به کل جمعیت (تعداد به ده هزار نفر) (۱۳۹۶)
۲۳	۲۶/۷۰	۸/۱۴	سرانه ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (میلیون ریال به نفر)
۲۳	۱۰۰	۰/۵۸	سهم استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی (۱۳۹۶)
۲۶	۱۰۰	۰/۷۴	سهم استان از تعداد کارگاه‌های صنعتی ده نفر کارکن و بیشتر (۱۳۹۶)
۲۴	۱۰۰	۰/۴۷	سهم استان از ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر (۱۳۹۶)
۲۵	۱۰۰	۰/۵۵	سهم استان از شاغلان کارگاه‌های صنعتی دارای ده نفر کارکن و بیشتر
۹	۱۰۰	۱/۶	سهم استان از آب مصرف شده در بخش صنعت

سهم استان از بخش ارزش افزوده کل کشور در بخش فعالیت‌های دامپزشکی به دلیل قابلیت‌های بالای این استان در زمینه دامداری، ارزش افزوده قابل توجهی تولید کرده است. بیشترین میزان ارزش افزوده طی سال‌های اخیر در بخش خدمات مربوط به بخش آموزش بزرگسالان به‌ویژه در بخش خصوصی است.

جدول ۸۳- سهم استان چهارمحال و بختیاری از ارزش افزوده بخش خدمات کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۸۳	۰.۸۲	۰.۸۲	۰.۸۳	عمده فروشی و خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۰.۸۱	۰.۸۱	۰.۸۱	۰.۸۱	۰.۸۱	۰.۸۱	۰.۸۱	۰.۸۱	عمده فروشی، خرده فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۱.۰۷	۱.۰۷	۱.۰۷	۱.۰۷	۱.۰۷	۱.۰۷	۱.۰۷	۱.۰۷	عمده فروشی، خرده فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتور سیکلت
۰.۶۷	۰.۷۴	۰.۶۸	۰.۶۲	۰.۶۵	۰.۶۳	۰.۶۶	۰.۷۱	حمل و نقل و انبارداری و پست
۰.۷۳	۰.۸۰	۰.۷۵	۰.۶۹	۰.۷۲	۰.۷۰	۰.۷۱	۰.۷۸	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	حمل و نقل از طریق راه آهن بین شهری
۰.۷۶	۰.۸۳	۰.۷۷	۰.۷۲	۰.۷۵	۰.۷۳	۰.۷۵	۰.۸۲	سایر حمل و نقل زمینی
۰.۳۰	۰.۳۴	۰.۳۴	۰.۳۶	۰.۴۰	۰.۳۷	۰.۳۷	۰.۴۲	حمل و نقل از طریق لوله
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	حمل و نقل آبی
۰.۰۷	۰.۱۰	۰.۰۷	۰.۰۲	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۵	۰.۱۱	حمل و نقل هوایی
۰.۳۴	۰.۳۹	۰.۳۶	۰.۱۹	۰.۱۶	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۱۴	انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل
۱.۰۸	۱.۰۸	۱.۰۸	۱.۰۸	۱.۰۸	۱.۰۸	۱.۰۸	۱.۰۸	فعالیت‌های پست و پیک
۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۷	فعالیت‌های خدماتی مربوط به تأمین چا و غذا
۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	۰.۱۹	تأمین چا (قافه‌گاه‌ها)
۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۸	۰.۱۷	۰.۱۷	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی هال‌استوران‌ها و ...
۰.۳۰	۰.۲۷	۰.۲۷	۰.۲۶	۰.۲۴	۰.۲۳	۰.۲۳	۰.۲۲	اطلاعات و ارتباطات
۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵	۰.۱۵	ارتباطات
۰.۴۹	۰.۴۵	۰.۴۸	۰.۵۰	۰.۵۰	۰.۵۲	۰.۵۲	۰.۴۷	سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات
۰.۵۲	۰.۵۱	۰.۳۶	۰.۳۵	۰.۳۶	۰.۳۷	۰.۴۷	۰.۴۷	فعالیت‌های مالی و بیمه
۰.۵۸	۰.۵۸	۰.۳۱	۰.۳۲	۰.۳۶	۰.۴۳	۰.۵۰	۰.۵۳	بانک و موسسات مالی
۰.۶۳	۰.۵۷	۰.۵۷	۰.۵۷	۰.۵۷	۰.۵۴	۰.۵۷	۰.۵۶	بیمه
۰.۲۰	۰.۲۰	۰.۲۰	۰.۱۷	۰.۱۶	۰.۲۲	۰.۱۸	۰.۱۲	سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه
۰.۵۶	۰.۵۳	۰.۴۸	۰.۴۸	۰.۴۳	۰.۴۷	۰.۵۲	۰.۵۶	املاک و مستغلات
۰.۷۰	۰.۶۳	۰.۵۷	۰.۵۷	۰.۴۷	۰.۵۳	۰.۶۰	۰.۶۷	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۰.۳۵	۰.۳۵	۰.۳۰	۰.۳۰	۰.۳۱	۰.۳۴	۰.۳۳	۰.۳۷	خدمات واحدهای مسکونی اجاری
۰.۴۷	۰.۴۷	۰.۴۷	۰.۴۷	۰.۴۷	۰.۴۷	۰.۴۷	۰.۴۷	خدمات واحدهای غیرمسکونی
۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۵	۰.۴۶	۰.۴۶	۰.۴۶	خدمات دلان مستغلات
۰.۸۲	۰.۸۱	۰.۸۶	۰.۸۰	۰.۸۰	۰.۷۸	۰.۷۹	۰.۷۷	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۰.۱۴	۰.۱۰	۰.۱۶	۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۱۱	۰.۱۲	۰.۱۹	تحقیق و توسعه
۰.۸۹	۰.۸۹	۰.۸۹	۰.۸۹	۰.۸۹	۰.۸۹	۰.۸۹	۰.۸۹	سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

ادامه جدول ۸۰- سهم استان چهارمحال و بختیاری از ارزش افزوده بخش خدمات

کشور

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	فعالیت‌های دامپرشیکی
۲.۷۱	۲.۷۷	۲.۹۲	۲.۶۲	۲.۹۴	۲.۶۴	۲.۵۷	۲.۵۳	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۱.۴۵	۱.۲۹	۱.۳۵	۱.۴۵	۱.۵۵	۱.۵۸	۱.۵۹	۱.۶۰	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی
۰.۶۶	۰.۶۷	۰.۶۵	۰.۶۳	۰.۶۲	۰.۶۶	۰.۶۶	۰.۶۴	امور عمومی و خدمات شهری
۰.۷۹	۰.۸۰	۰.۷۶	۰.۷۲	۰.۷۰	۰.۷۷	۰.۸۱	۰.۸۰	امور عمومی
۱.۰۵	۱.۰۶	۱.۰۲	۰.۸۳	۰.۷۰	۱.۰۴	۱.۱۶	۰.۹۸	خدمات شهری
۰.۶۵	۰.۶۶	۰.۶۴	۰.۶۷	۰.۷۱	۰.۶۴	۰.۶۳	۰.۶۹	امور دفاعی و انتظامی
۰.۴۹	۰.۴۹	۰.۵۰	۰.۴۸	۰.۴۹	۰.۵۰	۰.۴۹	۰.۴۸	امور دفاعی
۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	۰.۳۹	امور انتظامی
۰.۷۰	۰.۷۱	۰.۶۹	۰.۶۹	۰.۶۸	۰.۷۱	۰.۷۰	۰.۶۹	تأمین اجتماعی اجباری
۱.۰۹	۱.۰۴	۰.۹۹	۰.۹۹	۰.۹۱	۱.۱۰	۱.۲۰	۱.۱۸	آموزش
۱.۴۵	۱.۴۱	۱.۴۴	۱.۴۶	۱.۴۴	۱.۴۵	۱.۶۰	۱.۵۶	آموزش ابتدایی
۱.۲۸	۱.۵۹	۱.۵۶	۱.۵۴	۱.۵۵	۱.۶۴	۱.۶۳	۱.۷۲	آموزش ابتدایی دولتی
۱.۳۲	۱.۶۴	۱.۶۱	۱.۵۹	۱.۶۱	۱.۶۹	۱.۶۷	۱.۷۵	آموزش ابتدایی خصوصی
۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۱	۰.۶۱	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۱.۹۲	۱.۵۵	۱.۶۲	۱.۷۹	۱.۸۱	۱.۶۸	۱.۷۰	۱.۳۱	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
۲.۰۳	۱.۶۴	۱.۶۹	۱.۸۶	۱.۹۰	۱.۷۵	۱.۷۵	۱.۳۶	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
۰.۶۵	۰.۳۹	۰.۵۲	۰.۵۳	۰.۴۸	۰.۴۸	۰.۵۶	۰.۴۳	آموزش عالی
۰.۸۱	۰.۷۸	۰.۸۱	۰.۷۵	۰.۷۴	۰.۸۰	۱.۵۲	۱.۸۴	آموزش عالی دولتی
۰.۹۶	۰.۹۴	۱.۰۱	۰.۸۹	۰.۸۷	۰.۹۶	۲.۱۲	۲.۶۰	آموزش عالی خصوصی
۰.۵۷	۰.۵۵	۰.۵۵	۰.۵۵	۰.۵۵	۰.۵۸	۰.۵۸	۰.۵۳	آموزش بزرگسالان
۳.۶۳	۳.۷۱	۳.۷۸	۳.۶۳	۳.۳۴	۲.۷۷	۰.۹۶	۰.۹۳	آموزش بزرگسالان دولتی
۱.۱۳	۱.۱۳	۱.۱۸	۱.۱۷	۱.۲۳	۰.۹۱	۱.۲۴	۱.۲۴	آموزش بزرگسالان خصوصی
۵.۲۲	۵.۴۱	۵.۷۰	۵.۷۳	۵.۴۸	۴.۸۷	۰.۶۷	۰.۵۵	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۱.۳۸	۱.۵۲	۱.۲۴	۱.۲۷	۱.۲۲	۱.۲۷	۱.۳۹	۱.۴۷	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۱.۳۴	۱.۴۹	۱.۲۴	۱.۲۷	۱.۱۷	۱.۴۳	۱.۳۴	۱.۴۱	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۱.۸۵	۱.۹۴	۱.۷۴	۱.۸۲	۱.۷۰	۱.۷۰	۱.۷۸	۱.۶۷	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
۰.۹۲	۱.۱۵	۰.۸۷	۰.۸۷	۰.۸۱	۱.۲۴	۱.۰۱	۱.۱۰	مددکاری اجتماعی
۲.۱۴	۲.۱۵	۲.۱۵	۲.۱۹	۲.۱۱	۲.۰۹	۲.۱۰	۲.۱۵	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
۰.۸۷	۰.۸۰	۰.۶۱	۰.۶۴	۰.۶۵	۰.۶۴	۰.۶۷	۰.۷۷	هنر، سرگرمی و تفریح
۰.۹۵	۰.۷۶	۰.۴۲	۰.۳۹	۰.۴۱	۰.۳۹	۰.۴۱	۰.۴۴	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۱.۲۸	۱.۳۱	۰.۹۶	۱.۳۲	۱.۲۴	۱.۲۲	۱.۳۵	۱.۵۱	تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی
۱.۳۵	۱.۳۵	۱.۳۵	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۳۶	۱.۹۹	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی
۰.۵۵	۰.۵۵	۰.۵۵	۰.۵۵	۰.۵۵	۰.۵۵	۰.۵۵	۰.۵۵	

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

سهم بخش‌های گوناگون اقتصادی استان چهارمحال و بختیاری از تولید ناخالص داخلی

بخش کشاورزی

بیش از یک‌چهارم از تولید ناخالص داخلی استان در بخش کشاورزی است. زیر بخش‌های کشاورزی به ترتیب زراعت، باغداری و پرورش دام به دلیل موقعیت جغرافیایی استان و برخورداری استان از مراتع طبیعی بیشترین میزان تولید را در بخش کشاورزی داشت است. به عبارتی چهارمحال و بختیاری به عنوان یکی از استان‌های ایران با قابلیت بالای تولید کشاورزی است. بخش ماهیگیری نیز از پتانسیل‌های استان محسوب می‌شود که نیازمند سرمایه‌گذاری بیشتر در این زمینه است.

جدول ۸۴- سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۲۱.۰۷	۲۰.۲۸	۲۳.۴۴	۲۴.۰۰	۲۱.۹۱	۲۲.۵۴	۱۸.۹۹	۱۵.۱۹	کشاورزی، شکار، جنگلداری و ماهیگیری
۱۴.۶۴	۱۳.۳۰	۱۵.۲۵	۱۵.۴۱	۱۴.۱۱	۱۴.۳۶	۱۰.۵۱	۸.۵۹	زراعت و باغداری
۵.۳۹	۵.۴۴	۶.۳۶	۷.۰۶	۶.۳۵	۶.۴۸	۶.۶۶	۵.۰۶	پرورش حیوانات
۱.۱۱	۰.۹۴	۰.۸۸	۱.۰۶	۰.۷۳	۰.۸۵	۰.۸۲	۰.۶۱	گاوداری صنعتی
۴.۰۱	۴.۱۶	۵.۰۹	۵.۴۵	۵.۰۵	۵.۲۳	۵.۲۹	۳.۹۳	دام سنتی
۰.۱۴	۰.۱۴	۰.۲۰	۰.۲۴	۰.۲۵	۰.۲۱	۰.۲۲	۰.۲۵	مرغداری
۰.۱۲	۰.۲۰	۰.۱۹	۰.۳۱	۰.۳۲	۰.۲۰	۰.۳۳	۰.۲۸	پرورش زنبور عسل، گرم‌ابریش، شکار و سایر فعالیت‌های کشاورزی
۰.۱۳	۰.۱۸	۰.۲۰	۰.۲۱	۰.۲۳	۰.۲۱	۰.۲۰	۰.۲۵	جنگلداری
۰.۹۱	۱.۳۶	۱.۶۳	۱.۳۱	۱.۲۲	۱.۴۸	۱.۶۱	۱.۲۹	ماهیگیری

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

از نظر میزان تولید ناخالص داخلی، بخش صنعت کمترین میزان تولید ناخالص داخلی نسبت به بخش کشاورزی و خدمات داشته است. این بخش در کنار بخش ساختمان آورده شده است. بخش ساختمان در طی سال‌های مورد بررسی کمتر از ۵ درصد از تولید ناخالص داخلی استان را تشکیل داده است. تولید محصولات غذایی در بخش صنعت بیشترین سهم را در تولید ناخالص داخلی دارد. بعد از آن بخش منسوجات بیشترین میزان از تولید ناخالص را تشکیل داده است.

بخش فلزات پایه رشد قابل توجهی طی سال‌های مورد بررسی داشته است، به طوری که سهم آن از ۱/۴۳ در سال ۹۰ به ۴/۸۲ درصد در سال ۹۷ رسیده است.

جدول ۸۵- سهم بخش صنعت و معدن از تولید ناخالص داخل استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰
۰.۲۴	۰.۱۹	۰.۲۲	۰.۲۴	۰.۲۵	۰.۲۴	۰.۳۳	۰.۴۵
۰.۰۸	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
۰.۱۷	۰.۱۹	۰.۲۲	۰.۲۴	۰.۲۵	۰.۲۴	۰.۳۳	۰.۴۵
۱۵.۱۵	۱۱.۴۱	۱۰.۳۳	۱۰.۹۱	۱۱.۳۴	۱۳.۲۹	۱۶.۶۲	۱۵.۵۱
۴.۲۹	۳.۲۶	۲.۵۵	۲.۱۳	۲.۶۱	۴.۹۵	۸.۷۳	۶.۳۵
۰.۰۴	۰.۰۶	۰.۱۰	۰.۱۱	۰.۳۰	۰.۲۵	۰.۱۵	۰.۱۲
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
۱.۷۰	۱.۰۹	۲.۱۰	۲.۳۹	۱.۰۰	۱.۲۶	۱.۱۹	۱.۲۴
۰.۰۵	۰.۰۳	۰.۰۶	۰.۰۵	۰.۰۷	۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۸
۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۴
۰.۵۵	۰.۴۶	۰.۳۹	۰.۴۲	۰.۶۱	۰.۶۰	۰.۷۸	۰.۷۲
۰.۲۱	۰.۱۷	۰.۲۰	۰.۱۹	۰.۳۱	۰.۲۷	۰.۲۲	۰.۲۰
۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲
۰.۰۶	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۵
۰.۲۶	۰.۳۳	۰.۳۱	۰.۲۸	۰.۵۲	۰.۳۱	۰.۳۲	۰.۳۵
۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱	۰.۰۱
۰.۳۱	۰.۲۲	۰.۵۸	۰.۵۴	۰.۳۹	۰.۲۹	۰.۵۶	۰.۷۶
۱.۴۶	۰.۹۷	۱.۲۴	۱.۸۶	۲.۵۰	۲.۱۴	۱.۳۱	۱.۵۶
۴.۸۲	۳.۰۷	۱.۲۹	۱.۰۳	۱.۲۴	۰.۵۶	۰.۵۶	۱.۴۳
۰.۵۱	۰.۵۲	۰.۷۳	۰.۷۳	۰.۷۹	۰.۸۳	۱.۰۰	۰.۹۲
۰.۰۱	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۵	۰.۰۳	۰.۰۲	۰.۰۱	۰.۰۲
۰.۰۶	۰.۰۷	۰.۱۲	۰.۰۹	۰.۲۸	۰.۴۱	۰.۴۸	۰.۵۹
۰.۴۹	۰.۷۱	۰.۳۰	۰.۷۶	۰.۴۲	۱.۰۶	۰.۹۴	۰.۸۳
۰.۰۹	۰.۰۹	۰.۰۳	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۳	۰.۰۵	۰.۰۹
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۰
۰.۰۷	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۰۸	۰.۰۹	۰.۱۰
۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۵
۰.۰۷	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۲	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۰
۱.۰۵	۱.۰۶	۱.۳۱	۱.۳۶	۱.۶۱	۱.۳۸	۱.۴۵	۲.۲۱
۰.۲۷	۰.۳۲	۰.۳۰	۰.۲۶	۰.۲۶	۰.۳۲	۰.۳۶	۰.۳۱
۰.۷۸	۰.۷۴	۱.۰۲	۱.۱۱	۱.۳۵	۱.۰۵	۱.۱۰	۱.۹۰
۰.۴۰	۰.۴۴	۰.۳۲	۰.۴۰	۰.۳۷	۰.۳۷	۰.۳۵	۰.۳۱
۳.۹۵	۴.۸۱	۴.۱۸	۴.۵۴	۴.۳۹	۳.۹۵	۳.۴۳	۷.۰۶
۱.۳۰	۰.۸۴	۰.۷۷	۰.۹۱	۱.۲۲	۱.۳۷	۱.۵۸	۱.۸۲
۲.۶۵	۳.۹۶	۳.۴۱	۳.۶۳	۳.۱۷	۲.۵۸	۱.۸۶	۵.۲۵

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

بخش خدمات بیشترین میزان از تولید ناخالص داخلی را تشکیل داده است. بخش عمده‌فروشی و خرده‌فروشی بیشترین سهم را در بخش خدمات دارد. همچنین بخش حمل‌ونقل و انبارداری نیز در بخش خدمات تأثیر قابل توجهی در سهم از تولید ناخالص استان دارد.

جدول ۸۶- سهم درصدی بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۶۰.۳۵	۴۱.۷۸	۳۳.۵۸	۲۹.۶۵	۳۰.۸۸	۲۸.۳۷	۱۹.۳۳	۱۵.۱۳	عمده‌فروشی و خرده‌فروشی، تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۵۵.۴۸	۳۸.۰۲	۳۰.۲۵	۲۶.۸۲	۲۸.۵۷	۲۶.۵۲	۱۷.۹۶	۱۴.۰۰	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی به جز وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۴.۸۷	۳.۷۶	۳.۳۳	۲.۸۳	۲.۳۲	۱.۸۴	۱.۳۷	۱.۱۳	عمده‌فروشی، خرده‌فروشی و تعمیر وسایل نقلیه موتوری و موتورسیکلت
۲۵.۸۵	۲۱.۹۹	۱۷.۹۲	۱۴.۴۵	۱۳.۶۹	۱۰.۳۵	۷.۹۹	۶.۳۴	حمل و نقل و انبارداری و پست
۲۴.۳۷	۲۰.۷۹	۱۶.۹۵	۱۳.۹۹	۱۳.۳۰	۱۰.۰۶	۷.۷۸	۶.۱۶	حمل و نقل زمینی و حمل و نقل با خط لوله
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	حمل و نقل از طریق راه آهن بین شهری
۲۴.۱۰	۲۰.۵۰	۱۶.۶۸	۱۳.۷۵	۱۳.۰۷	۹.۸۸	۷.۶۴	۶.۰۳	سایر حمل و نقل زمینی
۰.۲۷	۰.۲۹	۰.۲۷	۰.۲۴	۰.۲۲	۰.۱۸	۰.۱۴	۰.۱۲	حمل و نقل از طریق لوله
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	حمل و نقل آبی
۰.۰۶	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۱	۰.۰۲	۰.۰۰	۰.۰۱	۰.۰۲	حمل و نقل هوایی
۱.۱۶	۰.۹۰	۰.۷۴	۰.۲۹	۰.۲۳	۰.۱۹	۰.۱۳	۰.۱۱	انبارداری و فعالیت‌های پشتیبانی حمل و نقل
۰.۲۶	۰.۲۴	۰.۱۸	۰.۱۵	۰.۱۴	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۶	فعالیت‌های پست و پیکی
۱.۳۲	۰.۹۶	۰.۸۷	۰.۸۰	۰.۶۹	۰.۵۷	۰.۳۹	۰.۲۸	فعالیت خدماتی مربوط به تأمین جا و غذا
۰.۲۲	۰.۱۵	۰.۱۳	۰.۱۳	۰.۱۱	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۶	تأمین جا(انقامگاهها)
۱.۱۰	۰.۸۱	۰.۷۴	۰.۶۷	۰.۵۹	۰.۴۸	۰.۳۲	۰.۲۲	فعالیت‌های خدماتی مربوط به غذا و آشامیدنی(ها) (رستوران‌ها و...)
۳.۱۵	۲.۳۸	۱.۹۷	۱.۵۵	۱.۲۹	۱.۰۷	۰.۷۳	۰.۵۹	اطلاعات و ارتباطات
۰.۹۲	۰.۸۱	۰.۷۳	۰.۶۳	۰.۶۵	۰.۵۴	۰.۳۸	۰.۳۳	ارتباطات
۲.۲۳	۱.۵۷	۱.۲۴	۰.۹۲	۰.۶۵	۰.۵۳	۰.۳۵	۰.۲۵	سایر فعالیت‌های اطلاعات و ارتباطات
۸.۰۴	۴.۰۵	۲.۶۳	۲.۳۶	۲.۳۱	۲.۷۳	۲.۴۸	۲.۰۹	فعالیت‌های مالی و بیمه
۴.۹۱	۲.۵۹	۱.۱۷	۱.۲۳	۱.۱۳	۱.۳۴	۱.۶۱	۱.۵۹	بانک و موسسات مالی
۲.۵۵	۱.۱۶	۱.۱۵	۰.۹۰	۰.۹۳	۰.۸۱	۰.۷۵	۰.۴۲	بیمه
۰.۵۷	۰.۳۰	۰.۳۰	۰.۲۳	۰.۲۴	۰.۵۸	۰.۱۳	۰.۰۸	سایر فعالیت‌های خدمات مالی و بیمه
۳۹.۵۹	۲۸.۵۹	۲۲.۵۶	۱۹.۴۹	۱۵.۰۸	۱۴.۷۴	۱۲.۳۸	۱۰.۰۰	املاک و مستغلات
۲۷.۴۱	۱۹.۴۵	۱۵.۴۳	۱۳.۲۵	۹.۲۵	۹.۲۸	۸.۷۱	۶.۹۷	خدمات واحدهای مسکونی شخصی
۶.۹۶	۵.۲۸	۳.۹۲	۳.۲۸	۳.۰۷	۳.۰۶	۱.۹۱	۱.۷۴	خدمات واحدهای مسکونی اجاری
۴.۷۷	۳.۵۰	۲.۹۱	۲.۷۰	۲.۵۵	۲.۱۷	۱.۵۴	۱.۱۳	خدمات واحدهای غیرمسکونی
۰.۴۶	۰.۳۶	۰.۳۱	۰.۲۶	۰.۲۲	۰.۲۲	۰.۲۲	۰.۱۶	خدمات دلالان مستغلات
۴.۷۷	۳.۷۱	۳.۱۸	۲.۶۶	۲.۱۶	۱.۷۲	۱.۲۶	۱.۰۸	فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۰.۱۳	۰.۰۸	۰.۰۸	۰.۰۴	۰.۰۴	۰.۰۵	۰.۰۴	۰.۰۶	تحقیق و توسعه
۴.۱۹	۳.۲۴	۲.۷۴	۲.۳۶	۱.۹۰	۱.۴۹	۱.۰۹	۰.۹۲	سایر فعالیت‌های حرفه‌ای، علمی و فنی
۰.۴۵	۰.۳۸	۰.۳۶	۰.۲۷	۰.۲۳	۰.۱۸	۰.۱۳	۰.۱۱	فعالیت‌های ادبیشکی

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارنده

جدول ۸۷- سهم درصدی بخش خدمات از تولید ناخالص داخلی استان

۱۳۹۷	۱۳۹۶	۱۳۹۵	۱۳۹۴	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	
۳.۲۲	۲.۶۵	۲.۲۸	۲.۱۰	۱.۸۶	۱.۴۹	۱.۰۸	۰.۸۷	فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی
۱۸.۰۵	۱۴.۵۱	۱۲.۳۸	۱۰.۲۹	۸.۶۰	۷.۴۲	۵.۵۹	۴.۸۸	اداره امور عمومی، خدمات شهری و تأمین اجتماعی
۱۰.۵۴	۸.۴۸	۷.۲۱	۶.۱۶	۵.۲۱	۴.۷۴	۳.۳۷	۲.۷۴	امور عمومی و خدمات شهری
۴.۸۸	۳.۹۲	۳.۰۸	۲.۲۰	۱.۵۱	۲.۰۲	۱.۶۳	۱.۳۰	امور عمومی
۵.۶۶	۴.۵۶	۴.۱۳	۳.۹۶	۳.۷۰	۲.۷۲	۱.۷۴	۱.۴۵	خدمات شهری
۶.۳۴	۵.۰۵	۴.۳۹	۳.۴۳	۲.۹۵	۲.۳۸	۱.۹۷	۱.۹۲	امور دفاعی و انتظامی
۳.۴۳	۲.۷۸	۲.۲۸	۱.۹۵	۱.۵۳	۱.۲۵	۱.۱۰	۱.۱۳	امور دفاعی
۲.۹۱	۲.۲۷	۲.۱۱	۱.۴۹	۱.۴۲	۱.۱۳	۰.۸۷	۰.۸۰	امور انتظامی
۱.۱۷	۰.۹۸	۰.۷۸	۰.۶۹	۰.۴۴	۰.۳۰	۰.۲۵	۰.۲۱	تأمین اجتماعی اجباری
۲۴.۸۲	۲۱.۶۴	۱۹.۰۱	۱۵.۸۸	۱۲.۹۸	۱۰.۴۱	۱۰.۸۶	۸.۸۹	آموزش
۷.۳۰	۸.۲۲	۶.۸۲	۴.۸۳	۳.۸۶	۳.۳۰	۳.۲۶	۲.۶۳	آموزش ابتدایی
۷.۱۱	۸.۰۸	۶.۷۰	۴.۹۳	۳.۷۸	۳.۲۴	۳.۲۲	۲.۶۱	آموزش ابتدایی دولتی
۰.۱۹	۰.۱۴	۰.۱۲	۰.۱۰	۰.۰۸	۰.۰۶	۰.۰۴	۰.۰۲	آموزش ابتدایی خصوصی
۱۱.۶۹	۸.۵۱	۷.۸۱	۷.۳۳	۵.۸۰	۴.۴۹	۴.۴۱	۲.۷۹	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای
۱۱.۳۷	۸.۳۵	۷.۶۷	۷.۲۱	۵.۷۱	۴.۴۲	۴.۳۴	۲.۷۴	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای دولتی
۰.۳۲	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۱۲	۰.۰۹	۰.۰۷	۰.۰۷	۰.۰۵	آموزش متوسطه عمومی و متوسطه فنی و حرفه‌ای خصوصی
۳.۸۷	۳.۲۶	۲.۹۰	۲.۴۴	۲.۲۰	۱.۷۳	۲.۸۹	۳.۲۱	آموزش عالی
۲.۸۵	۲.۳۰	۲.۰۴	۱.۷۱	۱.۵۰	۱.۲۰	۲.۴۷	۲.۸۷	آموزش عالی دولتی
۱.۰۲	۰.۹۶	۰.۸۶	۰.۷۳	۰.۷۰	۰.۵۳	۰.۴۲	۰.۳۴	آموزش عالی خصوصی
۱.۹۷	۱.۶۴	۱.۶۷	۱.۲۹	۱.۱۲	۰.۹۰	۰.۳۰	۰.۲۷	آموزش بزرگسالان
۰.۲۴	۰.۲۰	۰.۲۰	۰.۱۹	۰.۲۱	۰.۱۶	۰.۲۰	۰.۲۰	آموزش بزرگسالان دولتی
۱.۷۳	۱.۴۴	۱.۲۸	۱.۰۹	۰.۹۱	۰.۷۴	۰.۱۰	۰.۰۷	آموزش بزرگسالان خصوصی
۳۴.۷۵	۳۱.۷۶	۲۳.۱۵	۲۱.۵۵	۱۵.۹۵	۱۴.۵۲	۱۰.۰۰	۷.۵۶	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی
۳۲.۵۳	۲۹.۸۳	۲۱.۳۱	۱۹.۷۱	۱۴.۴۷	۱۳.۱۷	۸.۹۰	۶.۶۶	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان
۲۰.۴۲	۱۶.۷۴	۱۲.۷۱	۱۱.۸۷	۸.۴۵	۶.۳۶	۵.۰۴	۴.۲۶	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان دولتی
۱۲.۱۰	۱۳.۰۸	۸.۵۹	۷.۸۴	۶.۰۲	۶.۸۲	۳.۸۶	۲.۴۰	فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان خصوصی
۲.۲۲	۱.۹۳	۱.۸۴	۱.۸۴	۱.۴۸	۱.۳۴	۱.۱۰	۰.۹۱	مددکاری اجتماعی
۴.۲۴	۳.۲۰	۲.۰۶	۱.۹۸	۱.۷۸	۱.۵۰	۱.۲۲	۱.۰۶	فعالیت‌های هنر، سرگرمی، تفریح و سایر خدمات
۱.۸۸	۱.۱۱	۰.۵۴	۰.۵۰	۰.۴۷	۰.۴۰	۰.۳۲	۰.۲۵	هنر، سرگرمی و تفریح
۱.۰۶	۰.۹۴	۰.۵۸	۰.۶۸	۰.۶۲	۰.۵۲	۰.۴۶	۰.۴۵	سازمان‌های مذهبی و سازمان‌های دارای عضو
۰.۲۴	۰.۲۲	۰.۲۰	۰.۱۶	۰.۱۴	۰.۱۲	۰.۰۹	۰.۱۰	تعمیر رایانه و کالاهای شخصی و خانگی
۱.۰۶	۰.۹۳	۰.۷۴	۰.۶۴	۰.۵۵	۰.۴۶	۰.۳۶	۰.۲۶	سایر فعالیت‌های خدماتی شخصی

حجم تجارت خارجی

سهم استان از بخش صادرات و واردات کشور سهم بسیار ناچیزی دارد. به طوری که در تمامی سال‌های مورد بررسی میزان صادرات این استان که تمرکز بر منابع طبیعی و مزیت‌های نسبی استان قرار دارد. نکته قوت این استان در بخش صادرات است، به طوری که بخش سهم صادرات نسبت به واردات پیشی گرفته است که به عنوان نقطه قوت استان شناخته می‌شود. آمار صادرات در

تمامی سال‌های مورد بررسی به استثنای سال ۹۶ و ۹۷ از بخش واردات پیشی گرفته است. بیشترین میزان حجم صادرات نسبت به کل کشور در سال ۹۱ و ۹۲ است که میزان آن ۰/۳۴ درصد بوده است. هرچند طی سال‌های اخیر این میزان کاهش یافته است.

جدول ۸۸- حجم تجارت خارجی استان چهارمحال و بختیاری نسبت به کشور(دلار)

	سهم استان از واردات	کشور		چهارمحال و بختیاری		
		صادرات	واردات	صادرات	واردات	
۰.۱۹	۰.۱۱	۳۳۸۰۵۲۳۹۷۴۱	۵۷۴۸۷۵۴۶۳۴۶	۱۰۹۶۵۲۶۸۳	۶۶۰۱۳۱۲۰	۱۳۹۰
۰.۳۴	۰.۱۲	۳۱۸۶۶۸۷۹۶۵۹	۳۱۸۶۶۸۷۹۶۵۹	۱۰۶۹۶۹۷۶۷	۳۸۹۷۴۸۸۳	۱۳۹۱
۰.۳۴	۰.۱۴	۳۱۲۳۹۴۶۸۲۴۶	۴۸۱۳۱۷۴۹۴۶۱	۱۶۵۸۵۳۸۰۵	۶۸۶۶۷۶۷۶	۱۳۹۲
۰.۲۸	۰.۱۱	۳۶۵۳۸۶۶۸۵۱۲	۴۴۹۸۷۸۲۴۰۱	۱۲۶۵۳۳۸۴۷	۴۷۸۸۶۰۴۸	۱۳۹۳
۰.۲۵	۰.۱۲	۳۲۶۱۶۱۳۹۷۵۱	۳۳۷۶۹۸۶۰۷۹۲	۸۳۷۸۱۰۰	۴۰۷۶۲۸۸۶	۱۳۹۴
۰.۲۵	۰.۱۴	۴۳۸۳۷۱۰۳۰۸۶	۴۲۷۰۱۸۴۲۲۲	۱۰۶۸۶۲۵۵۹	۵۹۴۸۸۱۱۷	۱۳۹۵
۰.۱۷	۰.۴۱	۴۶۷۷۳۶۷۹۱۹۶	۵۱۶۱۲۲۸۳۳۶۷	۸۵۴۷۳۳۵۷	۲۰۹۳۷۴۵۲۴	۱۳۹۶
۰.۰۹	۰.۱۵	۴۴۳۰۰۵۹۳۶۰۱	۴۱۳۳۶۱۶۸۴۴۶	۳۷۳۱۷۰۹۵	۶۱۵۷۷۷۰۱	۱۳۹۷

منبع: اتاق بازرگانی، صنایع و معادن ایران

ضریب تمرکزگرایی

شهرستان شهرکرد با ضریب تمرکز حدود ۴۵ درصدی بیشترین سهم از تمرکز صنایع را دارد. در واقع حدود ۷۰ درصد از صنایع در شهرستان‌های بروجن و شهرکرد استقرار یافته‌اند. شهرستان اردل کمترین میزان تمرکز صنایع را دارد.

جدول ۸۹- ضریب تمرکزگرایی در شهرستان‌های مختلف استان

شهرستان	ضریب تمرکز
بروجن	۲۵/۴۲
سامان	۷/۲۶
شهرکرد	۴۴/۸۳
بن	۲/۸۳
لردگان	۶/۵۸
کیار	۴/۵۴
فارسان	۵/۶۷
کوهرنگ	۱/۵۸
اردل	۱/۲۴

منبع: وزارت، صنعت، معدن و تجارت

مزیت همکارانه

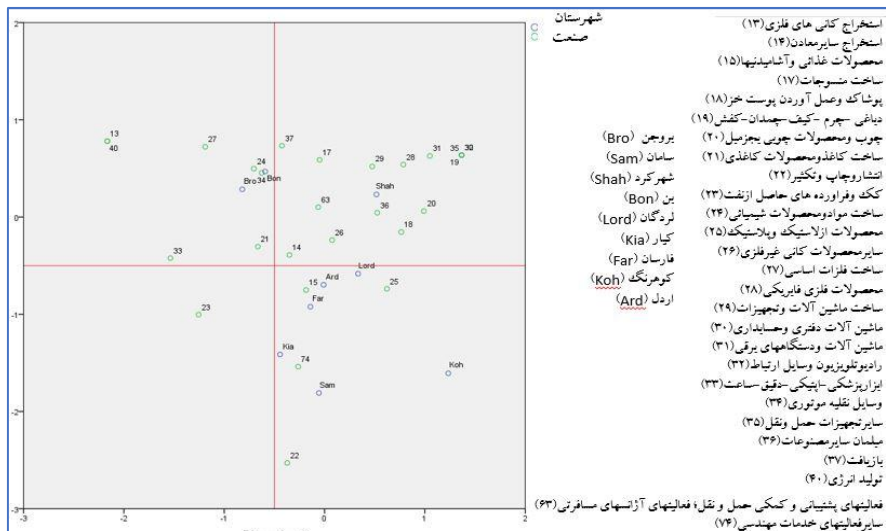
بیشترین نرخ مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی مربوط به شهر بروجن و کمترین میزان نرخ مکمل‌گری مربوط به شهرستان سامان است. هرچه میزان نرخ مکمل‌گری بیشتر باشد، تمایز نقش شهرستان‌ها برای شکل‌گیری روابط دو سویه بیشتر خواهد شد.

جدول ۹۰- مزیت همکارانه

شهرستان	نرخ مکمل‌گری	نرخ مکمل‌گری
بروجن	۰/۰۹۲	۰/۰۷۸
سامان	۰/۰۸	
شهرکرد	۰/۰۶۵	
بن	۰/۰۲۴	
لردگان	۰/۰۵۳	
کیار	۰/۰۷۶	
فارسان	۰/۰۳۲	
کوهرنگ	۰/۰۵۹	
اردل	۰/۰۱۶	

منبع: وزارت، صنعت، معدن و تجارت

شهرستان‌های بروجن و بن از نظر رشته فعالیت ساخت محصولات شیمیایی وسایل نقلیه موتوری از قابلیت بالایی برای هم‌افزایی برخوردار هستند. همچنین این شهرستان‌ها از نظر ساخت کاغذ، ساخت فلزات اساسی و ابزار پزشکی توانایی مکمل‌گری با سایر شهرستان‌های استان را دارند. شهرکرد در بسیاری از کدهای ایسیک توانایی مکمل‌گری با سایر شهرستان‌های استان را دارد. شهرستان اردل، لردگان و فارسان در محصولات غذایی، لاستیک و پلاستیک دارای قابلیت‌های هم‌افزا هستند. شهرستان‌های کیار و سامان نیز در بخش فعالیت‌های خدمات مهندسی دارای قابلیت هم‌افزای هستند.

شکل ۶- نمای از وضعیت مکمل‌گری فعالیت‌های اقتصادی در استان

۳-۵- نظام سکونتگاهی

۳-۵-۱- نظام شهرنشینی

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۵۹۱۴۶۸۴۷ نفر از جمعیت کشور را ساکنین شهری تشکیل می‌دهند و متوسط رشد سالانه جمعیت شهری کشور در دوره ۳۰ ساله اخیر

(۹۵-۶۵) برابر با ۲/۶۴ درصد بوده است که از متوسط رشد جمعیت کل (۱/۶) بیشتر است. به عبارتی در این بازه زمانی، جمعیتی بالغ بر ۳۲/۳ میلیون نفر به جمعیت شهری کشور افزوده شد و سهم نسبی جمعیت شهرنشین از ۵۴/۲۹ به ۷۴ درصد افزایش یافته است.

بررسی تحول شهرنشینی کل کشور و مقایسه آن با استان چهارمحال و بختیاری به وضوح نشان می‌دهد که میزان شهرنشینی در استان چهارمحال و بختیاری در قیاس با کل کشور بسیار پایین‌تر است. چراکه میزان شهرنشینی در سال ۱۳۹۵ در کل کشور ۷۴ درصد و در استان ۶۴ درصد بوده است.

از بررسی و مقایسه نرخ‌های رشد جمعیت شهری کل کشور و استان در سال‌های مختلف نیز این گونه برداشت می‌شود که از سال ۱۳۶۵ نرخ‌های رشد شهرنشینی در کل کشور و استان روندهای مشابهی را طی کرده و این روند تا سال ۱۳۸۵ تداوم الگوی تقریباً یکسانی را نشان می‌دهد اما در این سال در حالی که نرخ رشد شهری کل کشور روندی کاهشی به خود می‌گیرد، استان چهارمحال و بختیاری راه خود را جدا کرده و با ۳/۱ درصد در مقابل ۱/۹۷ کل کشور در سال ۱۳۹۵ همچنان رشدی بالاتر از نرخ رشد شهری کشور را تجربه می‌کند. این در حالی است که نرخ رشد کل جمعیت استان با ۱/۱۵ درصد در مقابل ۱/۲۴ درصد کل کشور در سال ۹۵-۱۳۹۰ نشان از ویژگی مهاجرتی استان دارد.

جدول ۹۱- تغییرات جمعیت کشور و استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۶۵

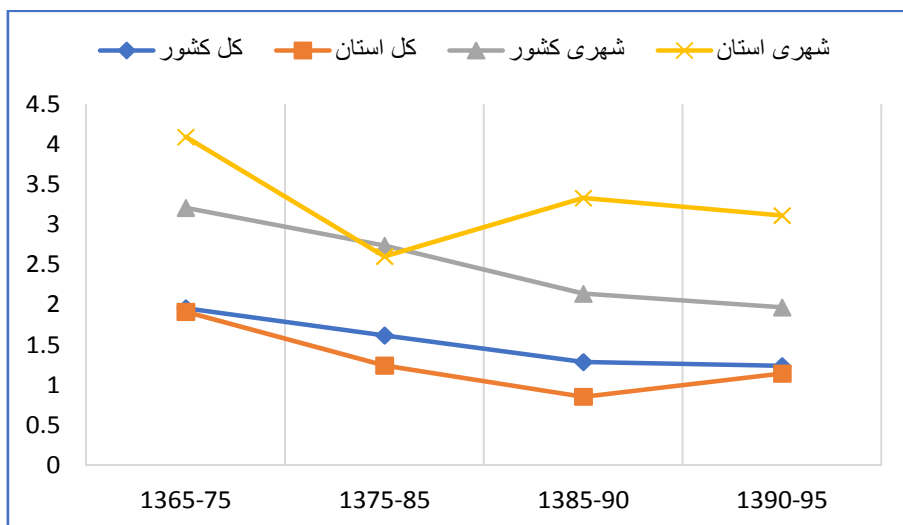
جمعیت کل					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۷۹۹۲۶۲۷۰	۷۵۱۴۹۶۶۹	۷۰۴۹۵۷۸۲	۶۰۰۵۵۴۸۸	۴۹۴۴۵۰۱۰	کشور
۹۴۷۷۶۳	۸۹۵۲۶۳	۸۵۷۹۱۰	۷۶۱۱۶۸	۶۳۱۱۷۹	استان
۱/۱۹	۱/۱۹	۱/۲۲	۱/۲۷	۱/۲۸	سهم استان از کشور
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۱/۶	۱/۲۴	۱/۲۹	۱/۶۲	۱/۹۶	کل کشور
۱/۳۹	۱/۱۵	۰/۸۶	۱/۲۵	۱/۹۲	کل استان

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

جدول ۹۲- تغییرات جمعیت شهری و نرخ رشد کشور و استان در فاصله سال‌های ۱۳۶۵-۹۵

جمعیت شهری					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۵۹۱۴۶۸۴۷	۵۳۶۴۶۶۶۱	۴۸۲۵۹۹۶۴	۳۶۸۱۷۷۸۹	۲۶۸۴۴۵۶۱	کشور
۶۰۷۴۴۴	۵۲۱۰۷۱	۴۴۲۲۹۸	۳۴۲۹۰۵	۲۲۹۴۷۱	استان
۱/۰۳	۰/۹۷	۰/۹۲	۰/۹۳	۰/۸۵	سهم استان از کشور
نسبت شهرنشینی					شرح
۷۴	۷۱/۳۹	۶۸/۴۶	۶۱/۳۱	۵۴/۲۹	
۶۴/۱	۵۸/۲	۵۱/۶	۴۵/۱	۳۶/۵	شهری استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۲/۶۴	۱/۹۷	۲/۱۴	۲/۷۴	۳/۲۱	شهری کشور
۳/۳	۳/۱	۳/۳	۲/۶	۴/۱	شهری استان

منبع: سرشماری عمومی نفوس و مسکن

نمودار ۲۳- تغییرات رشد سالانه جمعیت کل و شهری کشور و استان

مطابق با نمودار فوق نرخ رشد جمعیت شهری استان طی دوره ۱۳۶۵ تا ۱۳۸۵ کاهش یافته و از ۴/۱ درصد به ۲/۶ درصد در سال‌های مذکور رسیده است. این روند از سال ۱۳۸۵ تغییر کرده و تا سال ۱۳۹۵ سیری صعودی به خود گرفته و معادل ۳/۱ درصد برآورد شده است. مقایسه این روند با وضعیت کشور نشان دهنده وضعیت مناسب‌تر استان نسبت به کشور تنها در خصوص نرخ رشد جمعیت شهری بوده؛ چراکه نرخ رشد جمعیت کل استان طی دوره ۳۰ ساله همواره کمتر از کشور بوده است.

۳-۵-۱-۱- بررسی تحولات جمعیتی کانون‌های شهری استان چهارمحال و بختیاری

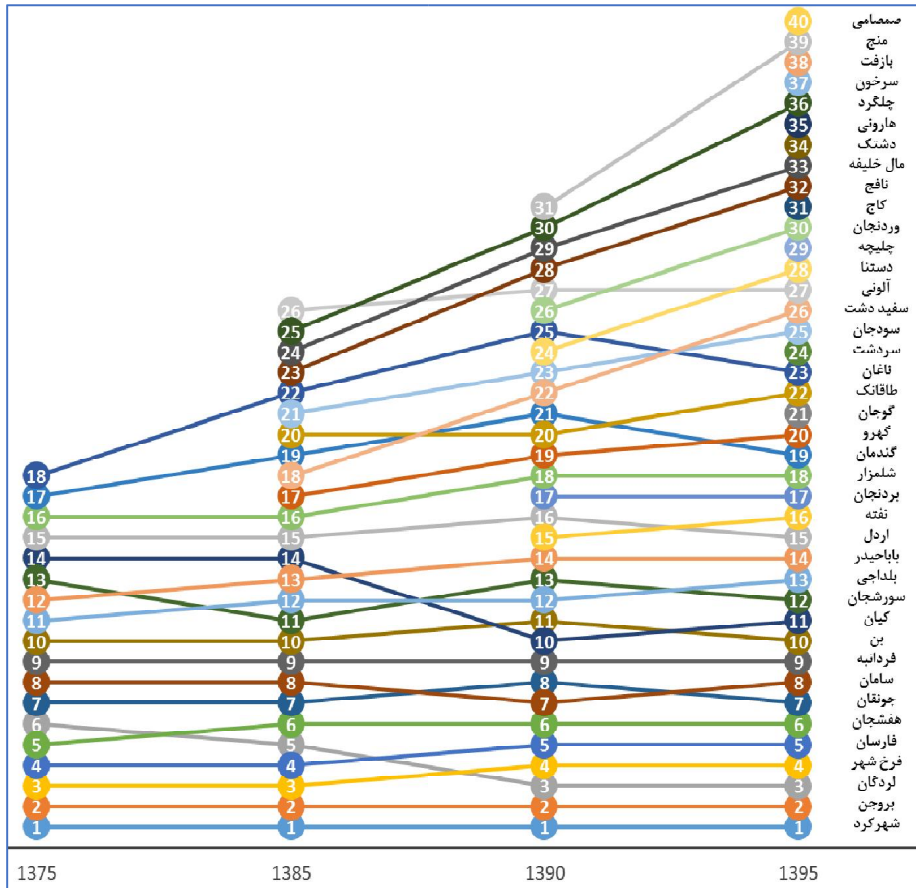
در سرشماری سال ۱۳۷۵ استان چهارمحال و بختیاری متشکل از ۱۸ کانون شهری بوده است که این تعداد در سرشماری سال ۱۳۹۵ به ۴۰ نقطه شهری افزایش یافته است. در این میان گوجان، سردشت، چلیچه، کاج، دشتک، هارونی، سرخون، بازفت و صمصامی مراکز سکونتی هستند که در سال ۱۳۹۵ به کانون‌های شهری استان اضافه شده‌اند. لازم به ذکر است که شهرکرد با داشتن جمعیتی معادل ۱۹۰۴۴۱ نفر، پرجمعیت‌ترین شهر استان و بروجن با داشتن ۵۷۰۷۱ نفر جمعیت، دومین شهر استان در دو دهه اخیر به شمار می‌رود.

جدول ۹۳- جمعیت نقاط شهری استان در فاصله سال‌های ۹۵-۱۳۷۵

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		۱۳۷۵		نقاط شهری
جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	
۱۹۰۴۴۱	۱	۱۵۹۷۷۵	۱	۱۳۱۶۱۲	۱	۱۰۰۴۷۷	۱	شهرکرد
۵۷۰۷۱	۲	۵۲۶۹۴	۲	۴۹۹۶۹	۲	۴۲۸۶۲	۲	بروجن
۴۰۵۲۸	۳	۳۵۲۷۶	۳	۲۳۶۷۳	۵	۱۶۹۴۰	۶	لردگان
۳۱۷۳۹	۴	۳۰۰۳۶	۴	۲۹۴۹۹	۳	۲۶۲۵۰	۳	فرخ شهر
۳۰۵۰۴	۵	۲۸۰۱۳	۵	۲۶۸۴۲	۴	۲۰۰۹۷	۴	فارسان
۲۱۴۵۲	۶	۲۰۸۴۷	۶	۲۰۰۴۹	۶	۱۸۸۰۱	۵	هفشجان
۱۴۴۳۳	۷	۱۴۸۰۰	۸	۱۴۸۱۰	۷	۱۴۰۹۶	۷	جونقان
۱۴۱۹۲	۸	۱۵۳۲۷	۷	۱۴۸۰۰	۸	۱۳۶۷۳	۸	سامان
۱۳۳۱۷	۹	۱۳۱۳۹	۹	۱۲۷۰۲	۹	۱۲۴۹۸	۹	فردانیه

۱۳۹۵		۱۳۹۰		۱۳۸۵		۱۳۷۵		نقاط شهری
جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	جمعیت	رتبه	
۱۲۹۷۱	۱۰	۱۱۷۷۵	۱۱	۱۱۸۳۸	۱۰	۱۱۰۱۵	۱۰	بن
۱۲۹۴۸	۱۱	۱۲۰۲۰	۱۰	۱۰۹۲۵	۱۴	۱۰۰۷۹	۱۴	کیان
۱۲۳۰۸	۱۲	۱۱۴۰۷	۱۳	۱۱۱۴۶	۱۱	۱۰۳۴۰	۱۳	سورشجان
۱۱۹۸۰	۱۳	۱۱۷۲۸	۱۲	۱۰۹۷۸	۱۲	۱۰۷۰۸	۱۱	بلداجی
۱۱۲۰۲	۱۴	۱۱۰۹۹	۱۴	۱۰۹۶۶	۱۳	۱۰۶۷۶	۱۲	باباحیدر
۱۰۱۱۳	۱۵	۸۹۹۲	۱۶	۸۷۰۷	۱۵	۷۱۷۷	۱۵	اردل
۹۹۲۳	۱۶	۹۶۰۳	۱۵	-	-	-	-	نفته
۸۶۹۹	۱۷	۸۰۸۸	۱۷	-	-	-	-	بردنجان
۶۸۹۹	۱۸	۷۱۳۲	۱۸	۷۰۹۶	۱۶	۶۹۰۲	۱۶	شلمزار
۶۲۹۱	۱۹	۵۷۶۱	۲۱	۵۸۴۷	۱۹	۵۱۷۰	۱۷	گندمان
۶۲۶۳	۲۰	۵۹۴۹	۱۹	۶۰۹۷	۱۷	-	-	گهرو
۶۱۷۹	۲۱	-	-	-	-	-	-	گوجان
۶۱۷۰	۲۲	۵۹۴۱	۲۰	۵۵۰۴	۲۰	-	-	طاقانک
۶۱۲۵	۲۳	۴۸۶۱	۲۵	۵۰۸۴	۲۲	۵۱۴۴	۱۸	ناغان
۵۶۹۱	۲۴	-	-	-	-	-	-	سردشت
۵۵۸۱	۲۵	۵۴۱۰	۲۳	۵۴۱۵	۲۱	-	-	سودجان
۵۴۷۱	۲۶	۵۵۶۱	۲۲	۵۸۸۰	۱۸	-	-	سفید دشت
۵۲۴۸	۲۷	۴۰۹۴	۲۷	۲۳۰۸	۲۶	-	-	آلونی
۵۱۴۳	۲۸	۵۱۹۹	۲۴	-	-	-	-	دستا
۴۹۴۵	۲۹	-	-	-	-	-	-	چلیچه
۴۴۵۶	۳۰	۴۳۲۴	۲۶	-	-	-	-	وردنجان
۴۲۲۷	۳۱	-	-	-	-	-	-	کاج
۴۰۵۹	۳۲	۳۹۷۵	۲۸	۳۸۱۴	۲۳	-	-	نافج
۴۰۲۴	۳۳	۳۶۹۸	۲۹	۳۴۰۰	۲۴	-	-	مال خلیفه
۴۰۱۶	۳۴	-	-	-	-	-	-	دشتک
۳۶۰۱	۳۵	-	-	-	-	-	-	هارونی
۲۹۸۹	۳۶	۳۰۶۱	۳۰	۳۳۳۶	۲۵	-	-	چلگرد
۲۱۳۱	۳۷	-	-	-	-	-	-	سرخون
۱۵۱۹	۳۸	-	-	-	-	-	-	بازفت
۱۴۹۲	۳۹	۱۴۸۶	۳۱	-	-	-	-	منج
۱۲۰۳	۴۰	-	-	-	-	-	-	صمصامی

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۲۴- تغییرات رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵

بررسی رتبه جمعیتی شهرهای استان طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نشان دهنده تغییرات اندک رتبه شهرهای یک تا ۱۵ است؛ به نحوی که تنها نقاط سکونتگاهی که توانسته‌اند رتبه جمعیتی خود را بین کانون‌های شهری استان ارتقا دهند شهر لردگان و کیان است که به ترتیب از رتبه ۶ در سال ۱۳۷۵ به رتبه ۳ در سال ۱۳۹۵ و از رتبه ۱۴ در سال ۱۳۷۵ به رتبه ۱۱ در سال ۱۳۹۵ دست یافته‌اند و سایر شهرها با تغییرات اندک جایگاه خود را حفظ کرده‌اند. شهرهای با رتبه جمعیتی بالاتر از ۱۵ جایگاهشان همواره دستخوش تغییراتی بوده که بخشی از آن ناشی از اضافه شدن نقاط جدید

شهری و بخشی از آن مربوط به تفاوت نرخ رشد جمعیت بین شهرها است مانند شهرهای بردنجان، شلمزار، گندمان، گهرو، گوجان، طاقانک، ناغان، سردشت، سودجان، سفید دشت، آلونی، دستنا، چلیچه، وردنجان، کاج، نافج، مال خلیفه، دشتک، هارونی، چلگرد، سرخون، بازفت و منج که نرخ رشد جمعیتی کمی داشته‌اند.

۳-۵-۱-۲- وضعیت نخست شهری در استان چهارمحال و بختیاری

وضعیت نخست شهری یک منطقه می‌تواند وضعیت توسعه را تحت‌الشعاع قرار دهد و به طور نامتناسبی نسبت به دیگر شهرهای بزرگ‌تر را نشان می‌دهد. مروری بر روش‌ها و شاخص‌های بررسی میزان نخست شهری بیانگر آن است که تاکنون چندین شاخص برای این موضوع بیان شده است؛ که شاخص چهار شهر مهتا یکی از مهم‌ترین این روش‌ها است. شاخص مهتا در سال ۱۹۶۴ بهترین روش را برای نخست شهری، نسبت اندازه‌ی شهر نخست به چهار شهر اول پیشنهاد کرد. بعدها ریچاردسون شاخص چهار شهر را با معیارهای قاعده‌ی رتبه - اندازه تطبیق داد؛ بدین صورت که اگر بر اساس قاعده‌ی رتبه - اندازه‌ی شهری، اندازه مطلوب شهرها در نظام شهری این‌گونه باشد که شهر اول دو برابر شهر دوم، سه برابر شهر سوم و چهار برابر شهر چهارم باشد؛ بنابراین نسبت شهر اول به مجموع چهار شهر نخست نظام شهری باید برابر $0/48$ باشد (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵).

$$\frac{P_1}{P_1 + P_2 + P_3 + P_4}$$

بررسی این شاخص در استان چهارمحال و بختیاری طی دوره ۱۳۷۵ تا ۱۳۹۵ نشان می‌دهد که علی‌رغم وضعیت مطلوب این شاخص در سال ۱۳۷۵، روند نامطلوبی را در پیش گرفته است؛ به گونه‌ای که در سال‌های بعد شاخص نخست شهری روندی افزایشی داشته و میزان آن از $0/53$ در سال ۱۳۷۵ به $0/6$ در سال ۱۳۹۵ رسیده است که نشان دهنده برتری شهرکرد نسبت به دیگر شهرهای استان است.

جدول ۹۴- روند تغییرات شاخص نخست شهری در استان چهارمحال و بختیاری

شرح	جمعیت شهر نخست	جمعیت شهرهای دوم، سوم و چهارم	شاخص نخست شهری
نخست شهری ۱۳۷۵	۱۰۰۴۷۷	۱۸۹۶۸۶	۰/۵۳
نخست شهری ۱۳۸۵	۱۳۱۶۱۲	۲۳۷۹۹۲	۰/۵۵
نخست شهری ۱۳۹۰	۱۵۹۷۷۵	۲۷۷۷۸۱	۰/۵۸
نخست شهری ۱۳۹۵	۱۹۰۴۴۱	۳۱۹۷۷۹	۰/۶۰

۳-۵-۱-۳- بررسی وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی کانون‌های شهری استان

امروزه شهرهایی که جریان‌ات فضایی را به خود جذب می‌کنند و به کانون‌های سکونتی حائز اهمیت تبدیل می‌شوند، با ارائه‌ی فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ... منجر به جذب بیشتر جمعیت می‌گردند. از این‌رو شناخت سلسله‌مراتب جمعیتی شهرها می‌تواند تصویری از سلسله‌مراتب اهمیت و تأثیرگذاری آن‌ها ارائه دهد. امری که پیش‌نیاز تعیین اندازه‌ی بهینه‌ی شهرها و اتخاذ راهبردهای برنامه‌ریزانه در این راستا است. بر اساس اطلاعات سرشماری‌های نفوس و مسکن انجام‌شده در کشور در دوره‌ی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۷۵، وضعیت ساختار سلسله‌مراتبی استان چهارمحال و بختیاری در هر رده در قالب جدول زیر نشان داده شده که شرح آن به‌صورت زیر است:

جدول ۹۵- روند تغییرات سطوح جمعیتی نقاط شهری استان طی سال های ۹۵-۱۳۷۵

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
رهای میانی بزرگ (۲۵۰- ۱۰۰ هزار نفر)	شهر کرد	شهر کرد	شهر کرد	شهر کرد
شهرهای میانی کوچک (۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	-	-	بروجن	بروجن
شهرهای کوچک (۲۵-۵۰ هزار نفر)	بروجن- فرخ شهر	بروجن- فرخ شهر- فارسان	لردگان- فرخ شهر- فارسان	لردگان- فرخ شهر- فارسان
رهای بسیار کوچک (۲۵- ۱۰ هزار نفر)	فارسان- هفشجان- لردگان- چوتقان- سامان- فردانبه- بن- بلداجی- باباجیدر- سورشجان- کیان	لردگان- هفشجان- چوتقان- سامان- فردانبه- بن- سورشجان- بلداجی- باباجیدر- کیان	هفشجان- سامان- چوتقان- فردانبه- کیان- بن- بلداجی- سورشجان- باباجیدر	هفشجان- سامان- چوتقان- فردانبه- کیان- بن- بلداجی- سورشجان- باباجیدر- لردگان- فرخ شهر- فارسان
روستا- شهر بزرگ (۵-۱۰ هزار نفر)	اردل- شلمزار- گندمان- ناغان	اردل- شلمزار- گهر و سفید دشت- گندمان- طاقانک- سودجان- ناغان	نفته- اردل- بردنجان- شلمزار- گهر و- طاقانک- گندمان- سفید دشت- سودجان- دستا	نفته- بردنجان- شلمزار- گندمان- گهر و- گوجان- طاقانک- ناغان- سردشت- سودجان- سفید دشت- آلونی- دستا
نا- شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	-	نافج- مال- خلیفه- چلگرد- آلونی	ناغان- وردنجان- آلونی- نافج- مال- خلیفه- چلگرد- منج	چلیچه- وردنجان- کاج- نافج- مال- دشتک- هارونی- چلگرد- سرخون- بازفت- منج- صمصامی

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

بررسی وضعیت توزیع جمعیت شهری در سلسله مراتب اندازه شهری بیانگر سه موضوع مهم به شرح زیر است:

- شکل‌گیری تعداد زیادی از نقاط شهری استان حول شهرکرد منجر به تمرکز مراکز سکونت‌گاهی در نیمه شمال شرقی استان شده است؛ به گونه‌ای که در نیمه جنوبی و شمال غربی استان تعداد کمتری از کانون‌های شهری استقرار یافته‌اند که این مهم تعادل در نظام سکونت‌گاهی را برهم زده است؛
- همان‌طور که پیش‌تر در بخش نخست شهری بررسی شد شهرکرد به عنوان مرکز استان چهارمحال و بختیاری بیشترین جمعیت شهری را در خود جای داده و از نظر اندازه جمعیتی با شهر دوم استان اختلافی در حدود چهار برابری دارد.
- از نظر سلسله مراتب اندازه شهرها، نظام سکونت‌گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است؛ به نحوی که در رده جمعیتی شهرهای میانی تنها دو شهر و در رده جمعیتی روستا-شهرها بیش از ۲۵ شهر قرار گرفته است.

۳-۵-۱-۴- الگوی استقرار سکونتگاه‌های شهری استان

استقرار و پیدایش یک شهر بیش از هر چیز تابع شرایط محیطی و موقعیت جغرافیایی و سپس عوامل اقتصادی و اجتماعی است. زیرا عوارض و پدیده‌های طبیعی در مکان‌گزینی، پراکندگی، حوزه نفوذ، توسعه فیزیکی، مورفولوژی شهری و امثال آن‌ها اثر قاطعی دارند و به عنوان یک عامل مؤثر عمل می‌کند. بررسی الگوی استقرار شهرهای استان از نظر موقعیت طبیعی نشان می‌دهد که اغلب شهرهای استان در سطح ارتفاعی ۱۵۰۰ تا ۲۵۰۰ متر از سطح دریا استقرار یافته‌اند و تنها سه شهر منج، بازفت، سرخون که جز روستا شهرهای کوچک هستند در پهنه زیر ۱۵۰۰ متر مستقر شده‌اند.

رشته کوه زاگرس در استان چهارمحال و بختیاری به صورت رشته‌هایی که جهت‌گیری شمال غربی و جنوب شرقی دارند به مورفولوژی زمین شکل ویژه‌ای داده‌اند که در اغلب موارد مورفولوژی و توسعه کالبدی شهرها را نیز متأثر کرده است. شکل‌گیری راه‌ها، الگوی توزیع زمین‌های کشاورزی و مناطق مسکونی روستایی نیز در بسیاری موارد از همین مورفولوژی زمین تأثیر پذیرفته است. به این معنی که در چین‌خوردگی زاگرس دره‌های ناودیسی محل تجمع اصلی خاک کشاورزی و منابع آبی یعنی جریان رودخانه بوده است. به عنوان یک نمونه می‌توان از شهر فارس نام برد که در داخل دره‌های ناودیسی در کنار رودخانه و در امتداد راه‌ها در درون این دره شکل گرفته است. شهر کوهستانی شهرکرد که در واقع بلندترین شهر مرکز استان در ایران نیز محسوب می‌شود به واسطه موقعیت طبیعی خود دارای شکل متفاوت و محدودیت‌های طبیعی متفاوتی است.

جدول ۹۶- الگوی استقرار شهرها و روستاهای استان از نظر موقعیت طبیعی

تعداد کل	شهرهای میانی بزرگ (۱۰۰-۲۵۰ هزار نفر)	شهرهای میانی کوچک (۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	شهرهای کوچک (۲۵-۵۰ هزار نفر)	شهرهای بسیار کوچک (۱۰-۲۵ هزار نفر)	روستا - شهر بزرگ (۵۰-۱۰۰ هزار نفر)	روستا - شهر کوچک (کمتر از ۵ هزار نفر)	شرح		
							میان شهری	میان روستایی	سطوح ارتفاعی
۳					بین ۱۵۰۰ تا ۱۵۰۰	متج، بارفت، سرخون	بین ۱۵۰۰ تا ۱۵۰۰	متج، بارفت، سرخون	بین ۱۵۰۰ تا ۱۵۰۰
۳۷	شهرکرد	بروجن	فرخ شهر، فارسان، لردگان	کیان، هفشجان، سورشجان، جوققان، فرادینه، بلداجی، سامان، باباخیدر، اردل، بن	شلمزار، گهرو، سفیددشت، گندمان، آونی، نقنه، دستنا، گوجان، بردنجان، سردشت، طاقانک، سودجان، ناغان	نافج، وردنجان، کاج، صمصامی، چلگرد، چلبچه، دشتک، هارونی، مال خلیفه	بین ۱۵۰۰ تا ۲۵۰۰	نافج، وردنجان، کاج، صمصامی، چلگرد، چلبچه، دشتک، هارونی، مال خلیفه	بین ۱۵۰۰ تا ۲۵۰۰
۴۰	۱	۱	۳	۱۰	۱۳	۱۲	جمع کل	۱۲	جمع کل
۲۲		بروجن	فرخ شهر، فارسان، لردگان	کیان، هفشجان، سورشجان، جوققان، فرادینه، بلداجی	شلمزار، گهرو، سفیددشت، گندمان، آونی، نقنه، دستنا، گوجان	نافج، وردنجان، متج، بارفت	کمتر از ۲/۵ درصد	نافج، وردنجان، متج، بارفت	کمتر از ۲/۵ درصد
۶	شهرکرد			سامان	پردنجان، سردشت	کاج، صمصامی	بین ۲/۵ تا ۵ درصد	کاج، صمصامی	بین ۲/۵ تا ۵ درصد
۹				باباخیدر، اردل	طاقانک، سودجان، ناغان	چلگرد، چلبچه، دشتک، هارونی	بین ۱۵ تا ۲۵ درصد	چلگرد، چلبچه، دشتک، هارونی	بین ۱۵ تا ۲۵ درصد
۳				بن		سرخون، مال خلیفه	بین ۲۵ تا ۳۰ درصد	سرخون، مال خلیفه	بین ۲۵ تا ۳۰ درصد
۴۰	۱	۱	۳	۱۰	۱۳	۱۲	جمع کل	۱۲	جمع کل
۲۳	شهرکرد	بروجن	فرخ شهر، فارسان، لردگان	کیان، هفشجان، سورشجان، فرادینه، سامان، باباخیدر	شلمزار، گهرو، گندمان، آونی، نقنه، دستنا، گوجان، بردنجان، طاقانک	نافج، وردنجان، چلبچه	فاصله ۱۰ کیلومتری بزرگراه	نافج، وردنجان، چلبچه	فاصله ۱۰ کیلومتری بزرگراه
۱۷				جوققان، بلداجی، اردل، بن	سفیددشت، سردشت، سودجان، ناغان	منج، بارفت، کاج، صمصامی، چلگرد، دشتک، هارونی، سرخون، مال خلیفه	فاصله ۱۰ کیلومتری راه اصلی	منج، بارفت، کاج، صمصامی، چلگرد، دشتک، هارونی، سرخون، مال خلیفه	فاصله ۱۰ کیلومتری راه اصلی
۴۰	۱	۱	۳	۱۰	۱۳	۱۲	جمع کل	۱۲	جمع کل

برخی از شهرهای استان که در درون دشت‌ها واقع شده و در عین حال محل انشعاب راه‌های مهم به اطراف هستند، دارای شکل و مورفولوژی خاصی هستند که به میزان زیادی از آن متأثر است. نمونه این گونه شهرها در استان شهر بروجن است که در آن چهار راه یعنی راهی که به طرف اصفهان منشعب می‌شود، راه به طرف شهرکرد (مرکز استان)، به طرف لردگان و سرانجام راهی که به طرف بلداجی منشعب شده است به شکل و مورفولوژی شهر شکل چند وجهی داده است. در نتیجه شهر که محدودیت زیادی برای توسعه به اطراف نداشته، بیشتر تحت تأثیر شبکه راه‌های منشعبی بوده است، که از چهار طرف از مرکز شهر منشعب شده است.

۳-۵-۲- نظام روستانشینی

طبق سرشماری عمومی نفوس و مسکن، رشد جمعیت روستایی کشور تنها در دهه ۷۵-۱۳۶۵ نرخ مثبت ۰/۳ را تجربه کرده است و سایر دوره سرشماری با رشد منفی روبه رو بوده است. در طول این دوره نسبت روستانشینی در کشور از ۴۵/۲ به ۲۶ درصد کاهش یافته و مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ تنها ۲۰/۷ میلیون نفر از جمعیت ۷۹/۹ میلیون نفری کشور را ساکنان روستایی شامل می‌شود. به عبارت دیگر در بازه زمانی مورد مطالعه با وجود افزایش ۱/۶ برابری جمعیت کل کشور، جمعیت روستایی حدوداً هشت درصد کاهش یافته است و از سهم آن نسبت به جمعیت کل کشور حدود ۲۰ درصد کاسته شده است. بنابراین روند حاکم بر کل کشور در طی سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، کاهش جمعیت روستایی در مقابل افزایش جمعیت کل کشور و در نتیجه کاهش چشمگیر سهم جمعیت روستانشین نسبت به جمعیت کل است.

در استان چهارمحال و بختیاری، از کل جمعیت ۶۳۱۱۷۹ نفری استان در سال ۱۳۶۵، ۳۹۷۸۹۹ نفر (۶۴ درصد)، روستانشین بوده‌اند و در سال ۱۳۹۵ از ۹۴۷۷۶۳ نفر جمعیت کل استان، ۳۳۹۶۶۷ نفر معادل ۳۶ درصد در روستاها سکونت داشته‌اند. بنابراین در بازه زمانی ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۵، با وجود افزایش جمعیت کل استان، از جمعیت روستایی کاسته شده است و سهم آن نسبت به جمعیت کل استان، ۲۸ درصد کاهش یافته است. از این رو روند جاری در استان در خصوص تغییرات جمعیت

روستانشین و سهم آن از کل جمعیت، همسو با روند جاری در کشور طی بازه زمانی ۳۰ ساله است. نکته دیگر در خصوص مقایسه جمعیت روستانشین استان و کشور، آن است که طی بازه زمانی مطالعه، همواره درصد روستانشینی در استان از میانگین آن در کشور بالاتر بوده است که این امر نشان دهنده سهم بالای جمعیت روستانشین استان نسبت به جمعیت شهرنشین آن است.

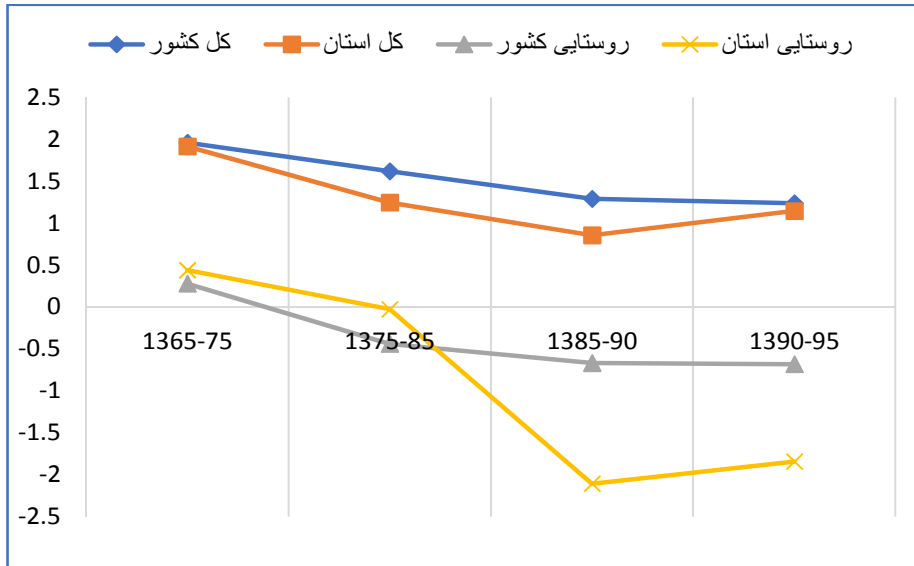
در ارتباط با نرخ رشد روستانشینی نیز می‌توان گفت که اگرچه در دو دوره ۵ ساله اخیر هم جمعیت روستایی کشور و هم جمعیت روستایی استان چهارمحال و بختیاری دارای نرخ رشد منفی بوده‌اند، با این حال نرخ رشد جمعیت روستایی استان به مراتب با آهنگ سریع‌تری رو به کاهش بوده است. به عبارت دقیق‌تر در مقابل نرخ رشد روستایی ۰/۶۸- برای کل کشور در بازه ۹۵-۱۳۹۰، نرخ رشد روستایی استان چهارمحال و بختیاری در همین دوره حدود ۲/۵ برابر بیشتر یعنی ۱/۸۴- درصد سالانه بوده است.

جدول ۹۷- تغییرات جمعیت روستایی طی دوره ۱۳۶۵-۱۳۹۵

جمعیت روستایی					شرح
۱۳۹۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	
۲۰۷۷۹۴۲۳	۲۱۵۰۳۰۰۸	۲۲۲۳۵۸۱۸	۲۳۲۳۷۶۹۹	۲۲۶۰۰۴۴۹	کشور
۳۳۹۶۶۷	۳۷۲۷۴۶	۴۱۴۶۲۴	۴۱۵۷۲۳	۳۹۷۸۹۹	استان
۱/۶۳	۱/۷۳	۱/۸۶	۱/۷۹	۱/۷۶	سهم استان از کشور
نسبت روستانشینی					شرح
26	۲۸/۶۱	۳۱/۵۴	۳۸/۶۹	۴۵/۷۱	
۳۵/۸۴	۴۱/۶۴	۴۸/۳۳	۵۴/۸۴	۶۳/۴۶	استان
متوسط رشد سالانه جمعیت (درصد)					شرح
۱۳۶۵-۹۵	۱۳۹۰-۹۵	۱۳۸۵-۹۰	۱۳۷۵-۸۵	۱۳۶۵-۷۵	
۰/۲۸-	۰/۶۸-	۰/۶۷-	۰/۴۴-	۰/۲۸	روستایی استان
۰/۵۳-	۱/۸۴-	۲/۱۱-	۰/۰۳-	۰/۴۴	

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۶۵، ۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵

نمودار ۲۵- تغییرات نرخ رشد جمعیت روستایی استان و کشور

۳-۶- نظام زیربنایی

نظام زیربنایی استان در دو بخش نظام حمل و نقل و ارتباطات و نظام زیربنایی انرژی مورد بررسی قرار گرفته است.

۳-۶-۱- نظام حمل و نقل و ارتباطات

حمل و نقل استان چهارمحال و بختیاری بر پایه دو حوزه حمل و نقل جاده‌ای و حمل و نقل هوایی استوار است که در ادامه به بررسی این زیر بخش‌ها پرداخته می‌شود.

۳-۶-۱-۱- حمل و نقل جاده‌ای

شبکه حمل و نقل استان چهارمحال و بختیاری از شبکه جاده‌ای و هوایی تشکیل شده است و راه ریلی ندارد.

مقایسه بین سهم انواع راه‌های بین شهری در استان چهارمحال و بختیاری با کل کشور نشان می‌دهد که بیشترین سهم راه‌های استان را راه‌های اصلی تشکیل داده است. سهم بزرگراه‌های استان از کل طول راه‌های آن نیز در سال‌های اخیر رو به افزایش بوده و به سهم معادل خود در سطح کشور نزدیک شده است. جدول زیر نشان دهنده شاخص‌های اصلی حمل و نقل جاده‌ای استان در مقایسه با کشور است؛ همان‌طور که مشخص است نسبت طول آزادراه‌ها و بزرگراه‌های استان نسبت به جمعیت در مقایسه با کشور تقریباً برابر است اما استان از نظر برخورداری از راه‌های اصلی وضعیت بهتری نسبت به کشور دارد؛ در خصوص راه‌های روستایی نیز وضعیت استان از کشور مناسب‌تر است؛ همچنین وضعیت تجهیزات جاده‌ای و پایانه‌های مسافری و باری در استان در مقایسه با میانگین کشوری وضعیت مناسب‌تری دارد. اما شاخص کشته شدگان جاده‌ای نسبت به جمعیت نشان دهنده مخاطره بیشتر جاده‌های استان نسبت به کشور است.

جدول ۹۸- مقایسه شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای استان و کشور

وضعیت نسبت به کشور	چهارمحال و بختیاری	کشور	شاخص‌های حمل و نقل جاده‌ای در سال ۱۳۹۸
نامناسب‌تر	۲۸/۱	۲۵/۸	نسبت طول آزادراه و بزرگراه به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)
مناسب‌تر	۶۰/۱	۷۵/۶	نسبت طول راه‌های شریانی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)
نامناسب‌تر	۳۳/۶	۳۱/۶	نسبت طول راه‌های ترانزیتی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (کیلومتر به نفر)
مناسب‌تر	۵۱۶/۱	۶۴۵/۲	نسبت طول راه‌های روستایی به ۱۰۰ هزار نفر جمعیت روستایی (کیلومتر به نفر)
مناسب‌تر	۷/۶	۱۵/۰	طول کل راه‌ها نسبت به ماشین‌آلات و تجهیزات راهداری (کیلومتر به دستگاه)
نامناسب‌تر	۳۱۸/۰	۳۰۴/۵	نسبت راه‌های ترانزیتی به پایانه‌های باربری (کیلومتر به پایانه)
مناسب‌تر	۰/۵۳	۰/۴۲	پایانه مسافربری به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت (پایانه به ازای نفر)
نامناسب‌تر	۱۸/۵	۱۴/۰	تعداد کشته شدگان جاده‌ای به ازای ۱۰۰ هزار نفر جمعیت

منبع: سازمان راهداری و حمل و نقل جاده‌ای کشور، ۱۳۹۸

عوامل مختلفی در شکل‌گیری شبکه راه‌های استان چهارمحال و بختیاری تأثیر داشته است که در اینجا به خلاصه‌ای از مهم‌ترین این عوامل اشاره می‌شود.

- شکل زمین و خطوط توپوگرافی در نقاط مختلف استان چهارمحال و بختیاری با توجه به واقع شدن استان در منطقه‌ای کوهستانی و مرتفع، تأثیر بسیاری بر مسیرگزینی و شکل‌گیری راه‌های استان گذاشته است. به طوری که؛ بیش از ۶۱ درصد از طول راه‌های استان در محدوده‌های کوهستانی واقع شده است.
- ارتباط استان با استان‌های همجوار به‌ویژه اصفهان و خوزستان و ضرورت برقراری ارتباط بین این دو استان، سبب شکل‌گیری بخشی از راه‌های استان شده است. به عنوان مثال استان از طریق شهرستان‌های شرقی (شهرکرد، بروجن، سامان و بن) با استان اصفهان دارای ارتباط جاده‌ای است و در غرب، علی‌رغم صعب‌العبور بودن منطقه، از طریق شهرستان‌های کوهرننگ و لردگان با استان خوزستان در ارتباط است. محور بروجن- لردگان نیز به عنوان محور ارتباطی خوزستان با اصفهان عمل می‌کند. از طرفی، ارتباط استان چهارمحال و بختیاری با مرکز کشور از پهنه استان اصفهان تأمین می‌شود. همچنین استان از سمت جنوب غربی (شهر مال خلیفه و پل فرح) با پهنه جنوبی کشور (بندر بوشهر) متصل می‌شود.
- استحصال منابع طبیعی به‌ویژه آب در استان و احداث تأسیسات زیربنایی مربوط به آن (سد، تونل آبرسانی و ...) از دیگر دلایل شکل‌گیری و یا تقویت شبکه راه‌های استان بوده است. از جمله می‌توان به احداث اولین تونل آبرسانی کوهرننگ و ایجاد جاده شهرکرد به چلگرد اشاره کرد.

۳-۶-۱-۲- حمل و نقل هوایی و فرودگاه‌ها

استان چهارمحال و بختیاری دارای یک فرودگاه بین‌المللی است که به‌عنوان مرتفع‌ترین فرودگاه ایران در فاصله سه کیلومتری جاده شهرکرد به فارسان در ارتفاع ۲۰۵۰ متر از سطح دریا به مساحت ۳۵۰ هکتار واقع شده است. این فرودگاه در سال ۱۳۷۸ با تکمیل عملیات اجرایی،

راه‌اندازی شد و اولین پرواز در تاریخ اول تیرماه سال ۱۳۷۸ توسط شرکت ایران ایرتور به مقصد تهران و اولین پرواز بین‌المللی در تاریخ سوم مهرماه سال ۱۳۸۱ به کشور کویت انجام گردید. در حال حاضر مسیرهای پرواز از فرودگاه شهرکرد، محدود به شهرهای تهران و مشهد و با تواتر بسیار کم است. علاوه بر این دو، در سال ۱۳۹۳ جزیره قشم و شهر اهواز نیز در برنامه پروازهای این فرودگاه بود. در سال ۱۳۹۴ تهران تنها مقصد خطوط پرواز از این فرودگاه بوده است. این فرودگاه تا سال ۱۳۹۲ پروازهای خارجی (کویت، عربستان سعودی و ...) نیز داشته است که پس از مدتی حذف شد. به دلیل نزدیکی استان چهارمحال و بختیاری به مناطق مرکزی کشور و امکان جابه‌جایی به بسیاری از نقاط کشور با وسایل نقلیه زمینی و نیز محدود بودن پروازهای فرودگاه شهرکرد و همچنین هزینه بالای پروازها، شبکه هوایی استان جایگاه قابل توجهی در میزان حمل و نقل مسافر استان ندارد.

استان چهارمحال و بختیاری در حال حاضر فاقد خط راه آهن است، اما با توجه به ضرورت ارتباط استان با استان‌های مجاور خط آهن اصفهان-شهرکرد-اهواز در دست مطالعه شرکت راه آهن جمهوری اسلامی ایران است.

۳-۶-۱-۳- پهنه‌بندی دسترسی پذیری

بررسی وضعیت دسترسی‌پذیری استان نشان می‌دهد، پهنه شمال شرق استان بیشترین دسترسی‌پذیری را به شبکه حمل و نقل جاده‌ای و راه‌ها دارد و پهنه‌های میانی استان دارای دسترسی متوسط هستند. همچنین وضعیت دسترسی‌پذیری استان در جانب غربی و جنوبی به کمترین میزان خود می‌رسد (نقشه شماره ۴).

۳-۶-۱-۴- فناوری اطلاعات و ارتباطات

بررسی وضعیت فناوری اطلاعات و ارتباطات استان از طریق شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات (IDI) صورت پذیرفته است؛ هدف اصلی شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات، بررسی فرایند تبدیل شدن به جامعه اطلاعاتی در راستای حرکت از یک گام به سمت گام دیگر است؛ که به عنوان یک ابزار نیرومند، توسعه جامعه اطلاعاتی را در کشورهای توسعه یافته و کشورهای درحال توسعه مورد ارزیابی قرار می دهد. این شاخص با استفاده از سه زیر شاخص دسترسی، استفاده و مهارت در فناوری اطلاعات مورد سنجش قرار می گیرد. بررسی وضعیت استان چهارمحال و بختیاری از نظر شاخص IDI نشان دهنده جایگاه هجدهمین استان در بین استان های کشور است. که بررسی زیرشاخص های برای استان نشان می دهد که استان در زیر شاخص مهارت استفاده از فناوری اطلاعات رتبه ۲۰ام؛ در زیر شاخص دسترسی به خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۱۹ام بین استان های کشور و در زیر شاخص میزان استفاده از خدمات فناوری اطلاعات در جایگاه ۱۸ام بین استان های کشور قرار دارد. لذا باید گفت که محدودیت های توسعه فناوری اطلاعات در استان که زمینه ساز دسترسی پذیری بیشتر استان به فناوری اطلاعات است زمینه ساز رتبه استان در جایگاه ۱۸ام کشور است و در صورت بهبود مهارت استفاده از فناوری اطلاعات، زیرساخت های فناوری اطلاعات در سطح استان، چهارمحال و بختیاری می تواند جایگاه بالاتری در شاخص توسعه ارتباطات و فناوری اطلاعات (IDI) کسب کند.

۳-۶-۲- نظام انرژی و تأمین آب

برخلاف استان های جنوبی کشور، استان چهارمحال و بختیاری فاقد میادین نفت و گاز و زیرساخت های پالایش نفت و گاز است و نظام انرژی استان بر اساس شبکه توزیع و خطوط انتقال استوار است، اما در خصوص زیرساخت های مرتبط با برق استان علاوه بر زیرساخت های توزیع و انتقال دارای نیروگاه نیز می باشد که این نیروگاه ها از نوع برق آبی هستند.

۳-۶-۲-۱- زیرساخت‌های مرتبط با برق

تأمین انرژی برق در استان چهارمحال و بختیاری از طریق نیروگاه‌های برق‌آبی و دیزلی صورت می‌پذیرد، کل ظرفیت اسمی نیروگاه‌های استان تا پایان سال ۱۳۹۸ برابر با ۱۰۴۶۹۸۲ کیلووات و قدرت عملی نیروگاه‌های استان برابر با ۱۰۴۵۶۰۰ کیلووات بوده است. که سهمی بیش از ۹۹ درصد این ظرفیت مربوط به نیروگاه‌های برق‌آبی است؛ لذا در آینده و با تغییر روندهای طبیعی مانند کم‌آبی‌ها تهدیدات در زمینه انرژی برق برای شبکه سراسری به وجود خواهد آمد. نیروگاه‌های استان به ترتیب تولید انرژی عبارت‌اند از، نیروگاه کارون ۴ با ظرفیت اسمی ۱ میلیون کیلووات، نیروگاه کوه‌رنگ با ظرفیت اسمی ۳۹۳۰۰ کیلووات و نیروگاه منج با ظرفیت اسمی ۵۰۰ هزار کیلووات و در نهایت نیروگاه دیزلی لردگان با ظرفیت ۲۶۰۰ کیلووات.

نیروگاه کارون ۴: شامل چهار واحد نیروگاهی هر یک به ظرفیت ۲۵۰ مگاوات است. حجم مخزن سد ۲/۲ میلیارد مترمکعب است. این سد بالادست‌ترین سدی است که بر روی رودخانه کارون ساخته شده است. سد کارون ۴ بلندترین سد بتونی کشور با ارتفاع ۲۳۰ متر است که در فاصله ۱۸۰ کیلومتری جنوب غربی شهرکرد و در شهرستان اردل واقع شده است.

نیروگاه جریانی کوه‌رنگ: این سیستم شامل بند و یک تونل ۲۹۰۰ متری به طور میانگین سالانه ۲۵۵ میلیون مترمکعب آب را به حوضه زاینده‌رود منتقل می‌کند. نیروگاه برق‌آبی سد کوه‌رنگ که بر روی رودخانه کوه‌رنگ در فاصله دو کیلومتری جنوب شرقی چلگرد احداث گردیده است، یکی از نیروگاه‌های ایران از نوع متوسط با ظرفیت تولید ۳/۳۹ مگاوات است.

این نیروگاه از نوع جریانی روزمینی است و اولین نیروگاه متوسط برق‌آبی است که توسط شرکت توسعه منابع آب و نیروی ایران احداث شده است. عملیات اجرایی نیروگاه در سال ۱۳۸۳ پایان یافته و از سال ۱۳۸۴ به بهره‌برداری رسیده است.

نیروگاه منج: دارای دو واحد نیروگاهی هریک با ظرفیت ۵/۲ مگاوات است. این نیروگاه در سال ۱۳۸۸ به بهره‌برداری رسیده و قدرت عملی آن در تابستان و زمستان یکسان است. نیروگاه منج در شهرستان لردگان واقع شده است.

پست‌های برق موجود در استان شامل دودسته‌ی ۶۳ و ۴۰۰ کیلوولت می‌شود. ۲۰ پست با ولتاژ ۶۳ کیلوولت که در تمامی شهرستان‌های استان قرار دارد وظیفه‌ی تأمین برق مورد نیاز سکونتگاه‌های استان را بر عهده دارد.

بررسی وضعیت توزیع برق در سطح استان نشان می‌دهد که دسترسی به انرژی برق برای تمامی سکونتگاه‌های شهری استان فراهم است، اما از نظر دسترسی به برق روستایی تا پایان سال ۱۳۹۸ تعداد ۵۳۵ روستای بالای ۲۰ خانوار و ۲۱۸ روستای زیر ۲۰ خانوار در استان چهارمحال و بختیاری از نعمت برق برخوردار شده‌اند، در پایان سال ۱۳۹۸ کل خانوارهای روستایی مشترک برق در استان معادل ۸۵۶۳۰ خانوار بوده است (وزارت نیرو، ۱۳۹۷).

از این منظر چهارمحال و بختیاری جز ۱۰ استان برتر از نظر دسترسی به برق روستایی است. با توجه به توسعه‌یافتگی شبکه برق استان مهم‌ترین اهداف شرکت برق استان چهارمحال و بختیاری کاهش تلفات برق شبکه به ۸ درصد تا سال ۱۴۰۴ است.

۳-۶-۲-۲- شبکه گاز و تأسیسات نفتی

شروع گازرسانی در استان از سال ۱۳۵۸ و از روستاها و شهرهای شهرستان بروجن بوده است. و تا پایان سال ۱۳۹۷ تمامی شهرهای استان تحت برنامه‌های گازرسانی شرکت گاز استان قرار گرفته‌اند، که آخرین شهری که در سال ۱۳۹۷ در برنامه توسعه شبکه گاز شهری قرار داشته است، شهر بافت در شهرستان کوهرنگ بوده است. علاوه بر گازرسانی شهرها تا پایان سال ۱۳۹۷ تعداد ۴۷۰ نقطه روستایی استان از نعمت گاز بهره‌مند شده‌اند.

بر پایه اطلاعات شرکت پالایش و پخش فرآورده‌های نفتی استان چهارمحال و بختیاری، خط لوله سراسری نفت خام از استان عبور کرده است. این خط لوله سراسری، عبوری است و هیچ انشعابی از آن به داخل استان چهارمحال و بختیاری وجود ندارد. ظرفیت این لوله ۸۷ هزار لیتر در روز است؛ که مبدأ آن مارون از شهرستان امیدیه است، بعد از عبور از شهر دهدز وارد استان می‌شود و

در مسیر خود از سد کارون ۴، گندمکار، شلمزار، فرخشهر و سامان عبور می‌کند و پس از خروج از استان به تیران و در انتها به پالایشگاه اصفهان می‌رسد. خط لوله استراتژیک نفت خام مارون به طول ۴۳۰ کیلومتر از امیدیه در خوزستان تا پالایشگاه اصفهان است که به خط لوله (مارون - اصفهان) شهرت دارد.

کمترین ارتفاع این میسر خط لوله، ۷۴ متر و بالاترین ارتفاع ۲۷۰۰ متر از سطح دریا است و به دلیل عبور از رودخانه‌هایی مانند مارون، الله، کارون، دوپلان و زاینده‌رود و همچنین گذر از مناطق صعب‌العبور رشته‌کوه‌های زاگرس و ارتفاعات مشرف به دریاچه‌ی سد کارون ۳ و عبور از پل اختصاصی احداث شده بر روی دریاچه سد کارون ۴، به نقل از مجله آمریکایی INDUSTRY PIPELINE، بعد از خط لوله آلاسکا به عنوان دومین خط لوله صعب‌العبور جهان به شمار می‌آید.

۳-۶-۲-۳- استحصال و تأمین آب

در سال آبی ۱۳۹۷ تعداد ۹۷۷۵ منبع آب زیرزمینی با مقدار ۱۶۰۷ میلیون مترمکعب تخلیه سالانه وجود دارد. تعداد ۲۲۳۷ حلقه چاه عمیق معادل ۲۳ درصد، تعداد ۱۷۶۷ حلقه چاه نیمه عمیق معادل ۱۸ درصد، تعداد ۱۰۱۱ حلقه قنات معادل ۱۰ درصد و تعداد ۴۷۶۰ حلقه چشمه منبع آب زیرزمینی معادل ۴۹ در استان وجود داشته که میزان تخلیه سالانه منابع آب زیرزمینی ۱۰۶۷ میلیون مترمکعب بوده است.

در بین شهرستان‌های استان به ترتیب کوهرنگ، بروجن و سامان مهم‌ترین شهرستان‌های تأمین‌کننده آب هستند؛ که بیش از ۵۲ درصد منابع آب زیرزمینی در این ۳ شهرستان قرار داشته است. در سال ۱۳۹۷ حجم آب تولیدی در منابع سطحی حدود ۸۹۱ هزار مترمکعب و در منابع زیرزمینی حدود ۴۹۳۵۹ هزار مترمکعب بوده است.

۳-۷- بررسی نظام مدیریتی

۳-۷-۱- وضع موجود و مدل مفهومی

در این قسمت از مطالعات سیستم مدیریتی حاکم بر استان چهارمحال و بختیاری بررسی و تحلیل می‌گردد. این سیستم همچون بستر و چارچوبی است که کلیه فرآیندها و اقدامات توسعه‌ای، هم در حوزه نرم‌افزاری (سازمانی، اداری، حقوقی و ...) و هم در حوزه سخت‌افزاری (اجرا، تدارکات، نظارت و ...)، از طریق این سیستم و نظام موجود صورت می‌گیرد. در واقع می‌توان گفت توسعه پایدار و متوازن استان از یک سو، به کلیه برآوردها، تحلیل‌ها و راهکارهای فنی و تخصصی توسعه استان و از سوی دیگر به نحوه اجرای نتایج و محصول مطالعات آمایش که حاصل کارآمدی و اثربخشی نظام مدیریتی است، وابسته است. دستیابی به اهداف طرح آمایش استان نیازمند استفاده حداکثری از ظرفیت‌های قانونی و حقوقی موجود در نظام مدیریتی و شناسایی خلأها و کمبودهای قانونی و اداری و رفع آنهاست، تا از این طریق امکان تحقق حداکثری پروژه‌ها و اقدامات برنامه‌ریزی شده در مطالعات آمایش استان فراهم گردد.

نظام برنامه‌ریزی و مدیریت در کشور به صورت متمرکز، از بالا به پایین و به صورت بخشی و تخصصی است. به عبارت دیگر، سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی اجرایی و بودجه‌ریزی به صورت متمرکز از مرکز و در سطح ملی صورت می‌گیرد و سهم هر یک از وزارتخانه‌ها (دستگاه‌های اجرایی تخصصی) مشخص و به آنها ابلاغ می‌شود و آنها نیز به صورت سلسله‌مراتبی به دستگاه‌های متناظر در استان و شهرستان ابلاغ نموده و سپس فرآیندهای اجرایی را مطابق آیین‌نامه‌های سازمان برنامه و بودجه کشور، انجام می‌دهند. نظام پایش و نظارت عملکرد نیز متناسب با همین سیستم سلسله‌مراتبی از سطح خرد به کلان تهیه و جهت برنامه‌ریزی‌های آینده بکار گرفته می‌شود. در این نظام انجام هماهنگی‌های بین بخشی از طریق تشکیل ستادها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های متشکل از نمایندگان دستگاه‌ها زیر نظر عالی‌ترین مقام مرتبط ملی، استانی یا شهرستانی، صورت می‌گیرد.

- اجرای آمایش سرزمین در مقیاس استان چهارمحال و بختیاری و شهرستان‌های آن در چارچوب نظام مدیریتی مذکور با چالش‌هایی مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:
- مهاجرت گسترده از روستا به شهر به‌ویژه در شهرستان لردگان و عدم برنامه‌ریزی توسعه شهری برای پذیرش جمعیت با ایجاد زیرساخت‌های لازم؛
  - افزایش روزمرگی در نظام مدیریت و تصمیم‌گیری در سطح کلان و خرد استان و اخذ تصمیمات مقطعی با توجه به مقتضیات روز بدون آینده‌نگری؛
  - مدیریت غیربومی و کوتاه‌مدت در سطح کلان استان برای مثال ۳ استاندار بومی از ۲۲ استاندار ابتدای انقلاب اسلامی تاکنون و متوسط عمر آن‌ها ۲۱ ماه (کمتر از دو سال)؛
  - بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری و عدم توجه جدی به برنامه آمایش سرزمین در تدوین برنامه توسعه استان؛
  - عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛
  - وابستگی قابل توجه توسعه استان به منابع ملی؛
  - تغییر نظام سکونتگاهی و ناکارآمدی مدیریت مسائل آن؛
  - عدم توجه و برنامه‌ریزی جدی مدیریت استان جهت تکمیل پروژه‌های کلان و زیرساختی استان؛
  - نگاه سیاسی و امنیتی به منابع طبیعی استان و مداخلات فراوان سطح ملی در مدیریت استان؛
  - فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛
  - عدم اجرایی نمودن پروژه‌های اولویت‌دار حوزه مدیریت و تصمیم‌گیری نظیر ایجاد سیستم پشتیبان تصمیم‌گیری فضایی (SDSS بر اساس سند آمایش استان)، طراحی سامانه مکان مرجع برای انطباق پروژه‌های اجرایی با الزامات سند آمایش استان، تشکیل کارگروه ویژه آمایش در استان به صورت منظم و انجام وظایف محوله، بازنگری طرح آمایش استان در دوره‌های ۵ ساله و سایر موارد؛
  - نبود نظام یکپارچه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛
  - تشتت شدید در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی؛

- عدم توجه جدی شوراهای عالی و ستادهای استانی نظیر شورای عالی شهرسازی و معماری، ستاد بازآفرینی پایدار شهری، ستاد آموزش استان و غیره به آمایش سرزمین در سطح ملی و استانی؛
- نبود نتایج و دستاوردهای آمایش سرزمین به عنوان قوانین لازم الاجرا برای نهادهای دولتی و غیردولتی؛
- فقدان متولی جدی، کارآمد، مسئولیت پذیر و پاسخگو برای اجرای آمایش استان؛
- نبود نیروهای متخصص و میان رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان؛
- کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم و مدیریت بهینه منابع موجود برای تحقق آمایش استان؛
- نبود ابزارها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول پایش و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن (سامانه ساترا، اگرچه یک بستر مناسب است اما سازوکار نهادی نیست)؛
- فقدان مشارکت جدی نهادهای غیردولتی و نمایندگان مردم (نمایندگان مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای اسلامی استان، شهرها و روستاها) در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌های برنامه توسعه استان؛
- نبود تقسیم وظایف و مسئولیت‌های نهادی غیردولتی و نهادهای عمومی در برنامه توسعه استان و پاسخگویی آن‌ها؛
- ضعف در مشارکت و همکاری نهادهای قضایی به عنوان ناظر و مدعی‌العموم در برنامه‌های توسعه استان؛
- فقدان توجه به فرصت‌ها و پتانسیل‌های به وجود آمده بعد از تهیه طرح از یک سو، و تغییر در شرایط ویژگی‌های مکانی و فضایی از سوی دیگر در راستای بازنگری و به‌روزرسانی برخط برنامه توسعه استان؛
- نبود سازوکار حفظ و رعایت زمان‌بندی پروژه‌ها و اقدامات برآمده از برنامه توسعه استان و ایجاد سازوکار رفع مشکلات و موانع اجرایی؛
- ضعف در شناسایی و توجه جدی به مسائل و مشکلات مردم استان به عنوان مجریان و دخیلان اصلی توسعه استان و سازوکارهای لازم برای انتقال نظرات و دیدگاه‌ها در برنامه توسعه؛

- عدم فرآیند برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ایجاد شرایط تأثیرگذاری آن بر استراتژی‌های کلی توسعه استان؛
  - نبود نظام کارا و مؤثر در جهت حفظ کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای؛
  - تداخل تصمیم‌گیری‌ها در مناطقی با تداخل مسئولیت‌های نهادهای متولی و مجری وجود خلأهای تصمیم‌گیری؛
  - ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران با هدف کاهش حداقل تأثیرات بر فرآیند توسعه استان؛
  - نبود سازوکارهای لازم برای کاهش ریسک جهت فعالیت بخش خصوصی و تعاونی؛
- برای رفع موانع نظری و عملی اجرای آمایش استان نیازمند چارچوب نظری مناسب و منطبق با شرایط کشور است، تا از این طریق هم از حداکثر ظرفیت قانونی موجود کشور استفاده شود و هم خلأهای موجود شناسایی شده و فرآیندهای لازم برای ایجاد سازوکارهای قانونی مناسب در آینده برداشته شود. لذا با مطالعه منابع مختلف داخلی و خارجی از جمله PDCA، IMS، PMBOK، ROM، D&E، TQM، KM و سایر مطالب مرتبط، مدل مفهومی نظام مدیریتی آمایش استان مطابق نمودار صفحه بعد پیشنهاد شده است.
- در این مدل کلیه مفاهیم کلیدی مرتبط با اجرای برنامه توسعه آمایش استان دیده شده است. هر یک از این ابعاد، خود یک نظام مدیریتی است که باید توسط نهادهای مرتبط در یک سازوکار اجرایی مناسب انجام شود. لازم به ذکر است که کلیه ۱۴ بعد (نظام) در کنار یکدیگر می‌تواند حداکثر اثرگذاری و کارآمدی را برای نتایج مطالعات آمایش استان داشته باشد. ایجاد خلل جدی در هر یک از این ابعاد، عملاً سایر ابعاد را با چالش جدی در هدایت و راهبری مواجه می‌کند.

نمودار ۲۶: چارچوب مفهومی نظام مدیریت آمایش و توسعه فضایی استان

۳-۲-۱- تحلیل وضع موجود

استان چهارمحال و بختیاری از جمله استان‌های محروم کشور است. بخش قابل توجهی از این محرومیت به دلیل مدیریت نامطلوب و ناکارآمد در سطوح مختلف استان است. تهیه یک طرح آمایش با کیفیت بالا، نیازمند سازوکارهای اجرایی مناسب و سازگار با طرح است، تا از این طریق امکان تحقق و اجرای نتایج طرح آمایش حاصل شده و اثرات مثبت آن در توسعه استان نمایان شود. در حال حاضر استان چهارمحال و بختیاری دارای پروژه‌های ناتمام بسیاری است. بنا بر اظهار نظر استاندار چهارمحال و بختیاری در مردادماه ۱۳۹۹، این استان دارای بیش از ۹۵۰ پروژه ناتمام است. در زیر به برخی از این پروژه‌ها اشاره می‌گردد:

۱. بیمارستان ۲۲۰ تختخوابی بروجن: سال شروع این پروژه در شهر بروجن که دومین شهر پرجمعیت استان چهارمحال و بختیاری است، سال ۱۳۹۰ بوده است و پس از ۱۰ سال، ۶۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته است. این شهر فاقد یک بیمارستان استاندارد است. کل اعتبار هزینه شده ۱۳ میلیارد تومان است و ۲۵ میلیارد تومان دیگر برای تکمیل آن لازم است.
۲. کارخانه فولاد سفید دشت چهارمحال و بختیاری: این پروژه توسط اداره کل صمت، از سال ۸۶ آغاز شده و با بیش از ۱۴ سال به ۹۰ درصد پیشرفت کار رسیده است.
۳. ساختمان پزشک قانونی بروجن: این پروژه در سال ۱۳۹۱ آغاز شده و در حال حاضر حدود ۳۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته است.
۴. احداث پتروشیمی لردگان: از سال ۱۳۸۶ آغاز شده است و تاکنون تکمیل نشده است. در دو سال گذشته پروژه به دلیل کمبود اعتبارات تعطیل بوده و اخیراً با تخصیص اعتبار از طریق فایناس به میزان ۴۲۷ میلیون یورو دوباره فعال شده است.
۵. ساختمان مجتمع فرهنگی هنری آصف: از سال ۱۳۸۵ آغاز شده و با بیش از ۱۵ سال هنوز تکمیل نشده است و به ۱/۵ میلیارد تومان اعتبار نیاز دارد.
۶. مسیر راه آهن اصفهان-شهرکرد: ریل گذاری این مسیر به دلیل کمبود بودجه و نیاز به تأمین اعتبار توسط نهادهایی از جمله توسط یک بانک، متوقف شده است.

در این زمینه می توان پروژه های متعدد نیمه تمام در استان نام برد. تأمین بودجه و تکمیل پروژه های عمرانی و غیر عمرانی نیمه تمام دولت از مشکلات جدی استان چهارمحال و بختیاری است. این امر کلیه امورات مربوط به مدیریت زمان، کیفیت، تغییرات، ریسک، نتیجه گرایی و غیره را تحت تأثیر قرار داده و نامشخص کرده است. هیچ سازمان و نهادی نیز مسئولیت این عدم تحقق برنامه را به عهده نگرفته و پیشنهادهایی در خصوص به روزرسانی آن انجام نداده و همه امورات تحقق پروژه ها و اقدامات را به بودجه دولت گره زده اند. این در حالی است که راه حل های متنوع و مختلفی تأمین مالی برای اجرای پروژه ها می توان برنامه ریزی و اجرا کرد.

به موارد فوق باید، بخش پروژه های غیر عمرانی نظیر پروژه های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی را نیز که معمولاً از دید مسئولان مغفول می ماند، اضافه کرد. به این ترتیب متوجه مشکلات عظیم

توسعه نیافتگی استان چهارمحال و بختیاری با توجه به منابع سرشار طبیعی آن خواهیم شد. دولت با در اختیار داشتن نقش‌های مختلف نظارت و ارزیابی، تأمین مالی، انتخاب مجریان و پیمانکاران و تصمیمات اجرایی پروژه‌ها، عملاً به عنوان مجری و متولی اجرا شناخته شده و تا حد زیادی توانمندی و ظرفیت‌های بخش خصوصی را در زمینه‌های مختلف خلاقیت و نوآوری، تأمین مالی، ارتقای کیفی، مدیریت اجرا و بهره‌برداری بهینه و کارآمد نادیده گرفته است.

با نگاهی کوتاه به اجرای پروژه‌ها و برنامه‌ها در استان چهارمحال و بختیاری می‌توان چالش‌ها و مشکلات جدی در اجرا و بهره‌برداری آن‌ها را در نظام مدیریت اجرا دانست که مهم‌ترین آن‌ها به شرح زیر است:

۱. نگاه سیاسی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی موجب شده است که در استان چهارمحال و بختیاری بسیاری از پروژه‌ها و اقدامات با بن‌بست مواجه شود. نگاه حزبی و جهت‌گیری مدیریتی در این زمینه از موانع مهم و مشکلات عمده این استان است.
۲. ساختار قبیله و طایفه‌ای موجود در استان چهارمحال و بختیاری موجب کشمکش‌ها و تضادهای عملکردی و رفتاری در میان مدیران و کارشناسان نهادهای دولتی و غیردولتی شده است و این امر همگرایی وحدت‌سازمانی با مشکل مواجه کرده است، به طوری که برخی مدیران به مراجع قضایی برای حل مشکلات مراجعه کرده‌اند.
۳. عدم تمرکز و آشنایی کافی مدیران و کارشناسان دستگاه‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی با وظایف و مأموریت‌های سازمانی و برنامه‌ریزی برای انجام آن‌ها از معضلات این استان است.
۴. مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان چهارمحال و بختیاری کمتر متناسب با وضعیت استان و تصمیم‌گیری در مورد بهبود فرآیندها و حل مشکلات است. در بسیاری موارد مصوبات انجام شده، به مرحله اجرا در نیامده‌اند.
۵. ساختار فعلی شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان و همچنین سایر شوراهای استان، بسیار عریض و طویل و با کارگروه‌های فراوان زیرمجموعه بوده که عملاً تصمیم‌گیری و اتفاق نظر را با مشکل مواجه می‌کند. بررسی‌ها نشان داده است که این شوراهای تأثیر مثبت و مؤثری بر توسعه استان نداشته و نیاز به تغییرات ساختاری و عملکردی در این شوراهای به صورت

جدی احساس می‌شود. همچنین هیچ‌گونه نهاد و سازوکار نظارتی بر عملکرد این شوراها وجود ندارد.

۶. عدم مشارکت و بهره‌مندی بخش خصوصی و مردم چهارمحال و بختیاری در توسعه استان: متأسفانه اکثر سمن‌ها از مأموریت و وظایف خود آشنا نبوده و از این ظرفیت برای حل بخشی از مشکلات و معضلات استان که در توان همکاری آنهاست، استفاده نمی‌شود.

۷. نمایندگان مردم استان چهارمحال و بختیاری نظیر نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مهم‌تر نمایندگان در شورای اسلامی استان، شورای اسلامی شهرها و روستاهای استان و نمایندگان صنوف، نقش بسیار اندک و ناچیزی در تصمیم‌گیری‌های راهبردی و کلان استان دارند. در استان چهارمحال و بختیاری همواره به دلیل نقش پررنگ مسائل امنیتی و صنایع، مردم دیده نشده‌اند. این در حالی است که در مواقع بحرانی، همیشه این مردم استان بوده‌اند که هزینه و امکان عبور از بحران را فراهم کرده‌اند.

۸. در این استان نهادهای نظارتی همچون استانداری، سازمان برنامه و بودجه استان واحدهای ارزیابی و نظارت دستگاه‌های اجرایی، هیچ‌گونه سیستم اجرایی دقیق و هدفمند و برنامه‌ریزی شده‌ای برای مدیریت زمان پروژه‌های اجرایی را ندارند. همواره در پروژه‌ها بخش CPM پروژه‌ها وجود دارد که پیشرفت کار را کنترل می‌کند. اما مدیریت زمان یعنی رفع چالش‌هایی که زمان پروژه را با تغییر مواجه می‌کند. تأخیر در اجرای پروژه‌ها تنها به دلیل تأمین منابع مالی نیست، بلکه عمدتاً به دلایل تصمیم‌گیری‌های نادرست و غیرواقعی تأمین مالی و تأمین‌کنندگان مالی، نبود راهکارهای رفع چالش‌های قانونی و حقوقی نظیر مالکیت، بروکراسی اعطای مجوزها و صلاحیت‌ها و نظایر آن است. مدیریت زمان اقدامات توسعه‌ای در استان عملاً بدون متولی است.

۹. شرایط استان همواره در حال تغییر است. این تغییرات شامل تغییر در داده‌ها به دلایل مهاجرت و جابجایی، تغییر در فناوری، تغییر در پارادایم‌ها و رویکردهای مواجهه با مسئله، تغییر در نیروی انسانی و ماهر، تغییر در بودجه و اعتبارات، تغییر در قوانین و مقررات و موارد مشابه است. سازگار شدن فرآیند توسعه استان و انطباق پروژه‌های کلان و راهبردی که معمولاً بلندمدت هستند با این تغییرات، یک کار کارشناسی، فنی و مدیریتی (تصمیم‌گیرانه)

است. در استان متولی رصد تغییرات، اثرات آن بر اقدامات و پروژه‌ها، رفع کمبودها و نیازهای جدید چه ارگان و سازمانی است؟ مدیریت تغییرات یکی از چالش‌های جدی دنیای امروز ماست که نیاز است سازوکار مناسبی برای آن دیده شود.

۱۰. بسیاری از پروژه‌هایی که توسط دولت و یا توسط بخش خصوصی یا تعاونی که دارای صلاحیت لازم یا نظارت کافی نبوده‌اند، اجرا شده‌اند، از کیفیت پایین در بهره‌برداری برخوردارند. بخش قابل توجهی از این پروژه‌ها به اهداف خود نرسیده و با صرف هزینه و زمان زیاد، در واقع ناموفق بوده‌اند. مدیریت کیفیت یک فرآیند است که پایش، نظارت و ارزیابی فناوری، نیروی انسانی، گردش کار، مواد و مصالح و ارائه خدمت را بررسی و مدیریت می‌کند. با نگاهی به کشورهای همسایه این استان، تمرکز بر کیفیت و تأثیر آن بر جذب مخاطب و سرمایه را می‌توان به آسانی مشاهده کرد. مدیریت کیفیت توسعه استان به عهده چه سازمان و ارگانی است؟ لازم است که این امر مهم در سازوکاری مطمئن و فنی پیگیری و اجرایی گردد.

۱۱. هر دستگاه اجرایی و یا نهاد نظارتی و سیاست‌گذاری دارای قلمروهای فعالیتی و عملکردی است. یکی از چالش‌های جدی استان چهارمحال و بختیاری تداخل زیاد این قلمروها و عدم انطباق تصمیم‌گیری‌ها در قلمروهای مشترک است. هر دستگاهی برای پیشبرد اهداف و مأموریت‌های سازمانی خود طرح‌ها و برنامه‌هایی را آماده و تصویب می‌کند. این در حالی است که راهکارهای پیشنهادی این طرح‌ها در قلمروهای مشترک، در بسیاری موارد متناقض، متضاد و خنثی‌کننده یکدیگر است به جای آنکه هم‌افزا و دارای سینرژیک باشد.

۱۲. توسعه استان چهارمحال و بختیاری بدون توجه به رصد تغییر شاخص‌های توسعه امکان‌پذیر نیست. برای تصمیم‌گیری کارآمد و مؤثر لازم است که داده‌ها و اطلاعات در طول زمان از رصد شده تا بستر لازم برای تحلیل، چرایی و چگونگی معین گردد. بدون داده‌های کمی و کیفی هدفمند، تصمیم‌گیری، قدم زدن در تاریکی مطلق است و امید داشتن به شانس و اقبال است. ایجاد سامانه داده‌ها و اطلاعات به صورت روشن‌مند و هدفمند کمک می‌کند که اولویت‌ها، چالش‌ها، میزان عدم قطعیت و قابلیت کنترل و برنامه‌ریزی، دخیلان و ذی‌نفعان و بسیاری موارد مؤثر دیگر در تحقق توسعه، مشخص گردد. این امر نیازمند مدیریت و سیستم

داده‌ها و اطلاعات در درازمدت است. به طوری که با تغییرات مدیران و یا سیاست‌های اجرایی، این نظام مدیریت به کار خود ادامه دهد.

۱۳. برنامه‌ریزی توسعه استان چهارمحال و بختیاری به صورت بالا به پایین انجام شده است. در بهترین حالت نظر افراد و گروه‌های غیردولتی دریافت شده است. این امر با ایجاد نظامی که منابع و دارایی‌هایی که قابلیت جذب و به کارگیری در توسعه استان را دارد، بسیار متفاوت است. بخش قابل توجهی از ظرفیت استان چهارمحال و بختیاری در اختیار بخش غیردولتی است. ایجاد یک جایگاه پررنگ در برنامه توسعه استان برای این امر ضروری است. همچنین این منابع به شکلی تجمیع شده و قابل دستیابی سریع نیست، لذا باید به شیوه‌ای مدیریت شود که در طول زمان به صورت انعطاف‌پذیر اضافه و کسر گردد. منابع و دارایی‌های چهارمحال و بختیاری خارج از استان و کشور را نیز به این بخش اضافه شود، پیچیدگی موضوع و ضرورت مدیریت متمرکز آن در استان بیشتر احساس خواهد شد.

۱۴. بررسی تأمین اعتبارات در ۸۰ سال گذشته به روشنی نشان می‌دهد، بودجه‌ریزی با تخصیص اعتبارات دولتی همواره فاصله داشته است. روش‌های مختلفی برای حل این موضوع و جلوگیری از توقف توسعه استان چهارمحال و بختیاری وجود دارد. برای مثال ایجاد محرک‌های تشویقی جذب سرمایه‌گذار، ایجاد فضای امن سرمایه‌گذاری، کاهش موانع جذب سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی، ایجاد تناسب بین اجرای اقدامات و پروژه‌ها با تخصیص اعتبارات، بهره‌گیری از منابع بانکی و تعاونی و موارد مشابه دیگر کمک می‌کند که مدیریت مالی و پولی توسعه استان چهارمحال و بختیاری با کمترین چالش مواجه شود. لازم است از یک سو ریسک توسعه کاهش یابد و از سوی دیگر مدیریت مالی به صورت متمرکز در استان انجام شود. منابع مالی مسئولیت اجتماعی صنایع نیز از دیگر منابع قابل برنامه‌ریزی برای توسعه استان است. در حال حاضر هیچ کدام از این موارد به دقت اجرایی نشده است.

۱۵. نهادها و دستگاه‌های استان در بخش دولتی و غیردولتی دارای وظایف و آیین‌نامه‌هایی هستند که گاه با یکدیگر مشترک، متداخل و ناهم‌افزا است. این موارد موجب می‌شود که فعالیت‌های تصمیم‌گیری، اعطای مجوزها، اجرای پروژه‌ها و غیره با تأخیر زمانی زیادی

صورت گیرد. مدیریت این چالش‌ها تا حد زیادی در داخل استان چهارمحال و بختیاری امکان‌پذیر است. لازم است که مدیران عالی این امر را جدی گرفته و سازوکارهای لازم برای مدیریت آن را ایجاد کنند. استفاده از ظرفیت‌های قانونی موجود و ایجاد قوانین و مقررات جدید یکپارچه و هم‌افزا از موضوعات مهم توسعه استان چهارمحال و بختیاری است.

۱۶. کلیه فعالیت‌های نهادهای دولتی، حکومتی، مردمی و تعاونی در نهایت باید منجر به توسعه بیشتر استان مطابق با پیش‌بینی‌های برنامه توسعه فضایی استان شود. در بسیاری مواقع نهادها و دستگاه‌ها تنها به دنبال اجرای پروژه‌ها هستند و هیچ‌گونه نگاه راهبردی برای دستیابی به اهداف برنامه نیستند. تصور می‌کنند با اجرای صرف پروژه‌ها در بازه‌های زمانی مختلف می‌توان به توسعه استان رسید که خطایی جدی است. همواره در انجام کنش‌های کوتاه‌مدت (اجرای پروژه‌ها و اقدامات) باید نگاه راهبردی و بلندمدت داشت تا موانع و مشکلات فعلی و آینده را دید و حل کرد. لذا مدیریت نتیجه‌گرا از جمله مدیریت‌های دیگر مغفول مانده استان، بدون متولی جدی و از چالش‌های پیش‌روست. کلیه فعالیت‌های باید در نهایت منجر به نتیجه گردد. این امر نیازمند مدیریت فرآیند، نتیجه و بهبود است.

۳-۸- شناسایی قابلیت‌ها و ظرفیت‌ها

۳-۸-۱- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های منابع طبیعی

استان چهارمحال و بختیاری در بخش‌های مختلف زیست‌محیطی و طبیعی ظرفیت و قابلیت توسعه دارد. مشخصه اصلی این استان وضعیت توپوگرافی و ناهمواری است. ناهمواری‌ها به طور مستقیم و غیرمستقیم بر زندگی مردم منطقه تأثیر می‌گذارند. مهم‌ترین نقش و اهمیت آن‌ها عبارت‌اند از:

- تأمین آب مورد نیاز کشاورزی و شرب؛
- ایجاد مراتع ییلاقی برای زندگی عشایری؛
- استقرار سکونتگاه‌های شهری و روستایی؛

- ایجاد خاک حاصلخیز جهت زراعت و باغداری؛
- ایجاد جاذبه‌های گردشگری در فصول مختلف سال.

شرایط طبیعی استان ظرفیت‌های لازم برای توسعه انواع گردشگری در فصل‌های مختلف فراهم کرده است.

جدول ۹۹- ظرفیت‌های طبیعی برای توسعه گردشگری

آبشارها	غارها	حاشیه رودخانه	چشمه‌ها	تالاب	سایر
آبشار دره عشق	غار یخی چما	حاشیه رودخانه کارون	چشمه دیمه	چغاخور گندمان	پیست اسکی چلگرد
آبشار آتشگاه	غار سراب	حاشیه رودخانه زاینده‌رود	چشمه کوه‌رنگ		دشت لاله واژگون
آبشار شیخ علی خان	پیر غار		چشمه برم		
	غار منج		چشمه مولا سرداب		
	غار خراجی		چشمه سیاه سرد		

از طرف دیگر استان چهارمحال و بختیاری با داشتن حدود یک درصد از مساحت کشور به دلیل داشتن ارتفاعات بلند و بارش نسبتاً مناسب حدود ۱۰ درصد از آب‌های جاری کشور را به خود اختصاص داده است که شبکه‌های عظیم رودهای خروشان کارون، زاینده‌رود و قسمتی از سرشاخه‌های دز از آن جمله‌اند. آب‌های سطحی: به دلیل شرایط توپوگرافی منطقه، آب‌های سطحی در قلمرو حوضه رودهای کارون، زاینده‌رود و دز قرار دارند. به طور کلی می‌توان در حوزه منابع آب ظرفیت‌های زیر را برای استان تعریف کرد:

حوضه رودخانه کارون: حدود ۸۷ درصد مساحت استان در قلمرو حوضه عظیم کارون قرار دارد. این رودخانه پس از طی مسافتی از جنوب غربی استان خارج شده وارد استان خوزستان می‌شود و سالانه حدود ۲/۹ میلیارد مترمکعب آب را از استان تخلیه می‌کند. از عمده‌ترین سر

شاخه‌های این رود در استان می‌توان به رود کوهرننگ، بازفت، بهشت‌آباد، خرسان، ونک، منج و ... اشاره کرد.

حوضه زاینده‌رود: این رود حدود ۹ درصد از مساحت استان در شمال و شمال شرقی را به خود اختصاص داده و از سمت شمال شرقی از استان خارج می‌شود. از سرشاخه‌های عمده این رود می‌توان به تونل‌های ۱ و ۲ کوهرننگ، چشمه دیمه، آب خوربه و نعل اشکنان اشاره کرد.

حوضه رود دز: سرشاخه‌های رود دز در استان ما در ارتفاعات شمال غربی و در شهرستان کوهرننگ قرار دارند. حوضه این رود حدود ۴ درصد از مساحت استان را در بر گرفته و سالیانه ۳۳۰ میلیون مترمکعب آب را از استان تخلیه کرده وارد رودخان دز می‌کند.

سدها و تالاب‌ها: قسمتی دیگر از آب‌های سطحی استان در پشت سدها و در تالاب‌ها ذخیره شده است که می‌توان به عنوان نمونه به سدهای کارون ۴، سد بیدکان، نعل اشکنان و تالاب‌های چغاخور و سولقان اشاره کرد و همچنین سدهای در دست احداث، خرسان ۱ و ۲ و شهریاری از این جمله‌اند. این آب‌های ذخیره شده علاوه بر مصارف کشاورزی و تولید برق به دلیل داشتن چشم‌اندازهای زیبا، زمینه جذب گردشگر را نیز به استان فراهم کرده‌اند.

سد کارون ۴: سد کارون ۴ در جنوب غربی استان و در ۱۸۰ کیلومتری جنوب غربی شهرکرد بر روی رودخانه کارون احداث شده است. هدف از احداث این طرح، تولید انرژی برق‌آبی و کنترل سیلاب‌ها می‌باشد. این سد با ارتفاع ۲۳۰ متر بلندترین سد بتونی دو قوسی کشور است که با ذخیره ۲ میلیارد مترمکعب آب، باعث کنترل سیلاب‌های مخرب رودخانه کارون گردیده است.

جدول ۱۰۰- مشخصات سدهای اصلی استان چهارمحال و بختیاری

نام سد	وضعیت	حجم ذخیره آب (میلیون مترمکعب)
کارون ۴	در حال بهره‌برداری	۲۲۰۰
بیدکان	در حال بهره‌برداری	۹/۳
نصیرآباد	در حال بهره‌برداری	۱۰/۳
خرسان ۱	در حال بهره‌برداری	۱۲۹۱
خرسان ۲	در دست مطالعه	۲۳۰۴
خرسان ۳	در دست مطالعه	۱۱۵۸
سبزکوه	در دست اجرا	۷۵
کوه‌رنگ ۳	در دست اجرا	۳۶۵/۵
باباحیدر	در دست اجرا	۱۲/۸
سورک	در دست اجرا	۲۷

از نظر وضعیت معدنی و زیستی نیز خاک نسوز آرژنیت و بوکسیت، سنگ تزئینی از نوع مرمریت، سنگ لاشه، سیلیس، مواد اولیه سیمان و مخلوط آبرفتی از جمله مواد معدنی این استان است. در ۶ ماه نخست امسال میزان استخراج از این معادن سه میلیون و هشت هزار تن بوده است و تعداد معادن استان حدود ۱۷۵ مورد است، اما فقط ۹۹ معدن فعال است و این میزان استخراج مربوط به این ۹۹ معدن فعال است.

جدول ۱۰۱- مزیت‌های و شاخص‌های استان جهت سرمایه‌گذاری در بخش معدن

ردیف	شرح
۱	وجود ۲ مجتمع معدنی سنگ تزئینی و نما در استان
۲	تنوع مواد معدنی گروه مصالح ساختمانی
۳	دو مجتمع فرآوری شن و ماسه در حال تشکیل
۴	وجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی متعدد با امکانات زیربنایی مناسب
۵	وجود کارخانه‌های تولید سیمان و فولاد و طرح‌های در دست اقدام در زمینه محصولات پتروشیمی
۶	موقعیت جغرافیایی و ارتباطی مناسب و قرار گرفتن بین دو استان صنعتی خوزستان و اصفهان جهت استقرار صنایع
۷	وجود نیروی انسانی متخصص و ماهر و مراکز آموزش عالی و فنی و حرفه‌ای با بیش از ۴۲ هزار دانشجو
۸	وجود منابع آبی مناسب جهت بهره‌برداری و ایجاد صنایع آب پر وابسته از جمله بسته‌بندی آب معدنی
۹	تصویب ایجاد منطقه ویژه اقتصادی استان
۱۰	شرایط اقلیمی مناسب برای استقرار صنایع مختلف در استان
۱۱	عبور خطوط لوله اصلی نفت و گاز از استان جهت ایجاد پروژه‌های پتروشیمی و پالایشگاه
۱۲	چشمه‌های متعدد آب معدنی با قابلیت صادراتی و اولین شهرک تخصصی آب معدنی کشور در استان

علاوه بر آن، با توجه به مزیت نسبی استان در استخراج و تولید برخی از مواد معدنی اولویت‌های سرمایه‌گذاری بر اساس راهبرد توسعه صنعتی از طرف اداره صمت استان مشخص شده که به شرح جدول زیر است.

جدول ۱۰۲- اولویت‌های سرمایه‌گذاری بر اساس راهبرد توسعه صنعتی

ردیف	شرح
۱	سیمان سفید
۲	انواع سیمان رنگی
۳	انواع مقاطع برنجی
۴	انواع مقاطع مسی
۵	مقاطع آلومینیومی
۶	مقاطع فولادی آلیاژی به جز فولاد زنگ نزن به شکل I (تیر آهن)
۷	مقاطع فولادی آلیاژی به جز فولاد زنگ نزن به شکل L (نبشی)
۸	مقاطع فولادی آلیاژی به جز فولاد زنگ نزن به شکل T (سپری)
۹	مقاطع فولادی آلیاژی به جز فولاد زنگ نزن به شکل Z
۱۰	مقاطع فولادی آلیاژی به جز فولاد زنگ نزن به شکل H (تیر آهن)

۳-۸-۲- مزیت‌های موقعیتی و استراتژیکی

۳-۸-۲-۱- ظرفیت بالای منابع آب

استان چهارمحال و بختیاری با وسعتی حدود ۱ درصد مساحت کشور و تولید حدود ۱۰ درصد (۱۰/۵ میلیارد مترمکعب) منابع آب شیرین کشور به عنوان یکی از قطب‌های تأمین‌کننده‌ی آب به حساب می‌آید. دامنه‌های زردکوه بختیاری سرچشمه‌ی اصلی سه رودخانه‌ی مهم کارون، زاینده‌رود، دز و زندگی‌بخش نواحی مرکزی کشور و مهد تمدن‌های باستانی است. حوزه آبخیز کارون با مساحت ۱۴۴۱۷ کیلومترمربع، زاینده‌رود با مساحت ۱۴۳۹ کیلومترمربع و دز با مساحت ۶۷۷ کیلومترمربع به ترتیب ۸۳، ۱۳ و ۴ درصد وسعت استان را به خود اختصاص داده‌اند. حجم سالیانه‌ی جریان‌های خروجی از استان، ۷/۴ میلیارد مترمکعب است که ۶/۰۵ میلیارد مترمکعب آن از طریق رودخانه‌ی کارون به استان خوزستان تخلیه می‌گردد و ۰/۸۸۳ میلیارد مترمکعب از طریق

زاینده رود به استان اصفهان و ۰/۰۱ میلیارد مترمکعب آن نیز از طریق دز خارج می‌شود. از منابع قابل توجه در استان چهارمحال و بختیاری، ساختار زمین‌شناسی آن می‌باشد؛ که با توجه به قرارگیری استان در زون منطقه‌ای زاگرس مرتفع وجود منابع فراوان آهک و کارستی بودن آن‌ها شرایط بهینه‌ای جهت احداث ذخیره‌گاه‌های آبی، منابع آب زیرزمینی غنی، ایجاد چشمه‌های دائمی با آبدهی فراوان (بیش از ۱۰۰۰ لیتر در ثانیه) و کیفیت معدنی را ایجاد نموده؛ که نه تنها بهره‌برداری خاصی در این زمینه صورت نگرفته بلکه حتی در بعضی دشت‌ها، بخشی از جریان‌های آب زیرزمینی، در محل‌های مختلف، بدون استفاده از دسترس خارج می‌شود (مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، ۱۳۹۵).

۳-۸-۲- ظرفیت بالای مراتع و دامداری استان

استان به لحاظ برخورداری از ۱۰۹۳ هزار هکتار مرتع که ۶۷ درصد مساحت آن را تشکیل می‌دهد و دارا بودن ۳۱۶۹۷ هکتار مرتع خوب متراکم و تولید ۳۰۰ هزار تن نباتات علوفه‌ای دارای شرایط مناسب برای انجام فعالیت‌های دام‌پروری و ایجاد اشتغال و درآمد برای کشاورزان است. در میان انواع دام سبک و سنگین، با ۲ میلیون و ۸۰۰ هزار رأس دارای موقعیت مناسب در بخش دام‌پروری و یکی از متراکم‌ترین استان‌های کشور از نظر جمعیت دامی با داشتن ۲۱۲ واحد دامی در هر کیلومتر مربع در سال ۱۳۹۰ بوده است که این استان را در رتبه پنجم از این نظر قرار داده و بیانگر ظرفیت بالای استان از نظر پرورش دام و جایگاه ممتاز بخش دام‌پروری در آن است. استان چهارمحال و بختیاری به‌طور متوسط در حدود ۲ درصد از کندوهای زنبورعسل کشور را به خود اختصاص داده و دارای رتبه‌ی سیزدهم از نظر فراوانی و رتبه‌ی هفتم از نظر تراکم کندوی زنبورعسل است که موقعیت ویژه استان را از نظر پرورش زنبورعسل در کشور نشان می‌دهد. این استان با توجه به آنکه حوزه‌ی آبریز دو رودخانه‌ی بزرگ کشور (کارون و زاینده‌رود) است از مناطق مستعد برای پرورش ماهیان سرد آبی و به عنوان بزرگ‌ترین تولیدکننده‌ی ماهی سرد آبی و قطب بزرگ آن در کشور شناخته می‌شود. طی سال‌های اخیر نرخ رشد سالانه تعداد مزارع و

مساحت آن‌ها در استان از متوسط نرخ رشد سالانه تعداد و مساحت این مزارع در کشور بسیار بیشتر بوده است (همان: ۲۹).

۳-۸-۲-۳- عبور خط لوله استراتژیک مارون-اصفهان

خط لوله استراتژیک نفت خام مارون به طول ۴۳۰ کیلومتر از امیدیه در خوزستان تا پالایشگاه اصفهان است که به خط لوله (مارون - اصفهان) شهرت دارد. کمترین ارتفاع این میسر خط لوله، ۷۴ متر و بالاترین ارتفاع ۲۷۰۰ متر از سطح دریا است و به دلیل عبور از رودخانه‌هایی مانند مارون، الله، کارون، دوپلان و زاینده‌رود و همچنین گذر از مناطق صعب‌العبور رشته‌کوه‌های زاگرس و ارتفاعات مشرف به دریاچه‌ی سد کارون ۳ و عبور از پل اختصاصی احداث شده بر روی دریاچه سد کارون ۴، به نقل از مجله آمریکایی INDUSTRY PIPELINE، بعد از خط لوله آلاسکا به عنوان دومین خط لوله صعب‌العبور جهان به شمار می‌آید.

۳-۸-۲-۴- ظرفیت بالای نیروی کار استان و همجواری با استان‌های اصفهان و خوزستان

استان چهارمحال و بختیاری در طول سال‌های گذشته همواره با عنوان یکی از استان‌های با نرخ بیکاری بالا معرفی شده است به نحوی که طبق آخرین آمار اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی در سال ۱۳۹۸ استان حدود ۴۳ هزار بیکار داشته است؛ که حدود ۸۰ درصد آن را فارغ‌التحصیلان دانشگاهی تشکیل می‌دهند.

از سوی دیگر همجواری استان چهارمحال و بختیاری با استان‌های اصفهان و خوزستان به عنوان قطب‌های صنعتی و نفت و گاز کشور ظرفیت ویژه‌ای را برای اشتغال ویژه نیروی کار استان در استان‌های مجاور ایجاد کرده است.

۳-۸-۲-۵- قابلیت ترانزیتی منطقه‌ای

استان چهارمحال و بختیاری با قرارگیری در بین دو قطب اصلی صنعتی و کشاورزی کشور یعنی اصفهان و خوزستان، از موقعیت ترانزیتی ویژه‌ای در سطح ملی برخوردار است و توسعه زیرساخت‌های مربوطه می‌تواند امکان استفاده استان از این موقعیت ویژه را عملی سازد.

۳-۸-۳- مزیت‌های رقابتی و نسبی

مزیت‌های نسبی استان

استان چهارمحال و بختیاری در بخش در بخش خدمات در ۱۳۸۵ به عنوان صادرکننده بوده است که با گذشت پنج سال علاوه بر بخش خدمات بخش کشاورزی نیز به عنوان بخش صادرکننده شناخته می‌شود.

شهرستان‌های فارسان، لردگان، اردل در سال ۸۵ به عنوان شهرستان‌های صادرکننده در بخش صنعت هستند و مابقی شهرستان‌ها در بخش صنعت واردکننده خدمات و شهرستان کوهرنگ در این سال در بخش صنعت خودکفا بوده است.

بروجن تنها شهرستان در بخش کشاورزی در سال ۱۳۸۵ است که صادرکننده محصولات بخش کشاورزی بوده است. شهرستان فارسان و لردگان در بخش کشاورزی و خدمات دارای مزیت نسبی بوده‌اند. در سال ۹۰ روند ضریب سهم مکانی برای شهرستان‌ها متفاوت بوده است.

شهرستان بروجن علاوه بر بخش کشاورزی در بخش صنعت نیز صادرکننده محسوب می‌شود. مزیت نسبی شهرکرد به عنوان مرکز استان در بخش صنعت و خدمات است و شهرستان‌های فارسان و لردگان در دو بخش کشاورزی و خدمات دارای مزیت نسبی هستند.

جدول ۱۰۳- سهم مکانی شهرستان‌های استان از بخش‌های سه گانه اقتصادی

۱۳۹۰ LQ			۱۳۸۵ LQ			شهرستان
خدمات	کشاورزی	صنعت	خدمات	کشاورزی	صنعت	
۰/۹۲	۱/۱۸	۱/۲۴	۰/۸۹	۱/۳۷	۰/۶۹	بروجن
۱/۰۴	۰/۷۸	۱/۰۶	۱/۰۲	۰/۹۳	۰/۶۱	شهرکرد
۱/۰۱	۱/۰۸	۰/۶۱	۱/۰۴	۰/۸۵	۱/۷۲	فارسان
۱/۰۴	۱/۱۳	۰/۵۷	۱/۰۷	۰/۷	۲/۷۱	لردگان
۰/۹۹	۱/۵۷	۰/۴۱	۰/۹۸	۰/۹۷	۵/۶۱	اردل
۰/۷۱	۳/۵۵	۰/۳۵	۱/۱	۰/۶۸	۰	کوهرنگ
۰/۸۴	۲/۰۶	۰/۹۸	-	-	-	کیار
۱/۰۱	۱/۸۱	۰/۷	۱/۰۴	۰/۹۵	۰/۲۹	استان چهارمحال و بختیاری

منبع: مرکز آمار، محاسبات نگارندگان

سهم شهرستان‌های استان به تفکیک فعالیت‌های اقتصادی بخش صنعت بیانگر آن است شهرستان فارسان تنها شهرستانی است که در بخش انتشار و چاپ و تکثیر صادرکننده محسوب می‌شود. شهرکرد بیشترین میزان سهم استانی به عنوان صادرکننده را دارد. از میان ۲۷ کد ایسیک فعال در استان، شهرستان شهرکرد در ۱۱ کد فعالیت صادرکننده و در مابقی واردکننده محسوب می‌شود. شهرستان لردگان در زمینه پوشاک و عمل آوردن پوست خز در میان استان دارای مزیت نسبی است و تنها صادرکننده در این رشته فعالیت در میان سایر شهرستان‌های استان است. همچنین شهرستان بروجن نیز در ۱۲ کد ایسیک صادرکننده و در مابقی واردکننده است.

جدول ۱۰۴- سهم مکانی فعالیت‌های اقتصادی به تفکیک شهرستان

اردل	کوه‌رنگ	فارسان	کیار	لردگان	بن	شهرکرد	سامان	بروجن	
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۳.۲۶	استخراج کانی های فلزی(۱۳)
۸.۵۳	۰.۰۰	۳.۴۴	۱.۶۹	۵.۰۶	۰.۰۰	۰.۵۹	۰.۰۰	۱.۱۲	استخراج سایر معادن(۱۴)
۰.۰۰	۰.۳۴	۱.۵۱	۳.۲۶	۰.۷۳	۰.۱۸	۰.۸۱	۱.۹۷	۰.۸۵	محصولات غذایی و آشامیدنیها(۱۵)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۶	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۴۲	۱.۱۴	۰.۴۱	۱.۲۶	ساخت منسوجات(۱۷)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۱۳.۷۹	۰.۰۰	۱.۰۰	۰.۰۰	۰.۳۹	پوشاک و عمل آوردن پوست خز(۱۸)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۱.۹۴	۰.۰۰	۰.۰۰	دباغی -چرم -کیف -چمدان-کفش(۱۹)
۰.۰۰	۲.۷۱	۱.۹۵	۰.۵۸	۰.۰۰	۰.۰۰	۱.۵۵	۰.۵۱	۰.۲۱	چوب و محصولات چوبی بجز میل(۲۰)
۴.۶۱	۰.۰۰	۰.۷۱	۲.۹۵	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۶۶	۰.۹۳	۱.۴۲	ساخت کاغذ و محصولات کاغذی(۲۱)
۰.۰۰	۰.۰۰	۳۳.۸۵	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	انتشار و چاپ و تکثیر(۲۲)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۹۵	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۱۷	۶.۰۲	۱.۹۳	کک و فرآورده های حاصل از نفت(۲۳)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۹۴	۰.۳۷	۰.۱۱	۳.۶۶	۰.۷۳	۰.۲۷	۱.۶۷	ساخت مواد و محصولات شیمیایی(۲۴)
۰.۰۰	۹.۱۶	۰.۵۷	۰.۰۷	۰.۴۹	۰.۰۰	۱.۰۴	۳.۲۵	۰.۶۱	محصولات از لاستیک و پلاستیک(۲۵)
۵.۰۶	۱.۱۶	۲.۴۹	۰.۹۷	۳.۳۴	۲.۴۱	۰.۸۸	۰.۶۹	۰.۷۹	سایر محصولات کانی غیر فلزی(۲۶)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۱۶	۰.۰۰	۰.۱۳	۰.۶۱	۰.۵۲	۰.۰۰	۲.۳۳	ساخت فلزات اساسی(۲۷)
۰.۰۰	۰.۳۲	۰.۲۱	۰.۰۰	۱.۰۳	۰.۰۰	۱.۵۶	۰.۰۹	۰.۵۱	محصولات فلزی فابریکی(۲۸)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۱۳	۰.۴۱	۰.۲۴	۰.۷۴	۱.۴۱	۰.۱۳	۰.۷۳	ساخت ماشین آلات و تجهیزات(۲۹)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۱.۹۴	۰.۰۰	۰.۰۰	ماشین آلات دفتری و حسابداری(۳۰)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۳۷	۰.۰۰	۱.۷۵	۰.۰۰	۰.۲۹	ماشین آلات و دستگاههای برقی(۳۱)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۱.۹۴	۰.۰۰	۰.۰۰	رادپو تلویزیون و سایر ارتباط(۳۲)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۵.۱۴	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۲۱	۰.۰۰	۲.۰۸	ابزار پزشکی -اپتیکی -دقیق -ساعت(۳۳)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۲۴	۰.۶۶	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۸۰	۰.۳۲	۱.۷۲	وسایل نقلیه موتوری(۳۴)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۱.۹۴	۰.۰۰	۰.۰۰	سایر تجهیزات حمل و نقل(۳۵)
۰.۰۰	۰.۰۰	۳.۲۴	۰.۰۰	۰.۰۰	۳.۹۸	۱.۳۰	۱.۳۶	۰.۴۰	میلمان سایر مصنوعات(۳۶)
۰.۰۰	۰.۷۴	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۸.۹۳	۰.۸۹	۰.۰۰	۱.۳۵	باز یافت(۳۷)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۳.۲۶	تولید انرژی(۴۰)
۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۱۰.۰۳	۰.۰۰	۰.۷۲	۰.۰۰	۱.۲۰	فعالیت‌های پشتیبانی و کمکی حمل و نقل(۴۳)
۰.۰۰	۰.۰۰	۱.۱۲	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۶۰	۸.۴۱	۰.۹۲	سایر فعالیت‌های خدمات مهندسی(۷۴)

با توجه به ضریب تخصصی شدن فعالیت در است، شهرستان‌های شهرکرد و بروجن از بیشترین مزایای نسبی برخوردار هستند. در واقع شهرکرد در هشت کد فعالیت دارای تخصص و مزیت رقابتی برخوردار است. شهرستان بروجن نیز در پنج کد اسیک داری تخصص است. کیار در ابزار پزشکی - اپتیکی که از صنایع با فناوری بالا محسوب می‌شود دارای تخصص است. شهرستان کوه‌رنگ در محصولات چوبی و شهرستان کیار در کک و فرآورده‌های نفتی دارای تخصص

است. با توجه به تخصص می‌توان بیان داشت زمینه برای بهره‌گیری از مزیت‌های همکارانه در شهرستان وجود دارد.

جدول ۱۰۵- ضریب تخصصی شدن فعالیت‌های تولید در استان

شهرستان	ضریب	کد ایسیک
شهرکرد	۰/۹۴۰	دباغی -چرم -کیف-چمدان-کفش(۱۹)
شهرکرد	۰/۹۴۰	ماشین‌آلات دفتری و حسابداری(۳۰)
شهرکرد	۰/۹۴۰	رادیو تلویزیون وسایل ارتباط(۳۲)
شهرکرد	۰/۹۴۰	سایر تجهیزات حمل و نقل(۳۵)
بروجن	۰/۹۴۰	استخراج کانی‌های فلزی(۱۳)
بروجن	۰/۸۷۳	تولید انرژی(۴۰)
شهرکرد	۰/۷۸۲	ماشین‌آلات دستگاه‌های برقی(۳۱)
بروجن	۰/۷۴۲	ساخت فلزات اساسی(۲۷)
شهرکرد	۰/۷۳۹	محصولات فلزی فابریکی(۲۸)
شهرکرد، بروجن	۰/۷۱۲	ساخت منسوجات(۱۷)
کیار	۰/۷۰۱	ابزار پزشکی -پتیکي -دقیق -ساعت(۳۳)
شهرکرد	۰/۶۹۵	ساخت ماشین‌آلات و تجهیزات(۲۹)
بروجن	۰/۶۸۱	ساخت مواد و محصولات شیمیائی(۲۴)
بروجن	۰/۶۴۰	وسایل نقلیه موتوری(۳۴)
کوه‌رنگ	۰/۶۰۳	چوب و محصولات چوبی به جز مبل(۲۰)
سامان	۰/۵۷۹	کک و فراورده‌های حاصل از نفت(۲۳)

منبع: وزارت، صنعت، معدن و تجارت

مزیت‌های همکارانه استان

مزیت نسبی استان در بخش کشاورزی است. این استان به دلیل وجود شرایط طبیعی قابلیت‌های بسیاری برای تولید در زیر بخش‌های کشاورزی دارد. به عنوان مثال در بخش تولید محصولات دامی، این استان در رتبه سوم و از نظر تولید سرانه شیر نیز در رتبه دوم کشور قرار دارد. افزون بر آن دارای پتانسیل‌های بسیاری در زمینه پرورش گیاهان دارویی و پرورش زنبورعسل و عسل دارد. بخش معدن نیز در این استان دارای قابلیت‌های بسیاری است. در واقع به دلیل فقدان صنایع تبدیلی، تمرکز استان در بخش استخراج معادن است که ارزش افزوده کمتری را تولید می‌کند. از این رو بر اساس اطلاعات مرکز آمار این استان از نظر تعداد معادل در حال بهره‌برداری در رتبه ۸ قرار دارد. این در حالی است که سرانه اشتغال و میزان ارزش افزوده در مقایسه با کشور در رتبه بسیار پایین‌تری قرار می‌گیرد. این امر بیانگر خروج ارزش افزوده استان به سایر استان‌های از جمله صنایع فولاد و ذوب آن اصفهان است. انزوای جغرافیای این استان تا حدودی موجب محرومیت این استان از بسیار از پتانسیل‌ها شده است. شهرکرد به دلیل تمرکز قابل توجهی از صنایع دارای مزیت رقابتی بالاتر از سایر شهرستان‌ها دارد. این شهرستان در هشت رشته فعالیت صنعتی دارای مزیت رقابتی است. شهرستان بروجن نیز چهار رشته فعالیت صنعتی دارای عملکرد تخصصی هستند. هر چند عمده تخصص‌های صورت گرفته مربوط به بخش صنایع با فناوری متوسط و پایین است که ارزش افزوده کمتری را تولید می‌کنند. وجود روابط قابلیت‌های هم‌افزا در بروجرد و بن جهت توسعه در کدهای ایسیک ۲۴ و ۳۴ و همچنین قابلیت‌های این شهرستان‌ها برای افزایش همکاری اقتصادی با سایر شهرستان‌ها از نقاط قوت استان محسوب می‌شود. افزون بر آن شهرکرد به عنوان مرکز استان دارای قابلیت بالایی برای مکمل‌گری در فعالیت‌های اقتصادی با سایر شهرستان‌ها دارد.

۳-۸-۴- قابلیت‌های گردشگری چهارمحال و بختیاری

یکی از فعالیت‌های خدماتی استان که دارای امکان بالقوه است و سهم ارزش افزوده آن در سه سال متوالی به برابر با ۰/۷، ۰/۶ و ۰/۹ بوده، مسئله گردشگری است. در استان چهارمحال و بختیاری، ۱۵ منطقه نمونه گردشگری در دو سطح ملی و استانی به تصویب هیأت دولت رسیده

است. از مجموع مناطق نمونه گردشگری استان، ۲ منطقه سیاسرد و پیر غار دارای عملکرد در سطح استانی و مابقی دارای عملکرد ملی است. شهرستان شهرکرد با ۴ واحد هتل، یک واحد هتل-آپارتمان، ۹ واحد مهمانپذیر و یک واحد مجتمع اقامتی گردشگری، بیشترین تعداد واحدهای اقامتی استان را دارد. در شهرستان‌های اردل و کیار، هیچ واحد اقامتی وجود ندارد. بیشترین تعداد واحد پذیرایی بین‌راهی در شهرستان لردگان قرار دارد که مهم‌ترین آن‌ها مجتمع و کمپینگ بین‌راهی ماهان است. تنها واحد کمپینگ استان در شهرستان کوهرنگ واقع شده است. اگر درجه یا تعداد ستاره این واحدها در نظر گرفته شود، بالاترین کیفیت خدمات در شهرستان شهرکرد ارائه می‌شود و رتبه‌های بعدی به شهرستان‌های بروجن و کوهرنگ اختصاص دارد. در موضوع گردشگری، ۶ محور اصلی در استان قابل تشخیص است که شامل مسیرها، مناطق نمونه و جاذبه‌های گردشگری، مناطق حفاظت‌شده و شکارممنوع، آثار طبیعی ملی و تالاب‌های استان است.

محور اول، از شهرکرد آغاز و با عبور از شهرها و روستاهای فرخ‌شهر، سورک، دزک، شل‌مزار، گهرو، امامزاده حمزه‌علی و بلداجی در شهر بروجن خاتمه می‌یابد. این محور در مسیر عبور خود از حاشیه غربی منطقه حفاظت‌شده تنگ صیاد و مناطق نمونه گردشگری امامزاده حمزه‌علی و سیاسرد عبور می‌کند.

محور دوم، که با محور اول اشتراکات فضایی دارد، از شهرکرد، فرخ‌شهر، بروجن، گندمان، گردبیشه، آلونی و لردگان عبور می‌کند و به آبشار آتشگاه لردگان ختم می‌شود. بخشی از این محور از درون منطقه حفاظت‌شده تنگ صیاد و از مجاورت پارک ملی با همین نام عبور می‌کند و در ادامه مسیر خود به تالاب گندمان می‌رسد.

محور سوم نیز که با دو محور قبل از یک نقطه شروع می‌شود، بعد از عبور از گهرو، به تالاب و منطقه نمونه گردشگری چغاخور می‌رسد و پس از عبور از مجاورت تالاب علی‌آباد و سولقان در محدوده مرکزی استان وارد مناطق حفاظت‌شده سبزکوه و هلن می‌شود.

محور چهارم، مسیری است که از شرق استان تا نواحی شمال غربی گسترش می‌یابد و در مسیر خود جاذبه‌های گردشگری سورشجان، فارسان، باباحیدر، چلگرد، دیمه، بارده و چالشر را در بر می‌گیرد. مناطق نمونه گردشگری سراب و دیمه هم در طول این محور است.

محور پنجم کمر بند میانی استان را طی می‌کند و شامل جاذبه‌های گردشگری همچون جونقان، بهشت‌آباد، رستم‌آباد، آلی‌کوه، منطقه حفاظت شده قیصری و اثر طبیعی ملی لاله واژگون است. این محور در انتهای مسیر خود در غرب استان وارد منطقه شکارممنوع می‌شود که سطح نسبتاً زیادی از مرز غربی استان را در خود دارد.

در محدوده شمال شرقی استان مسیر منطقه حفاظت شده و منطقه نمونه گردشگری شیدا، منطقه نمونه گردشگری چمکاکا و جاذبه‌های گردشگری در چالشر، نافچ، بن، یانچشمه، سد زاینده‌رود، هوره و سامان واقع است که ششمین محور برجسته گردشگری استان را تشکیل می‌دهد.

جدول ۱۰۶- جاذبه‌های گردشگری استان چهارمحال و بختیاری

انواع جاذبه‌ها	عناوین	توضیح
تالاب	تالاب چغاخور، گندمان و سولقان	چغاخور ۲۳۰۰ هکتار مساحت دارد و پرندگان مهاجر و بومی شامل انواع مرغابی، حواصیل، لک‌لک سفید، خروس کولی و آبیزانی چون ماهی کپور و نوعی از ماهیان گورخری دار در خود نگه داشته است. تالاب گندمان با پوشش دائمی ۷۰۰ هکتار بی نظیر است.
	یخ چما، سراب، پیرغار، غار منج، غار خراجی	غار یخ چما از نادرترین و اعجاب‌انگیزترین غارهای منطقه است.
جاذبه‌های طبیعی	جنگل‌ها	پهنه‌های جنگلی استان در شمال غربی، نوار غربی و حاشیه رودخانه بازفت و در جنوب غربی و حوضه آبریز کارون، منج و خرسان متمرکز شده است. در محدوده‌های کم وسعتی از مرکز استان و حاشیه رودخانه‌های دیناران و سبزکوه نیز پهنه‌های جنگلی به چشم می‌خورد.
	رودخانه	رودخانه‌های کارون، زاینده‌رود
	آبشار	دره عشق، آتشگاه، تونل کوهرنگ
	چشمه	دیمه، کوهرنگ، برم، مولا و سرداب، سیاسرد، زنه

انواع جاذبه‌ها	عناوین	توضیح
	پارک ملی	پارک ملی تنگ صیاد با مساحت ۴۳۷۲ هکتار در این استان قرار دارد.
		اثر طبیعی ملی لاله واژگون به مساحت ۳۸۰ هکتار در این استان واقع شده است.
	تالاب	تالاب بین‌المللی چغاخور به مساحت ۲۴۴۱ هکتار از جاذبه‌های ارزشمند استان است.
مناطق حفاظت‌شده	منطقه حفاظت‌شده قیصری، شیدا، تنگ صیاد، هلن، سبزکوه، پناهگاه حیات وحش شیرستان	دارای پوشش گیاهی، گونه‌های جانوری و حیات وحش ارزشمند به مساحت ۱۹۲ هزار هکتار است.
	منطقه شکار ممنوع	مناطق شکار ممنوع تالاب چغاخور و خدآفرین به مساحت به ترتیب ۲۴۴۱ هکتار و ۴۹۱۹۶ هکتار است.
	ذخیره گاه زیست کره	ذخیره گاه زیست کره تنگ صیاد- سبزکوه با مساحت ۵۳۲۸۷۹ هکتار در این استان قرار دارد.
جاذبه‌های انسان‌ساخت فرهنگی	شامل سینما، سالن نمایش، چایخانه، کتابخانه و کانون است که بیشترین در شهر کرد و سپس بروجن قرار دارد.	
جاذبه‌های تاریخی، مذهبی و فرهنگی	گردشگری تاریخی و فرهنگی	آرامگاه، زیارتگاه، بردگوری، مساجد جامع و تاریخی، کاخ، قلعه، حمام، انبار، کاروانسرا، پل، قنات، کتیبه، تیمچه، بازار، حسینیه، تپه‌ها باستانی، مدرسه، سقاخانه و غیره
	گردشگری مذهبی	مساجد، امامزاده‌ها، آرامگاه‌ها، تکیه‌ها، آتشکده-ها و صومعه‌ها
منطقه نمونه گردشگری	منطقه نمونه گردشگری بهشت آباد، کاج، امامزاده حمزه علی، چغاخور، گندمان، سیاسرد، شیدا، سامان، پیرغار، سراب باباحیدر، بازفت، دیمه، ارمند، بارز، شلیل	این مناطق دارای ۱۲۴۴ هکتار مساحت با سرمایه-گذاری ۱۳۵۴۵ میلیارد ریال در سال ۱۳۹۵ است که در مجموع ۷۳۶۸ شغل مستقیم و ۲۳۲۵۱ شغل غیرمستقیم ایجاد می‌کند.

با وجود چنین منابع و قابلیت‌هایی، سهم گردشگری استان چهارمحال و بختیاری از تعداد سفرهای انجام شده با اقامت شبانه به تفکیک استان‌های بازدید شده در بهار سال ۱۳۹۸ تنها ۰/۹ درصد بوده است. اگرچه این میزان نسبت به بهار سال ۱۳۸۷، ۰/۲ درصد افزایش داشته ولیکن بسیار پایین است و استان نتوانسته از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های گردشگری خود به‌ویژه گردشگری طبیعت- مینا، گردشگری عشایری و گردشگری ورزشی استفاده بهینه کند.

رویکرد راهبردی

۴-۱- شناسایی مسائل راهبردی

مسائل راهبردی به رویدادها، وقایع و روندهای کلیدی، پیچیده و بی ساختار اطلاق می‌گردد که با پیامدهای چند رخساره‌ای و چندبعدی اثر چشمگیر بر راهبردهای آتی منطقه و خود منطقه دارند. با توجه به اثرات چشمگیر این مسائل بر منطقه به عنوان یک کل، شناسایی این مسائل یکی از پراهمیت‌ترین گام‌ها در برنامه‌ریزی راهبردی فضایی می‌باشد (محمدیان مصمم، ۱۳۹۸). در ادبیات جهانی رهیافت‌هایی که تصمیم‌گیران برای شناخت مسائل راهبردی بکار می‌گیرند عبارت‌اند از پویش محیطی، مدیریت مسائل، صورت‌بندی مسئله و تشخیص^۱. در این طرح از رهیافت اعتدالی و سپارده برای شناسایی مسائل راهبردی استفاده می‌شود که در واقع با بهره‌گیری از ابعاد و معیارهای رهیافت‌های رایج جهانی است. بدین ترتیب که مسئله‌ای با شفافیت اندک، پیچیدگی، کنگی و عدم قطعیت بالا، اثرات شدیدتر، ماندگارتر و منفی‌تر، غیرعادی و جداگر، چندبعدی بودن و مقیاس اثرگذاری بالاتر و خارج از حوزه قدرت و اختیار و مسئولیت، مسئله‌ای راهبردی‌تر به شمار می‌رود (محمدیان مصمم، ۱۳۹۷). به منظور مشخص کردن این مسائل، بر اساس متغیرها و جهت آن‌ها کارشناس مربوطه از امتیاز ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) استفاده کرده و در نهایت با جمع امتیازات مسئله راهبردی استان را مشخص کرده است. در جداول زیر مسائل راهبردی استان در عرصه‌های مختلف مشخص و شرح داده شده است.

1- Environmental scanning, issues management, and issue formulation and diagnosis.

جدول ۱۰۷- تعیین مسائل راهبردی نظام مدیریتی

انتخاب‌های	ابعاد																			
	منبع مسئله		کش مسئله		محتوای مسئله		بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)													
	میزان ریف/ارتباط مزایا (مستویات)	غیر عمدی بودن	میزان تأثیرات از بین بردن	عدم قطعیت ناشی از	تأثیر از بین بردن	تأثیر اقتصادی/اجتماعی (و اقتصادی)	تأثیر کارکردی	چندبعدی بودن	زیاد	کمی	زاینده/جدایی‌یابا	شکاف	توسعه‌یابی	توسعه‌یابی	توسعه‌یابی					
۱۱۱	۷	۲	۲	۷	۲	۵	۲	۸	۹	۶	۱	۷	۱۰	۶	۸	۷	۸	۳	۱	نگاه سیاسی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان چهارمحال و بختیاری
۱۰۴	۱	۶	۱	۲	۷	۵	۹	۸	۴	۸	۲	۸	۱۰	۲	۲	۸	۴	۹	۶	تناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی استان با وضعیت استان و تصمیم‌گیری در مورد بهبود فرآیندها و حل مشکلات
۱۱۲	۱	۲	۱	۲	۱	۷	۱۰	۸	۸	۲	۲	۱۰	۹	۷	۳	۵	۶	۷	۳	افزایش روزمرگی در نظام مدیریت و تصمیم‌گیری در سطح کلان و خرد استان
۱۰۱	۱	۲	۲	۳	۲	۵	۱۰	۱۰	۸	۱	۶	۸	۸	۶	۳	۸	۶	۱۰	۵	برنامه‌ریزی موضوع محور و بخشی و عدم برنامه‌ریزی بر اساس مسائل اولویت‌دار استان
۷۹	۱	۱	۱	۳	۱	۶	۵	۳	۵	۵	۳	۳	۱۰	۲	۲	۴	۵	۸	۸	نبرد سازوکار شناسایی مسائل و اولویت‌های اصلی مردم
۱۸۸	۲	۱	۳	۴	۶	۶	۱۰	۸	۱۰	۴	۴	۸	۸	۲	۴	۶	۹	۱۰	۸	فقدان برنامه‌ریزی از پایین به بالا و

عنوان	مسئله	ابعاد											رتبه		
		ویژگی‌های تحلیلی (بعد تحلیلی)													
		منبع مسئله	کش مسئله		محتوای مسئله		روش مسئله			منبع مسئله					
میزان ریف/اثر (مستویات)	غیر عمدی بودن	میزان تاثیر مثبت از	میزان تاثیر منفی از	میزان ریف/اثر (مستویات)	میزان ریف/اثر (مستویات)	میزان ریف/اثر (مستویات)	میزان ریف/اثر (مستویات)	میزان ریف/اثر (مستویات)	میزان ریف/اثر (مستویات)	میزان ریف/اثر (مستویات)	میزان ریف/اثر (مستویات)	میزان ریف/اثر (مستویات)			
۲	۱۱	نبرد نیروهای متخصص و میان	۶	۸	۱۰	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۲
		رشتهای در راستای تحقق آمایش در استان	۶	۸	۱۰	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	
۲	۱۲	عدم توجه جدی به کلیه ظرفیت‌ها و	۳	۷	۸	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۲
		امکانات قضایی (محیطی، انسانی و نهادی) مناطق به دلیل برنامه‌ریزی از بالا به پایین	۳	۷	۸	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	
۲	۱۳	ضعف در به کارگیری منابع غیردولتی	۷	۸	۶	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۲
		در برنامه‌ریزی توسعه استان (منابع)	۷	۸	۶	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	
۲	۱۰	نیود رویداد شفاف و روشن امنیتی به	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۲
		توسعه استان و انعکاس آن در برنامه‌های توسعه استان	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	
۲	۹	نگاه امنیتی به منابع طبیعی این استان	۸	۸	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۲
		فرصت‌ها و تهدیدهای امنیتی و امنیتی و ارائه راهکارها برای موانع بحران	۸	۹	۱۰	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	
۲	۸	ضعف در پیش‌بینی و شناسایی	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۲
		علم توجه به آمایش استان در تدوین برنامه توسعه استان	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	
۲	۷	اصلاح اهداف و راهبردهای کلان	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۲
		استان بر اساس آن	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	
۲	۶	اصلاح اهداف و راهبردهای کلان	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۲
		استان بر اساس آن	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	
۲	۵	اصلاح اهداف و راهبردهای کلان	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۲
		استان بر اساس آن	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	
۲	۴	اصلاح اهداف و راهبردهای کلان	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۲
		استان بر اساس آن	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	
۲	۳	اصلاح اهداف و راهبردهای کلان	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۲
		استان بر اساس آن	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	
۲	۲	اصلاح اهداف و راهبردهای کلان	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۲
		استان بر اساس آن	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	
۲	۱	اصلاح اهداف و راهبردهای کلان	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۲
		استان بر اساس آن	۳	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	

عنوان	ابعاد										مجموع		
	بعد تحلیلی (ویژگی‌های تحلیلی)												
	منبع مسئله	کشش مسئله	محتوای مسئله	تجزیه و تحلیل	تجزیه و تحلیل	تجزیه و تحلیل	تجزیه و تحلیل	تجزیه و تحلیل	تجزیه و تحلیل	تجزیه و تحلیل			
۱۰	۴۱	عدم شناسایی نیازها، سازوکارهای منسجم و نهادهای مسئول ارزیابی و نظارت بر عملکرد آمایش و فرآیندهای آن	۵	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۱۰۹
			۳	۲	۸	۲	۲	۳	۳	۳	۳	۳	
۹	۳۹	عدم شناسایی فرصت‌ها و تهدیدها، اولویت‌ها و غیره) پس از تهیه طرح فقدان سازوکار بازنگری و به‌روزرسانی برنامه آمایش و روش‌های اجرای آن	۵	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۹۴
			۲	۳	۶	۲	۲	۳	۳	۳	۳	۳	
۸	۳۷	درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها	۵	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۱۳۳
			۳	۲	۷	۲	۲	۳	۳	۳	۳	۳	
	۳۶	نبرد نظام کارا و مؤثر در جهت پایش و مدیریت کیفیت اجرای برنامه‌ها و اقدامات توسعه‌ای	۵	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۱۱۸
			۲	۲	۸	۲	۲	۳	۳	۳	۳	۳	
	۳۵	عدم وجود سازوکار لازم جهت تغییر در زمان‌بندی پروژه‌ها و اقدامات و سازوکار نمودن آن‌ها با برنامه	۵	۵	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۶	۱۹
			۲	۲	۸	۲	۲	۳	۳	۳	۳	۳	

عنوان	ایجاد										
	بند تطبیقی										
	(ویژگی‌های تطبیقی)										
مسئله	منبع مسئله		کشش مسئله		محتوای مسئله		میزان ریفارنات (سبوت)			میزان ریفارنات	
	غیر عملی بودن	از نظر	میزان ناشی	کمی	عدم تطبیق ناشی	شکل از	کمی	میزان ناشی	کمی		
مسئله	غیر عملی بودن	از نظر	میزان ناشی	کمی	عدم تطبیق ناشی	شکل از	کمی	میزان ناشی	کمی	میزان ریفارنات	
۱۴	عدم توجه به زنجیره و ماتریس نتایج	۵۴	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۱۱۶
		۵۳	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۸۴
۱۳	عدم تمرکز بر حصول نتیجه (دستیابی به هدف) در اجرای برنامه توسعه استان (به جای اجرای صرف تعدادی پروژه)	۵۲	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۱۱۳
		۵۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۱
		۵۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۱۲	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۴۹	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۴۸	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۱۱	اجرای برنامه آمایش و توسعه استان	۴۷	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۴۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۱۰	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۴۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۴۴	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۹	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۴۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۴۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۸	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۴۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۴۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۷	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۳۹	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۳۸	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۶	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۳۷	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۳۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۵	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۳۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۳۴	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۴	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۳۳	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۳۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۳	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۳۱	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۳۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۲	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۲۹	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۲۸	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۱	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۲۷	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۲۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰
۰	نبرد سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات توسعه استان	۲۵	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱۰۱
		۲۴	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۷۰

جدول ۱۰۸ - شرح مسائل راهبردی در حوزه مدیریتی

امتیاز	ابعاد	مسئله	ردیف
۱۵۱	نبود نظام یکپارچه و همه جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان	تصمیم‌گیری قلمرومحور	۱
۱۴۰	تشتت شدید و تداخل در تصمیمات و مداخلات فضایی بخش‌های استان با مدیریت بخشی	تصمیم‌گیری قلمرومحور	۲
۱۳۸	کمبود جدی منابع مالی و پولی لازم برای تحقق آمایش استان	مالی و پولی	۳
۱۳۷	درک و فهم درست و دقیق مجریان از اهداف برنامه‌ها و پروژه‌ها	کیفیت	۴
۱۳۶	ضعف در پیش‌بینی و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای ایمنی و امنیتی و ارائه راهکارها برای مواقع بحران	ایمنی و امنیت	۵
۱۳۵	نبود نیروهای متخصص و میان‌رشته‌ای در راستای تحقق آمایش در استان	منابع و دارایی‌ها	۶
۱۳۴	نگاه امنیتی به منابع طبیعی این استان	ایمنی و امنیت	۷
۱۲۶	خلأهای موجود در وظایف، مسئولیت‌ها، تصمیم‌گیری و رفع اختلافات و تضادهای سازمانی	سازمانی	۸
۱۲۴	فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان	سازمانی	۹
۱۲۴	ایجاد کشمکش‌ها به دلیل ساختار قبیله و طایفه‌ای موجود در استان چهارمحال و بختیاری و عدم همکاری وحدت رویه در توسعه استان	مشارکتی	۱۰

جدول ۱۰۹- تعیین مسائل راهبردی در حوزه جمعیتی-اجتماعی-آموزش

امتیاز نهایی	ابعاد												مسئله		
	منبع مسئله		کشش مسئله			محتوای مسئله (ماهیت مسئله)		بعد تحلیلی (دوگانه‌های تحلیلی)							
	تعداد	نوع	تعداد	نوع	تعداد	نوع	تعداد	نوع	تعداد	نوع	تعداد	نوع			
۱۲۰	۸	۹	۵	۶	۴	۸	۶	۷	۱۰	۴	۶	۴	۴	۶	علاق
۱۰۴	۳	۴	۵	۴	۶	۴	۶	۶	۶	۸	۴	۴	۷	۴	سرمايه اجتماعي پايين
۱۱۱	۳	۴	۴	۴	۲	۷	۴	۶	۱۱	۷	۵	۴	۴	۷	اعتقاد
۱۰۸	۳	۴	۴	۴	۴	۷	۴	۶	۹	۷	۵	۴	۴	۷	فراچاق مواد مخدر
۱۰۸	۲	۴	۵	۴	۵	۷	۵	۶	۷	۵	۶	۷	۳	۷	سطح پايين اعتماد
۱۰۸	۳	۴	۴	۵	۴	۷	۴	۶	۱۰	۶	۵	۴	۵	۶	اعتقاد
۱۱۰	۸	۵	۵	۷	۷	۱۰	۷	۸	۱۰	۳	۸	۳	۶	۸	فقر و محروميت
۱۱۴	۶	۴	۶	۸	۴	۷	۵	۴	۸	۵	۸	۵	۵	۴	سنگرنگاه غير رسمي
۱۱۳	۷	۶	۶	۷	۷	۸	۸	۹	۱۰	۵	۵	۶	۶	۹	مهاجر فرسني و از دست دادن جمعيت جوان و متخصص
۱۱۳	۶	۶	۵	۶	۶	۸	۶	۷	۱۰	۶	۵	۶	۶	۸	تشرک نامتوازن جمعيت
۱۱۳	۷	۵	۶	۶	۶	۸	۶	۸	۱۰	۹	۶	۵	۷	۷	نرخ رشد منفي جمعيت روستايي
۱۱۳	۶	۳	۷	۷	۶	۹	۶	۸	۸	۹	۱	۴	۳	۹	توزیع نامتوازن دانش آموزان در دوره متوسطه
۱۱۳	۱۰	۷	۸	۳	۸	۷	۷	۸	۸	۹	۹	۴	۵	۱۰	کمبود و فرسودگی فضای آموزشی
۱۱۴	۷	۷	۶	۸	۵	۷	۹	۸	۵	۹	۹	۸	۸	۸	ضعف زیرساخت‌های آموزش مجازی
۱۱۸	۴	۵	۸	۵	۶	۸	۷	۹	۱۰	۷	۴	۴	۴	۹	مشکلات آموزش عنابری
۱۱۸	۴	۶	۷	۶	۵	۶	۸	۷	۹	۸	۵	۳	۳	۷	مهاجرت نخبگان
۱۱۲	۵	۶	۴	۶	۸	۷	۷	۷	۹	۷	۷	۴	۴	۶	کمبود هیات علمی
۱۱۲	۵	۶	۴	۶	۸	۷	۷	۷	۹	۷	۷	۴	۴	۶	توزیع نامتوازن مؤسسات آموزش عالی

جدول ۱۱۰- شرح مسائل راهبردی در حوزه اجتماعی-جمعیتی و آموزش

عنوان	شرح
ضعف زیرساخت‌های آموزش مجازی	۶۶۰۰۰ نفر از دانش‌آموزان از تجهیزات لازم برای آموزش در شبکه شاد بی‌بهره هستند.
مهاجرت نخبگان	در این خصوص آمارها نشان می‌دهد که حدود ۷۰ درصد از استادان دانشگاه‌ها در این استان غیربومی هستند.
مشکلات آموزش عشایری	در حال حاضر دانش‌آموزان عشایری به دلیل دوری با کوچ سالانه حدود ۳۴ درصد از زمان مفید آموزش- ۵۵ روز از ۱۶۰ روز برنامه‌ریزی شده رسمی- را از دست می‌دهند. به عنوان یک فرا روایت به نظر می‌رسد که برنامه‌ریزی آموزشی با الگوی دانش‌آموزان یکجانشین تا حد زیادی برای دانش‌آموزان کوچ‌نشین ناکام بوده است و این فرایند نیازمند تغییرات اساسی است.
توزیع نامتوازن دانش‌آموزان در دوره متوسطه	بیشترین سهم فارغ‌التحصیل در دوره متوسطه مربوط به دوره متوسطه نظری می‌باشد که این آمار هشت برابر فارغ‌التحصیلان فنی و حرفه‌ای و ۶ برابر کار و دانش (بالا تر از متوسط کشوری) می‌باشد. این عدم توازن که در سطح ملی نیز مطرح می‌باشد، با شدت بیشتری در سطح استان نیز وجود دارد که تا حد زیادی بر حجم بیکاران نیز می‌افزاید.
تمرکز نامتوازن جمعیت	شاخص نخست شهری روندی افزایشی داشته و میزان آن از ۰/۵۳ در سال ۱۳۷۵ به ۰/۶ در سال ۱۳۹۵ رسیده است که نشان‌دهنده برتری شهرکرد نسبت به دیگر شهرهای استان است.
نرخ رشد منفی جمعیت روستایی	در مقابل نرخ رشد روستایی ۰/۶۸- برای کل کشور در بازه ۹۵-۱۳۹۰، نرخ رشد روستایی استان چهارمحال و بختیاری در همین دوره حدود ۲/۵ برابر بیشتر یعنی ۱/۸۴- درصد سالانه بوده است.
فقر و محرومیت	از مجموع ۴۹ دهستان در استان چهارمحال و بختیاری، تعداد ۲۱ دهستان به عنوان مناطق محروم به شمار آمده است
مهاجر فرستی و از دست دادن جمعیت جوان و متخصص	تراز مهاجرتی استان چهارمحال و بختیاری طی ۳۰ سال منتهی به سال ۱۳۹۵، همواره منفی بوده است و در فاصله‌ی سال‌های ۹۵-۱۳۶۵، این استان حدود ۹۰ هزار نفر از جمعیت خود را از دست داده است.
کسب و فرسودگی فضای آموزشی	بر اساس آمار ارائه شده نسبت مدارس مستحکم در سطح استان حدود ۶۰ درصد می‌باشد که از متوسط کشوری که ۶۶ درصد است، پایین‌تر است.

جدول ۱۱۲ - شرح مسائل راهبردی در حوزه زیربنایی و نظام سکونتگاهی

شرح مسئله	مسئله راهبردی
علاوه بر اینکه بررسی شاخص نخست شهری نشان گر افزایش فاصله جمعیتی شهر نخست با سایر شهرهای استان است و جمعیت شهر کرد به عنوان مرکز استان حدود ۴ برابر شهر دوم استان است، نابرابری جغرافیایی توزیع جمعیت نیز مشهود است، به طوری که شاهد ۶۷ درصد جمعیت در ناحیه شرقی و پیرامون شهر کرد با وسعت ۴۱ درصد استان هستیم.	تمرکز جمعیت شهری در شهر کرد و تمرکز سکونتگاه‌های شهری پیرامون شهر مرکز استان (شهر کرد)
از نظر سلسله مراتب اندازه شهرها، نظام سکونت‌گاهی استان دارای عدم توازن و تعادل در توزیع اندازه شهری است؛ به نحوی که در رده جمعیتی شهرهای میانی تنها دو شهر و در رده جمعیتی روستا-شهرها بیش از ۲۵ شهر قرار گرفته است و تمامی شهرهای جدید اضافه شده در سال‌های اخیر در زمره روستا-شهرهایی قرار می‌گیرند که نرخ رشد اندکی دارند. قرارگیری استان و سکونتگاه‌های شهری استان در پهنه طبیعی رشته‌کوه‌های زاگرس زمینه‌ساز شکل ویژه شهرهای استان و نحوی شکل‌گیری راه‌ها و اقتصاد شهری و روستایی استان است. این موضوع زمینه‌ساز محدودیت‌های توسعه برای شهرهای استان بوده است.	عدم تعادل و توازن در سلسله مراتب اندازه شهرها محدودیت‌های طبیعی ناشی از شکل زمین (ارتفاع و شیب) در توسعه شهرها
اگرچه در دوره ۵ ساله اخیر هم جمعیت روستایی کشور و هم جمعیت روستایی استان چهارمحال و بختیاری دارای نرخ رشد منفی بوده‌اند. نرخ رشد جمعیت روستایی استان به‌مراتب با آهنگ سریع‌تری رو به کاهش بوده است به نحوی که نرخ رشد جمعیت روستایی کشور در دوره ۵ ساله منتهی به ۱۳۹۵ برابر با ۰/۶۸- است و در مقابل نرخ رشد روستایی استان چهارمحال و بختیاری در همین دوره حدود ۲/۵ برابر بیشتر یعنی ۱/۸۴- درصد سالانه بوده است.	نرخ رشد منفی جمعیت روستایی و تهدیدات ناشی از مهاجرت‌های روستا-شهری
بر اساس موقعیت و همجواری‌ها، استان چهارمحال و بختیاری از نظر ارتباط با سه استان مجاور دارای ضعف در شبکه ارتباطی است به نحوی که هیچ راه ارتباطی بین این استان با لرستان وجود ندارد و همچنین راه‌های ارتباطی استان با خوزستان و کهگیلویه و بویراحمد به یک محور محدود است.	ضعف شبکه حمل‌ونقل با استان‌های خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد و لرستان
استان چهارمحال و بختیاری فاقد شبکه ریلی است و تنها طرح موجود در این خصوص برنامه‌های در دست مطالعات وزارت راه و شهرسازی در زمینه ارتباط اصفهان-شهر کرد- اهواز است.	محدودیت‌های ناشی از عدم اتصال به شبکه ریلی
بررسی وضعیت دسترسی‌پذیری استان نشان می‌دهد که استان از نظر دسترسی در پهنه‌های جنوبی و غربی دارای ضعف است که مهم‌ترین عامل مؤثر بر این محدودیت ناشی از توپوگرافی و شکل زمین است.	محدودیت دسترسی پهنه‌های غربی و جنوبی استان
استان از نظر شاخص توسعه فناوری اطلاعات در بین استان‌های کشور در جایگاه ۲۰ام قرار دارد که مهم‌ترین عامل مؤثر بر این جایگاه ضعف در زیرساخت‌ها و ضعف در مهارت استفاده از فناوری اطلاعات است.	محدودیت‌های شبکه فناوری اطلاعات و زیرساخت‌های وابسته به آن
با توجه به اینکه بیش از ۹۹ درصد تأمین انرژی برق استان از طریق نیروگاه‌های برق آبی صورت می‌پذیرد و انرژی تولید شده در استان تأمین کننده انرژی مورد نیاز استان و استان اصفهان واحدهای صنعتی این استان است، معاطره بلندمدت استان تعمیق کم آبی و پیمادهای ناشی از آن در بخش تأمین انرژی است.	مخاطره ناشی از تغییرات اقلیمی و کم آبی مترب بر تأمین انرژی استان

جدول ۱۱۴ - شرح مسائل راهبردی در حوزه منابع طبیعی و محیط زیست

مسئله و راهبردی	شرح
قرارگیری استان در پهنه خطر زیاد و خیلی زیاد زلزله	از مجموع جمعیت نقاط شهری استان، ۳۰ درصد در پهنه با خطر بسیار زیاد و ۷۰ درصد در پهنه با خطر زیاد سکونت دارند. ۹۰ درصد از جمعیت شهرستان اردل و تمامی جمعیت شهرستان شاهرهان شاهرهان کیار و فارسان در پهنه با خطر بسیار زیاد قرار دارند. شهرهای نسبتاً بزرگتر استان مانند شهر کرد، بروجن و لردگان در پهنه با خطر زیاد قرار دارند.
چالش‌های انتقال آب بین حوضه‌های درون حوضه‌ای	بروز اجتماعات غیر قانونی طی سال‌های اخیر بروز درگیری‌های محلی و قبیله‌ای بروز مزاحمت‌ها و درگیری با مأموران و حتی کشته و زخمی شدن چند نفر تغییر در میکرو کلیلیمای استان کاهش آب‌های زیرزمینی و تبعات ناشی از آن کاهش دبی رودخانه‌های جلگه خوزستان
ضعف در مدیریت و استفاده از موهبت‌های طبیعی	چرای فراتر از ظرفیت مراتع، ضعف دانش فنی و فقدان در اکتشاف و استخراج معادن، بهره‌وری بسیار پایین آب در بخش کشاورزی، نابودی جنگل‌ها و حیات وحش از مصادیق ضعف در مدیریت و استفاده از منابع طبیعی است.
از بین رفتن اکوسیستم گیاهی و جانوری	بخش زیادی از جنگل‌های استان به دلیل استفاده مردم برای سوخت و آتش سوزی از بین رفته است علاوه بر این حدود ۵۰ هزار هکتار از جنگل‌های استان در معرض خطر تهدید و خشکیدگی و ۱۴ گونه گیاهی و ۱۳ گونه جانوری چهار محال و بختیاری در معرض خطر انقراض قرار دارند.
ضعف مدیریت رواناب‌های سطحی	با توجه به بارش زیاد استان (۶۶۹ میلی‌متر) نسبت به میانگین کشوری، سالانه بیش از ۱۰ میلیارد مترمکعب حجم نزولات آسمانی در استان است، که از این میزان بیش از ۷۰ درصد از استان خارج می‌شود.
کاهش بارش و تغییر در نوع آن	طی چنددهه گذشته تغییرات اقلیمی موجب تغییر در میزان، الگوی فصل‌بازندگی و دما در استان شده است. در حالی که میانگین بارش سی ساله استان برابر با ۶۶۹ میلی‌متر است، میانگین بارش ۵ سال اخیر کمتر از ۶۴۰ میلی‌متر و ده سال اخیر کمتر از ۶۱۰ میلی‌متر است. علاوه بر این از میزان روزهای بارش برف کاسته شده و روزهای بارانی استان افزایش پیدا کرده است.
نبرد مجوز برای استفاده از برخی منابع آب دائمی استان برای بومی‌ها	در حال حاضر ساکنین شهرستان‌های کوهرنگ و اردل و سایر شهرستان‌هایی که در سرچشمه‌های زاینده‌رود، کارون و دز قرار دارند حتی بهره‌برداری از این آب‌ها را ندارند.
تنگ شدن پوشش جنگل‌های هلد	سالانه بخش زیادی از جنگل‌های غرب استان به دلیل آتش سوزی و استفاده برخی مردم به عنوان سوخت از بین می‌رود. ۱۹ هزار خانوار ساکن در ۳۷۰ روستای حاشیه جنگل، سالانه هزار هکتار از جنگل‌های استان معادل ۴۲۷ هزار مترمکعب چوب درختان بلوط و پنه را به پهنه تأمین سوخت و تولید زغال می‌سوزانند.
نبرد اجرای طرح‌های انتقال آب	حذف ۶۵۰ هکتار اراضی کشاورزی و ۴۵۰ هکتار از باغات منطقه به دلیل اجرای تونل سوم کوهرنگ، بخش زیادی از آب زیرزمینی شهرستان‌های کیار و اردل به دلیل طرح انتقال آب تونل گلاب و بهشت آباد از بین رفته که موجب افزایش فرونشست و زمین لغزش در این شهرستان‌ها شده است.
استفاده ناپایدار از منابع آب زیرزمینی	طی ۳۰ سال گذشته سطح آب‌های زیرزمینی در دشت خانمیرزا ۳۰ متر، در دشت شهر کرد ۱۸ متر، سفیددشت ۲۶ متر، و دشت بروجن ۱۰ متر افت کرده است

جدول ۱۱۶- شرح مسائل راهبردی استان چهارمحال و بختیاری در عرصه اقتصادی

عنوان مسئله	شرح مسئله
نرخ بالای بیکاری	بر اساس اطلاعات اشتغال مرکز آمار، متوسط بیکاری در کشور ۱۰/۶ درصد است. این در حالی است که نرخ بیکاری در استان چهارمحال و بختیاری حدود ۵ درصد بالاتر از میانگین کشوری قرار دارد. این موضوع به تفکیک نقاط شهری و روستایی متفاوت است. نرخ بیکاری مناطق روستایی بیش از دو برابر میانگین کشور است. این امر موجب شده است نرخ تکمل خالص نیز افزایش یابد و از سوی دیگر میزان سرانه تولید ناخالص داخلی با توجه به جمعیت نیز، از متوسط کشوری پایین تر باشد. از سوی دیگر میزان اشتغال کودکان در این بالاتر از میانگین کشور است. میزان اشتغال کودکان ۵-۱۱ ساله ۲۵ درصد بوده است که از میانگین کشوری بالاتر و نزدیک به دو برابر آن است.
ضعف بخش صنعت و عدم شکل گیری زنجیره ارزش تولید	سهم استان از ارزش افزوده بخش صنعت کشور بسیار ناچیز است. قرارگیری استان چهارمحال و بختیاری در نزدیکی استان اصفهان، زمینه پیوند در بخش صنعت برای شکل گیری زنجیره های تولید فراهم کرده است. نزدیکی مراکز صنعتی استان به شهر کها و منطقه ویژه اقتصادی، این امکان را می تواند فراهم کند که ارزش افزوده بخش صنعت به واسطه دریافت کالای ارزانتر و بازار بزرگ خانگی موجب شکل گیری زنجیره ارزش در زمینه تولید گردد. اما بررسی زنجیره ارزش در بخش تولیدی بیانگر عدم شکل گیری این موضوع است.
ضعف فناوری و دانش پایه نبودن بسیار از صنایع و معادن	تمرکز عمده فعالیت های استان در بخش صنایع با فناوری پایین و متوسط است. سهم استان از تعداد کارگاه های داری فعالیت تحقیق و توسعه ۱/۴۳ درصد است. از مجموع کارگاه های صنعتی استان ۲۲ کارگاه در بخش تحقیق و توسعه فعالیت می کنند.
عدم گسترش زیرساخت های ارتباطی جهت تسهیل جریان کالا و خدمات	در بند زیربنایی شرح داده شده است.
فقدان صنایع خلاق با ارزش افزوده بالا	بررسی صنایع با فناوری نشان می دهد که سهم صنایع با فناوری پایین ۶۶/۲۲ درصد و سهم صنایع با فناوری متوسط ۳۳/۷۶ درصد و سهم صنایع با فناوری بالا ۱۰ درصد است. فقدان توجه به صنایع با فناوری بالا موجب می گردد که استان از نظر رقابت پذیری دو چار ضعف اساسی گردد
بهره گیری محدود از مزیت های بخش معدن و شیلات	وجود چشمه های فراوان برای توسعه صنایع بسته بندی آب و رتبه ۸ در بهره برداری از معادن به عنوان پتانسیل های بی نظیر استان شناخته می شود، اما سهم ارزش افزوده این بخش طی سال های مورد بررسی ۰/۰۱ درصد بوده است. وجود حوضه های آبریز و تشکیل رودخانه های فصلی و دائمی موجب این ظرفیت برای پرور آبریان شده است. سرانه تولید آبریان در استان بالاتر از سطح کشوری و در رتبه هشت قرار دارد. با این وجود به طور کامل از قابلیت های بخش شیلات استفاده نشده و در بسته بندی، فرآوری و نگهداری بسیار ضعیف بوده است.
خام فروری صنایع و عدم وجود صنایع فرآوری	انتقال دروهای گیاهی به صورت خام و بدون فرآوری که می تواند در صنایع داروسازی کاربرد فراوانی داشته باشد. همچنین فروش ماهیان سردابی و محصولات باغی و دامی موجب شده است که ارزش افزوده ناچیز برای استان به ارمغان بیاورد و از سوی دیگر موجب عدم نرخ رشد اشتغال گردد. از سوی دیگر بررسی واردات به استان نشان می دهد که عمدتاً در بخش صنایع با فناوری بالا هستند و در عوض محصولات

عنوان مسئله	شرح مسئله
	بدون فناوری از استان صادر می‌شود. در بخش معدن استان نیز عده ماده استخراج شده بدون فناوری به دیگر مناطق صادر می‌گردد.
ضعف در فناوری، فرآوری، ذخیره و بازاریابی محصولات کشاورزی	بخش کشاورزی از مزیت‌های نسبی استان محسوب می‌شود. سهم این بخش از ارزش افزوده کشور کمتر از دو درصد است. در حالی که عملکرد بخش کشاورزی از نظر بخش‌های مختلف دارای قابلیت‌های گوناگون است. وجود مراتب طبیعی موجب توسعه بخش دامداری در قالب صنعتی و سنتی (ایلات و عشایر) شده است. از سودی دیگر وجود حوزه‌های آبریز و تشکیل رودخانه‌های فصلی و دائمی موجب این ظرفیت برای پرورش آبزیان شده است. سرانه تولید آبزیان در استان بالاتر از سطح کشوری و در رتبه هشت قرار دارد. اما میزان ارزش افزوده این بخش کمتر از دو درصد است، که بیاگر تولید محصول بدون فناوری است.
تک‌بکه بودن اراضی و کمبود دانش و فناوری در بخش کشاورزی	دانش و مهارت سنتی و تعداد محدود تعاونی‌ها و تعداد بالای بهره‌بردارهای کشاورزی با زمین‌های کشاورزی کمتر از ۱۰ هکتار از مسائل اصلی استان است.
ضعف توانمندی‌های فنی و مهندسی و ساخت در بخش اکتشاف و صنایع معدنی	با وجود قابلیت‌ها و ظرفیت‌های معدنی بالای استان، ضعف دانش و فناوری در اکتشافات و استخراج از مسائل اصلی استان است.
عدم توجه به صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش گیاهان دارویی	بسیاری از گیاهان دارویی استان به صورت قلمای و بدون فناوری به دیگر استان‌ها و به‌ویژه اصفهان صادر می‌گردد.
عدم بهره‌گیری از پتانسیل منحصربه‌فرد برای توسعه کارخانجات تولید آب‌معدنی	با وجود چشمه‌های معدنی بسیار ولیکن فعالیت‌های مربوط به تولید آب‌معدنی در استان با موانع بسیاری مواجه است.
بهره‌وری پایین، دانش محدود، کم‌توجهی به اصلاح نژاد و توسعه زنجیره ارزش تولید	بخش دام‌پروری استان از دانش محدود، تلفات بالا، عدم اصلاح نژاد، تعداد بالای دام‌های سبک رنج برده و صنایع تبدیلی و تکمیلی همچون فرآوری گوشت و لبنیات به طور متناسب توسعه نیافته‌اند.
عدم بهره‌گیری از استفاده از قابلیت‌های گردشگری طبیعی، فرهنگی استان	با وجود پتانسیل بالای توسعه طبیعت‌گردی و گردشگری ورزشی و عشایری در استان سهم بخش گردشگری از اقتصاد استان بسیار ناچیز است و استان از نظر زیرساخت‌ها، خدمات و منابع انسانی متخصص با محدودیت مواجه است.
عدم بازاریابی، برندسازی و توسعه بازار	محصولات استان در خصوص بازاریابی و برندینگ توسعه بازارها با محدودیت‌های زیادی مواجه‌اند.
کم‌توجهی به تحقیق و توسعه و ارتباط ضعیف صنعت با آموزش	تمرکز عمده فعالیت‌های استان در بخش صنایع با فناوری پایین و متوسط است. سهم استان از تعداد کارگاه‌های دارای فعالیت تحقیق و توسعه ۱/۴۳ درصد است. از مجموع کارگاه‌های صنعتی استان ۲۲ کارگاه در بخش تحقیق و توسعه فعالیت می‌کنند.
سرمایه محدود و ضعف در اشاعه و گسترش فناوری و خدمات بازرگانی نوین	محدودیت بالا در توسعه فناوری و خدمات بازرگانی و ارزش افزوده پایین این بخش از مسائل اصلی استان است.
کم‌توجهی به صنایع دستی استان و بهره‌وری پایین	عدم ساماندهی، بازاریابی و برندینگ ضعیف، فقدان مراکز ارائه مستقیم و بهره‌وری پایین از مسائل راهبردی بخش صنایع دستی استان است.

۴-۲- تدوین اهداف بنیادین

اهداف بنیادین سند، اهدافی هستند که در جهت حل مسائل راهبردی استان چهارمحال و بختیاری در پیش گرفته شده‌اند. در جدول زیر اهداف بنیادین سند به تفکیک محورها مشخص شده است. در جدول زیر به تفکیک محورهای مطالعاتی اهداف بنیادین آورده شده است.

جدول ۱۱۲- اهداف بنیادین سند راهبردی توسعه چهارمحال و بختیاری

اهداف بنیادین	محور
<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای تاب آوری استان در برابر مخاطرات طبیعی سیل، زلزله و زمین لغزش - مدیریت و استفاده پایدار از منابع آب و برقراری عدالت در بهره‌برداری از آن - ایجاد سازگاری نظام فعالیت (بخش صنعت و کشاورزی) و سکونت با تغییرات اقلیمی - حفظ و ارتقای آبخوان‌ها و جلوگیری از تخریب آبخیزها - محافظت و نگهداری اکوسیستم‌ها و حفظ و ارتقای تنوع زیستی - ارتقای مشارکت و آگاهی‌های محیط‌زیستی مردم محلی - کاهش اثرات محیط‌زیستی طرح‌ها و پروژه‌های توسعه 	منابع طبیعی و محیط‌زیست
<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای بهره‌وری و کارایی اقتصادی با تأکید بر منابع انسانی، سرمایه، تنوع بخشی و گسترش فناوری - توسعه خدمات تجاری-بازرگانی هوشمند و نوین - توسعه گردشگری پایدار طبیعت-مینا ورزی در استان - مکانیزاسیون، ارتقای دانش و کیفیت نهاده‌ها و تکمیل زنجیره ارزش و تولید بخش کشاورزی (به‌ویژه آبرزی پروری، کشت فشرده گلخانه‌ای، باغداری و گیاهان دارویی) - برندسازی، تبلیغات و بازاریابی گسترده تولیدات استان - ارتقای بهره‌وری زمین، سرمایه، نیروی انسانی، آب و دیگر نهاده‌ها در بخش کشاورزی - حمایت و گسترش تحقیق و توسعه و صنایع دستی - حمایت و توسعه اقتصاد دانش‌بنیان و صنایع با فناوری بالا - توسعه صنایع خلاق با ارزش افزوده بالا - استفاده کارآمد از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های اقتصادی مناطق محروم و توسعه اقتصاد محلی - توسعه و افزایش کارایی در بخش معدن و صنعت و تکمیل زنجیره ارزش و تولید - کاهش بیکاری به‌ویژه در مناطق روستایی، افزایش ثبات اقتصادی و افزایش استانداردهای زندگی برای همگان - آموزش نیروی کار متخصص بومی - سبزسازی و مکانیزاسیون کشاورزی - تقویت پیوندهای برون استانی و ایجاد شبکه حمل‌ونقل ترکیبی و یکپارچه 	اقتصادی
<ul style="list-style-type: none"> - کاهش آسیب‌های اجتماعی از جمله اعتیاد، طلاق - جلوگیری از طردشدگی، نابودی میراث فرهنگی و کاهش فقر و محرومیت - حفظ و ارتقای سطح سرمایه و اعتماد اجتماعی - جلوگیری از مهاجرت‌های گسترده نخبگان و جوانان به‌ویژه در مناطق روستایی - افزایش درگیری و مشارکت فعال و اثرگذار اجتماعی - ایجاد عدالت فضایی در دسترسی به فرصت‌های آموزشی 	اجتماعی- جمعیتی

اهداف بنیادین	محور
	<p>زیربنایی</p> <ul style="list-style-type: none"> - ارتقای ظرفیت ترانزیتی منطقه‌ای استان - خلق دسترسی دربرگیرنده به زیرساخت‌ها در تمامی مناطق استان - توسعه زیرساخت‌های اطلاعات و ارتباطات و ایجاد عدالت فضایی در دسترسی به آن - توسعه سهم انرژی‌ها نو پاک استان و تنوع بخشی به منبع آن
	<p>مدیریتی - نهادی</p> <ul style="list-style-type: none"> - اجرایی نمودن حداکثری برنامه‌ها و پروژه‌ها در همه‌ی حوزه‌ها - مشارکت حداکثری نهادها در تصمیم‌گیری و اجرا - استفاده از آخرین دستاوردهای فنی و تخصصی در مدیریت کیفیت - تقویت هماهنگی بین ستادها و کمیته‌های استانی - ارتقای مدیریت امنیت و ایمنی در حوزه‌های مختلف توسعه - برنامه‌ریزی راهبردی و تمرکز بر مسائل اصلی توسعه استان - آشکار و روشن‌سازی مأموریت‌ها و وظایف نهادها و دستگاه‌های فعال در استان - مدیریت باثبات و تا حد امکان بومی و آشنا با وضعیت اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و طبیعی استان و ثبات در تصمیم‌گیری - نظارت بر عملکرد شوراهای و کمیته‌ها و پرداختن به وظایف اصلی و مهم در تصمیم‌گیری و نه صرفاً هماهنگی - مدیریت یکپارچه، بین‌بخشی، میان‌رشته‌ای و مبتنی بر قلمروهای فضایی - فهم صحیح و دقیق مجریان از برنامه‌ها و اهداف - تأمین منابع مالی و پولی مناسب و به موقع و کاهش ریسک - آموزش نیروهای متخصص و بین‌رشته‌ای جهت راهبری توسعه استان - ایجاد نظام پایش، نظارت، ارزیابی و بهبود - برنامه‌ریزی مشارکتی و از پایین به بالا - تمرکز مدیریت بر نتایج و بروندادها - تمرکز مدیریت بر مسئله‌های اولویت‌دار استان - الزام قوانین و مقررات پشتیبان اجرای آمایش استان - هماهنگی با تغییرات و فرصت‌ها و تهدیدهای جدید
	<p>نظام سکونتگاهی</p> <ul style="list-style-type: none"> - افزایش تاب‌آوری اقتصادی و محیط‌زیستی سکونتگاه‌ها - تعادل‌بخشی به نظام سکونتگاهی شهری و روستایی با توسعه و حمایت از شهرهای میانی و کوچک - کاهش مهاجرت‌ها از طریق تنوع بخشی اقتصادی و توسعه صنایع کوچک و مکمل در نقاط روستایی - توسعه فشرده و درون‌افزای شهرها و روستاها

۴-۳- تدوین چشم انداز

در برنامه ریزی راهبردی چشم انداز، محرکی انگیزشی، هدف غایی و تصویر و دید شرایط ایدئال، مطلوب و منحصر به فرد منطقه یا سازمان در آینده است که از ویژگی های وضوح، خلاصه گی، امید، آینده سو، چالش انگیز، خاطره انگیز و تحقق پذیر، مطابقت با ارزش ها و فرهنگ و زمان بندی برخوردار است. با توجه به اهداف و اسناد فرادست، استان چهارمحال و بختیاری:

چهارمحال و بختیاری به عنوان قلب گردشگری طبیعت-مبنای کشور، منطقه ای است که با بهره گیری از اقتصاد سبز، دانش بنیان و با فناوری بالا به کارآمدترین و پایدارترین شیوه از قابلیت های کشاورزی (کشاورزی فشرده، باغداری و دامپروری)، صنعتی و معدنی خود بهره گرفته و بواسطه زنجیره های ارزش و تولید مکمل گرا و سینرژیک و همچنین زیربنای دربرگیرنده و رقابتی نه تنها معیشت پایدار برای مردم خود به ارمغان آورده؛ بلکه بهره رزی و پایداری اکولوژیکی را برای نسل های آتی حفظ می کند.

۴-۴- مأموریت های اصلی

مأموریت ها در واقع علت وجودی، هدف و شرح کارهای منحصر به فردی است که منطقه برای نیل به چشم انداز خود انجام می دهد. بنابراین مأموریت ها با کلماتی همچون حمایت، بهینه کردن، خلق، درگیری، یاری، کمک، فراهم کردن، برآورده کردن، تأمین ترویج و غیره آغاز می شود. در واقع، مأموریت کلان استان چهارمحال و بختیاری، پایدار کردن پیشرفت و آبادانی آن است و در کنار آن موارد زیر نیز به عنوان مأموریت های استان مطرح می باشد:

- خلق فرصت های اقتصادی و اجتماعی عادلانه برای جمعیت عشایر؛
- رونق و مقاومتی کردن اقتصاد منطقه؛
- ریشه کنی فقر و تأمین معیشت ایمن و باثبات برای تمامی گروه ها؛
- بهره برداری خردمندانه و پایدار از قابلیت ها و مواهب خدادادی به ویژه منابع آبی و طبیعی؛
- کاهش آسیب پذیری در برابر مخاطرات طبیعی و سایر شوک های بیرونی؛
- کاهش و یا از بین بردن عدم تعادل ها و بی عدالتی های فضایی؛

- توسعه منابع و سرمایه‌های انسانی جوان و با فرهنگ، متخصص، مشارکت‌جو، مولد و سالم؛
- حفظ، حمایت و ترویج ویژگی‌های ارزشمند سبک زندگی سال و مولد روستایی و عشایری؛
- برقراری عدالت و دربرگیرندگی اقتصادی، اجتماعی-فضایی؛
- حفظ، ارتقا و ترویج سبک زندگی ایرانی-اسلامی؛
- تأمین نیازهای اساسی همگان و ایجاد برابری در دسترسی به فرصت‌ها و تسهیلات؛
- توانمندسازی و مقتدرسازی محرومان و در حاشیه ماندگان و بی‌صدایان؛
- خلق مدیریت قلمرویی یکپارچه و سبز؛
- ارتقای تعاملات اقتصادی-اجتماعی و فرهنگی؛

۴-۵- بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید

پس از بررسی و تحلیل و شناسایی مسائل راهبردی، در نهایت به منظور تعیین نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، از روش تحلیل راهبردی (سوات) استفاده شد. این روش در ادبیات برنامه‌ریزی راهبردی، ابزاری مؤثر برای تحلیل، هدایت و کنترل محیط مورد برنامه‌ریزی به شمار می‌آید. این روش بر این اصل استوار است که هر پدیده در یک محیط رقابتی تحت تأثیر سازمان‌دهی ساختار درونی خود و عوامل ناشناخته و خارج از کنترل در محیط بیرونی (محیط پیرامون) قرار دارد. بنابراین سنجش و تحلیل راهبردی می‌تواند شکاف بین شرایط موجود و مطلوب را به منظور دستیابی به الگوی پایدار، زیست‌پذیر و رقابتی تعیین و سپس ارزیابی نماید. هدف تحلیل راهبردی استان چهارمحال و بختیاری، شناسایی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن در دستیابی به اهداف توسعه است که در محورهای مدیریتی-نهادی، اقتصادی، اجتماعی-جمعیتی، منابع طبیعی و محیط‌زیست، زیربنایی و نظام سکونتگاهی به تحلیل آن پرداخته می‌شود.

محور نظام مدیریتی

جدول ۱۱۸ - عوامل درونی و بیرونی در نظام مدیریتی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)		
<ul style="list-style-type: none"> - فقدان نگرش فضایی در تصمیم‌گیری‌ها و چندپارگی نهادهای خدمت‌رسان در سطح ملی و استانی؛ - عدم ایجاد سازوکار لازم برای مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی و اجرای طرح توسعه استان؛ - آمیختگی شدن رویکرد توسعه در استان و عدم استفاده حداکثری از ظرفیت‌های استان؛ - ضعف در نظارت کیفی بر توسعه استان و اتلاف منابع ملی و استانی؛ - ریسک بالای مشارکت در اجرای ناقص 	<ul style="list-style-type: none"> - رفع موانع حقوقی و قانونی در جهت گسترش ارتباطات اقتصادی و فرهنگی با سایر نقاط کشور؛ - استفاده از ظرفیت‌های تخصصی و فن‌بخش خصوصی خارج از استان جهت تحقق مدیریت یکپارچه در سطح پایش، نظارت، ارزیابی و تصمیم‌سازی؛ - یکپارچه‌سازی داده‌ها و اطلاعات موجود در نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سامانه هدایت و کنترل توسعه استان؛ - وضع چارچوب‌های قانونی برای استفاده از ظرفیت‌های مالی و پولی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری جهت کاهش ریسک سرمایه‌گذاری؛ - وضع قوانین مدیریتی و حقوقی جهت 	<ul style="list-style-type: none"> - نگاه سیاسی در امور اقتصادی، عمرانی و مدیریتی در استان چهارمحال و بختیاری؛ - افزایش روزمرگی در نظام مدیریت و تصمیم‌گیری در سطح کلان و خرد استان؛ - نگاه آمیختگی به منابع طبیعی این استان؛ - تناسب کم مصوبات شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان با وظایف و مأموریت‌های اصلی آن؛ - توزیع نابرابر فرصت‌ها و منابع در سطح استان چهارمحال و بختیاری؛ - عدم نظارت بر فعالیت‌ها و مصوبات شوراها، کمیته‌ها و کمیسیون‌های موجود و فعال در استان؛ - عرض و طولین بودن کارگروه‌ها و تعداد زیاد اعضای آن‌ها و مشکلات در گفتگو، تعامل و تصمیم‌گیری؛ - مدیریت غیربومی و کوتاه‌مدت در سطح کلان استان؛ - نبود نظام یکپارچه و همه‌جانبه برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و مدیریت توسعه سرزمینی در استان؛ - عدم توجه مدیریت استان به حفظ نخبگان استانی و ایجاد ثبات سیاسی و مدیریتی؛ - تهیه اسناد متعدد توسعه در سطح استان و تداخل تصمیم‌گیری‌ها در برخی موارد نظیر سند ملی توسعه استان، طرح ناحیه؛ - نبود هماهنگی و هم‌افزایی مدیریتی در تصمیم‌گیری‌ها و تداخل قلمروهای مدیریتی؛ 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد سازوکارهای قانونی جهت برآکشن فضایی جمعیت به‌ویژه در جنوب استان در راستای تعادل بخشی در سطح استان و پرهیز از تمرکز جمعیت؛ - تهیه سند ملی توسعه استان و تعیین تکلیف فعالیت‌ها و محورهای توسعه؛ - فعال بودن ستادها و کمیته‌های استانی در جهت بررسی و رفع مشکلات و موانع؛ - تمرکز بر توسعه آمیختگی 	<p>نظام مدیریت</p>	

تهدیدها (Threats)	عوامل درونی		عوامل درونی	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	زمینه
	فرصت‌ها (Opportunities)	کاهش ریسک فعالیت اقتصادی و غیراقتصادی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تحقیقات و غیره				
<p>برنامه‌ها؛</p> <p>- ضعف در قوانین پشتیبان جذب منابع و ظرفیت‌های داخلی و خارج از استان؛</p> <p>- ایجاد پیامدهای نامطلوب اجتماعی، اقتصادی، محیط‌زیستی اقدامات و پروژه‌ها به دلیل عدم ارزیابی قبل و حین اثرات و انجام اصلاحات لازم؛</p> <p>- بی‌ثباتی در نظام تصمیم‌گیری؛</p> <p>- افزایش کشمکش‌ها به دلیل ساختار قبیله و طایفه‌ای موجود در داخل و خارج استان چهارمحال و بختیاری و عدم همکاری و وحدت رویه در توسعه استان؛</p>	<p>کاهش ریسک فعالیت اقتصادی و غیراقتصادی نظیر ارائه مجوزها، تسهیلات، تحقیقات و غیره</p> <p>- هدفمند نمودن و استفاده از مصوبات ستادهای ملی نظیر ستاد بازآفرینی شهری، ستاد اقتصاد مقاومتی، هیأت دولت و غیره جهت هماهنگی و تسهیل امور در استان؛</p> <p>- ایجاد کمیته‌های نظارتی در ایجاد مختلف مدیریت آمایش استان در چارچوب اختیارات نهادهای حاکمیتی (استانداری) و تهیه برنامه بهبود (استانداری) و تبادل اطلاعات و تجربیات با سایر استان‌های موفق در اجرای برنامه توسعه آمایش استان؛</p>	<p>برنامه‌ریزی توسعه استان بدون تمرکز بر اولویت‌های مسائل استان از نگاه مردم و نهادهای مردمی؛</p> <p>- انبهام و عدم شفافیت در مسائل امنیتی و اثرات و الزامات آن بر توسعه استان؛</p> <p>- فقدان برنامه‌ریزی پائین به بالا و برنامه‌ریزی با مشارکت مردم و نمایندگان شهری و روستایی آن‌ها؛</p> <p>- ضعف در ایجاد چارچوب استفاده از منابع و دارایی‌های بخش خصوصی و مردمی در توسعه استان؛</p> <p>- فقدان نیروهای متخصص و فنی مودنیاز و کافی برای راهبری توسعه استان؛</p> <p>- نبود سازوکار منسجم نظارت، ارزیابی و بهبود عملکرد سازمانی در راستای اجرای برنامه توسعه استان؛</p> <p>- عدم تأمین منابع مالی مورد نیاز با توجه به درآمد کم تولید ناخالص استان؛</p> <p>- نبود سیستم جامع داده‌ها و اطلاعات جهت رصد توسعه و شناسایی به موقع مشکلات و چالش‌ها؛</p> <p>- پروژه محور بودن توسعه و عدم توجه به تألیف و پیامدها و سطح دستیابی به اهداف توسعه استان؛</p> <p>- فقدان تعریف الزامات نهادی و قانونی مورد نیاز تحقق برنامه آمایش استان؛</p> <p>- نبود سازوکار پایش زمانی پروژه‌ها و اقدامات و ایجاد تغییرات با توجه به شرایط؛</p> <p>- عدم توجه به زمینچهره و ماتریس تألیف و کاهش کارآمدی اقدامات؛</p>				

در محور اقتصادی

جدول ۱۱۹ - عوامل درونی و بیرونی در نظام اقتصادی

عوامل بیرونی		عوامل درونی		نقاط قوت (Strengths)	زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	عوامل درونی		
<ul style="list-style-type: none"> - نوسان بالای قیمت نهاده‌ها و فرآورده‌های باغی - تغییرات اقلیمی و هواشناسی‌ها - از دست رفتن فرصت‌های سرمایه‌گذاری به واسطه بهره‌وری پایین اقتصادی استان - وجود رقیب استانی در تولید محصولات کشاورزی - انزوای جغرافیایی به دلیل شرایط طبیعی استان - عدم گسترش کافی زیرساخت‌ها با سایر استان‌های همجوار - کم توجهی در تخصص اعتبارات عمرانی 	<ul style="list-style-type: none"> - امکان بهره‌گیری از شهرک‌های صنعتی استان اصفهان جهت تشکیل زنجیره ارزش تولیدی - امکان استفاده از قابلیت‌های ترانزیتی منطقه‌ای و ملی - امکان صادرات محصولات بخش کشاورزی - نزدیکی به منطقه ویژه اقتصادی استان اصفهان جهت گسترش صادرات استان - اقلیم و بستر مناسب برای توسعه کشاورزی، باغداری، دامداری و آبرزی‌پروری و گیاهان دارویی - توسعه سیستم‌های آبیاری نوین و ایجاد همپاها - وجود جاذبه‌های طبیعی توریستی - نزدیکی به مراکز و شهرک‌های صنعتی استان اصفهان جهت توسعه 	<ul style="list-style-type: none"> - نرخ بالای بیکاری به‌ویژه جوانان و قشر تحصیل کرده - اختلاف ارتفاع زیاد منابع آب با اراضی قابل کشت در نتیجه افزایش هزینه‌های تأمین و انتقال آب - سهم کمتر از یک درصدی از تولید ناخالص داخلی - سهم کمتر از ۵/۵ درصدی استان از حجم تجارت خارجی کشور - متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری پایین‌تر از متوسط کشور - پایین بودن ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری - پایین بودن سهم اشتغال در معادن در حال بهره‌برداری - سرانه پایین ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی - سهم پایین استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی - بیکاری بالا به‌ویژه جوانان و قشر تحصیل کرده - سطح پایین خدمات از نظر فناوری - سهم ناچیز استان از تمرکز صنایع - نسبت پایین سهم شاغلان بخش صنعت - سهم پایین با جذب سرمایه‌گذاری خارجی - نرخ مشارکت اقتصادی پایین به‌ویژه در مناطق روستایی - سهم پایین‌تر از میانگین کشور در سرانه تولید ناخالص داخلی استان - فقدان صنایع با فناوری بالا در استان 	<ul style="list-style-type: none"> - نرخ بالای بیکاری به‌ویژه جوانان و قشر تحصیل کرده - اختلاف ارتفاع زیاد منابع آب با اراضی قابل کشت در نتیجه افزایش هزینه‌های تأمین و انتقال آب - سهم کمتر از یک درصدی از تولید ناخالص داخلی - سهم کمتر از ۵/۵ درصدی استان از حجم تجارت خارجی کشور - متوسط درآمد سالانه یک خانوار شهری پایین‌تر از متوسط کشور - پایین بودن ارزش تولیدات معادن در حال بهره‌برداری - پایین بودن سهم اشتغال در معادن در حال بهره‌برداری - سرانه پایین ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاه‌های صنعتی - سهم پایین استان از ارزش تولید کارگاه‌های صنعتی - بیکاری بالا به‌ویژه جوانان و قشر تحصیل کرده - سطح پایین خدمات از نظر فناوری - سهم ناچیز استان از تمرکز صنایع - نسبت پایین سهم شاغلان بخش صنعت - سهم پایین با جذب سرمایه‌گذاری خارجی - نرخ مشارکت اقتصادی پایین به‌ویژه در مناطق روستایی - سهم پایین‌تر از میانگین کشور در سرانه تولید ناخالص داخلی استان - فقدان صنایع با فناوری بالا در استان 	<ul style="list-style-type: none"> - چشمه‌های متعدد آب معدنی با قابلیت صادراتی - مزیت نسبی استان در بخش کشاورزی (باغداری و کشاورزی فشرده) - متوسط درآمد سالانه یک خانوار روستایی بالاتر از متوسط کشور - برخورداری از میراث فرهنگی و جاذب جمعیت - ضریب جثتی پایین‌تر از میانگین کشور - رتبه سوم در سرانه تولید گوشت قرمز در کشور - رتبه دوم در سرانه تولید شیر در کشور - سهم قابل توجه بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی - پیشی گرفتن صادرات نسبت به واردات در مقایسه با کشور - وجود شهرک‌های صنعتی در امتداد شهرک‌های صنعتی استان اصفهان - تمرکز ۳۳ درصد اشتغال در فعالیت کک و فرآورده‌های نفتی - ارزش افزوده بالا در کد ایسیک ۲۶-۲۹-۳۱ 	<p>اقتصادی</p>

عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
<p>در زمینه صنعت</p> <ul style="list-style-type: none"> - عبور جریان انرژی (خطوط گاز و نفت) و بهره‌گیری از آن برای توسعه صنعتی ب‌دلیل کاهش هزینه تولید 	<ul style="list-style-type: none"> - رشد منفی اشتغال بخش صنعتی - فقدان خوشه‌های صنعتی در ارتباط صنایع غذایی و بخش کشاورزی - فقدان یا ضعف صنایع خلاق در استان - پایین بودن بهره‌وری نیروی کار در بخش معدن نسبت به متوسط کشوری - دانش محدود، فرآیندهای سنتی و بهره‌وری پایین بخش دام‌پروری - فقدان و یا کمبود زیرساخت‌ها و تسهیلات مناسب با امکانات گردشگری - بازاریابی و تبلیغات ضعیف بخش تولیدی و گردشگری استان - کم توجهی به صنایع دستی استان - ضعف در فرآوری، ذخیره و بازاریابی محصولات کشاورزی - ضعف توانمندی‌های فنی و مهندسی و ساخت در بخش اکتشاف و صنایع معدنی - عدم توجه به صنایع تبدیلی و تکمیلی در بخش گیاهان دارویی - ضعف بنیه مالی و دانش محدود کشاورزان - محدودیت‌ها تپوگرافی و زمین‌های زراعی حدود ۱۵ درصدی - نرخ مشارکت اقتصادی پایین مناطق روستایی - فقدان خط ریلی جهت ارتباط با شبکه حمل‌ونقل کشور - بار نکفل خالص بالاتر از کشور 	<ul style="list-style-type: none"> - مزین نسبی شهرستان بروجن و فارسان در بخش معدن - توسعه مزیت همکارانه و مکمل‌گری - وجود پتانسیل‌های طبیعی برای گسترش بخش شیلات - سهم تولید حدود ۳ درصدی از جویزات کشور - مزین نسبی شهرستان فارسان و سامان در بخش کشاورزی، تمرکز ۵۷ درصد از ارضی کشاورزی استان در این دو شهرستان - وجود فرودگاه - بهره‌گیری از اقتصاد وابسته به صنایع و کوچ روی 		

در محور منابع طبیعی و محیط زیست
جدول ۱۲۰- عوامل درونی و بیرونی در نظام طبیعی و محیط زیستی فضای استان

عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمینه
تهدیدها (Threats)	فوت‌ها (Opportunities)	نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
<ul style="list-style-type: none"> - قرارگیری بخشی زیادی از مساحت و جمعیت استان در پهنه خطر زیاد و خیلی زیاد زلزله - احتمال بروز چالش‌های زیست‌محیطی در پی توسعه طرح‌های انتقال آب بین حوضه‌ای - احتمال ایجاد چالش‌های امنیتی و اجتماعی ناشی از طرح‌های انتقال آب بین حوضه‌ای - احتمال بروز زمین‌لغزش در بخش‌های زیادی از غرب و شمال غرب استان با توجه به شرایط طبیعی استان و سابقه تاریخی بروز این مخاطره - وقوع خشکسالی، تغییرات اقلیمی و تغییر در رژیم بارش در استان طی سال‌های اخیر - استفاده بی‌رویه از منابع آب سطحی و زیرزمینی و احتمال ایجاد 	<ul style="list-style-type: none"> - امکان توسعه انواع گردشگری با توجه به شرایط خاص اقلیمی و توپوگرافی استان - آگاهی روزافزون مردم و مسئولین نسبت به بهره‌برداری بهینه از منابع آب - یک جهت بودن باد در غالب طول سال و امکان استفاده بهتر از این انرژی تجدیدپذیر - روند رو به گسترش گردشگری مبتنی بر طبیعت‌گردی در کشور - حجم زیاد منابع سطحی و زیرزمینی و امکان توسعه بخش کشاورزی استان در دشت‌های آبرفتی شرق استان - وجود ارتفاعات بلند با سمت-گیری شمالی-جنوبی و شمال-غربی-جنوب‌شرقی همراه با پهنه‌های جنگلی مانع ورود سریع 	<ul style="list-style-type: none"> - قرارگیری ۱۶۸۴۹۲ هکتار از مساحت استان را مناطق دارای خطر لغزش - قرارگیری ۳۰ درصد از جمعیت استان در پهنه با خطر بسیار زیاد و ۴۰ درصد در پهنه با خطر زیاد. - قرارگیری بخش زیادی از اراضی استان در پهنه کوهستانی (واحد‌های اراضی ۱-۱ و ۲-۱) - پایین بودن میانگین دماهی در بخش زیادی از سال و عدم امکان تولیدات متنوع کشاورزی - عدم توزیع زمانی و مکانی بارش به نحوی که بیشترین بارش در فصل زمستان و در مقابل تابستان بسیار خشک - نبود مجوز برای استفاده از برخی از رودخانه‌های دائمی استان - تمرکز زیاد طرح‌های انتقال آب کشور در استان - ضعف برنامه‌ریزی مناسب برای استفاده از تنوع زیستی استان و رو به انقراض ریفن برخی از گونه‌های نادر گیاهی و جانوری - روزهای نسبتاً زیاد همراه با توفان، رعدوبرق و همچنین روزهای برف کولاک (کوهرنگ ۲۶ روز همراه با رعدوبرق و ۵۳ روز کولاک برف و یاران) - کوهستانی بودن نیمه شمال‌غربی استان (شهرستان کوهرنگ) و به تبع ضعف در گسترش زیرساخت‌ها 	<ul style="list-style-type: none"> - برخورداری از تنوع زیستی جانوری - تنوع منابع و مواد طبیعی غنی (ارتفاعات بسیار بلند، تالاب بین‌المللی، رودخانه‌های پرآب و دائمی، جنگل‌های بلوط و...) - برخورداری از تنوع زیستی جانوری 	<p>نظام طبیعی محیط زیست</p>

عوامل درونی		عوامل بیرونی	
نقاط ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	فرصت‌ها (Opportunities)	تهدیدها (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> - وجود تعداد زیاد سکونتگاه‌ها در معرض خطر زمین‌لرزش بخصوص در شهرستان‌های اردل و بخش بازف از شهرستان کوهرنگ - تنگ شدن پوشش جنگلی استان طی سال‌های اخیر به دلیل آتش‌سوزی و قطع بی‌رویه - کوچ زودهنگام عشایر و بهره‌برداری خارج از ظرفیت مراتع و تسریع فرآیند فرسایش - متعادل نبودن جغرافیایی توزیع منابع آب با توزیع منابع خاک در استان - دشواری ایجاد کشت‌های گلخانه‌ای به دلیل اقلیم بسیار سرد استان - بهره‌برداری بی‌رویه و بدون مجوز از آب‌های زیرزمینی و نشست - دشت‌های نواحی شرقی استان - خارج شدن بارش‌های استان به صورت رواناب به دلیل شیب زیاد دامنه‌ها و نفوذناپذیری بخش زیادی از استان - میانگین بالای تعداد روزهای یخبندان در بخشی که سکونت و فعالیت در آن متمرکز است (۱۴۰ روز در ایستگاه دزک، ۱۲۴ روز شهرکرد و ۱۳۲ روز کوهرنگ) - سردسیری استان و دیررس بودن محصولات باغی و برخوردار نبودن از مزیت نورانگی - فقدان تنوع منابع معدنی و نبود معادن فلزی 	<ul style="list-style-type: none"> - گیاهی به عنوان بانک ژن در سطح ملی و بین‌المللی - وجود بهینه‌های وسیع جنگلی در بخش‌های وسیعی از غرب استان - شیب مناسب زمین در اراضی کشاورزی در شهرستان‌های لردگان، بروجن، شهرکرد و سامان - تنوع گیاهی و برخورداری از مزیت در تولید برخی اقلام باغی و گیاهان دارویی - برخورداری از چشمه‌های آب معدنی در شهرستان کوهرنگ - حجم زیاد منابع آب سطحی و زیرزمینی تجدیدشونده (۶۴۹۸ میلیون مترمکعب) - بدون تنش بودن استان از نظر شاخص پایداری آب - وجود پارک ملی و مناطق حفاظت شده در استان - وجود ذخایر معادن متعدد به خصوص سنگ آهک و آلومینوم 	<ul style="list-style-type: none"> - امکان بهره‌برداری از برند کشاورزی پاک در بسیاری از نواحی استان با توجه به منابع آب و خاک و آلودگی بسیار کم - شرایط مناسب برای استقرار نیروگاه‌های برق‌آبی کوچک و بزرگ - وجود منابع آبی رودخانه‌ای مناسب و اقلیم سرد برای توسعه پرورش ماهیان سرد آبی - برخورداری از مناطق حفاظت‌شده در قسمت‌های مختلف استان و امکان توسعه و افزایش تنوع گیاهی و جانوری - میانگین بالای بارش استان نسبت به میانگین کشوری و امکان استفاده از حجم زیاد رواناب 	<ul style="list-style-type: none"> - بحران آب و تنش آبی - بهره‌برداری از اراضی از شیب‌های بالاتر از حد مجاز به خصوص در شهرستان بِن و سامان و در نتیجه احتمال افزایش فرسایش خاک - انتقال آب بیش از ظرفیت استان به منظور جبران کمبود روز افزون منابع آبی در مناطق مرکزی ایران - خطر بروز حوادث و بلایای طبیعی در بخش‌هایی از استان به دلیل ویژگی‌های جغرافیایی و اقلیمی - روند فزاینده آسیب‌های زیست-محیطی مانند ورود ریزگردها به محیطی مانند ورود ریزگردها به علت همجواری با استان خوزستان - احتمال خشک تالاب‌های مهم استان همچون گندمان و چغاخور - به دلیل برداشت بی‌رویه آب زیرزمینی و طرح‌های انتقال آب

در محور اجتماعی-جمعیتی-آموزش

جدول ۱۲۱- عوامل درونی و بیرونی در نظام اجتماعی-جمعیتی و آموزشی توسعه فضایی استان

عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمنه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاطضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
<ul style="list-style-type: none"> - امکان گسترده قاچاق در منطقه - زوال فرهنگی - محدودیت در دسترس به خدمات و تسهیلات - گسترش نایفتن فضاهای فرهنگی و اجتماعی - مناسب با شتاب تحولات اجتماعی - مرحله‌ی گذار استان از یک جامعه سنتی به سمت - سوسی نو 	<ul style="list-style-type: none"> - توجه مقام معظم رهبری به محرومیت‌زدایی و ارتقای اجتماعی-فرهنگی منطقه - ویژگی‌های منحصر به فرد فرهنگی و میراث فرهنگی غنی - ترغیب و حمایت ملی از مشارکت و سازمان‌های مردم‌نهاد - مرحله‌ی گذار استان از یک جامعه سنتی به سمت و سوسی نو - تعلق و عرق ملی بالا - وجود زمینه‌های قانونی برای توسعه - تشکل‌های داوطلب غیردولتی (NGO) 	<ul style="list-style-type: none"> - وجود افزایش آسپ‌هایی مانند شرب خمر، سرق، طلاق و بیکاری - روند افزایش میزان قاچاق - مهاجرت واقع شدن مسائل فرهنگی - به کارگیری اشخاص غیرمتخصص و غیر کارشناس برای مدیریت و حل مسائل فرهنگی - وضعیت نامناسب استان از نظر شاخص‌های مرتبط با سازمان بهزیستی - درصد بالایی افراد بیمه شده در استان - فقر و محرومیت - گسترش فراینده سکونت‌گاه‌های غیر رسمی - افزایش میزان آفتاب‌زدایی در استان 	<ul style="list-style-type: none"> - سرمایه اجتماعی بالا - اعتماد سازمانی بالا نسبت به سازمان‌ها و نهادها - احساس امنیت بالا - پنداشت مثبت استان نسبت به عملکرد نظام در رفع و حل مشکلات مردم - پنداشت مثبت نسبت به موفقیت نهادهای در انجام وظایف - پنداشت مثبت نسبت به مطلوب بودن جامعه - آمادگی بالا مشارکت و کمک مردم به سازمان‌ها - انسجام و یکپارچگی فرهنگی و اجتماعی بالا 	<ul style="list-style-type: none"> - ۱۵-۶۴ساله - جمعیت حجم - بودن خانوار - متناسب بودن متوسط بعد خانوار - پایین بودن میزان خام مرگ‌ومیر
<ul style="list-style-type: none"> - وجود رقابت نیرومند - برای جذب مهاجر (اصفهان، خوزستان و تهران) 	<ul style="list-style-type: none"> - بهره‌گیری از فرصت پنجره جمعیتی - تقاضای منطقه‌ای نیروی کار ماهر - فراهم بودن نیروی محروک توسعه و بالندگی استان به واسطه نیروی انسانی 	<ul style="list-style-type: none"> - میزان بالای مهاجر فرستی استان - منفی شدن رشد سالانه جمعیت نقاط روستایی - بالا رفتن رشد سالانه جمعیت نقاط شهری 	<ul style="list-style-type: none"> - جمعیت ۱۵-۶۴ساله - متناسب بودن متوسط بعد خانوار - پایین بودن میزان خام مرگ‌ومیر 	<ul style="list-style-type: none"> - نظام جمعیتی-اجتماعی

عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمینه
تهدیدها (Threats)	فرصت‌ها (Opportunities)	نقاطضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)	
<ul style="list-style-type: none"> - از دست دادن نیروی جوان و متخصص به علت مهاجرت فرستی - کاهش کیفیت دسترسی به خدمات در نقاط شهری به واسطه رشد پیش‌بینی نشده جمعیت - ایجاد بحران در حوزه‌های مسکن، اشتغال، آموزش و ... به واسطه رشد پیش‌بینی نشده جمعیت شهری 	<p>جوانی که در دسترس قرار دارد.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - سهم بسیار بالای فارغ‌التحصیل دوره متوسطه نظری - کمبود فضای آموزشی - عدم دسترسی دانش‌آموزان به تجهیزات لازم برای آموزش در شبکه شاد - آموزش ضعیف و ناقص عشایر - کمبود اساتید و اعضای هیئت علمی - توزیع نامتوازن مؤسسات آموزش عالی - سطح سواد پایین تر و مهاجرت نخبگان - بالا بودن شاخص نسبت جنسی - نامتوازن شدن فراوانی جمعیت مرد و زن در نقاط روستایی - بالا بودن حجم خانوارهای خردسری‌پرست زن 	<ul style="list-style-type: none"> - بالا بودن میزان خام ولادت - متعادل بودن میزان باروری کل 	

در محور زیربنایی و نظام سکونتگاهی
جدول ۱۲۲- عوامل درونی و بیرونی در نظام زیربنایی و سکونتگاهی توسعه فضایی استان

تهدیدها (Threats)	عوامل بیرونی		عوامل درونی		زمینه
	فصلت‌ها (Opportunities)	ضعف (Weakness)	نقاط قوت (Strengths)		
مخاطرات ناشی از کم آبی و تأمین انرژی برق و نیروگاه‌های برق آبی تغییرات اقلیمی و هواشناسی سلب و زمین‌لغزش	وجود محورهای فرعی در ارتباط با استان‌های خوزستان و کهگیلویه و بویر احمد وجود نیروگاه‌های بزرگ تأمین برق امکان توسعه سیستم انرژی توزیع شده و پراکنده در مناطق محروم	موقعیت تراتژی منطقه‌ای سهم بالای نیروی جوانی کار استان عبور خط لوله استراتژیک مارون-اصفهان	محدودیت‌های توپوگرافی جهت توسعه شبکه راه و حمل و نقل محدودیت‌های شبکه حمل و نقل جاده‌ای در پهنه‌های غربی و جنوبی استان قدان صرفه اقتصادی برای توسعه زیربنای برخی سکونتگاه‌های دورافتاده محدودیت زیرساخت‌های فناوری اطلاعات سهم بالاتر کشته‌شدگان جاده‌ای نسبت به کشور	همجاری و پیوند ارتباطی با استان اصفهان برخوردار بودن استان از ظرفیت بالای تأمین آب و برق برخوردار بودن اغلب شهرها و روستاهای استان از شبکه گاز و برق	نظام زیربنایی
رقبای نیرومند منطقه‌ای همچون اصفهان و خوزستان			همجاری با استان اصفهان به عنوان قطب صنعتی کشور ظرفیت بالای استان در تأمین منابع آب ظرفیت استان در بخش دامداری و پرورش ماهی و زینبورصل	موقعیت سیاسی و استراتژیک	
مهاجرت جوانان و جمعیت رو به کسالی رقبای نیرومند منطقه‌ای	سهم بالای جمعیت روستایی و امکان توسعه فعالیت‌های کوچک مقیاس پژندهای قومی بالا و امکان ایجاد پیوندهای روستا شهری به واسطه پیوندهای قومی مجاورت استان با قطب توسعه صنعتی کشور (اصفهان) و قطب توسعه نفت و گاز کشور (خوزستان)	روند کاهش سهم جمعیتی استان از کشور کرایش بالا به تمرکز در شهر مرکزی استان و شکل گیری سکونتگاه‌ها پیرامون شهر مرکزی عدم توازن در توزیع سکونتگاه‌های شهری در پهنه استان از نظر موقعیت استقرار و اندازه سکونتگاه‌ها کمبود سکونتگاه‌های پهنه غربی و جنوبی استان نرخ رشد منفی جمعیت روستایی و سرعت بالای تخلیه جمعیت روستاها نسبت به کشور	نسبت بالاتر روستائینی استان در مقایسه با کشور شکل گیری خوشه سکونتی پیرامون شهر مرکز استان (شهر کرد)	سکونتگاهی	

تدوین راهبردها و سیاستها

۵-۱- راهبردها و سیاست‌ها

در این بند با بهره‌گیری از نتایج تحلیل‌ها در ابعاد مختلف و همچنین مسائل و اهداف راهبردی، راهبردها و سیاست‌های اصلی سند توسعه استان چهارمحال و بختیاری تدوین شده است. علاوه بر تدوین راهبردها، سیاست‌های فضایی نیز برای هر یک از راهبردها تدوین گشته تا به طور تفصیلی تر حوزه‌های کنش را مشخص سازد. این راهبردها و سیاست‌ها بر اساس مسائل راهبردی استان چهارمحال و بختیاری و اهداف بنیادین تدوین شده می‌باشد.

در حوزه مدیریتی، ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان چهارمحال و بختیاری، ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان چهارمحال و بختیاری، آموزش و به‌کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبری توسعه فضایی استان چهارمحال و بختیاری و

تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری راهبردهای اصلی می‌باشند.

در عرصه نظام سکونتگاهی، تقویت ساختار شبکه سکونتگاهی و پیوند بین سکونتگاه‌های شهری و روستایی، تقویت کانون‌های شهری پیرامون شهر مرکزی (شهرکرد) و استقرار نظام چندمرکزی در استان، تعادل بخشی به سلسله مراتب سکونتگاهی، تقویت زیرساخت‌ها و خدمات سکونت در شهرهای کم جمعیت و روستاها و تقویت زیرساخت‌های توسعه روستایی به منظور مواجهه با مهاجرت‌های روستا-شهری راهبردها به منظور ساماندهی نظام شهری و روستایی استان می‌باشند.

با توجه به اهمیت تولید و بخش اقتصاد استان چهارمحال و بختیاری راهبردهای این حوزه گسترده‌تر بوده و شامل گسترش دامداری صنعتی در استان، اصلاح ساختار نظام بهره‌برداری و مدیریت اراضی کشاورزی، بهره‌گیری از پتانسیل‌های اقتصادی صنایع دستی استان، استفاده از سیستم‌های نوین آبیاری، کاهش شکاف درآمدی استان نسبت به کشور، افزایش سطح مهارت‌های کارکنان، توسعه دانش و فن‌آوری با تبادل اطلاعات و همکاری‌های بین‌المللی، بهره‌گیری از انرژی سبز به‌ویژه در مناطق روستایی، توجه به منابع و قابلیت‌های اقتصادی مناطق محروم، گسترش

بخش خدمات پشتیبان تولید به‌ویژه در بخش کشاورزی، آموزش نیروی کار متخصص بومی، گسترش صناعی تبدیلی مربوط به بخش لبنیات برای جلوگیری از خروج ارزش افزوده این بخش، گسترش بخش شیلات و گیاهان دارویی، تأکید بر رقابت‌پذیر قلمرویی با تأکید بر نیروی‌های درون‌زا، جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، تکمیل و توسعه مراکز علم و فناوری، توسعه گردشگری طبیعت مبنا و فرهنگی، تقسیم کار فضایی بر اساس پتانسیل شهرها و شهرستان‌ها، تقویت و بهبود پیوندهای پسین و پیشین بین فعالیت‌های اقتصادی و اصلاح و تکمیل -زنجیره‌های تولید بخش صنعت و معدن، تخصص‌گرایی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در محیط کسب و کار، بهره‌گیری از پتانسیل معدن استان جهت ایجاد صنایع تبدیلی، افزایش سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه و همچنین گسترش تولید انرژی‌های پاک، توسعه و ارتقای کارکرد ترانزیتی استان، تنوع بخشی اقتصادی و گسترش صنایع و خدمات پشتیبان تولید دانش‌بنیان، پیشرو، سبز و صادرات مبنا و مدرن سازی بخش کشاورزی و توسعه صنایع تبدیلی این بخش است.

در عرصه زیربنایی راهبردها شامل تقویت و توسعه ارتباطات داخلی و بیرونی استان، توسعه زیرساخت‌های تأمین انرژی تجدید پذیر، توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات، توسعه سیستم پراکنده و توزیع شده انرژی، ارتقای عدالت فضایی در دسترسی به زیربناها و توسعه زیربناهای اصلی در محورهای گردشگری است.

در عرصه اجتماعی راهبردها شامل توانمندسازی و گسترش کیفیت زندگی جامعه هدف، ظرفیت‌سازی و شبکه‌سازی تشکلهای سازمان‌های مردم‌نهاد، تشخیص و مداخله به‌هنگام در امور فردی و خانوادگی، توسعه سامانه رصد آسیب‌های اجتماعی، اعتمادسازی و گسترش همکاری با سازمان‌ها و نهادهای مردم‌نهاد، کمک به تقویت ظرفیت اجتماعات محلی در راستای فعالیت‌های خیریه و داوطلب، برون‌سپاری خدمات قابل واگذاری در حوزه‌های مختلف، پیشگیری و کاهش عرضه مواد مخدر، پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به محدوده‌های شکل گرفته، پیشگیری از ظهور سکونتگاه‌های غیررسمی در مناطق جدید، افزایش مهارت‌های اجتماعی و توانمندسازی، کمک به تثبیت جمعیت و همچنین رشد جمعیت به‌ویژه در مناطق روستایی، توسعه مسکن اجتماعی، خلق دسترسی عادلانه به فرصت‌های آموزشی، توسعه

مهارت‌ها و تخصصی‌ها بر مبنای قابلیت‌های استان و ایجاد نظام دربرگیرنده و کارآمد آموزشی برای عشایر می‌باشند.

در بعد محیط‌زیستی نیز راهبردهای ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات، سازگار سازی توسعه با شرایط توپوگرافی و اقلیمی استان، حفاظت محیط‌زیستی اجتماع-محور، بستر سازی برای توزیع عادلانه منابع آب استان برای توسعه کشاورزی و اتخاذ مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی تدوین شده است.

جدول ۱۲۳- راهبردها و سیاست‌های سند توسعه استان چهارمحال و بختیاری در محورهای مختلف

سیاست فضایی	راهبرد	بهد
<ul style="list-style-type: none"> - تمرکز و یکپارچگی در تصمیم‌گیری از طریق تشکیل کمیته راهبردی توسعه استان؛ - رفع موانع اجتماعی و فرهنگی در نظام مدیریتی استان؛ - الزام کلیه ستادها و کمیته‌های استانی به اجرای سند توسعه فضایی استان و ارائه برنامه اجرایی به کمیته راهبردی و تأیید و تصویب آن برای اجرا؛ - ارجاع کلیه تصمیمات نهادی و ستادی معابر با سند توسعه فضایی استان و یا ضرورت بازنگری در تعدادی از برنامه‌های سند به کمیته راهبردی و تصمیم‌گیری نهایی توسط آن و الزام اجرایی آن؛ - مشارکت حداکثری کلیه ذخیلان توسعه فضایی استان در تصمیم‌گیری‌ها؛ - تهیه برنامه نظارت کمیته راهبردی بر اجرای برنامه توسعه استان؛ - استفاده از ظرفیت‌های فنی و تخصصی خارج از نهادهای دولتی به دلیل کمبود نیروی انسانی ماهر و کافی برای رسید توسعه فضایی استان؛ - رفع موانع قانونی و حقوقی اجرای سند توسعه فضایی استان؛ - شفافیت در الزامات و مقررات امینتی و سیاسی مؤثر بر توسعه فضایی استان؛ - ارتقای دانش فنی و تخصصی نیروهای فعال در نهادها و ستادها؛ - تهیه راهنماها و دستورالعمل‌های اجرایی برنامه توسعه فضایی استان و آموزش دوره‌ای آن به مدیران؛ - به کارگیری مشاوران فنی و تخصصی برای راهبردی توسعه فضایی استان؛ - بودجه‌ریزی مشارکتی؛ - تعیین سهم و نحوه تخصیص اعتبارات و بودجه در بخش‌های مختلف؛ 	<ul style="list-style-type: none"> ایجاد ساختار نهادی شایسته، سازگار، بومی، یکپارچه و نیرومند در کلیه ابعاد مدیریت توسعه فضایی استان چهارمحال و بختیاری؛ ایجاد و افزایش ظرفیت قانونی و حقوقی مدیریت توسعه فضایی استان چهارمحال و بختیاری؛ آموزش و به کارگیری نیروهای متخصص و متناسب با راهبردی توسعه فضایی استان چهارمحال و بختیاری؛ تأمین منابع مالی و پولی در سطح ملی و استانی با رویکرد مشارکت حداکثری؛ 	مدیریتی
<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد ساختار فضایی سلسله مراتبی در نواحی روستایی - روستایی بر اساس ارتباطات شهری - ایجاد خدمات و زیرساخت‌های شهری در شهرهای کوچک و روستا-شهرها - نقش دهی به مراکز شهری پیرامون شهر کرد - سطح‌بندی نظام سکونتگاه‌های روستایی - ایجاد خدمات شهری و خدمات پشتیبان کشاورزی و صنایع تبدیلی و تکمیلی در روستا شهرها 	<ul style="list-style-type: none"> تقویت ساختار شبکه سکونتگاهی و پیوند بین سکونتگاه‌های شهری و روستایی - تقویت کاربن‌های شهری پیرامون شهر مرکزی (شهر کرد) و استقرار نظام چندمرکزی در استان تعادل بخشی به سلسله مراتب سکونتگاهی - تقویت زیرساخت‌ها و خدمات سکونت در شهرهای کم‌جمعیت و روستاها - تقویت زیرساخت‌های توسعه روستایی به منظور مواجهه با مهاجرت‌های 	<ul style="list-style-type: none"> نظام سکونتگاهی

بهد	راهبرد	سیاست فضایی
<p>روستا-شهری</p>	<p>گسترش دامداری صنعتی در استان اصلاح ساختار نظام بهره‌برداری و مدیریت اراضی کشاورزی بهره‌گیری از پتانسیل‌های اقتصادی صنایع دستی استان استفاده از سیستم‌های نوین آبیاری کاهش شکاف درآمدهای استان نسبت به کشور افزایش سطح مهارت‌های کارکنان توسعه دانش و فن آوری با تبادل اطلاعات و همکاری‌های بین‌المللی بهره‌گیری از انرژی سبز به‌ویژه در مناطق روستایی توجه به منابع و قابلیت‌های اقتصادی مناطق محروم گسترش بخش خدمات پشتیبان تولید به‌ویژه در بخش کشاورزی آموزش نیروی کار متخصص بومی گسترش صنایعی تبدیلی مربوط به بخش لبنیات برای جلوگیری از خروج ارزش افزوده این بخش گسترش بخش شیلات و گیاهان دارویی تأکید بر رقابت‌پذیری قلمرویی با تأکید بر نیروی‌های درونزا جلب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی تکمیل و توسعه مراکز علم و فناوری توسعه گردشگری طبیعت مینا و فرهنگی تقسیم کار فضایی بر اساس پتانسیل شهرها و شهرستان‌ها تقویت و بهبود پیوندهای بسین و پیشین بین فعالیت‌های اقتصادی و اصلاح و تکمیل -زنجیره‌های تولید بخش صنعت و معدن تخصص‌گرایی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در محیط کسب و کار</p>	<p>تقویت زیرساخت‌های فناوری اطلاعات روستایی سرمایه‌گذاری و اعطای مشوق‌ها در فعالیت‌های کشاورزی توسعه صنایع کوچک و متوسط در سکرنگاه‌های روستایی توسعه گردشگری روستایی و عشایری توسعه انبارها، سردخانه‌ها و سیلوها توسعه باغداری و زنبورداری در استان از طریق سیستم‌های نوین آبیاری و دانش نو ارتقای کارکردهای تولیدی، ذخیره‌ای، فرآوری و توزیع کالا تشکیل تعاونی و ساخت واحدهای بزرگ دامپروری و اصلاح نژاد و افزایش تعداد دام سنگین توسعه بازارچه‌ها و برندسازی صنایع دستی استان تقویت و توسعه تحقیق، آموزش و ترویج کشاورزی بر مبنای دانش نوین و بومی‌سازی فن آوری ایجاد سیستم‌های نوین آبیاری به منظور کاهش مصرف آب در بخش کشاورزی ارتقای تمرکز صنایع مرتبط با تولید محصولات کشاورزی در بخش جنوبی استان تشکیل زنجیره ارزش در بخش تولید محصولات دامی و لبنی توسعه دانش فنی و زیرساختی اکتشاف و بهره‌داری از منابع معدنی بهره‌گیری از مزیت وجود رودخانه‌های طبیعی جهت توسعه پرورش ماهی تأکید و توسعه کارگاه‌های صنعتی که در بخش تحقیق و توسعه فعالیت می‌کنند. سیاست‌گذاری به سمت شکل‌گیری طبقه و صنایع خلاق تأکید بر سیاست‌های مکانی و مداخلات هماهنگ فضایی تأکید بر سیاست‌های مکانی و تخصص‌سازی هوشمند ایجاد شبکه همکاری دانش در قالب نشست‌ها و کارگروه‌های تخصصی جهت انتقال دانش صنعتی تسهیل فرآیند جذب سرمایه‌گذاری خارجی در استان افزایش ظرفیت آبروی پروری استان توسعه زیربنای و تسهیلات گردشگری طبیعت مینا ارتقای مهارت‌های شغلی در بخش کشاورزی و دامداری و شیلات آموزش نیروی انسانی در بخش گردشگری طبیعت-مینا و عشایری حمایت از اجتماعات محلی در جهت توسعه گردشگری</p>

بهد	راهبرد	سیاست فضایی
<p>نظام زیربنایی، حمل و نقل و ارتباطات</p>	<p>بهره گیری از پتانسیل معدن استان جهت ایجاد صنایع تبدیلی با ارزش افزوده بالا - افزایش سرمایه گذاری در تحقیق و توسعه و همچنین گسترش تولید انرژی- های پاک - توسعه و ارتقای کارکرد ترانزیتی استان - تنوع بخشی اقتصادی و گسترش صنایع و خدمات پشتیبان تولید دانش بنیان، پیشرو، سبز و صادرات میناب - مدرن سازی بخش کشاورزی و توسعه صنایع تبدیلی</p>	<p>توسعه پیوندهای ارتباطی با استان اصفهان از طریق خطوط ریلی ساماندهی و توسعه محورهای جاده‌ای در ارتباط با استان‌های خوزستان و کهگیلویه و بویر احمد توسعه محورهای ارتباطی در پهنه‌های جنوبی و غربی استان توسعه پیوندها و ارتباطات هوایی از طریق فرودگاه بین‌المللی شهرکرد توسعه تیروگاه ای تجدید پذیر (بادی و خورشیدی) بر اساس ظرفیت‌های محیطی استان افزایش مهارت‌های دیجیتاللی جمعیت ایجاد زیرساخت‌های فناوری اطلاعات در شهرها و روستاهای محروم استان</p>
<p>اجتماعی- فرهنگی</p>	<p>توسعه فرایند توانمندسازی و گسترش کیفیت زندگی جامعه هدف - ظرفیت‌سازی و شبکه‌سازی تشکل‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد - تشخیص و مداخله به هنگام در امور فردی و خانوادگی - توسعه سامانه رصد آسیب‌های اجتماعی - اعتدال‌سازی و گسترش همکاری با سازمان‌ها و نهادهای مردم‌نهاد - کمک به تقویت ظرفیت اجتماعات محلی در راستای فعالیت‌های خیریه و داوطلب - پروتسپاری خدمات قابل واکتداری در حوزه‌های مختلف - پیشگیری و کاهش عرضه مواد مخدر - پیشگیری از اعتیاد در اقتشار سالم جامعه</p>	<p>ایجاد توانمندی شغلی مردم منطقه (به‌ویژه در مناطق محروم) از طریق آموزش مشاغل مورد نیاز استان - حدایت از سازمان‌های مردم‌نهاد - گسترش برنامه‌های اشتغال‌زایی و خودکفایی - گسترش برنامه‌های اجتماع محور - ایجاد سامانه رصد آسیب‌های اجتماعی - توسعه تعاملات بین بخشی در راستای رشد آسیب‌های اجتماعی - مشارکت فعال در همایش‌ها و اجلاس‌ها - توسعه و گسترش اقدامات کنترلی و مقابله‌ای در مرزهای مختلف کشور - پیشگیری اولیه از اعتیاد - شناسایی ظرفیت‌های مردمی و سازمان‌های مردم‌نهاد و ایجاد تسهیلات لازم برای مشارکت حداکثری مردم در دو حوزه کاهش عرضه و کاهش تقاضای مواد مخدر</p>

پهد	راهبرد	سیاست فضایی
	غیردولتی به عرصه‌های مختلف مبارزه با مواد مخدر	تدوین برنامه‌ها و فعالیت‌های ویژه در حوزه جوانان، زنان و خانواده با توجه به گسترش معضل اعتیاد و مواد مخدر در این قشر
فقر و محرومیت	<ul style="list-style-type: none"> - اشتغال‌زایی - پیشگیری از مهاجرت - ساماندهی نهاد مدیریت شهری و یکپارچگی نهادی 	<ul style="list-style-type: none"> - توانمندسازی اقتصادی ساکنین مناطق محروم - افزایش مهارت‌های افراد - توسعه اشتغال به واسطه ارتقای صنایع معدنی، گیاهان دارویی، کشاورزی نوین و مکانیزه - ایجاد جاذبه در مناطق مهاجر فرست و ارائه تسهیلات به ساکنین - برقراری عدالت فضایی و افزایش امکانات بهداشتی، درمانی، خدماتی و رفاهی در مناطق محروم - شبکه‌سازی و سیستم یکپارچه شهری میان نهادهای مختلف - بهبودمدی از ظرفیت‌های منطقه‌ای و برنامه‌ریزی متناسب با پتانسیل‌های منطقه‌ای
حاشیه‌نشینی و محلات فرودست شهری	<ul style="list-style-type: none"> - پذیرش سکونتگاه‌های غیررسمی موجود و ارائه خدمات زیربنایی به - محدوددهای شکل گرفته - پیشگیری از ظهور سکونتگاه‌های غیررسمی در مناطق جدید - افزایش مهارت‌های اجتماعی و توانمندسازی - توسعه مساکن اجتماعی 	<ul style="list-style-type: none"> - ارائه خدمات اجتماعی، زیربنایی و رفاهی به سکونتگاه‌ها - توسعه اشتغال به واسطه ارتقای صنایع معدنی، گیاهان دارویی، کشاورزی نوین و مکانیزه - ایجاد جاذبه در مناطق مهاجر فرست و ارائه تسهیلات به ساکنین - توانمندسازی اجتماعی و افزایش تاب‌آوری ساکنین - ایجاد حریم سبز جهت مقابله با پیشروی سکونتگاه‌های غیررسمی - اعمال سیاست‌های تشویقی جهت مقاوم‌سازی مسکن
جمعیتی	<ul style="list-style-type: none"> - کمک به تثبیت جمعیت و همچنین رشد جمعیت به‌ویژه در مناطق روستایی 	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش میزان مهاجر فرستی و از دست دادن جمعیت جوان و متخصص به‌ویژه در مناطق روستایی و شهرهای کوچک؛ از طریق شناسایی دلایل مهاجرت مردم در هر شهرستان و همچنین تقویت جاذبه‌ها و رفع دافعه‌ها
تعلیم و تربیت رسمی عمومی و آموزش بزرگسالان	<ul style="list-style-type: none"> - خلق دسترسی عادلانه به فرصت‌های آموزشی - توسعه مهارت‌ها و تخصصی‌ها بر بنیای قابلیت‌های استان - ایجاد نظام دربرگیرنده و کارآمد آموزش برای عشایر 	<ul style="list-style-type: none"> - انجام اقدامات لازم به منظور ایجاد توازن در ورودی‌های دوره متوسطه نظری در مقایسه با دوره متوسطه مهارتی به منظور کاهش یکپارگی در سطح استان؛ - استفاده از ظرفیت‌های موجود دولتی و غیردولتی برای تأمین فضای آموزشی در دوره ابتدایی با اولویت شهرهای شهپر کرده، فارسان و بروجن؛ - انجام اقدامات مقتضی عاجل در خصوص بسترسازی جهت دسترسی ۴۵ درصد از دانش‌آموزان - حدود ۷ دهزار دانش‌آموز - محروم از آموزش در فضای مجازی یا هدف تحقق عدالت آموزشی در زمینه دسترسی به آموزش؛ - تأمین فضای آموزشی، تجهیزات و امکانات برای مدارس عشایری در مقاطع مختلف به منظور جلوگیری از ترک تحصیل دانش‌آموزان در دوره ابتدایی به دلیل نبود امکان تحصیل در مقاطع بالاتر؛ - تغییر در زمان‌بندی شروع و پایان تحصیلات مدرسه‌ای در هماهنگی با زمان کرج‌های بهاره و پاییز به منظور
آموزش عالی		

بهد	راهبرد	
	<p>سیاست فضایی</p> <p>جلوگیری از هدر رفت ۳۵ درصدی از زمان مفید آموزش - انجام اقدامات لازم جهت اشتغال‌زایی و بهره‌گیری از ظرفیت نخبگان به منظور جلوگیری از مهاجرت نخبگان؛ - تأمین کمی و کیفی فضای آموزشی در سطح آموزش عالی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود؛ - تأمین و تسهیل زیرساخت‌های فنی لازم جهت اجرای فرایند آموزش مجازی در سطح آموزش عالی؛ - انجام اقدامات لازم جهت کاهش نسبت استاد به دانشجو از طریق جذب و به‌کارگیری استادی؛ - انجام اقدامات مقتضی جهت توزیع متوازن‌تر مؤسسات آموزش عالی در سطح استان و کاهش تمرکز مؤسسات در مرکز استان؛</p>	<p>- تهیه اقلیم زیست‌بوم استان و حفاظت، احیاء، بهسازی و توسعه منابع طبیعی تجدیدپذیر (مانند رودخانه، تالاب، آبخیزان زیرزمینی، جنگل، مرغ و تنوع زیستی به‌ویژه حیات‌وحش) - تعادل‌بخشی و حفاظت کیفی آب‌های زیرزمینی از طریق اجرای عملیات آبخیزداری، آبخیزداری و... - اصلاح الگوی مصرف از طریق مشوق‌ها و آموزش - مدیریت هوشمند ریسک و کاهش آسیب‌پذیری در برابر زلزله - استفاده از فناوری‌های سبز و سازگار با محیط‌زیست - ایجاد سازوکار قانونی مشارکت مردم بومی در حفظ محیط‌زیست - توسعه پیش و آگاهی‌های محیط‌زیستی مردم محلی و مسئولان - افزایش سهم کشاورزان بومی از حق آبه سرچشمه زاینده‌رود و کارون - تدوین برنامه و الزام اجرایی برای حفظ جنگل‌های هل و مناطق حفاظت‌شده استان - بازمبانی قوانین و مقررات محیط‌زیستی - الزام قانونی برای ارزیابی‌های محیط‌زیستی برای پروژه‌های انتقال آب بین حوضه‌ای و درون حوضه‌ای</p>
	<p>راهبرد</p>	<p>- ایجاد پایداری و تاب‌آوری در برابر مخاطرات؛ - سازگار سازی توسعه با شرایط توپوگرافی و اقلیمی استان - حفاظت محیط‌زیستی اجتماع-محور - بستر سازی برای توزیع عادلانه منابع آب استان برای توسعه کشاورزی - اتخاذ مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی</p>

منابع و مأخذ

۱. اطلس مناطق محروم کشور؛ سطح‌بندی و پهنه‌بندی مناطق محروم کشور و مزیت نسبی این مناطق (۱۳۹۶) بنیاد برکت.
۲. امانی، مهدی (۱۳۸۹)، مبانی جمعیت‌شناسی، انتشارات سمت، تهران، چاپ ۹.
۳. ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹) سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی، چاپ دوم، انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
۴. بسحاق، محمدرضا؛ تقدیسی، احمد؛ تقوایی، مسعود (۱۳۹۴) ارائه مدلی برای تبیین فقر در مناطق روستایی (مطالعه موردی: استان چهارمحال و بختیاری)، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره ۳.
۵. سازمان برنامه و بودجه استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۵)، سند توسعه استان چهارمحال و بختیاری در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، امور اجتماعی (حوزه بخشی)
۶. سازمان برنامه و بودجه استان چهارمحال و بختیاری (۱۳۹۸)، مطالعات آمایش استان چهارمحال و بختیاری - تحلیل اجتماعی و فرهنگی
۷. سازمان برنامه و بودجه استان گیلان (۱۳۹۷)، تهیه و بازنگری برنامه آمایش استان گیلان - تحلیل وضعیت فرهنگی و سرمایه اجتماعی
۸. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، جایگاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان‌های کشور ۱۳۹۸-۱۳۹۴، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۹. سازمان برنامه و بودجه کشور (۱۳۹۹)، سالنامه آماری کشور ۱۳۹۷، مرکز آمار ایران، انتشارات: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین‌المللی
۱۰. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۸۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۱۱. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۰)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.
۱۲. سازمان ثبت‌احوال کشور (۱۳۹۵)، «سالنامه آماری سازمان ثبت‌احوال کشور»، تهران.

۱۳. سازمان ثبت احوال کشور (۱۳۹۷)، «سالنامه آماری سازمان ثبت احوال کشور»، تهران.
۱۴. ستوده، هدایت‌الله (۱۳۷۳). مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی اجتماعی، چاپ دوم، تهران: آوای نور.
۱۵. سرایی، حسن (۱۳۸۲). روش‌های مقدماتی تحلیل توزیع و ترکیب جمعیت با تأکید بر ترکیب سنی جمعیت. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
۱۶. شناسایی مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور (۱۳۸۵) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
۱۷. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۳)، پیمایش ملی سنجش سرمایه اجتماعی کشور، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۱۸. شورای اجتماعی کشور (۱۳۹۵)، پیمایش ملی وضعیت اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی ایران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ هنر و ارتباطات
۱۹. صدیق سروستانی، رحمت‌اله (۱۳۸۵). آسیب‌شناسی اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
۲۰. کاظمی پور، شهلا (۱۳۸۳). مبانی جمعیت‌شناسی. تهران: مرکز مطالعات و پژوهش‌های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه.
۲۱. مرکز آمار ایران (۱۳۵۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۲۲. مرکز آمار ایران (۱۳۶۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۲۳. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۲۴. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۲۵. مرکز آمار ایران (۱۳۹۰)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۲۶. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، «نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن مرکز آمار ایران کل کشور» تهران.
۲۷. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن

سند راهبردی انقلاب اقتصادی

در تدوین سند راهبردی انقلاب اقتصادی بر اساس آمایش سرزمین، لزوم شناخت اولیه و پایه از مسائل و مشکلات موجود، جهت برنامه‌ریزی‌های نظام مند؛ مبتنی بر پتانسیل‌ها، استعدادها و مزیت‌های اقتصادی، اجتماعی، زیربنایی، محیط زیستی و مدیریتی هر استان، ما را ناگزیر به انجام پژوهش در ۳۱ مجلد و برای هر استان یک جلد مجزا نموده است. امید است که پژوهش راهبردی صورت گرفته زیربنای پیشرفت و رشد اقتصادی هر استان در مراحل بعد قرار گیرد.

۲۸. مرکز آمار ایران، داده‌های سرشماری سال ۱۳۹۵.
۲۹. مطالعات آمایش استان چهارمحال و بختیاری، توصیف و تحلیل پیوندهای اصلی بین سکونتگاه‌ها (۱۳۹۸) سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان چهارمحال و بختیاری.
۳۰. مهندسان مشاور شهر اندیش (۱۳۹۵) بازشناسی اجمالی شهر، بررسی گستره فقر شهری و شناسایی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر و حریم بلافصل آن.
31. Bryman, A. (2007). Barriers to Integrating Quantitative and Qualitative Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 8-14.
32. Corbin, J., Strauss, A. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
33. Creswell, J.W. (1994) *Research Design: Qualitative & Quantitative Approaches*, London: SAGE Publications.
34. Hanson, W. E., Creswell, J. W., Clark, V. L. P., Petska, K. S., Creswell, J. D. (2005). Mixed methods research designs in counseling psychology. *Journal of counseling psychology*, 52(2), 224.
35. Johnson, R., Onwuegbuzie, A. (2004). Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 33, 14-12.
36. Johnson, R., Onwuegbuzie, A., Turner, L. (2007). Toward a Definition of Mixed Methods Research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 112-21.
37. *Persian Gulf Studies*. (2019). *Strategy and Geopolitics of the Persian Gulf*, Tehran: University of Tehran
38. Reinharz, S. (1 992). *Feminist Methods in Social Research*. New York: Oxford University Press.
39. *The Encyclopedia of The Middle East*. (2020). *The Encyclopedia of The Middle East and North Africa*, London: Routledge.